

طوائف

(ناول)

سليم جمالي

روشنی

طوائف

(ناول)

سليم جمالي

روشنی پبليڪيشن

ڪنڊيارو

2019ع

Roshni Book No. 939

ڪتاب جو نالو: طوائف

موضوع: ناول

ليکڪ: سليم جمالي

ڇاپو پهريون: جيسي پبليڪيشن، حيدرآباد جنوري 2019ع

ڇاپو ٻيو © روشني آڪٽوبر 2019ع

ڪمپوزنگ: ارڄن ڪمار

ڇپيندڙ: فائين ڪميونيڪيشن، حيدرآباد سنڌ

ڇپرائيندڙ: روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو، سنڌ

ISBN 978-969-9726-39-2

TAWAIF

[Novel]

by: **Saleem Jamali**

First Edition: Gypsy Publication, Hyderabad January 2019

Second Edition © Roshni October 2019

Composed by: Arjun Kumar

Printed by: Fine Communication, Hyderabad, Sindh

Published by: Roshni Publication, Kandiaro, Sindh

For more information please contact the Special Distribution
Department, Shah Latif Kitab Ghar, Press Street, Hyder Chowk,
HYD 71000

Call (+92) 222-780908, e-mail waqas@roshnipublication.com

ارپنا

؟

۽ اکر

طوائف!

گل پنج اکر آهن.

هنن چند اکرن پٺيان ڪيڏي وڏي دنيا آباد آهي...!!

بک جي دنيا،

موس جي دنيا،

زر جي دنيا،

مجبورين، پوڳنائن ۽ پيڙائن جي دنيا،

خوابن، حسرتن ۽ خواهشن جي دنيا،

لڙڪن، سڏڪن ۽ اوچنگارن جي دنيا،

مصنوعي مرڪن، ٽهڪن ۽ پاڪرن جي دنيا... ۽ ها،

هي پدرشاهي دنيا، جنهن ڪائنات جي عظيم تخليقڪار

کي "خوبصورت رانديڪو" بڻائي ڇڏيو آهي.

آئون ڇا ٻڌايان... آئون ڇا لکان...!!

منهنجي هي ڊگهي تحرير هڪڙي لوسائيل ديس جو ننڍڙو

عڪس آهي، جتي زندگي جي ناٽڪ گهر کي ڏسندي، پڪاسو جهڙو

روح رکندڙ ڪو آرٽسٽ ماڻهو هڪ پل لاءِ ڪولاج ٿيو وڃي...

جيڏانهن نهار ڪجي ٿي ته وحشت، ڦرلٽ، ڪروڌ، بغض، پيائي،

منحوسيت ۽ ڪميٽائپ جا ڊگها پاڇا...

هر طرف بريون بلائون، ڪوڙڪيون، سوگوار گليون، هيٺيل

اڪيون، زرد چهرا، ريڪائن کان خالي هٿ، خواهشن جون قبرون، لاوارث

لڙڪن جا درياھ، واٽون ڪٽيل، دونھائيل ۽ ويران...

جيڪڏهن ڪٿي ٽهڪن جو پڙاڏو ٻڌڻ ۾ اچي ٿو ته اهي
مصنوعي ٽهڪ. زندگي کان خالي ٽهڪ.

هن ئي فالج ۾ ورتل سماج، اڀاهج زندگين، اٿاه درد، ڊگهي روڳ ۽
اُڻ ٿڻ واري ڪيفيت مون کي هي ناول لکڻ تي مجبور ڪيو. سو پاڻ
چئي سگهون ٿا، ته هي ناول نوجوان جذبن، بيچين خيالن، درد،
لڙڪن، پيڙائن ۽ ڊگهين رولاڪين جو هڪ مجموعو آهي.

آئون وڏي ويساه سان، بنا ڪنهن هڪ جي اها ڳالهه چونڊس ته
جيڪڏهن توهان نفيس جذبن ۽ نوجوان خيالن واري دل جا مالڪ
آهيو ته هن ناول جو هر باب توهان جي من کي ڇهندو ضرور ڇهندو ۽
ڪوڙا نوڪن منظرن سان گڏ اکين آڏو هڪڙي ڪاري بازار جا پيانڪ
منظر به تري ايندا، جتي زندگي وڏي عذاب هيٺ آهي... پر جيڪڏهن
پار روايتي لکڻين تي هريل آهيون، قدامت پسند ذهنييت جا وارث
آهيون، ته پوءِ هي ناول مجذوبيت ۽ عريانييت سان ڀريل هڪڙو اهڙو
آواره داستان لڳندو جو يڪدم ليڪڪ کي ڪو عيبدار لقب ڏيندي
دير ٿي نه ڪنداسين.

مون کي خبر آهي، منهنجي هي ڊگهي تحرير ڪلراڻي سوچ
رڪنڊڙ ڪيترن ئي يارن کي چهڪ هڻندي، سندن آندڙا وڃڻ لڳندا ۽
ڦنڊجي ڪا تهمت، ڪا چتر اڀي به ڇڏين، پر سچو مائيند نه ڪريو
ته دل جي ڳالهه ٻڌايان!!!

اها هيءَ آهي ته توهان لاءِ طوائفيت جي دنيا ۾ پڪڙيل مجذوب
ڪردار گار مثل ٿي سگهن ٿا، پر مون کي منهنجي ”ڪردارن“ سان غير
مشروط محبت آهي. آئون ته هن خيال جو آهيان، ته ڏاهپ ڪنهن جي
ميراث ڪونهي. طوائف به ڪا اهڙي ڳالهه ڪري سگهي ٿي، جيڪا
ڳالهه ڪنهن افلاطون نه ڪئي هجي. ٻي ڳالهه ته آئون پنهنجي ذاتي
زندگي ۾ صفا پيپرواه شخص آهيان. مون سدائين ديدة دليري سان
ممنوع ٿيل روايتي سرحدن کي ٽوڙيو آهي، مدي خارج سماج پاران
لتاڙيل ڪردارن جو پرجهلو رهيو آهيان ۽ غلاظت سان ڀريل گئل،

۾ اکر نئين ايڊيشن لاءِ

ڪروڙ... ٻيائي... ساڙ... بغض... ٽرڙائپ... منافقت...
ڪميٽائپ... رجعت پرستي... قدامت پسندي سميت ڪيترين ئي
سماجي ۽ نفسياتي بيمارين ۾ جڪڙيل سماج ۾ هڪڙي اهڙي ڊگهي
تحرير، جيڪا سوچ جو ڏيئرو ٻاري، جيڪا مرداني معاشري جي منهن
تي گهر وڙي پوندو ڏي، جيڪا نام نهاد تهذيب جي تن تان غلاف لاهي،
جيڪا نام نهاد غيرت سان سرشار قدرن، ريتن ۽ رسمن کي چٽلينج
ڪري، جيڪا ماڻهو جي روپ ۾ ويٺل ڪائرن، بگهڙن ۽ جهرن جي
منهن تان ماسڪ لاهي، جيڪا عورت کي عظيم تخليقڪار جو درجو
ڏي، اها تحرير ڪاغذن تي ڇپجي اچي، ۽ هڪ فرد کان ٻئي تائين
منتقل ٿيندي رهي... اندازو لڳايو ته اتي ڪيڏو ممڻ متو هوندو!!!
ڪيڏي وٽ وٽان ٿي هوندي ڪيڏي سُس پُس ٿي هوندي ڪيتريون
ڊگڊگيون وڃيون هونديون، ٽرڙيائي جا نوان مثال قائم ٿيا هوندا،
ڪيتريون نيچ حرڪتون ٿيون هونديون!!!

انهيءَ لتڪيل وقت جي ڪٿا جي خبر صرف منهنجي پيپرواه
منڙي کي آهي، ۽ منهنجي انهن سچڻن کي آهي، جيڪي مون سان گڏ
ائين بيٺا، جيئن چنڊ سان گڏ ستارن جو ساٿ هوندو آهي.
17 جنوري 2019ع تي منهنجي هن ناول ”طوائف“ جو پهريون ڇاپو
ڇپجي آيو ته جتي منهنجي آڳاٽي محبتن جي رمر جهمر برسي پئي.
اندر جو صحرا مرڪي پيو، اڏوهي کاڌل سماج جي گُڪ مان گلاب
ٿئي نڪتا، جيڪي پنهنجي خوشبوءِ سان مون کي جيئدان ڏيڻ لڳا...

ها. وري اتي ئي رات جا ڇهرا. ڪارين اونڌاهين جا رکوالا. ڇنڊ جي سهائيءَ جا دشمن. مدي خارج معاشري جا ليڪيدار عورت جي "ماهواري". اپريل آرهه ۽ ڊگهن وارن کي ڪمزوري سمجهندڙ ڀولڙا، جن جون نيچ حرڪتون ڏسي، ماڻهو ته پري وحشي بگهڙ حيران ٿي وڃن. اهي منحوس ڇهرا منهنجي سامهون ڪنهيون حرڪتون ڪرڻ لڳا. سوالن، چنڊن، الزامن ۽ تهنن جي بازار گرم ڪئي ويئي، ڇڏو پياڻي، ترڙياڻي ۽ گهٽيا پئي جا بدترين ۽ نيچ مثال قائم ڪيا ويا. اصل پڙڌڪ مڃايو ويو جن مون هنن جي ڀڄ تي لت رکي هجي.

ماڻهو ماڻهپي کي ڇڏي ڏئي، ته هو ايڏو خسيست ترين ڏسڻ ۾ ايندو آهي. جو وحشي جانور به خوف ۾ وڪوڙجي وڃن.

مون کي هڪڙي مختصر وڊيو ڏسڻ لاءِ ملي. انهي ۾ هڪڙو "جوڌو" منهنجي ناول کي پهرين چار ٽڪرا ڪري پوءِ ساڙي ٿو. ايڏي ديد ڏيري سان ساڙي ٿو جو سندس شڪل ڏسڻ ۾ اچي پئي. ڀرسان چند همراه وڌا تهڪ ڏيئي رهيا آهن.

والس ايپ تي هڪڙي "مجاهد" تصوير موڪلي. انهيءَ ۾ هو منهنجي ناول تي شوڪو ڪري رهيو آهي.

هڪڙي پڙهيل لکيل ماڻهو سنڌي ٻوليءَ جي هڪ وڏي اخبار جي سنڌي مڱرين ڏانهن منهنجي ناول جو اڀياس موڪليو ته اڀياس جي جيڪا حيرت ڪئي وئي، اهو ته ٺهيو پر ڪتاب جي ٽائيتل جي تصوير به شايع نه ڪئي وئي... ڇو؟ توهان پاڻ سمجهي سگهو ٿا. هر طرف سينس شپ جون ڪوڙ ڪيون... ۽ نام نهاد اخلاقي قلندر ويا ۽ سوچيون...

مزي جي ڳالهه. آئون حيدرآباد ۾ هڪڙي ادبي بوڪ شاپ تي ويٺو هئس ته هڪڙو وڏي ڄمار رکندڙ ليکڪ سگورو آيو جنهن جا شايد ٻن کن ڪتاب لکيل آهن. ڪتابن ۾ سائين جن ڇا لکيو آهي. اها مون کي نامي خبر. بهرحال ڪرسي تي ويهڻ سان پنهنجي پاسي واري کيسي مان رومال کڻي ڇشمو لاهي صاف ڪندي اکيون ڪپڙن ۾

پيل ڪتابن تي کپائيندي ڇهن تي هلڪي طنزيه مرڪ آئيندي شاپ مالڪ کي چيائين: "... ڪڏهن اچون ٿا، ته اسان جي سامهون ڪو ڪڏرو ويٺو آهي. اڄ "طوائف" ويٺي آهي. ڪهڙا ڪتاب سامهون رکيا اٿئي؟" ائين چئي، هلڪو تهڪ ڏنائين. هن کي اها خبر نه هئي ته طوائف ناول جو ليکڪ، منهنجي ڀرسان ويٺو آهي.

هاڻا آئون ڪهڙي سنسار ۾ پسامه ڪئي رهيو آهيان! ڪڏهن ڪڏهن سامه منجهي پوندو آهي. پوءِ پراسراريت سان ڀريل گهٽينءَ ۽ آواره سڙڪن ڏانهن پنڌ ڪندو آهيان جتي گهٽ ۾ گهٽ زندگي اڳيان فل اسٽاپ ڏيندڙ شڪاري موجود ناهن هوندا. پر وري موتي ايندو آهيان. ٻيهر هالو چالو سماج جا سگنل ٽوڙيندو آهيان. ائين اونڌاهين سان جهيڙو جاري آهي.

هاڻي ته ادبي ڪيتر مان فلاپ ٿيڻ کان پوءِ ذهني نرگسيءَ ۽ مختلف نفسياتي بيمارين جو شڪار ٿيل ڄاتل سڃاتل ڇهرا، جن جو هاڻي 24 ڪلاڪ ڏندو آهي. طنز، هلڪڙائپ، ساڙ ۽ حسد سان ڀريل تبصرا ڪرڻ، ٻڌلن وڃائڻ، پٽاڪون ۽ اجائي گف ڪرڻ... اهي نتيجرس به پريٽ گپ ۾ چڙهيون هڻندا رهندا آهن. ڪجهه ته ڪوئا سڪا لاهي پائي ساڙولين ۽ بيهوده حرڪتن تي لهي ايندا آهن. هر وقت ٿوهر جا ڪٽيا پڪيڙيندا رهندا آهن. پر آئون انهن عجوين کي ليکي وڃي ڪونه ٿو آڻيان.

ماڻهن جي دماغ ۾ ڀريل اجائي ٻڪواس کي ڇا ٿو ڪري سگهجي؟

هونئن به جيڪا تحرير سماج ۾ هل پيدا نه ڪري انهي تحرير جو ٻيهر ڇپجڻ فضول آهي. سو هي سمورو ردعمل، سموري ٻڙڌڪ، چٽڪتاڻي ۽ شيطانيت، صرف "ماڻهو" جي اندر جو گند آهي. ماڻهو جي اندر جو گند ڪاروبار جي زهر کان وڌيڪ زهريلو هوندو آهي. بهرحال سمورين پيچيدگين باوجود آئون اڄ به هن منحوس وايو منڊل ۾ بغاوت جون نيون مشعلون کڻي اظهار جي ڪينواس تي

طوائف

(ناول)

مسافريون ڪري رهيو آهيان ۽ ڪندو رهندس. آئون اڻڊوئيٽچر پسند
آهيان. منهنجي هڪ الڳ دنيا آهي. البتہ ناول طرف منهنجي پهرين
وڪ آهي. اها وڪ مون ڪنهن سللٽا ماڻڻ لاءِ ٺاهي وڌائي، نه شي
منهنجون اڪيون شهرت جون پڪيون آهن. مون کي ڪجهه نٿو ڪپي.
مون سان گڏ نئون سچ بيٺل آهي. پڙهندڙن وڏي موت ڏني آهي. خاص
ڪري نوجوانن جي موت. منهنجي ناول جي ڪاميابي جي سٽڊ آهي.
ان کان وڌيڪ منهنجي لاءِ ڪهڙو عوامي ايوارڊ ٿي سگهي ٿو ته
ڪتاب جي مقبوليت کي ڏسي، چند مهينن ۾ ڪتاب جو نئون
ايڊيشن. هڪڙي ممتاز ادبي اداري ”روشن پبليڪيشن“ پاران اچي
رهيو آهي ۽ آئون هڪ ٻئي ڊگهي ۽ اڻانگي پنڌ جون تياريون ڪري
رهيو آهيان. اها ئي زندگي آهي.

سليم جمالي

ڪيڊٽ شهر، ضلع بدين

19 مئي 2019ع

03332547781

.....
 وقت جي گهڙيال جا ڪاٺا ڦرندا رهيا، ۽ آئون يونيورسٽي
 پهچي ويس. هتي پانت پانت جا الهڙ نوجوان مليا، سندن عجيب
 عجيب سوچون هيون، پر مون پنهنجي فڪري نصب العين سان
 پرڻ نه ڇڏي هئي. پنهنجي خوابن ۽ آدرشن سان گڏ پيئو
 رهيس.

”آئيڊيل سماج وادي“ ٿيڻ جي چڪر ۾ ۽ مخصوص ڪتابن
 جي مطالعي، مون کي انتها درجي جو حساس، سنجيده ۽ خشڪ مزاج
 شخص بڻائي ڇڏيو هو. ڪناريون شرارتون، فلرٽ، گليم ۽ مذاق
 سٽي واري جيون کي، آئون ڇڇوريائي سمجهندو هئس. هن سوچ،
 ڇهن تان تهڪ اُڏاري ڇڏيا هئا. ڪلاس فيلوز مون کي پڳل ٿٽل
 ماڻهو تصور ڪندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن زوري مون سان مذاق سٽي
 ڪندا هئا، ته آئون سنجيده ٿي، کين ڊگهو فڪري ليڪچر ڏيندو
 هئس. اڪثر ڪري ليڪچر جو نت هن ريت هوندو هو ته، ”منهنجي
 سامهون غلام بڻائيندڙ سموريون قوتون ۽ سندن چمچا خسيست ترين
 مخلوق آهن. آئون هنن سان بي پناه نفرت ڪندو آهيان. ۽ اسان
 کي ان گهڙيل ڪاٺ رهڻ بدران زندگي گذارڻ واري انقلابي فلسفي
 کي سمجهڻ گهرجي.“

منهنجي هر سنجيده ڳالهه کي دوست ڊگها تهڪ ڏيئي، چپٽي
 سان اُڏائي ڇڏيندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن مذاق سٽي وارا ڊگها بحث
 ڪندا هئا. هڪ دفعي ڪلاس جي هڪ شرارتي بواءِ تنوير شرارتي

منهنجي ٻي ذوق کي ڏسي. ساجن جهري تي تلجي آئي. ڪاوڙ کي پيئي ويندو هو هڪ ڏينهن هن ڪاوڙ مان گهڻو ڪجهه چئي ڏنو هو. ڪيترين ڳالهين مان گڏ هن هڪڙو عجيب جملو سڪايتي لهجي ۾ چيو هو ته: "واقعي فلسفي جا ڪتاب ماڻهو کي ڏٺو سگهي ٿو ڇڏيندا آهن."

ساجن جي اهڙي عجيب جملي تي مون کان تهڪ نڪري ويا هئا. منهنجي ٽهڪن کان پوءِ شوخ لهجي ۾ "ڪيئن ڳالهه لڳي نڌل مان؟" "پس هاڻي ٺهيو!" "پوءِ ڏيکارينهنجي شئي!!؟"

منهنجي جهري تي مسلسل مرڪ ۽ تهڪ ڏسي پوءِ ساجن مستي واري انداز ۾ رهي منهنجو نازڪ عضوو ڏٺو هو ۽ کيس يقين ٿيو هو ته آئون مڪمل مرد آهيان.

انهي ڏينهن کان پوءِ ساجن اڪثر مون کي تنگ ڪندو هو ته "مرندا! مود آهي. لمحو پيئو رومانسڪ آهي!!؟"

آئون انڪار ڪندو هئس هو مستي ۾ زوري اچي. منهنجي نازڪ عضوي جي پچار ڪندو هو آئون کيس جام سمجهائيندو هئس ڪڏهن ڪڏهن اڌ ڪاوڙ ۽ اڌ محبت واري لهجي ۾ چوندو هئس "يار ساجن! مڙس ماڻهو ٿي" ته جواب ۾ هو اڪثر چوندو هو "يار ڇا غيرت اچي هتي پهتي آهي...؟"

ساجن جي هن سوال جو مون وٽ ڪوبه جواب نه هو هونئن به آئون ساجن جي ڪنهن به انوکي ڳالهه جو جواب نه ڏيندو هئس ڇو ته منهنجي مٿي تي هڪ آئيبيل ڪامريڊ ٿيڻ جو پوت سوار هو. مون پنهنجي مست شرارتي جواني کي گهڻو ڏيئي ماري ڇڏيو هو مون کي پنهنجي جوڙ جا ڪامريڊ ملي ويا هئا. اسان ڏينهن رات فلسفي جي سمجهيل شڪ کي کولڻ ۾ پورا هوندا هئاسين روم تي ڊگها بحث هوندا هئا. فلسفي جي اصطلاحن ۾ گهيريڻ اسان جي زندگي کي ڏسي ڪجهه ئي مهينن ۾ ساجن روم ڇڏي هليو ويو.

اندر ۾ سوال ڪيو ته "ڪامريڊ سگورا! جيستائين انقلاب اچي جيستائين سان حواس زندگي جون ننڍيون ننڍيون خوشيون انجواء ڪرڻ پدران دل جي ٿيڻ کي تالو هڻي ڇڏيون!!؟" يار! ڪڏهن ڪڏهن تشر رتي مود کي انجواء ڪرڻ گهرجي؟

مور تعجب واري لهجي ۾ جواب ڏنو هو ته "ڇا انجوائمينٽ صرف سينيور وڃائي ڪري سگهجي ٿي؟"

"يار سينيور وڃائي به هڪ آرٽ آهي ۽ ڇوڪريون ريجھائڻ به هڪ آرٽ آهي. مور کي چپ ڏسي. جهري تي طنز ۾ مرڪ آئي. شوخ انداز ۾ صاحب جيڪو اديب سڏي وڃائي نٿو سگهي. سندس ڇوڪري کي ريجھائي نٿو سگهي. اهو جاگيردار سماج جي سڀني ڪيتر وڃائيندو." پروشن سان اشارو ڪندي ڪيئن وڃائيندو...!!؟ ۽ اهو مور کي ڪيئن ريجھائيندو...!!؟"

تنوير جي هن ٻائلاڱ تي سمورن دوستن طنز ۽ انداز ۾ واه واه ڪئي هئي. مون کي چئي طرح ياد آهي ته مون فقط ايترو چيو هو ته "بهر تنوير آئون اديب ڪونه آهيان تون هر وقت مون کي اديب ٿيڻ ۾ چوندو ڪر..."

منهنجي هن عاجزي سان پريل جملي تي تنوير هڪڙي ٽهڪ سان گڏ ٻاهر پائي اک پيچيندي چيو "پيارا آدرشن جا انگل پورا ڪرڻ سان گڏ ڪڏهن ڪڏهن دل جا انگل به پورا ڪرڻ گهرجن؟"

ٿور ڪهر تعجب وارين نگاهن سان ڏسندي رهجي ويس. هو پنهنجي سنگت سان گڏ آرٽ جي ڪلتي ۾ دل پشوري ڪرڻ لاءِ هليو ويو هو. هن دور رومانسڪ سنڌ يونيورسٽي جي عروج وارو دور هو. هر هن دل محبت هئي.

اهڙي ريت نه صرف ڊپارٽمينٽ جا ڪلاس فيلوڙ منهنجي حد درجي جي سمجھڻ ۽ ۽ خشڪ مزاحي کان تنگ هئا. پر منهنجو روم به سخت پيزار هو. هو ڪڏهن ڪڏهن عطاالله خان نيازي کي ٻڌندو هو ته آئون کيس هٿ ٻڌي چوندو هئس "پليز ساجن! آواز ٿورو گهٽه."

روڙ ڇڏڻ کان هڪ ڏينهن اڳ ساجن مون سان ڊگهو بحث ڪيو هو. دوران بحث هن هڪڙو جملو ادا ڪيو هو جيڪو منهنجي اندر ۾ ڪنهن ڪنڊي جيان چٽيو هو. "نام نهاد سنڌي ترقي پسند سياستدانن، دانشورن ۽ اديبن وٽ اڄ به اخلاق جي وصف قدامت پسند ۽ تنگ نظر آهي. جڏهن ته اخلاق پنهنجي جوهر ۾ خود هڪڙو واهيات تصور آهي."

مون ساجن کي ڪو جواب نه ڏنو هو. آئون لڪو لڪو ٿيڻ لڳو هئس. البت مون کي دل ۾ ٿورو گھڻو احساس ٿيو هو ته آئون حد کان وڌيڪ سنجيده ۽ خشڪ مزاج ٿي چڪو آهيان. پر اهڙن خيالن کي سرمائيدار ٿو خيال سمجهي درگزر ڪري ڇڏيندو هئس. ائين زندگي ڪتابن، بحث مباحثن ۽ ڪڏهن ڪڏهن پريس ڪلبن اڳيان احتجاج ڪرڻ تائين محدود هئي.

انهيءَ عرصي دوران هڪ دفعي لاهور ۾ تنظيم جي مرڪزي اسٽڊي سرڪل ۾ شرڪت ڪري دامن ڪوه تان چڪر هڻي، ٽڪل جسم کڻي رات جو ائين وڳي ڌاري حيدرآباد ۾ پنهنجي ڪلاس فيلوز جي فليٽ تي پهتس. ته سڀئي دوست خوشيءَ مان پاڪر پائڻ لڳا هڪ دوست چوڻ لڳو "ڪامريڊا ڪم جي تاثير تي آيو آهين؟"

پئي رڙ ڪندي چيو "هاڻي ڇهه جڳا ٿي ويا آهيون."
ٿئي دوست عاجزي واري انداز ۾ سڀني کي چيو "سرمد! آخر ۾ ويندو."

آئون پاڪستان جي بڻنام سروس ريل گاڏي جو ٽڪاڻيندڙ ڊگهو سفر پار ڪري روڙ تي پهتو هئس. مون کي اڃا خبر ڪانه هئي ته اصل ماجرا ڇا آهي. دوست خوشي مان انڊيا جي پاپ گائڻن تي ٺڄي رهيا هئا ۽ هڪ وري سگريٽن جا ڊگها ڪش هڻي. مستي مان رڙيون ڪري رهيا هئا. آئون لڳاتار خاموش ويٺو هئس. ڪجهه دير کان پوءِ ڀر ۾ ويٺل رضوان کان مون پڇيو "رضوان اهڙي ڪهڙي ڳالهه آهي جو توهان سڀئي خوشي مان بهڪي رهيا آهيو؟"

رضوان چين تي هلڪي مرڪ آڻيندي "عدنان سري گهاٽ مان چوري وٺڻ ويو آهي. اڄ نائيٽ ڪنڊاسين." (رضوان ڳالهه کي اڳتي وڌائيندي) "چورا گرمين جون موڪلون گذاري ڪالهه پهتا آهن. هن مهينن جي باهه اڄ ڪڍندا." (ٿهڪ ڏيندي)

اڀستائين عدنان نقاب پاٽل چوڪريءَ سان گڏ ظاهر ٿيو. ٻئي سڌو پاسي واري ڪمري ۾ هليا ويا. عدنان جيئن ئي پرواري ڪمري ۾ ويو ته پٺيان سمورا دوست انتها درجي جون چچوريون ڪرڻ لڳا. رضوان سڀني کي خاموش رهڻ جي سخت تنبيهه ڪئي، تڏهن سمورا دوست پنهنجي مستي کان ٻاهر آيا هئا پوءِ به هلڪي مرڪ، سڀني جي چين تي هئي. اوچتو ايوب پنهنجي "نازڪ عضوي" تي هٿ رکي، وڏي سر سيڪسي رڙيون ڪرڻ لڳو ته ٻيا دوست کيس پونڊا ڏيڻ لڳا. اڃان دوستن جي وچ ۾ وقفي وقفي سان مذاق مستي جاري هئي، ته اڌ ڪلاڪ کن کان پوءِ عدنان ڪمري مان ٻاهر نڪتو ۽ هڪدم چيائين: "هاڻي ڪير ٿو وڃي؟"

سڀني چوڻ لڳا: "آئون، آئون، آئون ٿو وڃان."
هڪڙي عاجزي مان چيو "يار عدنان! آئون جلدي فارغ ٿيندو آهيان يار آئون ٿو وڃان."

عدنان مسڪرائيندي چيو "ها تون ئي اڄ، ڀر جلدي"
آئون مسلسل خاموشيءَ سان سموري منظر کي ڏسي رهيو هئس. هي پهريون دفعو هو جو مون اهڙو پنهنجي عجيب منظر ڏٺو هو. مسلسل سوچن منجهه گرم هئس ته منهنجي سامهون هي ڪهڙو ٿيڻو هلي رهيو آهي. جنهن ۾ جنسي بڪايل ماڻهو ماڻهپيءَ جون سموريون حدون اورانگهي حد درجي جون ڪريل حرڪتون ڪري رهيا آهن. اڃان ڊگهين سوچن جي اونهي ساگر منجهه گرم ٿي هئس ته رات جو هڪ وڳي ڌاري پنج مرد پنهنجي اندر جي باهه هڪ عورت ۾ داخل ڪري سڀني مون کي ڏسڻ لڳا. آئون خاموش هئس. ته عدنان پراسان

ويهي پاڪر پائي. شوخ لهجي ۾ ”ڪامريڊا هائي توهان جو وارو آهي سڄي رات تنهنجي آهي. ضرورت پوي ته ياد ڪجان!!“

مون عدنان کي ڪو جواب نه ڏنو هو. ٿوري دير خاموش رهي، اوچتو تيزي سان ڪمري ۾ داخل ٿيس. ڪمري ۾ ڇا داخل ٿيس. هڪ جهنگي سان وجود تي ڏاڪي ويو ۽ گهڙي دير تائين بي جان بت بستي ويس. چهره ۽ اکيون اندر جو آئينو هونديون آهن. هڪ عورت جو اگهاڙو وجود پيڙا پريل نيش ڪئي. مون ڏانهن ائين ڏسڻ لڳو جن چشمرهيو هجي. ”ايجان تون به رهيل آهين، اڄ ڪٿي جيان منهنجو جسم چٽ.“

ڪمري ۾ سانتيڪو ماحول هو. آئون پيرن تي پير رکي خاموشي سان اگهاڙي وجود کان چند فت پري ويهي رهيس. مون کي خبر ناهي ڇا ٿي ويو هو جن جو هر هڪ عضو ڪوماڻجي شڪي چڪو هو ٿوري دير کان پوءِ جسم حرڪت ڪرڻ لڳو مون آڏي اک ڪڍي کيس ڏٺو ته هوءَ ڪنهن سان موبائل تي چيٽ ڪري رهي هئي. مون جڏهن غور سان سندس اگهاڙو جسم ڏٺو ته سندس ڪوماڻيل جسم جو انگ انگ مون کي عورت جي محڪوميت، مظلوميت ۽ ڊگهي تشدد جي تاريخ بيان ڪرڻ لڳو هو.

مون کي پاڻ کان ڪجهه پري خاموش ۽ اداس ڏسي، اوچتو منهنجي ويجهو اچي چاتي تي هٿ ڦيرائيندي چوڻ لڳي: ”جانو ڇا تو سوچين؟“ چو اداس ويٺو آهين. شراب گهڻو پيتو اٿئي ڇا...؟“ شڪي نوب ٿيل چين تي زبان ڦيرائي، مون گهٽيل آواز ۾ چيو: ”نه.“

”پوءِ؟“

”مون کي اڄ مرد هجڻ تي شرم پيو اچي.“

”هالهه اها، شئي ڪر ڪونه ٿي ڪري ڇا؟“

سوال جي جواب ڏيڻ بدران، آئون ٽپ رهيس. ٿوري دير ترسي سنهي آواز ۾ پڇيومانس: ”تو مني ڏندو چوڻي ڪرين؟“

هوءَ مرڪي پئي. هڪ ڏاڪي مرڪ، جنهن جي اندر وڏيون ڪٽائون ۽ پيڙائون لڪيل هيون. پوءِ صفا سنهي آواز ۾ چيائين: ”غربت.“ آئون سگريٽ ڏکايان ٿو. هوءَ به سگريٽ چڪڻ جي خواهش ظاهر ڪري ٿي.

”تون سگريٽ پيئيندي آهين؟“

”ڪڏهن ڪڏهن.“

سگريٽ جو آخري ڊگهو ڪش هڻندي ”توهان کي ”ڪم“ ڪرڻو آهي ته ڪري وٺو. مون کي ننڍاچي رهي آهي.“

مون کي مسلسل ٽپ ڏسي، هوءَ ڪپڙا پائڻ لڳي واش روم مان ٿي، اچي سمهي رهي. آئون مسلسل سگريٽ پيئندو رهيس ۽ مٿل وجود کي ڏسندو رهيس. عجيب خيال ذهن تي جنم وٺي رهيا هئا. سوچيندي سوچيندي ٽڪل جسم کي ننڍو ڪوڙي ويئي. صبح اٿيس ته هوءَ ڪمري ۾ نه هئي. آئون هڪ دفعو ٻيهر خيالن ۾ وڃائجي ويس. مون کي ڀرپور احساس ٿيو هو ته هن سماج ۾ عورت جي حيثيت اڌ ڪٽ جيتري آهي.

وهنجي بنا موڪلائڻ جي، تيز وڪون ڪڍي گيت وٽ پهتس. ته پٺيان عدنان جو آواز آيو ”سرمد، سرمد!“

جواب ڏيڻ کانسواءِ آئون فليٽ مان ٻاهر نڪري آيس. پٺيان تيزي سان عدنان آيو پاڪر پائي، ”يارا ڇا ٿيو ايڏي ڪاوڙ؟“

مون عدنان کي بيبي بيبي چيو: ”يارا رات توهان جيڪو ڪجهه ڪيو اهو انسانيت کان ڪريل عمل هو.“

”هل فليٽ تي، پوءِ ڳالهائون ٿا.“ (عدنان چين تي مرڪ آڻيندي)

فليٽ تي آياسين. عدنان پائي جو ڪلاس پري ڏيڻ کان پوءِ پڇيو: ”هائي ٻڌائي، ڇا مسئلو ٿيو آهي... يارا ايڏي ڪاوڙ!“

”يارا پنج وحشي مرد، هڪ مجبور عورت!“

”مجبور مان ڇا مراد؟“

”پوءِ توکي هوءَ آزاد عورت ڏسڻ ۾ آئي هئي!!“

”آڙي يارا هن دنيا کان آئون واقف آهيان، هي رنڊيون پڙيون آهن. هنن وٽ وڏو مال هوندو آهي.“
 ”ها، مون کي خبر آهي ته اهي ڪيتريون امير آهن!!... تون ته هڪڙي سرمائيدار يا جاگيردار جي ڌيءَ جو نالو ٻڌائي، جنهن پئسن عيوض پنهنجو خوبصورت وجود پبلڪ باٿ روم ڪيو هجي. ا؟ يارا انسان ٿيو ڪنهن جي مجبورين مان ايترو غلط فائدو وٺڻ نه گهرجي جو ماڻهو انسان سڏجڻ کان به شرمندو ٿئي...“ هدايتن سان پيريل منهنجي ڊگهي گمگتو دوران عدنان خاموش رهيو پر هو انتهائي ڪريل ذهيت جو ماڻهو هو. ڪجهه دير کان پوءِ وڃڻو شوخ انداز ۾ عدنان ڪريل دليل ڏنو ته ”آڙي يارا پوءِ ڇا ٿيو هڪڙو ماڻهو ايترا پئسا نورو تي نرو ڪري سگهي. شاگرد ماڻهو گهران ملن ٿي هزار اهي ٽي هزار ڪنهن رنڊي کي ڏئي ڇڏيون. پوءِ اسان...؟“
 ”توهان هي ڪم نه ڪريو.“

”هاهاهاها، سرمد! جواني جي چوواڻي تي زندگي آ... توهان ڪامريبن جي خبر ڪونهي، پر اسان کي مست قدر تي لهرن تنگ ٿيڻ ڪر. اسٽڊي ٿي ٿئي. Hand Practice ڪري ڪري ٿڪجي پيا هيون... يارا! نوجوانن کي ”اندر جي باهه“ شديد تنگ ٿي ڪري ٿنهن اهي چڪن پر وڃي ٽاپا ٿا کائين.“

”خير، سڀاڻي يونيورسٽي ۾ ملنداسين.“ عدنان کان موڪلائي آئون اڃان پلاره مان هيٺ ٿي مس لٿس. ته هڪڙي اڌڙو عورت هٿ ٻڌي مون کي چوڻ لڳي ”فران جي واسطي مومن، خيرات.“ (ماڻي جا ڪپڙا ميرا ڦاٿل ۽ ايترا سنهڻا هئا، جو آره ڏسڻ ۾ اچي رهيا هئا.)
 ”امان معاف ڪر“

منڊلي تان به ڪنڊ وارا بسڪيٽ وٺي هوٽل تي چانهه سان کائي رهيو هئس ته وري ننڍڙو ٻارڙو اشد آگر مٿي کڻي منهنجي اڳيان پيهي رهيو ”پس معاف ڪر“ هو پئي همراه وٽ پيهي رهيو... آئون چانهه به، ڍوڙ پاڻي حيدرچوڪ ويندڙ سوزوڪي ۾ چڙهي پيس. اٺ سالن جو

ٻارڙو مٿي ۾ پيٽ، گلو کليل، وار وڪريل، ”پاڙو ڏيو پاڙو ڏيو“ جو هوڪو ڏيڻ لڳو.
 ”چاچا، چاچا!! حيدرچوڪ جا ست روپيا ٿيندا.“ (ڳالهائيندي ڳالهائيندي ننڍڙو ڪنڊيڪٽر ۽ سفيد پوش همراه پاڻ ۾ اٽڪي پيا)
 ”وڏو بڻهي آهي...“ (همراه ننڍڙي ڪنڊيڪٽر کي ڏاڍو ڏيندي ڪجهه ڳالهائي ويو هو.)

سفيد پوش همراه جي انگني هلٽ ڏسي، آئون ڪاوڙ مان صفا ڳاڙهو ٿي ويو هئس دل ۾ ڪچي گار ڏئي، ڪاوڙ پيهي ويس. پر مسلسل سوچي رهيو هئس ته آئون ڪهڙي سماج ۾ رهان پيو!!؟ هتي ته هر پئي انسان جو چهرو زخمي آهي، هر ٻيو ماڻهو تشدد ڪندڙ آهي... هتي توک وک تي انسانيت جو جنازو نڪري رهيو آهي.

اڃان سوچن ۾ هئس، ته حيدرچوڪ پهچي ويس. هتان لال ٻتي پهتس. لال ٻتي اسپتال وٽان چامشوري ويندڙ بس ۾ چڙهيس. ته بلوچي لباس پاتل، فطري طرح خوبصورت، پر منهن تي مٽي جو تھ چڙهيل ناري سڀني ماڻهن جي هنج ۾ هڪڙو هڪڙو توڪن رکي وئي. توڪن ۾ خيرات جي اپيل لکيل هئي. آئون مسلسل خاموش هئس. ڏيس جي چهري تي درد جا ڊگها پاڇا ڏسي، ڪجهه سمجهه ۾ نه اچي رهيو هو. ائين سڄو ڏينهن ذهن ٻولائيون کائي رهيو هو جن روح جا طاق ٿي ٿئي پيا هئا.

مون کي ٻڌڻ واري ڪيفيت ۾ ڏسي، ساجن جي وڃڻ کان پوءِ عارضي طور رور تي رهيل ڪامريڊ جبران حيرانگي مان پڇيو ”ڪامريڊ! نه لاهوڙ جون خبرون نه چارون مسلسل اداس پيا لڳو خير ته آهي؟“

”يار، ڪلهه رات کان منهنجي اکين اڳيان اٽڪ ڪهاڻيون پيون هلن... ڪهاڻين جا سمورا ڪردار بک سبب سگريٽ جيان سڙي رهيا آهن، انهن سڙندڙ وجودن مان پاڪ داسني ۽ شرافت جو برقو پاڻي هلندڙ ماڻهو هڪ ئي وقت نفرت به ڪن ٿا، ته وري انهن وجودن سان رانديڪر جيان راند به ڪن ٿا وڏي ڳالهه اها ته هن

ديس جي ايتن نري پر سڙندڙ آهي وجود مجبور نگاهن سان مون کي
تڪي رهيا آهن "ڪنهن ڪنهن مهل چئي رهيا آهن ته "تون بند
ڪمرن ۾ آزادي ۽ انقلاب جون ڳالهيون پيو ڪرين. ڪڏهن اسان جو
چار دل به معلوم ڪر. ته اسان بکي پيٽ کي ٿڌو ڪرڻ لاءِ ڇا ڇا
ڪندا آهيون!"

"ڪامريڊا مون کي توهان جي ڳالهه سمجهه پر نه آئي!!"
"ڪڏهن هي ٿو ٻڌو آهي. "جيڪو هٿ پينگهي کي ٿو لوڙهي
سوئي دنيا تي راج ٿو ڪري."
"بلڪل ٻڌو آهي ۽ اها حقيقت به آهي."
"ڪامريڊا اهو ڪنهن جو هٿ آهي!!"
تيزيءَ سان "ڪامريڊا عورت جو."
"ڪامريڊا مون کي دنيا ۾ ڪو مثال ڏيکارين جتي عورت جي هٿ

راج ڪيو هجي؟"
"ڪو انقلابي عورتون ٿي گذريون آهن، جن جا شاندار ڪارناما
آهن ڪامريڊا."

"هاهاهاها. ڪامريڊا جيت ڪاغذي ڳالهيون!!... عورت
ويچري سڌائين رانديڪو رهي آهي. مرد ان سان راند ڪندو رهيو
آهي. انهي راند ۾ ڪڏهن ڪڏهن عورت جا ڪپڙا به لاهيندو آهي. ان
جي عضن کي چڪ پائيندو آهي سگريٽ جا ڏنڀ ڏيندو آهي... ها يا
نه؟ ڪڏهن ته ڪنڌ ڌڙ کان ڌار ڪري ڇڏيندو آهي... ڪامريڊا
جيتائين هن دنيا ۾ عورت رانديڪو هوندي ته ستائين هي دنيا
بد صورت هوندي ڇو ته رانديڪو ڪڏهن به اشرف المخلوقات کي
محبت نه ڪري سگهي هي اسان جو ديس جنهن کي اسان ڪعبو
۽ ڪاشي چوندا آهيون. اتي عورت جي ڪهڙي حيثيت آهي!!... ڇا
اها عورت ٻاهي ٻار ڄميندي...؟ ڪامريڊا سنڌي ماڻهو انهي ڏينهن
کان غلام ٿي ويا. جڏهن هنن ٻانڌنگ گول جا هٿ ٽوڙيا هئا. انهي
ڏينهن کان سنڌ جي هر ڀرڻس جو نڪ ڪٽيل آهي."

"... ڪامريڊا توهان جو اشارو موئن جي ڌڙي واري ڀرڻس ۽
ٻانڌنگ گول ڏانهن آهي؟" (روايتي لهجي ۾ سوال ڪندي)
"منهنجو اشارو پوري سماج ڏانهن آهي ها. منهنجي ڳالهه کي
سمجهڻ لاءِ تصور ۾ موئن جي ڌڙي مان لڌل مورتي کي ڀلي غور سان
ڏسو!!..."

ڪامريڊا جبران خاموشيءَ سان مون کي ٻڌي رهيو هو ۽ آئون
مسلسل منفرد ۽ غير روايتي ڳالهيون ڪري رهيو هئس. جن هڪڙي
طوائف پنهنجي زيارت سان سڄي ذهن جو نقشو ٿي تبديل ڪري
ڇڏيو هو. ڪجهه ڀلن لاءِ اڪيون جهڪائي اوچتو جبران
پڇيڪيو "ڪامريڊا توهان جون ڳالهيون بلڪل درست آهن."
"شايد درست ٿي سگهان ٿو پر ڪلهه کان مون کي پنهنجي پاڻ
تي افسوس آهي. ته آئون چپ ڪپيل جنس لاءِ ڪجهه نه پيو ڪريان.
مون کي سندن لاءِ آواز ٿيڻ گهرجي..."

اڃان ڪامريڊا جبران ۽ آئون ڪجهه ڪري رهيا هئاسين. ته
ڪامريڊا مجيب لال سلام ڪندي روم ۾ آيو هليڪو تهڪ
ڏيندي "ڪامريڊا ڪهڙي گوريلا پلاننگ پيا ڪريو!!"

"ڪامريڊا سوچيون پيا، ته سڄو ڏينهن ٽيڪا ٻڌي ڪرڻ ۽
خيالن جا پلاءِ پچائڻ بدران ڪو عملي ڪم ڪجي... انهي لاءِ مون
سوچيو آهي ته آئون پيڙهيل ۽ لتاڙيل عورتن جي حقن لاءِ ڪم
ڪريان. خاص ڪري بکي پيٽ لاءِ پنهنجي جسم جو مهانگو
سودو ڪندڙ بيوس عورتن جي دردن کي ميڙي لفظن جي شڪل
ڏيئي پڻ تي اتارجي. ته جيئن هنن مثال سماج ۾ انسانيت وارو روح
لوڪي سگهجي... ڪامريڊا هڪ ليکڪ مثال جسمن کي زندگي
بخشيندو آهي. سو مون کي هڪ غير روايتي ليکڪ ٿيڻ جو شوق
جاڳيو آهي."

"ڪامريڊا غير روايتي مان ڇا مراد؟" (تيزي سان مجيب
سوال ڪيو)

ڪامريڊ مانئي ڪاٺڻ لاءِ هليا ويا. آئون سوچڻ ۾ ٻڌي ويس ته مون کي هاڻي ڇا ڪرڻ گهرجي...؟ ڊگهي سوچ ويچار کان پوءِ هن ڳالهه تي ذهن ٻيهي رهيو ته سڀاڻي سوڀري سينٽرل لائبريري وڃان اتي طوائفيت بابت مختلف ڪتابن کي غور سان پڙهان ته جيئن عورت جي صدين تي مشتمل پوڳنائڻ جو آڙانگو سفر ذهن تي تحرير ٿي سگهي. پوءِ شام حيدرآباد وڃڻ حالتن جي گهاٽي ۾ لائڻ ڪنهن عورت سان رهائ ڪريان سندس درد کي پنهنجو درد محسوس ڪريان...

مسلسل سوچڻ منجهه گم رهڻ کان پوءِ ڪيترين تان مني ڪاٺي هاسٽل جي ڇت تي سگرينٽن مان دونهون ڪڍڻ لڳس. آسمان جي سيني تي تارا چمڪي رهيا هئا. چنڊ غائب هو. اوچتو منهنجو ذهن ٻيهر اجهامي ويل زميني ستارن بابت ڊگهي سوچ منجهه ٻڌي ويو هو. ان مان گڏوگڏ ذهن تي اها سوچ به گردش ڪري رهي هئي ته آئون هڪ دفعو ٻيهر اڪيلو ٿي ويو آهيان. منهنجا آزادي ۽ انقلاب جا ڏاڏا مٿا ساڻي طوائف جي نالي کان ڊڄي، مون کان پري ٿي چڪا آهن... ڪجهه دير آسمان کي تڪڙندي هزارين سوچون من ۾ رکن ٿي. صبح ست بجي جو الارم رکي سمهي پيس.

ٻئي ڏينهن صبح تيار ٿي. رجسٽر هٿ ۾ کڻي لائبريري طرف اچي رهيو هئس ته جيولاڄي ڊپارٽمينٽ وٽ هڪ پوڙهي باگڙي عورت جو آواز ڪنن تي پهتو: "ابا راتا پندا! خدا جي نالي ڪو هڪ روپيو." آواز ۾ ايڏو درد سمائيل هو جو آئون ٻيهي رهيس. منهنجي پيرن اڳتي وڌڻ وڌائڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. مسلسل جهورو پوڙهي امڙ کي ڏسڻ لڳس، جيڪا هر هڪ شاگرد اڳيان هٿ پڪيڙي روڻهارڪي لهجي ۾ صدا هڻي رهي هئي: "ابا راتا پندا! خدا جي نالي ڪو هڪ روپيو."

مون کي رستي ۾ سان وڃ هينيان اڪيلو بيٺل ڏسي، پنهنجي ڊپارٽمينٽ ڏانهن ويندڙ هڪ دوست ٻيهي رهيو ڇپن تي مرڪ آئي: "سرمه هتي پيلو آهي...؟"

"ڪامريڊ! ڪلهه رات انسان جي هڪ پوائتي شڪل ڏسڻ کان پوءِ اندر ٻه اڏ ٿي پيو آهي. ڊگهي سوچ ويچار کان پوءِ خيال آيو آهي ته پئسن عبوس جسم جو مهاڻو سودو ڪندڙ انسانن جي زندگين ۾ جهاتي پائي تحريري صورت ۾ ڪامزاحمت ڪجي."

ڪامريڊ عجيب هڪ ئي نظر سان مون کي ۽ حيران کي گهريندي: "مطلب پاڻ جسم فروش عورتن لاءِ جدوجهد ڪريون!!؟"

"ڪامريڊ پهرين پنهنجي جملي کي درست ڪريو ڪابه عورت جسم فروش ناهي هوندي هر عورت عزت در آهي. هن بيمار ۽ فرسودو سماج عورت کي طوائف بڻائي ڇڏيو آهي."

معصوميت سان، "سائين! معاف ڪجو." (مون کي خاموش ڏسي، لاغرضي واري انداز ۾) "ٽيڪ آهي، جيڪڏهن تو اهڙن ڪردارن تي لکڻ جو ارادو ڪيو آهي، ته پوءِ اسان ڇا ٿا ڪري سگهون!!"

"ڪامريڊ! پاڻ شاگرد آهيو، منهنجو خيال آهي ته جنسي چٽراڳين جو شڪار ٿي ريل اڄ جي نوجوان ۾ سجاڳي پيدا ڪري سگهون ٿا، ته طوائف عورت آهي، ۽ عورت انسان آهي."

"بهترين سوچ آهي. پر طوائف لفظ ڪڍي صرف هي جملو بهتر رهندو ۽ پنهنجي منشور جو حصو به آهي ته عورت انسان آهي."

"ڪامريڊ! طوائف لفظ کان ايتري ڪراحت چو؟ ڇا طوائف هن سماج جو مظلوم ڪردار ڪونهي!!؟"

"بسڪل مظلوم ڪردار آهي. پر زميني حالتن کي ڏسي جدوجهد ڪيون آهن پيارا!! هن وقت رجعت پرست قوتون طاقتور آهن، تنهنڪري حالتون پنهنجي حق ۾ ڪونهن."

"ڪامريڊ! حالتون پنهنجي حق ۾ هونديون، پوءِ پاڻ کي جدوجهد جي ڪهڙي ضرورت!!؟"

"پهر حال توهان شوق پورو ڪريو ڪامريڊ! (ڳالهه جو رخ تبديل ڪندي) مانئي، جو ڇهه پروگرام آهي؟ حيران هليون ڦاٽڪ تي؟؟"

"ها، ڪامريڊ! راجيش ورن کي ڏسون، پوءِ گڏجي هليون."

پيدا ٿيندو جيڪو ڌرتي کي ڪيڙي فصل اُڀائيندو ۽ اسان جي هن عمل تي ڌرتي مانتا خوش ٿيندي
هن عقيدو جي چتر وٺڻ کان پوءِ تهوار به فصلن جي پوکائي ۽
لاباري تي ملهائجڻ لڳا، انهن تهوارن ۾ اجتماعي جنسي ميلاپ کي
مقدس عمل سمجهيو ويندو هو.

قديم يوناني تاريخدان هيرودوٽس لکي ٿو ته، "بابلين ۾ هڪ
رسم وڏي شرمناڪ آهي، هر جوان عورت کي پنهنجي عمر ۾ هڪ
دفعو زهره (يوناني ديومالائي قصن ۾ زرخيزي جنس ۽ جنگ جي ديوي)
جي عبادت گاهن ۾ وڃي، ڪنهن نه ڪنهن ياتريءَ سان جنسي واسطو
رکنو پوندو هو ۽ ياتري به عبادت گاهن ۾ وڃي، پنهنجي پسند جي
عورت کڻندا هئا. اهي عورتن کي پسند ڪرڻ کان پوءِ ان ڏانهن چاندي
جو سڪو اڇلائيندا هئا ۽ چوندا هئا، "اي برڪت جي ديوي اسان جي
روزي ۾ برڪت وجهه." چوڪريءَ صدا قبول ڪندي ياتري سان گڏ
ملي ريندي هئي، ان سان گڏوگڏ بابل جا ماڻهو افروڊائيٽي (يوناني
ديومالائي قصن ۾ محبت ۽ حسن ۽ جنس جي ديوي) ۽ آئي سس (قديم
يونان ۾ زرخيزي جي ديوي) جي عبادت گاهن ۾ عورتن کي مردن سان
جنسي تعلقات رکڻ لاءِ موڪليندا هئا.

ڪتابن موجب، "جڏهن عورت هڪ جنس بڻجي وئي، ته زور آور
طبعي جي ماڻهن جي من ۾ خيال آيو ته، "عورت هڪ منافع بخش جنس
آهي، هن کي پوري طرح منظم ڪري آمدني جو وسيلو بڻايو وڃي سو
شروع شروع ۾ يونان جي مختلف شهرن ۾ جسم فروشي جا اڏا ڪوليا
ويا، انهن اڏن ۾ ماضيءَ جي جسم فروش عورتن کي رکيو ويو جن کي
مذهب پنهنجي ميمبرشپ وڌائڻ لاءِ استعمال ڪيو هو.

اهڙي طرح مذهب کان پوءِ مرداني معاشري بايولاجيڪل سرشتي
جي ماريل عورت کي بهترين منافع بخش جنس سمجهي، مڪمل
بازار جو وڪر بڻائي ڇڏيو. "مطالعي کان پوءِ فليت تي آيس، هاڻي
ڪجهه پاڻ کي رليڪس محسوس ڪري رهيو هئس ته آئون درست

ٿيا، هو ٻوڙهي عورت ٿي!"
پس پير "غربت وڏي لعنت آهي. هل فيڪلتي هلون."
روح وڌندڙ خيالن مان نڪري آئون دوست سان گڏ فيڪلتي
ڪيٽين تي آيس، چانهه پي، دوست پنهنجي ڊپارٽمينٽ ڏانهن هليو
ويو. آئڊ سينٽرل لائبريري آيس، لائبريري ۾ ايندي شرط مون
پنهنجي تحقيق سان لاڳاپيل ڪتاب ڳولڻ شروع ڪيا هئا. ڪتاب
نه هجڻ برابر هئا، پر پوءِ به ڪجهه پڙهي ليڪڪن جي ڪتابن مان
مون کي اها خبر پئي ته، "دنيا جي قديم ترين ڪاروبارن مان هڪ
جسم فروشي آهي جيڪا هر دور ۾، هر ثقافت ۽ هر تهذيب ۾ ڪنهن
نه ڪنهن شڪل ۾ موجود رهي آهي. انهن شڪلين جو دارومدار اُتان
جي معاشي ۽ سماجي حالتن تي رهيو آهي، پر بنيادي ڪم ساڳيو
رهيو آهي."

ڪتابن کي ڦهرويندي ان وقت منهنجي ذهن جا طاق ٿي اڏامي
ويا. جڏهن هڪ ڪتاب ۾ مون هي جملو پڙهيو ته، "جسم فروشي جو
ڏندو مذهب جي پاڇي مٿي اڳتي وڌيو." آئون هر هر هن جملي کي
پڙهڻ لڳس، ڇاڪاڻ ته هڪ دفعو ٻيهر منهنجو ٽڪر مذهب سان ٿيو
هو وڌيڪ حقيقتون معلوم ڪرڻ لاءِ قديم تهذيبن تي تحقيق
ڪندڙ جا خيال پڙهيا، جنهن مان خبر پئي ته دنيا جو هر مذهب
عورت دشمن رهيو آهي، جسم فروشي جي تاريخ تي تحقيق ڪندڙ
فلسفڪارن موجب، "قديم مذهبن جي مڃڻ وارن جو خيال هو ته آسمان
سج ۽ زمين جي ڪري فصل تيار ٿين ٿا. آسمان کان برسات پوي ٿي
زمين جي ڀيٽ مان فصل نڪرن ٿا ۽ سج انهن فصلن کي پچائي ٿو.
سو ماڻهو آسمان، ڌرتي ۽ سج کي ديوي ۽ ديوتا بڻائي، ان جي پوڄا
ڪرڻ لڳا، ته جيئن فصلن ۾ برڪت پوي هن ئي زماني ۾ هن عقيدو
پڻ تيزي سان چتر ورتو ته زمين جي پيداواري عمل ۽ جنسي ميلاپ
جي عمل ۾ ڪافي ريجيٽائپ آهي. جيڪڏهن ٻنهي ۾ برڪت جو
عمل هوندو ته هڪ ئي وقت پيداوار ۾ اضافو ٿيندو ۽ صحتمند نسل

”ڪامريڊ بدبوءِ جي ڳالهه ڪونهي پر اسان سعادت حسن منٿو ڪونه آهيون. اسان هڪ پارٽي جو حصو آهيون. اسان تي ڪافي ذميواريون آهن اسان جيڪڏهن سرعام طوائف گهرن ۾ وينداسين. ته مخالفن کي تنقيد ڪرڻ جو وجهه ملي ويندو.“

”ڪامريڊ مخالف جيڪڏهن انسان هوندا، ته ڪونه ڪچندا!“

”توهان جي مرضي پر ڪامريڊ هي پارٽي لائين ڪونه آهي.“

”يار ڪامريڊا هڪ سوال جو جواب ڏيو. جيڪڏهن اسان وٽ به اخلاق روايتي عقيدو هوندو پوءِ اسان ۽ غيرت جا گولڊ ميڊل پائي ملندڙن ۾ ڪهڙو فرق...؟“ هڪ ثقلائي، معاشري جون سموريون مڏي خارج روايتون ٽوڙيندو آهي. اسان ته معاشري جي فرسوده روايتن کي ٽوڙڻ بدران انهن روايتن جو حصو ٿي چڪا آهيون. خير. پوائنٽ اچي ويئي آهي. سڀاڻي ڪچهري ڪنداسين.“

هاستل واري پوائنٽ تي چڙهي آئون حيدر چوڪ پهتس. هتان رکشا ذريعي ٽاور مارڪيٽ تان ٿيندي سريءَ گهاٽ پهتو هئس.

سريءَ گهاٽ، حيدرآباد شهر جو قديم پاڙو آهي. ورهاڱي کان اڳ هتي وڏي تعداد ۾ سنڌي هندو رهندا هئا. سندن خوبصورت جڳههون اڄ به موجود آهن. هي پاڙو هلندڙن جي مقدس هستي ۽ رامائڻ جي اهم ڪردار سريءَ ۾ ڇنڊر جي نالي سان منسوب آهي. قليلي جي ڪپ تي مڃڻ ڪري هن پاڙي جو نالو سريءَ گهاٽ (بندرا) رکيو ويو هو. چون ٿا ته شام جي پهر ۾ هندو عورتون ٽولين جي شڪل ۾ حيدرآباد جون وڻ وڪڙ کائيندڙ صاف سڱريون گليون طشي ڪري سريءَ گهاٽ مان گذري شامداس پارڪ ڀنڊيون هيون. شامداس پارڪ، ڪاري موريءَ کان شروع ٿيندو هو ۽ اچي موري ويجهو رشيءَ گهاٽ وٽ ختر ٿيندو هو واضح رهي ته سريءَ گهاٽ ان زماني ۾ صرف ڪاروباري علائقو هو هتي جسر فروشي جي ڪنهن به روايت جي نشاني نٿي ملي. البت 1970ع کان پوءِ سريءَ گهاٽ جسر فروشي جي حوالي کان تمام گهڻو مشهور ٿيو هو. آئون به شام جي پهر ۾ ڪنهن پتڪيل مسافر جيان هن

رستي تي وڃي رهيو آهيان. پير ڪجهه به نه ڪري سگهان صرف هن مرداني معاشري ۾ بازار جي جسس بڻجي ويل عورت جي پيائڪ روپ کي ڪينوس تي چٽي. هن ”غيرت مند سماج“ جي بي غيرتي تي هڪڙي ٽوڪ ڪرين اها ٽوڪ منهنجي لاءِ عظيم سگهه هوندي

فریش ٿي. هاسٽل پوائنٽ اسپاٽ طرف وڃي رهيو هئس. ته جيئن حيدرآباد ۾ سري گهاٽ واري علائقي ۾ وڃي. اتي هلندڙ جنسي ڪاروبار کي ويجهي کان ڏسي سگهان. اڃان هاسٽل جو مين گيٽ سر پار ڪيو ته ڪامريڊ مجيب ۽ راجيش مليا. مجيب وڏي سر ”ڪامريڊ ڪامريڊ!“ چئي پهرين سوال ڪيو: ”بنا ڪجهه بدائين جي تيار ٿي ڪيڏانهن پيا وڃو ڪامريڊا؟“

آئون جيڪو ڪلهه کان ڪامريڊن جي عجيب روش کان مڪمل خفا ٿي چڪو هئس. سو بنا ڪنهن لحاظ جي، رُڪو ڄميو چئي ڏنو: ”يار، سري گهاٽ وڃان پيو سيڪس ورڪرن سان ڪچهري ڪرڻ.“

”ڪامريڊ ڪسيپاٽيون ڪلهن کان وڌڪر ٿيون آهن؟“ (راجيش ٽوڪ واري انداز ۾ سوال ڪيو)

”ڪامريڊ جڏهن کان هارين هاريو ڪرڻ شروع ڪيو هو.“

مجيب ميسٽپائي واري انداز ۾ ڳالهه کي دوگرڻ ڪندي ”ڪامريڊا اچو ڪجهه متن لاءِ لاءِ ٿي ويهون. جيستائين پوائنٽ اچي.“ اسان لاءِ ۾ ويٺاسين. مجيب هڪڙو ٿهڪ ڏيندي ”ڪامريڊ ڪلهه کان توهان جو ڀيرو اسان ڪامريڊن تي چڙهيل آهي. خير ته آهي؟“

”ڪامريڊ ڪابه ڪاوڙ ڪونهي دوست آهيون. بس سوچڻ جي وچ ۾ تضاد اچڻ جو هڪ ئي ڪارڻ آهي. ته آئون طبقاتي ۽ جنسي مشيد جو شڪار سيڪس ورڪرس تي تحقيقي ڪم ڪرڻ چاهيان ٿو توهان کي سيڪس ورڪس مان بدبوءِ اچي ٿي. سو تضاد هن ڳالهه تي آهي.“

اڪين جو تارو مون ڏانهن ڪندي "سج ٻرا!"
 "هاڻو!"

ساجن تيزيءَ سان اٿي، دروازو بند ڪيو، اسان به تڪلف تي
 ڪافي دير تائين چين جي راند ڪئي هئي، ڊگهي چاٽا چاٽي کان پوءِ
 ساجن ٿڌو ساھ کڻندي "اڄ ڪيئن ماڻهو ٿي پيو آهين!!؟" (منهنجي
 چين تي مرڪ ڏسي) "يار سرمدا الائي ڇو مون کي تو وارا ڪامريڊ
 صفا ڪونه وٺن... سڄو ڏينهن سگريٽن جي دونهين ۾ التيون ڏياريندڙ
 بحث، ڳلا ۽ لپاڙن کان سواءِ هنن وٽ عملي ڪم ڪوبه ڪونهي. آئون
 به انگلش ڊپارٽمينٽ جو ڪتابي آهيان، مون به چار ڪتاب پڙهيا آهن.
 پريار هنن لپاڙي ماڻهن پورهيت فڪر کي ڊرائنگ روم جو فڪر بڻائي
 ڇڏيو آهي، عملي ڪم ڪجهه به نه رڳو خيالي دنيا ۾ پاڻي ولوڻ.
 يار!! دل ۾ نه ڪجان، هنن کي ڏسي مون کي اڪثر هڪڙو لطيفو ياد
 ايندو آهي."

"هاهاهاها، ڪهڙو؟"

چين تي هلڪي سهڻي مرڪ آڻيندي "هڪڙي همراھ هڪڙي
 ٽرڙي ڪمدار کان پڇيو "سردار نچي رهيا آهيو، نشا چڙهي ويا آهن ڇا!!؟"
 ڪمدار جواب ڏنو، سامان هاڻي ايندو هي ته خمار آهن."
 "هاهاهاها، تو صحيح سڃاتو اٿن."

"سرمدا مذاق ڪونهي، اها حقيقت آهي...!!... هر ماڻهو پاء اٿي جو
 کائي ٿو سڀ ڪجهه سمجهي وٺي ٿو، اعتبار ڪر، تو وارن يارن کي
 انقلاب لاءِ جدوجهد ڪرڻ کان پهرين انقلاب جا خمار ٿيندا آهن، سو
 صرف وڏي سر ٺلها نعرا هڻندا آهن... يارا اهي پاڻي جا ٿوڻا آهن، پيو
 هڪجهه به نه سو پيزار ٿئي، آئون روم ڇڏي آيس، قسمر سان شهر ۾ رهڻ
 ڏاڍو ڏکيو آهي، اسٽڊي به گهٽ پئي ٿئي، پر ڇا ڪجي!! تنهنجي
 هڪري ماڻ مٿ ۾ ڪمرو ڇڏي هتي رهان پيو..."

"يار ساجن معذرت دراصل مون کي پورهيت جي پگهر جي
 خوشبوءِ سان محبت آهي، انهي محبت ۾ مون جبران وارن سان سنگت

پاڙي ۾ جسم جو ڪاروبار ڏسڻ لاءِ داخل ٿيس. هر طرف هڪڙي
 پراسرار سحر جي هلچل هئي، مون کي هر اڪڙو جاسوس لڳي رهي هئي
 رات جي اونداهي، سوڙهين گلن مان هر شيءِ جو پاڇو گر هڪري
 ڇڏيو هو.

زندگي ۾ پهريون دفعو پتو پيو هو ته طوائف نگر جون گليون هڪ
 الڳ دنيا وارو منظر پيش ڪنديون آهن. آئون ڪنهن احتجاجل خوف ۾
 وڪوڙجي ويو هئس، پنهنجي خوف کي مات ڏيندي هڪ هيسبل
 نوجوان جيان سوڙهين گلن مان هلڻ لڳس ته مون کي هر گليءَ مان
 آواز اچي لڳا، "ڪيا موهي، نيا مال هي!!؟" ... "اوسائين!! دلبر!! خوش
 آهيو" هڪڙو همراھ ڀرسان هلندي هلندي سنهي آواز ۾، "وڏا!! اڄ
 ديدار ته هڪري وڃ."

خيرنامي ڇو، مون ڪنهن به شخص کي ڪوبه جواب نه ڏنو هو.
 خاموشي سان سوڙهين گلن جو چڪر هڻي، ڀرسان قائم هڪڙي هوٽل
 تي آيس، چانهه پيئندي اوچتو خيال آيو ته ڪامريڊ سڳورن جي
 هڪري ناراض ٿي ويل ساجن سان ملاقات ڪريان، کيس پرچايان
 ڪهڙو به هو، پر مون تي وري به ساھ ڇڏيندو هو.

ساجن کي مسيج ڪيم، "پيارا!! ڪٿي؟"
 پڪنڊر جواب آيو "سرمدا سائين!! جتي توهان ڇڏيو هو."
 "يار!! آئون حيدرآباد آهيان، توهان ملڻ تو چاهيان."
 "پليڪار"

ساجن ايفرس ٻڌائي، آئون سندس فليٽ تي آيس، ساجن کي
 نراسائي واري ڪيفيت ۾ ڏسي، دل چيو کيس چميءَ ڏيان، "ساجن
 هڪڙي ڳالهه چوان!!؟"

ٽيڙي هڪري ويل ساجن پشڪير "چئو"
 "ناراض ڪونه ٿيندين!!؟"

سنهن ۾ شڪل چين تي مرڪ اٿي "چئو پلا!!"
 "دل چوي ٿي، اڄ توهان ڪسنگ ڪريان."

رکي هتي. سندر گروپ ۾ آيو هئس. ڇاڪاڻ ته اهي ظاهري طور پورهيت مڪر سان محبت ڪرڻ جي دعويٰ ڪن ٿا. پر ساجن! هڪڙي حادثي کان پوءِ مون جڏهن چيو ته: "مون کي بکڻي پيٽ لاءِ پنهنجي عيوض جسم جو مها نگو سودو ڪندڙ عورتن سان به ايتري پريت آهي. جيتري هارين ۽ مزدورن سان." ته اهي دوست مون تي ايتري قدر مچرجي پيا. جو توبه-توبه... هاڻي آئون هنن کان پري ٿي چڪو آهيان. مون کي محسوس ٿئي ٿو ته هنن سان گڏ هلي، منهنجي زندگي به معنيٰ نٿي وٺندي."

"ها يار! بلڪل صحيح چيو چوین. اچين تي سندر مرڪ آئي. سرمدا دل جي ڳالهه اها آهي. مون کي تون وڻندو آهين. آئون هم جنس پرست ڪونه آهيان. پوءِ به روم ۾ جڏهن تون قميص لاهي ڪتاب پڙهندو هئين. ته منهنجي اندر ۾ گذردي پيدا ٿيندي هئي ته سرمدا مون کي پاڪر پائي، اسان اڪيلائي ڏور ڪرڻ لاءِ اوڻل رومانس ڪريون... يار! ماڻهو آهيان جنسي خواهش پيدا ٿيڻ فطري لقاء آهي. پر تون شديد ناراضگي ڏيکاريندو هئين. پوءِ آئون پنهنجي اڪيلائي پري ڪرڻ لاءِ سنگيت جو سهارو وٺندو هئس. ته توکي سنگيت پسند نه هو... پوءِ اوچتو تون اهڙي گروپ جي حوالي ٿي وئين، جن وٽ نه ساز نه سُر نه وري فن، رڳو خيالي پلا. سرمدا قسم سان مون کي اهي انقلابي لڳن ٿي ڪونه. هي من جا ميرا. محدود سرج وارا ماڻهو آهن. (ٿوري دير خاموش رهي) ماڻهو به ڪونهن. گڏهه آهن."

"يار گڏهه نه چئو گڏهه محنتي جانور آهي."

"پوءِ آخر ڪهڙي بلا آهن...؟"

"تو کي خبر هوندي."

"چلو ڏارون سان رابطو ڪري ٻڌائيندس."

"ماها ماها وڏا استاد آهين."

"مناق ڪونهي حقيقت آهي."

"ها بابا، مون هنن سان پنهنجا لاڳاپا ختم ڪري ڇڏيا آهن. مون کي ڀرپور احساس ٿي چڪو آهي ته چند ڪتاب پڙهي، ڪو ماڻهو سريال نٿو ٿي سگهي. جيڪي ماڻهو ظاهري طور مختلف ليبل لڳائي، وڏا ماڻهو ڏسڻ ۾ اچي رهيا آهن. اهي پنهنجي اندر ۾ انتهائي ڪريل ۽ خسيس ماڻهو ٿي سگهن ٿا.!! سچ پچين ته هاڻي مون کي هر انهي ماڻهو سان نفرت آهي، جيڪو سيڪس ورڪس جي پگهر سان نفرت ڪري ٿو."

ساجن چپ ڏندن ۾ پڪوڙي پرون سان اشارو ڪندي "واحد" (ٿوري دير خاموش رهي) "يار! اسان جي ڀارت آهي."

"اڙي جانو. آئون سڄو تنهنجو آهيان."

"سچي!؟"

"هاڻو."

ٽپ ڏيئي آئي. "پوءِ سرمدا اچ. پاڪر بايون."

آئون پاڪر پريان ٿو ساجن ٻيهر اکين وسيلي چپ آچيا. ته مون به کيس سرمدا ڏسڻ خاطر پنهنجا چپ. سندس چپن تي رکيا. ڊگهي ڪنگ کان پوءِ منهنجي جسم ۾ جنسي لهرن ڏوڏن لڳيون. مون کي تڙپ واري حالت ۾ ڏسي ساجن چپن تي سندر مرڪ آئي. منهنجي نازڪ عضوي تي هٿ لائيندي "ماني کائي اچون. پوءِ شغل پائي ڪريون ٿا!!!"

ماني کانئس دوران اوچتو مون کي پنهنجي "نئين زندگي ۽ عجيب ديوانگي" ذهن تي آئي. ته اٽلجي پيس.

"سرمدا ڇا ٿيو!!؟"

"يارا ڪجهه سوچيو ٿي ڪونه هو. اهو پيو ٿي!"

ساجن چپن تي هڏڪي مرڪ آئي. خاموش ٿي ويو. ماني کائي رور تي آياسين. مون اچڻ سان شوخ انداز ۾ پهريون سوال ڪيو "ساجن! هڪڙي سچي ڳالهه ٻڌائي. هن شوخ پٺيان ڪو سبب...؟"

”يارا منهنجي ڊرتي زندگي جي هڪڙي ڊرتي تصوير اها به آهي. پر هن تصوير ۾ جيڪڏهن تون ايندين، پوءِ ته ڏاڍي سهڻي لڳندي. پليز تنهنائين جو ساڻي ٿي، منهنجي زندگي مڪمل ڪر.“
”واقعي ايتري حد تائين...“

هن اکيون جهڪيون ته مون کي ڀرپور اندازو ٿيو ته ”زندگي جي بي ترتيب راهن تي هنديءَ ساڃن اتي پهچي چڪو آهي. جو هاڻي هن کي ڪنهن دوست جي هجڻ کان سواءِ وجود خالي خالي محسوس ٿيندو.“

وڌيڪ تفصيل پڇڻ کان سواءِ مون کيس ايترو چيو: ”منهنجن ڀاڪرن سان جيڪڏهن توکي خوشي ملي ٿي ته آئون حاضر آهيان پر يار!“

مون کي خاموش ڏسي ”پر مان ڇا مراد؟“

”پر آئون ته ايترو سهڻو ڪونه آهيان.“

”هاڻي ماڻ ڪر. (آرس پڇي) هاڻي سمهون!“

”ها، آئون به ٽڪي پيو آهيان.“

ساڃن دروازو ۽ لائيٽ بند ڪري اچي منهنجي ڀرسان سمهي رهيو ڪجهه ئي منٽ گذري، ته ساڃن مون کي هڪي آواز ۾ سڏ ڪرڻ کان پوءِ آهستي آهستي پنهنجون آڱريون منهنجي آڱرين ۾ جهٽائي، مون کي ٻڌ طرف ڇڪڻ لڳو پوءِ ٻرهه ڦٽي تائين ساڃن ۽ آئون مست جوشي کي انجواءِ ڪرڻ لڳاسين.

اڃا چڱي ڪلاڪ آرام ڪريو، ته اوچتو ساڃن زوري اٿريو ”ٿيو پوري ٿي هلي جو ٿاڻي ٿي ويو آهي.“

يونيوورسٽي پهچي، ساڃن پنهنجي ڊپارٽمينٽ ڏانهن هليو ويو ۽ آئون سينٽرل لائبريري آيس. اڄ منهنجي مطالعي جو موضوع هو ته ٻين قديم تهذيبن جيان برصغير ۾ جسم فروشي جي روايت هڪيتري پراڻي هي؟ انهي حوالي سان مختلف ڪتاب ڦلهوريا ڪتاب ڦلهوريا کان پوءِ خبر پئي ته هتي به هن هڪڙي فعل پٺيان

مذهب شامل هو. ڪتابن موجب ”هندستان جي قديم ترين مذهب هندومت ۾ اڄ نيج سبب هڪ اڇوت قبيلي جي نصيب ۾ طوائفيت هئڻ جي ريكائن جيان لکجي وئي. هندو ڌرم ۾ شاستر جي روح سان شادي ڪرڻ جا 8 قسم آهن، انهن مان هڪ ديوبواه آهي. هن صورت ۾ ماڻهو ڪنهن ڪنواري ناري کي ڪنهن ديوتا سان گڏ رخصت ڪري ڇڏيندا هئا ۽ چوندا هئا ته، ڇوڪري ديوداسي آهي، يعني ديوتا جي پانهي. انهن غريب ديوداسي عورتن جو تعلق هيلين طبقي، يعني شودر ذاتين سان هوندو هو ڪين چيو ويو هو ته توهان هن ڪم لاءِ پيدا ڪيا ويا آهيو ۽ اهي بيوس ديوداسيون پڪ مٿائڻ ۽ ثواب ڪمائڻ جي چڪر ۾ پنڊتن جي چوڻ تي متدن تي ايندڙ ياترين کي جنسي خدمتون پيش ڪنديون هيون. هو معاوضو وصول ڪنديون هيون، اها رقم پاڻ وٽ رکڻ پدران مندر جي انتظاميه حوالي ڪنديون هيون ۽ اڪثر ڪري پرديسي ۽ اجنبِي ياترين کي وڌيڪ ترجيح ڏينديون هيون ۽ ڀرتي جنسي تسڪين عيوض پئسن سان گڏوگڏ ڪين قيمتي تحفا پڻ ڏيندا هئا.

اهي ديوداسي ڇوڪريون جنسي خدمتون ڏيڻ کان سواءِ مذهبي رقص پڻ ڪنديون هيون ۽ مندر انهن رقاصائن کي رهڻ لاءِ جڳهه ۽ کاڌ پيئڻ ڏيندو هو. جيڪڏهن جنسي تعلق مان ڇوڪري پيدا ٿيندي هئي، ته اهي ان کي ديوتا سان منسوب ڪري ڇڏينديون هيون. اهڙي طرح مذهب جي آشيرواد سان جسم فروشي جو مجبورانه انداز سماج ۾ پنهنجي جڳهه ٺاهيندو ويو.“

ڪتابن موجب، ”سمورن مذهبن جي اعليٰ وارثن دنيا جي بدچندڙ حالتن کي ڏسندي، جڏهن انتهائي ڪيريل پراڻين ثقافتي ۽ تاريخي روايتن کان آجپو حاصل ڪيو ته اهي سموريون رسمون ختم ڪيون ويون، جن سان سندن مذهب هر وقت نشاني تي رهيو انهن مان هڪ جسم فروشي پڻ هئي.

مذهب جڏهن هن پيشي مان هٽ ڪيا، ته آهستي آهستي سماج هن پيشي کي قبول ڪيو. نسل دوتسل هن ڌنڌي سان تعلق رکندڙ ماڻهن پنهنجي پيٽ جي بک آجهائڻ لاءِ ڳوٺن ۽ شهرن ۾ پنهنجا ديڙا جميا پوءِ اهوئي مذهب جيڪو سربراه هو جنهن جي ڪري اهي بيگناه عورتون هن ڌنڌي طرف زبردستي آنديون ويون، هاڻي جڏهن انهن کي عبادت گاهن مان بيڪالي ڏني ويئي ته اهوئي مذهب سندن ڪٿر دشمن بڻجي سامهون آيو هو.

ڪتابن موجب، ”مذهب کان پوءِ جسم فروشي جي روايت کي ڏکڻ ايشيائي ملڪن ۾ هٿياربند حملا آورن وڌيڪ فروغ ڏنو اهي حملا آور ٿرٿ ڪرڻ کان پوءِ جتي ٿاڪ اڏيندا هئا، اتي فوجين کي طوائفن جي ضرورت پوندي هئي. اڄ به جسم فروشي جي ٺڪاڻن ۽ بازارن جو جائزو وٺبو ته اهي بازارن اڪثر ڪري فوجي محلن ۽ ديوارن سان گڏهيل ملنديون.

هندستان ۾ مسلمان حڪمرانن پنهنجي حڪمراني دوران طوائفن کي مندرن مان ڪڍي محلن ۾ آباد ڪيو. هندستان ۾ سڀ کان پهريون باقاعده منظم طوائف گهر مسلمان بادشاهه محمد تغلق جي دور ۾ قائم ٿيو محمد تغلق پنهنجي نارالحڪومت دولت آباد ۾ ”طرب آباد“ جي نالي سان طوائف گهر قائم ڪيو هو. انهي طوائف گهر ۾ اڪثريت جنگين دوران مال غنيمت بڻجي آيل عورتن ۽ هيٺين درجي جي عورتن (ديوداسين) جي هوندي هئي. مغل دور حڪومت ۾ جسم فروشي منظم پيشي طور ڏسڻ ۾ اچي ٿي. مغل، جنهن علائقي کي پنهنجي راڄڌاني بڻائيندا هئا، اتي پهريون ڪم طوائف گهر جي آبادڪاري جو ڪندا هئا. مغل بادشاهه جلال الدين اڪبر آگره ۾ طوائفن جي لاءِ هڪ وسيع علائقو ”شيطان پوره“ جي نالي سان آباد ڪيو. شهنشاهه اڪبر هن ڪاروبار کي باقاعده منهنجي شڪل ڏني، جيئن دهلي ۾ چاندي چوڪ، ڇاوڙي بازار ۽ لاهور ۾ شاهي قلعي جي پاڇي ۾ ”شاهي محل“ ٺهرايو.

اڪبر کان پوءِ لکنؤ جي ثواب جان عالم (واجد علي شاهه) لکنؤ ۾ ”طوائف آباد“ جي نالي سان هڪ وڏو شهر آباد ڪيو هو هي شهر طوائفن سان ڀريل هوندو هو. پري پري کان طوائفون لکنؤ اينديون هيون، اهي طوائف گهرن تي گراهڪن جون دليون وندرائينديون هيون هن ئي دور ۾ هي قول مشهور ٿيو هو ته: ”ماڻهو جيستائين طوائفن جي صحبت ۾ نه ايندو تيستائين انسان نه ٿيندو.“

ڪتابن موجب، ”مغل سلطنت جي زوال ۽ هندستان ۾ جڏهن برطانوي راڄ آيو ته طوائفيت جي دنيا نئون رخ اختيار ڪيو شاهي محلن سان تعلق رکندڙ طوائفن شاهي محلن کي ڇڏي مارڪيٽ ۾ پنهنجو قدم رکيو. اهڙي طرح هندستان جي ٻه اڌ ٽيڻ کان پوءِ ٻنهي ملڪن ۾ طوائفيت وارو ڌنڌو پنهنجي مختلف رنگن ۽ ڀنگن سان جاري رهيو اڄ به ٻنهي ملڪن ۾ هڪ ننڍڙي شهر جي پاڙي کان وٺي وڏن شهرن تائين جسم فروشي جو ڌنڌو پکڙيل آهي...“

لاٽيري مان وڏي جاق حاصل ڪرڻ کانپوءِ ساجن کي ڪال ڪيم هو آيو. اسان ڪيٽيڻ تي ماني کائڻ کان پوءِ هاسٽل تي آياسين. روم تي ڪامريڊ جبران ويٺو هو پهريون سوال اهو ڪيائين، ”ڪامريڊ رات گهر هئا؟“

”يار ڪامريڊ! طوائف نگر جي سوزمين گليين ۾ زندگي پٽڪڻ لڳي آهي.“

”واقعي ڪامريڊ!؟“

”ڪامريڊ هن ۾ حيرت جي ڪهڙي ڳالهه آهي...؟ هڪڙي تحقيق...“ (منهنجي ڳالهه کي اڌ ۾ ڪٽيندي ساجن طنزيه انداز ۾ ”گناه، گناه، توبه، توبه.“

جبران هڪو تهڪ ڏيندي ”نه پيارا، اهڙي ڳالهه ڪونهي.“ ساجن يڪدم جواب ڏيندي ”پر ڪامريڊ! مدي خارج سماج بيمار خيال ۽ رجحان پيدا ڪندو آهي.“

”ها! پر اسان ڪامريڊ آهيون.“

ڪامريڊا! اهو ڪوڙو ئي نٿو لڳي. آئون، توهان واري تنظيم جو حصو ناهيان رهيو پر مون کي چڱي ريت سڏ آهي. ته اڄڪلهه جا ڪامريڊ ڪيتري پاتي و آهن. (جبران کي خاموش ڏسي، ساجن مٿس حاوي ٿيندي) ”ڪامريڊا هڪڙي مڙي جي ڳالهه ٻڌايان...!! مون هڪڙي دانشور کان سوال پڇيو ته ”شادي کان اڳ سيڪس ڪجي يا نه؟“ ته هو مون ڏانهن ائين ڏسڻ لڳو جن اهو سوال مون ڪنهن مذهبي ماڻهو کان پڇيو هجي...!! مون کي خبر آهي، ته اهو دانشور پنهنجي ذاتي زندگي ۾ اسان کان وڌيڪ جديد سوچ جو مالڪ آهي، پر هو پنهنجي معاشري کي مهذب دنيا سان ڳنڍڻ بدران قديم شاعرن جا بيت پڙهي، چار سئو سال پوئتي ڏڪڻ چاهي ٿو، سبب ڇا آهي...!!؟ سبب اهو آهي ته اسان اڃان پنهنجي جوهر ۾ مڪمل انقلابي ڪونڊ آهيون. اسان جو اندر ميرو آهي، اسان نٿا چاهيون ته عام ماڻهو ايترو سجاڳ ٿي وڃي، جو سڀاڻي هيروارز جي ديوار کي ٽوڙي مڪمل باختيار ٿي وڃي. اسان خود اهڙي بادشاهت آڻڻ چاهيون ٿا، جنهن ۾ اسان بادشاهه هجن، عام ماڻهو نورا هئندڙ...“ (آئون مسلسل خاموش ۽ هر تي جهڙو هيٺڙو رکندڙ ساجن جي ڏاهپ تي حيران ٿي ويو هئس ساجن جي من جو خاموش سمنڊ جاڳي پيو هو. هو مسلسل بلڪل نيون ڳالهائون ڪري رهيو هو بدقسمتي سان اهي ڳالهائون جبران کي جن جهنڊيون هئي (هيون هيون)، ”سو معاف ڪجو ڪامريڊا! اسان آميون فضول ماڻهو اسان اهو سوچيندا آهيون، جيڪو هر ماڻهو نه سوچي پر ها، اڄڪلهه هر ماڻهو سوچيندڙ ٿي پيو آهي، تنهن ڪري هن سائبر ايڇ پريڊ کي چوڻي، جو دانشور يا ٻي ڪا مخلوق سڏائي، دف ۾ بندوبست هئڻ بدران Like Minded ٿيڻو پوندو تڏهن اسان جو آواز Mass level تائين اتر چڙهندو

بهر حال ڪٿي هئاسين، وڃي ڪٿي پهتاسين، ڳالهه طوائفيت جي هلي رهي هئي. سو آئون به سرمد جي هن خيال سان متفق آهيان ته طوائف سماج جو مظلوم ترين ڪردار آهي هن ڪردار تي چتر

ڪرڻ يا نٿو ڪرڻ هڪڙا ٿپ ۽ ڪريل حرڪت آهي، منهنجي خيال ۾ سرمد هن بيمار معاشري ۾ ويهي سماج جي مظلوم ڪردار طوائف جي سماجي زندگي تي جيڪو ڪم شروع ڪيو آهي، اهو شاندار عمل آهي... (چچن تي ڊگهي مرڪ آڻيندي) خير، اسان فضول ماڻهو سو موڊ تبديل ڪرڻ لاءِ ڪڙڪ چانهه ڪبي، پوءِ وري بدتميز دل جون ڳالهائون!!“

جبران تيزيءَ سان اُٿي چانهه چوڻ لاءِ هليو ويو سندس ويڄ کان پوءِ مون شوخ انداز ۾ ساجن جي گل تي چمي ڏيندي چيو ”چورا اوچتو توکي چاڻي ويو جن خاموش سمنڊ ۾ لهرون پيدا ٿي ويون هجن!!“ ”بس يارا اسان کي ماڻ ڏسي ماڻهو سمجهندا آهن، ته گونگو آهي ڏا آهي، پر حقيقت اها آهي ته هر ماڻهو پنهنجي شعبي ۾ سريال هوندو آهي، هڪ هاري لاءِ آئنسٽائن ڏا آهي، ته وري آئنسٽائن لاءِ هڪ هاري ڏا هوندو آهي.“

”ها! پر تنهنجو سڄو سال خاموش رهڻ پٺيان ڪو خاص سبب؟“
”خاص سبب تون آهي، تون قدر ڪرين ها ته اڄ آئون دريدر نه

مجان ها!!“

”هائي چپ ڪر، مون ڇا ڪيو!!؟“

”تون هڪڙي چمي لاءِ ڪيڏو ستائيندو آهي!!“

”ڏس وري سيڪسي پوٽ!!“

”يار سرمد! هن دنيا ۾ ميلاپ جي مڙي کان سواءِ ٻيو آهي به ته ڇا!!“

”ها، پر تنهنجي ڏاهپ جو واسطو...“ (تيزي سان منهنجي ڳالهه کي اڌ ۾ ڪٽيندي) ”سرمد!! دنيا جو ڪوبه ڏاهو ماڻهو زندگي ۾ جنس انجواءِ نه ڪري، ته پڪ سان هڪ ڏينهن آپگهات ڪندو سيڪس توهان جي... (جبران دروازو کوليو ته ساجن موضوع بدلائيندي يڪدم جبران سان مخاطب ٿيندي) ها ڪامريڊا! ٻيو ٻڌايو؟“

”ڪامريڊ خير لڳو پيو آهي.“

جملو ذهن تي سوار هو "ايڏيون خوبصورت چوڪريون ٺاهي تي وڪڇي رهيون آهن!!" مون کي ظاهري طور سانت واري ڪيميت ۾ ڏسي "سرا حڪم ڪريو" (اردو ۾)

ڏونڊاڙيل ڪيفيت ۾ مون هٿ جي آڱر سان اشارو ڪيو ته هڪڙي خوبصورت چوڪري ڪنڌي مون ڏانهن اچڻ لڳي. اچڻ سان منهنجي آڱرين کي ائين پڪڙي ورتائين، جن منهنجي محبوبه هجي مون کي خاموش ڏسي، سوڌو ڪرايڻيندڙ نوجوان ڇڻ تي مرڪ آئي، "سرا ڪارا صفا ٺاهي مال تي هٿ رکيو آهي"

"هاڻي ماٺ ڪر" (چوڪريءَ ناز نخرن واري انداز ۾ دلال جي چاٽي تي هڪ هٿندي)

اوچتو دلال ٽڪڙ واري انداز ۾ "سرا پئسا ڏيڻ پهر گراهڪ ڪيٽا آهن" پئسا ڏيئي دنگ ڪيم، ته ظاهري طور هاشاش بشاش نظر ايندڙ چوڪري مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪي، اکين سان ڪري اندر هلڻ جو چيائين. هوءَ اڳتي وڌ وڌائڻ لڳي. آئون به آهستي آهستي وڌي ڪنڌي ورائندي مان لنگهي، پٺي ڇٽا هڪڙي سوڙهي ڪري پر آياسين، جتي هڪڙي صوفي کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ڪونه هو. اڙي ها! ڪنڊ ۾ هڪڙو استعمال ٿيل ڪنڊر پيل هو.

هوءَ ڪپڙا لاهڻ لڳي سندس سلوار ۾ اڳت بدران رٿڙ پاتل هو. تنهن ڪري اک ڇنڀ ۾ سلوار لاهي صوفي تي سڌو سمهي رهي. آئون اڃا ديوار سان تڪ لڳائي، ڏونڊاڙيل ڪيفيت منجهه گرفتار ٿيل هئس ۽ منهنجون اکيون سرخي ۾ رڱيل ڇڻ ۽ اپريل ننڍڙن اُرهن کان وٺي نازڪ عضوي تائين مسلسل سندس جسم جي نقشي کي غور سان ڏسي رهيون هيون. مون کي ائين محسوس ٿيڻ لڳو ڇڻ منهنجي اڳيان رڇايل جسم عورت جو جسم ڪونهي!!

عورت جو اڳهاڙو جسم ڪائنات جو حسين منظر، هن منظر کان سواءِ ڪائنات اڌوري ۽ اڌوري ۽ الپوري پکين جهڙو روح رکندڙ ڪو ناهن عورت جي اڳهاڙي وجود کي غور سان ڏسندو ته کيس پڪ سان

جبران جي رُڪي جواب تي آئون ۽ ساجن سمجهي وياسين، ته اڄ همراھ کي ڏاڍا سڄ لڳا آهن، تنهن ڪري چانهه پي نڪرڻ جي ڪجي چانهه پي، جبران کان موڪلائي، اڃان اسان سينٽرل ڪيٽين جي لار تي مس ويٺاسين، ته شهر ڏانهن ويندڙ پوائنٽ اچي وڃي پوائنٽ ۾ مون ساجن کي چيو "گڏجي سري گهاٽ هلون ٿا، اڄ هر صورت ۾ مون کي ڪنهن هڪڙي طوائف سان ڪچهري ڪرڻي آهي."

ساجن پهرين لهرائي ويو، مون محسوس ڪيو ته سندس خيال هو ته روم تي هلي مستي ڪجي، پر منهنجي گهڻي اصرار تي چيائين، "تون پلي طوائف گهر جي اندر وڃجان، آئون ٻاهر بيهندس." اهڙي ريت سڄ لٽي ڌاري اسان سري گهاٽ پهتاسين. سري گهاٽ پهچڻ شرط هڪڙو دلال، اسان جي پٺيان لاهي پائي ڪاهي پيو. نيٺ مون سڌ ڪري پڇيومانس: "ڏي خبر، ڇا مسئلو آهي؟"

عاجزي پريل لهجي ۾ "سرا قسم سي نيا مال هي!!"

"لڳي تو همراھ صفا ڪٽل آهي، ويٺينس گڏ!!" (ساجن ڇڻ تي مرڪ آئي ڇيو)

سوڌو طءُ ڪرڻ کانپوءِ ساجن کي هوٽل تي ويهڻ جو چئي، آئون هڪ سوڙهي عمارت ۾ داخل ٿيس. منهنجي پهرين نظر ورائندي ۾ ويلل اب کن چوڪرين تي پئي، جن کي خوبصورت لباس پاتل هو. اهي ڪنهن ڳالهه تي وڏا نهڪ ڏيئي رهيون هيون، سندن تهڪن کي ڏسي منهنجي سوچ ٽيڙ ڪاڌو ته "هي ته خوش لڳيون پيون آهن!!" (وري پاڻ کي سڀايندي "اها خوشي ظاهري آهي" اوچتو همراھ چوڪرين ڏانهن اشارو ڪندي "پسند ڪري وٺو، سڀ فريش مال آهي.")

"فریش مال" جو لفظ منهنجي ڪنن تي پهچڻ شرط مون همراھ جي منهن ڏانهن ڏٺو جنهن ۾ ڪنهن به قسم جي ڪيفيت سوار نه هئي. اوچتو منهنجو منڙو هٿ مان ڪيريل آئيني وانگر ٿي چڪو هو. ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه اچي رهي هئي، صرف هڪڙو ڌڪڙيل ڌڪڙيل

سمنڊ جهڙي خاموشي به ملندي ته وري سمنڊ جهڙي مستي... آبشارن جهڙو منظر ملندو ته وري آبشارن جو شور به سمائيل هوندو... پر منهنجي اڳيان جيڪو اگاهڙو وجود پيل هو ان ۾ ڪنهن به قسم جي چڪ ڪونه هئي. جيڪا منهنجي جسم ۾ گدگدي پيدا ڪري، جيڪا منهنجي جسم ۾ لهرن جهڙي مستي پيدا ڪري، جيڪا منهنجي جسم ۾ گرمي پيدا ڪري... التوهن اگاهڙي وجود مون کي پيانڪ خوف ۾ وڪوڙي ڇڏيو هو ايڏو خوف جو منهنجو جسم ديوار سان آهستي آهستي سڪندو اچي پٽ سان لڳو.

مون کي بيپوشي جهڙي حالت ۾ ڏسي هوءَ ٽپ ڏيئي اُٿي، منهنجي ڳلن ۽ وارن کي هٿ لاهي "ڇا ٿيو؟ ڇا ٿيو؟"

هڪ لفظ ڳالهائڻ کان سواءِ اوچتو آئون نارمل ڪيفيت ۾ اچي ويس ته هوءَ تيزي سان ڪپڙا پائڻ لڳي هئي. ڪپڙا پائي ٻاهر وڃڻ مهل سنهڙي آواز ۾ "پيڻ چو... پاگل لوگ"

هن جي ڪچي گار ڏيڻ کان پوءِ مون مٿس آخري نظر ڦيرائي ته سندس قميص جو پويون ڀلو ڪانچ ۾ اٽڪل هو. سوڙهي ڪانچ سبب سندس پويون نازڪ عضون ٻاهر نڪتل هو ڪار جي ڊگهي وانگر...

(2)

زندگيءَ ۾ پهريون دفعو طوائف گهر ۾ هڪڙي طوائف سان ڏهر منٽ سوڙهي ۽ بدبودار ڪمري ۾ وقت گذارڻ جي قيمت ڇهه سئو روپيا ڏيڻ کان پوءِ مون کي ڀرپور احساس ٿيو ته عورت طوائف ٿيڻ کان پوءِ پنهنجي عورت پئي کي ماري ڇڏيندي آهي. هوءَ هڪڙو امڙو بي جان وجود بڻجي ويندي آهي. جنهن ۾ ڪوبه احساس ناهي هوندو هن خيال سان گڏ اها سوچ به ڪنهن ديوار جيان منهنجي سامهون بيٺي رهي ته هاڻي ڪنهن به طوائف سان ملاقات نٿو ڪري سگهان. ڇاڪاڻ ته طوائف نگر سان تعلق رکندڙ هر هڪ فرد لاءِ پئسو خدا آهي. اهي ان کي حاصل ڪرڻ لاءِ جسمن جو واپار ڪندا آهن ۽ آئون ڪنگال ماڻهو... صفا بڪيو ٿا!

اڃان هلڪيون هلڪيون سوچون ذهن تي سوار هيون. ته منهنجي ڀرسان ويٺل ساجن ڪتاب ٽيبل تي رکي، آرس پڇي، دروازي کي ڪڙي ڏيئي، اچي منهنجي منتشر وجود سان مستي ڪرڻ لڳو مون ڪافي پري ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. پر حسب معمول منهنجي سٿل نازڪ عضوي کي جاڳائڻ لڳو. نازڪ عضوي جو ڇا جاڳڻ، اک چنپ ۾ سموريون سوچون اڏامي ويون...

صبح سوڀري ساجن يونيورسٽي هليو ويو سندس گهڻي اصرار کان پوءِ به آئون يونيورسٽي نه ويس. صبح ساڻ ئي منهنجي جسم ۾ خالي پئي واري ڪيفيت حاوي ٿي چڪي هئي. ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه اچي رهي هئي. ايتري تائين جو فليت جي دريءَ مان ايندڙ گاڏين

جو آواز ڪتن جي پڙڪار لڳي رهيو هو اوچتو ڀر واري روم ۾ رهندڙ هڪ دوست چانهه کڻي آيو. چانهه پي، سگريٽ ڏکايو مسلسل چند سگريٽ چڪڻ کان پوءِ بي چين ذهن هن ڳالهه تي بيهي رهيو ته مونکي طوائف نگر ڏانهن پنڌ هر صورت ۾ ڪرڻو آهي. انهيءَ لاءِ شاھ عالم سان رابطي ۾ اچان. خفتي ماڻهو آ، مٿان ڪورسٽو ڪڍي ڏي.

توڏ يڪدم ڪلاس پاڻي ۽ ترڙ نياڳي ڪردار شاھ عالم وٽ آيس. پهرين وڏا تهڪ ڏيڻ لڳو هر هر چئي رهيو هو ته ”ڪامريڊا توھان کي ڇا ٿي ويو آهي!!“

منهنجي گهڻي اصرار کان پوءِ چيائين: ”مون کي ٻاهر جي دنيا جي خبر ڪونهي، پر اسان جي معاشري ۾ چڪلا پوليس بيوروڪريٽس ۽ سياستدانن جي سرپرستي هيٺ هلندا آهن. سو هڪڙو بااثر دوست آهي، ان سان رابطو ڪريون ٿا، وڌيڪ ڪٿي تنهنجي قسمت.“

شاھ عالم دوست سان رابطو ڪيو. ان اميد ڏيکاري ته اسان يڪدم سندس بنگلي تي آياسين، لنچ ڪري اچان ڪل پوڳ ڪري رهيا هئسین. ته هڪ اڌڙوٽ عمر جي عورت مسڪرائيندي ڪمري ۾ آئي. ڪجهه دير حال احوال ڪرڻ کان پوءِ شاھ عالم جي دوست آفيسرائي انداز ۾ اڌڙوٽ عورت کي چيو ”هي نوجوان پنهنجو ماڻهو آهي يونيورسٽي ۾ پڙهي ٿو طوائفن جي سماجي زندگي تي ريسرچ ڪرڻ چاهي ٿو سو ڪوئي تي ايندو رهندو ڀارت آهي.“

اڌڙوٽ عورت چين تي مرڪ آئيندي ”بس هاڻي ڇڏي ڏيو (ڪجهه دير ترسي) سڙا بس ننڍي صاحب کي ڀارت ڪري ڇڏيو ڪافي تنگ ٿو ڪري.“

”ليڪ آهي ليڪ آهي“

ڪجهه دير کان پوءِ اڌڙوٽ عورت رواني ٿي ويئي. شاھ عالم جي دوست چانهه جو ڊگهو ڍڪ پري مون ڏانهن مخاطب ٿي ”اها حيدرآباد

۾ هڪ چڪلو هلائيندڙ آنتي هئي. بس تون سڀاڻي هن جي چڪلي تي بي ڪٽڪو ٿي وڃجان، پر هي آنتيون وڏيون پيڻ ڇ. ذهنيٽ جون مالڪ هونديون آهن. تنهن ڪري جيڪڏهن توکي ريسرچ ڪرڻي آهي ته همت توکي ڪرڻي پوندي.“ (شاھ عالم وچ ۾ ڳالهائيندي ”باقاعد، پڙو ٿي ڪم ڪرڻو پوندو“

”هاهاهاهاها“ (اسان سڀ تهڪ ڏيون ٿا)

سگريٽ جو ڪش هڻندي ”بلڪل، عالم صحيح چيو چوي هي فقط پئسي جون يار آهن.“

”سڙا توھان جي خيال ۾ ان جو ڪو خاص سبب!!“

آفيسرائي انداز ۾ ”ڪيترائي سبب آهن... ڏسو هن سڄي ڪاروبار جو تعلق ئي پئسي سان آهي. ۽ هي جيڪي چڪلا هلائيندڙ آنتيون هونديون آهن، انهن ۾ گهڻيون ته پنهنجي جواني ۾ طوائف هونديون آهن. پوءِ ڪيتريون ئي چالاڪ طوائفون، جنسي ڪشش ختم ٿيڻ کان پوءِ وري بااثر ماڻهن جي شفقت هيٺ جبر فروشي جو ڪاروبار ڪنديون آهن.“

”وڏا! پوءِ ته اهي تجربي جي حساب سان شاطر هونديون؟“ (شاھ عالم البيلي انداز ۾ سوال ڪيو)

”شاطر جي ڪا ڳالهه آهي ڇا!!“ (سگريٽ جو ڊگهو ڪش هڻي سگريٽ جو ڦلڦلاو ايش ٿري ۾ ڇاڻي) هن دنيا ۾ اها ڳالهه مشهور آهي ته هڪڙي آنتي پوري محلي کي خراب ڪندي آهي. ائين جيئن هڪڙو چالو ڇوڪرو پوري پاڙي کي ڪاريندو آهي.“

”هاهاهاهاها.“ (اسان سڀ تهڪ ڏيون ٿا. آفيسر ڪلندي ڪلندي ڪنگهي پوي ٿو.)

شاھ عالم جي دوست کان موڪلائي، اسان فليٽ تي آياسين. شام ڌاري آئون حيدرآباد جي هڪ گنجبان علائقي ۾ هڪ پراڻي اسٽائل تي ٺهيل گهر ۾ ڪارو ڪاروبار هلائيندڙ آنتي فرزانہ جي ڪوئي تي آيس. آنتي ڏاڍي شفقت سان ملي، پر ڳالهين ٿي ڳالهين ۾

شريف زادي هجڻ جا مختلف ثبوت ڏيئي رهي هئي. هو هر هر مڙي
جملو بغير ڪنهن لڪائي جي. ڪاروباري انداز ۾ چئي رهي هئي
تہ ”بس هي دنيا ڪاروبار آهي. اسان جو به هي ننڍڙو ڪاروبار
آهي.“ مون کي ڊگهي خاموشي ۾ ڏسي، پاڻ جي لڪ ڀرسان پيل دست
بن ۾ اڇلائي حيرت واري لهجي ۾: ”ها، توهان کي اوچتو ڪيئن
ڪوئي واريون ياد اچي ويون...؟“
”بس آنتي! اتفاق يا حادثو چئو.“

ڪجهه دير ڪچهري ڪرڻ کان پوءِ مون کي دل ٿي دل ۾ يقين ٿي
ويو. ته هتي پڙو ٿي ڪم ڪرڻ کان سواءِ ڪم ڪونه هلندو. واپس
موٽي فليٽ تي آيس. ڊگهي سوچ ويچار ڪرڻ لڳس. ته آخر ڇا
ڪريان...؟ جيڪڏهن دلال ٿي ڪم ڪريان. ته به ڪيئن...؟ نيٺ
منهنجو ذهن هن ڳالهه تي بيٺو ته آنتي جي دل ۾ جاءِ ناهي جو هڪ ئي
طريقو آهي ته آنتي جو موبائل نمبر ۾ سندس ڪوئي جو پتو پنهنجي
دوستن کي ڏيان ۽ اهي پئي طرف ويڃن بلران منهنجو نالو وٺي، اڏي تي
اچن ۽ مون اهوئي ڪيو هو.

اهڙي ريت ڪافي دوست منهنجو نالو وٺي اڏي تي ايندا رهيا.
آنتي به منهنجي عمل کان تمام گهڻو متاثر ٿي. پر اڃان اها عزت نه
هئي جنهن جي تلاش ۾ هئس. عجيب اتفاق ڏسو ته هن ئي عرصي ۾
اوچتو هڪ رات شاھ عالم سردار غلام حيدر جي خوبصورت بنگلي
جي سنواريل روم اندر هلڪي لائٽ جي روشني ۾ اسڪاچ بوتل کولي
دوران ڪم ۾ مدهوشيءَ واري عالم ۾ اوچتو من اندر ۾ دقن ڳالهڙيون
ڪرڻ لڳو ”يار سرما! آئون حيران آهيان ته ماڻهو پاڻ کي ريجھائڻ
لاءِ عجيب عجيب شوق پورا ڪندا آهن...! ڪڏهن ڪڏهن پٿريءَ
تان لهي ويندا آهن. هن بنگلي جو مالڪ منهنجو ذاتي دوست آهي.
پاڻ کان هڪ ڇنڊ سال وڏو هوندو باڏوق نوجوان آهي. پر حد درجي جو
عياش باز آهي. هر مهيني يا ٻئي مهيني حيدرآباد اچي انتها درجي جي
خوبصورت چوڪرين سان رنگ رليون ڪندو آهي...“ سيل پيڪ

”مال“ گهرايڻيندو آهي. “ (شاھ عالم وقفي وقفي سان حال دل ٻڌائي
رهيو هو. آئون ڪنهن لالچي شخص جيان دل ۾ سوچي رهيو هئس ته
جيڪڏهن هڪ دفعو منهنجي معرفت آنتي فرزان کان مال گهرائي ته
پوءِ لڏ ٿي ويندي) ”پر يار سرما...! هاهاهاها... ڇا ٻڌايان...!“
(شاھ عالم ڊگهي ماٺ ۾ هليو ويو.)
”چي اهڙي ڪهڙي ڳالهه آهي...؟“

”مڌ جو وڏو ڍڪ پري. سگريٽ ڏکائي. خمريل لهجي ۾.“ پر... يارا
۾ هڪڙي عادت خراب آهي. پنج منٽ پوئتي آهي. بس يارا هر
ڪنهن جا پنهنجا پنهنجا شوق آهن.“
”ها، شوق جو ڪو ملهه ٿي ڪونهي.“

”هاهاها... سرما! وڏي ڳالهه ٻڌايان منهنجي سائس جنسي
سنگت آهي. هو جڏهن به حيدرآباد ايندو آهي. ته هڪ ڏينهن پهرين
آئون سندس بيتري چارج ڪندو آهيان. پوءِ... پوءِ هو مهانگي اگهه تي
ڪنواري چوڪري گهرايڻيندو آهي.“
”بس عالما عجيب رنگ آهن.“

”پر يارا! ماڻهو ڀلو... ڪلٽر رٿو ملڻو اوکي سوکي ۾ ڪم اچڻ وارو
ماڻهو.“

”بس اها ٿي وڏي خوبي آهي عالم... عالم يارا! مون واري ڪم جو
بهر ڪڙتيل نه پيو نڪري آنتي سونٽ ٿي ڪونه پئي ڏي سو ڪڏهن
سردار سان حجت ڪر. ته هو آنتي فرزان واري ڪوئي تان ”مال“
گهرائي ته واه واه ٿي وڃي. توکي ته خبر آهي طوائف گهر هلائيندڙ
ماڻهن جي نفسيات جي...!“

”ها، چوند ايندڙ هفتي ايندو پهرين اها ڳالهه.“

”يار عالم! تنهنجا مون تي لک احسان.“

شراب جو ڊگهو ڍڪ پري گلاس ٽيبل تي رکي. ٽڙندي ٽڙندي
دروازي کي لاک ڪري اوچتو شاھ عالم منهنجي پيرن تي ڪري
بيٺو ”يار عالم! ڇا ٿو ڪرين. صفا مياڙي نه ڪر.“

”سرمدا منهنجي طلب پوري ڪر، انڪار نه ڪجان پليز!“

آئون خاموش رهيس. مون سمجهيو يار کي نشا چڙهي ويا آهن. پر اوچتو منهنجي ٿاڻور کي هيٺ ڪري پنهنجي پياسي وجود کي قرار ڏيندي ڏيندي مون کي ”ڦارغ“ ڪري ڇڏيائين. عالم جي هن عمل منهنجا نسا ئي اُڏائي ڇڏيا جيئن ئي ستو ته آئون بنگلي جي لان ۾ ڪرسي رکي تان سار پيريل آسمان کي مسلسل ٽڪيندو رهيس هڪڙي ئي سوچ ذهن تي هئي: ”وقت خبرنامي ڪٿي پهچائي ڇڏيو آهي زندگي جي سفر ۾ عجيب افسانه لکجي رهيا آهن“. آئون ڪٿان کان ڪٿي پهچي چڪو آهيان“

اوچتو سوچ ڀلتو کاڌو مون تي هڪڙي جنسي ڪيفيت سوار ٿي وئي. ايتري تائين جو اڌ سگريٽ لان ۾ اچلائي روم ۾ آيس. شاھ عالم اونڌو منهن ڪري ستو پيو هو. دروازي کي ڪڙي ڏيئي، آئون سندس ڪپڙا لاهڻ لڳس. هن ٿورو انڪار ڪيو پوءِ راضي ٿي ويو. مون سندس سڄو جسم چٽيو ايتري شهوت سوار ٿي وئي جو سڄي رات جسم حرڪت ۾ رهيو هو.

انهي رات کان پوءِ آئون حد دوجي جو جنس پرست ٿي ويس. منهنجي سڄي ذهني ڪيفيت تبديل ٿي وئي. آئون ڏينهن رات شاھ عالم سان گڏ هوندو هئس. سندس ٺٽي جسم تي چپ ٽرڪائن ۾ ايڏو مزو اچي ويو جو مون کان يونيورسٽي وسري وئي. منهنجا ڪيترائي ڪاميڊ دوست ڪٿو ڪٿو ٿي ڌار ٿي ويا هئا. منهنجي زندگي سيڪس، شراب ۽ سگريٽن تائين محدود ٿي چڪي هئي.

شاھ عالم به مون تي فدا ٿي پيو هو هو چمار ۾ مون جيڏو هو پر سهڻاڻپ ۾ مون کان وڌيڪ سهڻو هو. هو چاهي ها، ته ڪنهن ٻئي در پنهنجي گدگدي ختم ڪرائي سگهيو پئي. پر هن جي مون سانوري شخص سان اهڙي لڳي جو صف هٿ ڪڍڻ هن انوکي محبت سبب منهنجو طوائف نگر جي لڪيل دنيا تي هلندڙ ڪمراڻي ٿي رهجي ويو جتي ڇڏيو هو زندگي هڪڙي نشين گس تي سفر ڪرڻ لڳي هئي.

جنهن گس جي خبر ئي ڪونه هئي. اڪيلائي جي لمحن ۾ اڪثر سوچيندو هئس. ته آئون پٽڙي تان لهي چڪو آهيان ساجن به ميسجن تي وڏي جٽ ڪندو هو پر هڪڙي چڙي چانڊ کي آرام ۽ آسائش سان پيريل رنگين زندگي مٽي پوي ته هو هوائن ۾ لڏندو آهي.

هڪ دفعي گهٽ هئي، ساجن وٽ آيس. ساجن چڱي ڏهڙات پتي ته ”پنهنجي زندگي جي فلم ۾ اهي ماڻهو ڪاست نه ڪر جن جي ڪري متان تون هڪ فلاپ ماڻهو ٿي رهجي وڃين. پليز! لڇو ڪر. اڃا ئي احمقانه خواهشن ۽ جهنگهڻن مان جان ڇڏائي، پنهنجي آشا ۽ نراشا وري ڪيفيت ڏانهن موٽي اچ. سرمدا تون پاڻ چوندو هئين ته ايتري گهٽ، ته نشا ٿيوي پر اڄ تون پنهنجون سموريون مٽيرايون ڇڏي ڪاٺاڻو پٽ جيان رلي وڏي سمهي پيو آهيان!! (مون کي خاموش ڏسي) پليز سرمدا موٽي اچ، پنهنجي اصل راهه طرف.“

ساجن جي ڊگهي ليڪچر منهنجي ذهن جي بند تي ويو. درين کي هڪ ٻي لاءِ ٻيهر کولي ڇڏيو هو آئون محسوس ڪرڻ لڳس ته واقعي آئون پنهنجي اصل رهه تان ٿڙي پات تاريخڪ سرنگهن طرف سفر ڪري رهيو آهيان. اڃان پاڻ تي پاڻ ويچاري رهيو هئس. ته ساجن چور نظرن سان هيڏانهن هوڏانهن ڏسي، آهستي آهستي پنهنجو هٿ، مون واري نازڪ عضوي ۾ وجهي مٿڻ لڳو ته سموريون آشا ۽ نراشا واريون ڪيفيتون اڏامي ويون. منهنجو من ٻيهر اُچل ڪاٺڻ لڳو هو ساجن جي اڳاڙي وجود طرف.

ڊگهي ڇاٽا ڇاٽي دوران اوچتو مون کي خبرنامي ڇا ٿي ويو هيسٽرو منجهڻ لڳو الٽي اچڻ جهڙي ڪيفيت سڄي وجود کي رهڙون ڏيڻ لڳي. روح جي ميلاپ کان سواءِ جنسي ميلاپ ڪرڻ روح سان ڌوڪو آهي روح سان ڌوڪو ڪندڙ ماڻهو شيزوفرينيا جهڙين نفسياتي بيمارين جو شڪار ٿي پنهنجي پاڻ کان وڃائجي ويندا آهن. مون کي به ڪجهه ائين محسوس ٿي رهيو هو منهنجو وجود، جن منهنجي لاءِ ياد بڻجي چڪو هو.

سڀني جي ساڀيان لاءِ ڪورس جا ڪتاب گهڻي پيشان... پس اهي ئي
رستو آهن."

"اڀي بهتر رستا آهن اُت تيار ٿي، هلون يونيورسٽي."
اوچتو من جون ڪيفيتون بدلجي ويون. آئون ٽپ ڏيئي اُٿي، تيار
ٿي. يونيورسٽي پهتس. ڪافي ڏينهن کان پوءِ ڪلاس پراچڻ ۽ سمورا
ڪلاس دلچسپي سان آئيند ڪرڻ ٿي. منهنجي هڪ ڪلاس لينو
حيرت من پڇيڻ "مرمدا، تبديلي نظر پئي اچي؟"
"هاهاها، بس! ڊگهو بنواس ڪاٽڻ کان پوءِ ڪجهه تبديلي
ضروري آهي."
"هايارا ڊگهو تياڳ هو."

"بس! ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو زندگي جي ننڍڙن ننڍڙن ران سببن
۽ خوشين جي ڳولا ۾ صحرا جيڪڏو سفر ڪرڻ تي مجبور ٿي پوندو آهي"
اسان ڪچهري ڪري رهيا هئاسين، ته اوچتو شاه عالم جي ڪال
ٿي. "پيارا صفا گهر ڪالون به آئيند نه پيو ڪرين، خير ته آهي؟"
"بس يارا رويو ٻڌائيندس."

"اڃا! ٻي ڳالهه ٻڌ. اڄ مون وارو پير سردار اچي پيو حيدرآباد، پوءِ
جيئن چئو!!"

خبرناهي مون کي ڇا ٿي ويو نازڪ خوابن کي لتاڙي مون کس
لفظن ۾ چئي ڏنو هو "اڃا! پوءِ مون وارو ڪم ضرور ڪجان. آئون ج
ٿي وڃان ٿو آنتي وٺ."

ٻئي ڏينهن سردار غلام حيدر منهنجي معرفت آنتي فرزانہ کان
هڪ بيحد سهڻي چوڪري مهانگي اگهه تي گهرائي انهيءَ ڏينهن
آئي. پنهنجي ڪوٺي تي ڪم ڪندڙ سڀني دلالن ۽ طوائف کي
حڪم ڪيو هو ته، "هي شخص منهنجو ذاتي ماڻهو آهي" آنتي جي
من جملي کان پوءِ آئون اندر ٿي اندر ٻر خوش ٿيڻ لڳس. پر اها خوشي
هڪ منڍل روح جي هئي. ساجن جي رورتي آيس. ته هو ڪونه هو. آئون
بياتڪ ۽ ايذاء ڏيندڙ خيالن ۾ وڪوڙجي ويس. جن منهنجي وجود مٿان

ان وٽس ڪيفيت ۽ ڦٽڪندڙ خيالن کان تنگ ٿي، فليٽ کان
ٻاهر نڪري آيس. پلازا اڳين بند پيل دڪانن جي دڪي تي ويهي
منڍي سرد هوا ۾ ساهه کڻڻ لڳس. هاڻي ائين محسوس ٿي رهيو هو ته
وجود جن ڪنهن ٻوسائيل ڪمري ۾ قيد هو. ڊگهي دير تائين، اڪيلو
تنها ماحول ۾ ويسو رهيس. ڪنهن ڪنهن مهل روڊ تان ويندڙ تيز رفتار
گاڏيون تنها ماحول ۾ ڌار وجهي رهيون هيون... اوچتو چنڊ ڪلاڪن
اندر من جي ڪيفيت ايتري بدليجي ويئي، جن ساحل جي ڪندري تي
آئون ٺاهوڪين چورين سان گڏ لنگر اُڏاري رهيو هجان.

ماڻڪي ننڊ جو پهر هو هلڪي سرد هوا ۽ سگرپٽن جي ڪڪورن
بيهر ذهن ۾ هلچل پيدا ڪئي. آئون سوچڻ لڳس، سوچون هن نتيجي
طرف رجي رهيون هيون. ته آئون بي پاڙي ول جيان وڌي رهيو آهيان.
منهنجو هي سڀ هڪ ڏينهن منهنجي هستي کي فنا ڪري ڇڏيندو
تهن ڪري مون کي سفر جو رخ تبديل ڪرڻ گهرجي. پنهنجي لتاڙيل
خوابن طرف موٽ کائڻ گهرجي. اهي گلاب جي پنڪڙين جهڙا نازڪ
خواب. جيڪي در وڪڙ وارين رستن تي هلڻ سبب پنهنجي معنيٰ
وڃائي ويا آهن. ڊگهي دير تائين خيالن جي رخ ۾ ڊوٽڻ کان پوءِ فليٽ
تي آيس ساجن کونگهرا هڻي رهيو هو. آئون سندس پير سان سمهي
رهيس پر ننڊ نه اچي هئي. مسلسل لچندي لچندي سڄ اُڀاري
ڇڏيو.

ساجن اٿس سن پهرين سوال ڪيو "رات توکي اوچتو ڇا ٿيو هو!!"
"يار منهنجي زندگي سڀڻوڇ بڻجي چڪي آهي. سمورا
خواب، رنگ ۽ گيت ٽريڪٽ ٿي چڪا آهن. مون کي پنهنجي
شخصيت تي مرسري نظر ڦيرڻ گهرجي. رات ڪافي دير تائين سوچ
ويجا رڪئي آهي."

"اڃا! پوءِ ڇا سوچيو آهي!!"

"هن نتيجن تي پهتو آهيان، يا تماشبين بڻجي ويل انساني
وجود جي ڪئن لکن يا وري امان جي پوٽيءَ ۾ ويڙهيل پٽڪڙن

رڻ هلي رهي هئي. منهنجو ذهن پڻ سان پاڻ هر ڪلامي ڪرڻ لڳو. تنهن ۾ وڏو پڙو آهين. دلائل آهين. سوداگر آهين. ڪمبخت آهين. تو ته ماني لاءِ سرگردان وڃون جي ڏکڻ، دردن، پيڙائڻ ۽ خواهشن کي قلم بند ڪرڻ لاءِ طوائف نگر ڏانهن پتڻ ڪيو هو. اڄ تو پاڻ هڪ سُندر وجود جي عظمت جو سوڍو ڪري، پنهنجي سڀني سان ريب ڪيو آهي. "منهنجي اندر جو انسان مون کي چڙيون، ڌڙڪا، معتور ۽ پونڊا ڏيئي رهيو هو، جن ڪو منهنجي وجود کي ڏٺپ ڏيئي رهيو هو.

اوچتو ايڏا ڏيندڙ سوچڻ تي سائنس چائنهجي ويئي، روم تي سنائي جهڙو ماحول هو. آڱرين ۾ هڪڙو سگريٽ سڙي رک ٿي رهيو هو ته پيو جوتي رهيو هو. آئون مسلسل وات مان نڪرندڙ دونهين جي ڪڪرن کي ڏسي رهيو هئس. درنهين جي ڪڪرن پنهنجون سرگوشيون بند ڪيون. ته ٻيهر مون تي ڊگهي ملائي ڪيفيت سوار ٿي ويئي هئي. هن دفعي جي ڪيفيت ايترو ايڏا ڏيڻ لڳي، جن ڪو وحشي ماڻهو مسهي زحمتي وجود جا ٽانڪا اُڏيڙي رهيو هجي.

ايڏا کان تنگ ٿي، آئون فليٽ تان ٽڙندي ٽڙندي هيٺ ويس. سگريٽن جو پاڪيٽ وٺي، ٻيهر پنهنجو سينو ساڙڻ لڳس. پر هن دفعي سگريٽن اُڏيڙين مان ڪي ٽانڪا ڏيڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. منهنجو ذهن، منهنجي ڪريل عمل تي ٽوڪاري رهيو هو. هن ڊگهي ملائي ڪيفيت کان تنگ ٿي، ٻيهر فليٽ کان ٻاهر آيس. هر طرف هل هو. ڪجهه سمجهه ۾ نه پئي آيو ته ڪيڏانهن وڃان...؟؟ چا ڪريان...؟؟ اوچتو خبر ناهي ڇا ٿي ويو سامهون ايندڙ رڪشا کي هٿ ڏن رکشا وارو ٻيهر رهيو. آئون آنتي جي ڪوئي تي آيس هو، پنهنجي دادلي پٽ سان گڏ ويٺي هئي. مون کي رات جو يادنهن وڳي ڌاري ڪوئي تي ڏسي، چين تي هلڪي مرڪ آلي چوڻ لڳي. "پنهنجو ڪونو آهي، پاڻ به ڪماين مون کي به ڏيو. پيٽا! خرچ وڌي ويا آهن."

آنتي بنا ڪجهه سوچڻ جي، آڏي رات جو طوائف گهر ۾ ڏسي مون کي "لال" جو لقب ڏئي ڇڏيو هو. منهنجي زين کان آواز رسي ويو هو. آنتي منهنجي نيل جسم کي گهڻو ڏيئي ماري ڇڏيو هو. مون کي ڊگهي ماٺ ۾ ڏسي، سوياريون وات ۾ جهڙندي، "آئون هاڻي گهر ٿي وڃان. هي ڪوئي جون چاٻيون پاڻ وٺ رک، سڀاڻي مندا سين."

آنتي هلي ويئي. پنهنجي پاڪ گهر ڏانهن، جتي سندس پريوار جي رهائش هئي. آئون ڪوئي جو در اندران بند ڪري رويا ٻي ٻي ڪوئي جي درن، درين، ديوارن ۽ ٽريڪٽيل سامان کي ڏسڻ لڳس. ائين چيئن ڪو محقق پنهنجي ٽن اکين سان عجائب گهرن کي گهوڙيندو آهي. منهنجون ٻه اکيون ۽ ذهن جون ڪيميرا ائين پوري طوائف گهر جي فوٽو گرافي ڪرڻ لڳيون.

روايتي ۽ ٻيهي باهريون منظر ڏسڻ کان پوءِ هڪڙي ڪمري ۾ داخل ٿيس. جتي هڪڙو پراڻو پلنگ پيل هو. پلنگ تي ويڄايل چادر تي بيشمار انساني تخليقي جُزي جا داغ جذب ٿيل هئا. آئون غور سان، نهن داغن کي ڏسڻ لڳس. جيڪي جن صدين تي مشتمل جوني، تخليق، وحشت، نفرت ۽ ڳاڙهي مڙسي جي ڊگهي تاريخ بيان ڪري رهيا هئا. انساني وجود مان ٻيهر پوءِ دفعو تخليقي جُزي جو نڪرڻ، جواني جي علامت، محبت سان، انساني تخليقي جُزي جو ڪنهن وجود ۾ داخل ٿيڻ، تحديق جي علامت، محبت کان سواءِ انساني وجود مان تخليقي جُزي جو خارج ٿيڻ، رحمت، نفرت ۽ ڳاڙهي مڙسي جي تاريخ بيان ڪرڻ.

پراڻي پلنگ تي رڇيل ميري چادر ۾ جذب ٿيل بيشمار انساني تخليقي جُزي جا داغ، هڪڙو اهڙو پورٽريٽ ناهي رهيو هئا، جيڪو ننڍي کنڊن مصور ڪينواس تي چٽيو هجي. جيڪو هن ڪنهن پويٽ جهڙو من رڪندڙ آرٽسٽ چٽيو به هوندو ته پڪ سان آپگهات جهڙي خيال، سندس وجود کي ٿي نه وڌي ڇڏيو هوندو.

ڪينواس تي لاوارث تخليقي مادي کي اهڙي ريت چٽڻ، جو ان مان ٻاهر جون چٽنگيون نڪرن، هر ڪنهن جي وس جي ڳالهه ڪونهي.

اه عورت ٿي آهي. جنهن کي باهه چڙهي ٿي. ته پيٽ نه ن ٿئي ٿي ۽ باهه جا ڪوٺلا چٽي ٿي.

ڊگهي نظر جڏهن پلنگ کان هيٺ پيل لوهه جي گندي ڏيبي ڏانهن ويهي. جيڪو شايد ڪمري جو ڊسٽ بن هو آئون لوهه جي ڏيبي کي غور سان ڏسار ٿو جنهن اندر گتڪي، مين پڙي جون ٿڪون ۽ استعمال ٿيل ڪنڊر پيل هئا. آئون سڱيت ڏکايان ٿو. مسلسل اڪيون ڊسٽ بن تي پيل هيون. طوائف نگر جو ڊسٽ بن، اڇوڪي مشرقي انساني معاشري جي تصوير پيش ڪري رهيو هو.

مون کي اڄ به اهو ڊسٽ بن ياد آهي، جيڪو نه صرف مشرقي انساني معاشري جي تصوير پيش ڪري رهيو هو پر ان وقت ڪو معجزو ٿي پوي ها. ته ان گدلي ڊسٽ بن مان ڪيترائي چهرن جهڙيون شڪليون رڪندڙ ماڻهو ٿيڪندي باهر نڪرن ها.

آئون مسلسل ڊسٽ بن کي ٽڪي رهيو هئس. ڊسٽ بن، مون کي عجيب ڪهاڻيون ٻڌائي رهيو هو انساني سماج جي ڪمپيٽاپ جون ڪهاڻيون.

اوچتو مون کي ايڏي اڇ لڳي. چڻ منهنجو پيٽ ڪنهن درياءَ وانگر ٽڪي ويو مڃي آئون ڊگهن خيالن جي پاتال مان نڪري پاڻي لاءِ باهر آيس جتي پاڻي جو ڪولر پيل هو پر ڪلاس ڪونه هو. ٻڪر ۽ پاڻي پي اڄ اڄهڙيان ٿو پاڻي جو خشڪ وجود ۽ چا وڃڻ، چڻ وجود ۽ سامهون پئجي ويو. هاٿ روم ۽ پيني پير پيشاب ڪري ورائندي کان باهر اڳ ٿي پيل بئنج تي ويهي. سگريٽ ڏکايو. هر طرف سناڻو چاڻيل هو. سگريٽ جو آخري ڊگهو ڪش هڻي. سهڻ جي ارادي سان آنتي واري ڪمري ۾ داخل ٿيس. ته منهنجي پهرين نظر ڪمري جي آرسنسي تي پئي اڪيون ڦاڙي پنهنجي صورت ڏسان ٿو مون کي منهنجي صورت ڦٽائي ڦٽائي ڏسڻ ۽ اچي ٿي پریشان ٿيو وڃان. ٻيهر اڪيون ويڪريون ڪري پاڻ کي ڏسار ٿو ته مون کي منهنجو چهرو ڏڪڙيل ڏڪڙيل ڏسڻ ۽ اچي ٿو آئون الجھاتل خوف ۾ وڪوڙجي وڃان ٿو.

اڪيون ويڪريون ڪري روم کي ڏسار ٿو جتي صرف ڪارسي رڱ جي قالين تي چار کن وهائڻا پيل هئا. هڪڙي وهائڻي کي ٽيڪ ڏيئي سگريٽ ڏکايان ٿو وات مان نڪرندڙ ڊونهين جي ڪڪرن کي ڏسندي ڏسندي اوچتو نظرون ديوار تي لکيل ستن طرف وڃن ٿيون پر لفظ انتهائي ننڍڙا هئا. پڙهي نه سگهيس. ته ديوار تي ڇا تحرير ٿيل آهي...

مسلسل ديوار تي لکيل ستن کي ڏسندو رهيس. سرير اٿڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. جسم ٽڪجي ساڻو ٿي پيو هو. پر منتشر ذهن هر هر چئي رهيو هو ته آئي وڃي ستن پڙهان وجود ۽ ذهن جي وچ ۾ عجيب ڪشمڪش هئي. انهي رات.

اوچتو اک لڳي ويهي صبح نوين وڳي ڌاري گيت تيزيءَ سان ٻوڪڻ لڳو ننڍا ننڍا قدم ڪشي اڏا وڃاڳيل اڪيون سان دروازو کولي ته هڪ نوجوان بيٺو هو منهنجي ڪجهه پڇڻ کان اڳ چين تي مرڪ آئي. "ننڍو هئا ڇا؟"

"جي، ڪمرا"

"پاڻي آئون هتي ڪم ڪندو آهيان"

"اڃا! اندر اچو." منهن ڏوٿي، مون هٿن جي اشارن سان دعا سلام ڪئي. ته هن يڪدم پهريون سوال ڪيو: "آنتي وٽ ڪڏهن آيا؟" (اردو ۾)

"جي؟"

"منهنجو مطلب، آنتي وٽ ڪڏهن کان ڪم پيا ڪريو؟"

صبح ساڻ ٿي جسم جو سوڌو ڪرائيندڙ هڪڙي نوجوان ڏال وٽان مليل "ڏال" جو لقب. مون کي ڪاوڙ مان ڏنل ڪنهن پوني جي لڳو هو ٻيهر پڇتاءَ ۽ ندامت واري ڪيفيت ذهن تي سوار ٿي ويهي. پنهنجي پاڻ تي سخت ڪاوڙ اچڻ لڳي. هڪ ورندي ڏين ڪانسواءِ لالا جي هونل تي آيس. چانهه پرائو گهرايو رات کان پيٽ ٻڪايل هو پر برسي کي گيهه ۾ ٻڌل ڏسي. هيٺڙو منجهن لڳو هو خبر ناهي ڇو وڻي

”يارا سوچي رهيو آهيان، ته سوين طوائفن جي وچ ۾ رهي به ماڻهو
مر جنس پرست هوندا آهن...!“

”پاڻي! هر شيءِ جو پنهنجو مڙو آهي.“ ابا ڪنهن ٺڪائي جي
بي تڪلف ٿي، البيلي لهجي ۾ ”موڊ هجي، ته ڪمپني ڪريو وري
ڪو گراهڪ يا طوائف اچي ويندي.“ (مون کي چپ ڏسي ”مال صفا
لمو آهي.“ (اڪ پيچيندي) ”ڪري وٺو دل پشوري.“

آئون بهراڙي جو ماڻهو ڏکي تعجب ۾ پڙي چڪو هئس طوائف
مگر جي انوکي دنيا ۾ هر هر اهو ڪجهه ٿي رهيو هو جيڪو ڪڏهن
سوچيو به ڪونه هو. مون کي ڏکي ماڻ ۾ ڏسي تيزي سان گيت بند
ڪري منهنجي اڳيان اونڌو ٿي سمهي رهيو. آئون سندس اگهاڙي
وجود کي ڏسڻ لڳس. مون کي ائين محسوس ٿي رهيو هو چڻ همراھ
ٿوري دير پهرين ڪٿان دل پشوري ڪري آيو آهي. منهنجي چين تي
هڪي مرڪ ڏسي اوچتو يڪدم سڌو ٿيندي ”پاڻي قسم سان نه
صبح تيل سان صرف مڙو ورتو هو. پاڻي اچ، پليز.“

نوجوان دلال جي انتها درجي جي طلب کي ڏسي، آئون اڃا ويجهو
ٿي مس ٿيو هئس، ته در تي لڪ لڪ ٿي. دلال يڪدم پينٽ مٿي
ڪندي ”شايد آنتي اچي ويئي آهي.“

آنتي مون کي ڪمري ۾ ڏسي، هڪو ٺهڪ ڏيئي، ڪمري ۾
آئي ”چورا پاڻي پيئار.“ (دلال پاڻي ڀري آيو، گرڙي ڪري پاڻي پي، ٿڌو
ساه کڻندي ”اڃا تائين ڪابه چڪلاڻ ڪونه آئي، پيڻ ڇ، حرام
خون ڪٿي جي نسل...“ (اسان کي خاموش ڏسي) ”سرمه پيئي! هر
طرف مسئلا ٿي مسئلا آهن.“ (وات ۾ پاڻ وجهي پاڻ وارو هٿ وارن
سان اڳهندي هڪڙي اخباري رپورٽر جو نالو وٺندي) ”اس پڙوي ڪو
جاني هو!!“

”نهنين آنتي ڪيون؟“

”اس ني سارا ڌنڌا تباه ڪر ديا هي. هر روز پوليس ڪوشڪايت“
”مگر ڪيون؟“

عرصي تائين هوٽلن جي پرائن ۽ نانن کي ڏسي، ڪراحت جهڙي
ڪميٽ رڳ رڳ ۾ ڊوڙون پائيندي هئي، ٻيو ته ٺهيو هوٽلن تي گيه
وارا پرائن ۽ نان مزي سان کائيندي، جنهن به شخص کي ڏسندو هئس
دل ۾ ڪچيون گاريون ڏيندو هئس. منهنجو من مڃيندو ٿي ڪونه هو
ته ساهيون وٺڻ چارو کائيندڙ شخص ڪو ماڻهو آهي.

ڪيڪ سان چانه پي، سگريٽ پيئندي پيئندي ڪوئي تي
يس اڃان ڪير به ڪونه آيو هو نوجوان دلال طوائفن جي بيٺڪ
واري روبر اندر لپتو پيو هو. مون کي ڏسي، چين تي مرڪ آئي،
”ناشو ڪري آيا؟“

”جي.“

نوجوان دلال ٻيهر ڳالهين ٿي ڳالهين ۾ هر هر پڇڻ لڳو ”توهان
جو هن دنيا ۾ ڪيترو تجربو آهي؟... ۽ آنتي وٽ ڪڏهن کان ڪم
پيا ڪريو؟“

نيب صبح سان مون کيس هڪڙو شاندار ڪوڙ ٻڌايو ”آئون دلال
نه آهيان، آنتي جي پٽ جو دوست آهيان.“

منهنجي هن شاندار ڪوڙ تي يقين ڪندي يڪدم همراھ جي
جهري جي ڪميٽ تبديل ٿي ويئي، اوچتو شرارتي انداز ۾ ”اڃا!!“
”جي.“

”توهان ڪڏهن کان دوست آهيو!!“ (چين تي مرڪ آئي)

”بس، ڪجهه مهينا تيا آهن.“

”پوءِ رات ڪيتري دير تائين مستي ڪئي؟“

نوجوان دلال جو شرارتي انداز ۾ پيچيل سوال، مون کي منجهائين
چڙيو. مون کي چپ ڏسي، محبت واري لهجي ۾ ”هاڻي حجاب نه
ڪريو منهنجو دوست آهي.“

هاڻي موريان موريان مون کي ڳالهه سمجهه ۾ اچڻ لڳي، ته آنتي
جو داندلو بيت طوائفن سان گهڻو وقت گذ رهڻ باوجود هر جنس پرست
آهي مون کي چپ ڏسي، البيلي لهجي ۾ ”پاڻي! چا ٿي؟“

ڪاوڙ ۾ ڳاڙهي ٿيندي ”اس ڪي بيتي ڪو مين ني بهان
نهن رکا، اس ليبي (پن جي ٿڪ اڇلائينديا بس هماري محلي مين
ڪار نه ڪرو“

”اڃا“

”اصل مسئلا نوتون ڪا هي، سرمد پائي!“

”اڃا!!“

”اور ڪيا...!! بي رپورٽر ٻڙي ڪنجر هوتي هين.“

”هان! ليڪن آنتي سڀ ايڪ جيسي نهن هين.“ منهنجي هن
جملي کان پوءِ آنتي مور ڏانهن ائين ڏسڻ لڳي، چڻ چئي رهي
هجي ”تون اڃان پار آهين“

اڃان گاريل آنتي جون گارين سان پرپور خبرون جاري هيون ته
طوائفن جي اچڻ جو سلسلو شروع ٿيو، ڪي نائيٽ تي ويل هيون،
ڪي گهران اچي رهيون هيون، ڏسندي ڏسندي گراهڪن جي اچڻ جو
سلسلو به شروع ٿيو. آئون مسلسل ڊگهي غور ويچار سان هر چرپر کي
ڏسي رهيو هئس، پر ڪنهن کي ائين محسوس نه ڪرائي رهيو هئس ته
آئون هن ڪوبي جو حصو ڪونه آهيان. البت منهنجي لاءِ هي نئون
شهر هو نئين بازار هئي جتي سڄ کان وٺي وقت جي گهڙيال جي ٿڪ
تڪ تائين سڀ ڪجهه نئون هو نئون هو.

(3)

آنتي فرزانہ جي ڪوئي تي اڪثر اچڻ وڃڻ دوران مون کي
مڪڙي سانوري، بانس وانگر ڊگهي ۽ سنهڙي چيلہ واري مٿان وري
سڌس اکيون، خمريل اکين واري دوشيڙه اڪثر گهورندي هئي، هن
جونهارن اڪثر مون کي ڏکائي وجهندو هو.

هوءَ خاموش نيشن وسيلي گهڻو ڪجهه ڳالهائيندي هئي، آئون
کيس خاموش نيشن سان ٽڪيندو هئس، پورو هڪ مهينو گذري ويو ته
هو، ڪجهه ڳالهائڻ لاءِ منهنجي ويجهو آئي، نه آئون

جيٽوئيڪ آئون آنتي جي ڪوئي تي هر طوائف سان مذاق
مستي ڪندو هئس، اُهي به مون سان ڪنڊيون هيون، پر هن ڪڏهن
به مون سان هڪ لفظ نه ڳالهايو. اڪثر خاموش رهندي هئي، ڪو
گراهڪ ايندو هو ته چپن تي مسڪراحت آڻيندي هئي، ته جيئن
گراهڪ سندس طرف مائل ٿين، پر اها مرڪ پنهنجي جوهر پر بي جاڻ
هوندي هئي.

هر مرڪ ۽ هر نگاهه جي پنهنجي پنهنجي ڪهاڻي هوندي آهي
پر اسر جي ڪيفيتن جي ”گراهڪن“ کي ڪهڙي سٺهه !! آهي ته
صرف رنگين چهرو ڏسندا آهن، اهو ئي سبب آهي ته ماڻهو پاڻ کي
ستاريندو آهي، ته جيئن گراهڪن اڳيان سهڻو لڳي، تل جي ڳالهه اها
آهي ته هن گليم جي دنيا، ماڻهو کي طوائف بڻائي ڇڏي آهي.
وڏي ڳالهه اها ته ڪجهه هفتن اندر مون محسوس ڪيو هو ته
جڏهن به هوءَ ڪنهن گراهڪ سان گڏ ڪمري ۾ ويندي هئي، ته آخري

نظر مون تي ڇڏيندي هئي. ان نظر ۾ جيڪو درد هوندو هو ان درد کي
نظرن ۾ بيار نٿو ڪري سگهجي. جڏهن اهو درد مون محڪم طور
محسوس ڪيو ته اڪيلائي ۾ روئندو هئس پر ڇا ڪجي، نهارڻ کان
گهٽي تعلق جوڙڻ لاءِ نه هوءَ قسم کڻندي هئي، نه وري آئون

محبت رڳو شينهن کي گذرناهي ڪندي محبت ته سڄو ڏينهن
احساسن ۾ جسمن سان راند ڪندڙن کي به مون جيان پگهارِي
ڇڏيندي آهي ڪنهن کي ڏسڻ سان دل جي ڌڙڪڻ وڌي وڃي، ته پڪ
ڄاڻو اها محبت جي هڪڙي نشاني آهي.

نيٺ هڪ ڏينهن بهترين وجهه ڏسي، دل پڪي ڪندي مون
شبنم کي پنهنجي مان پڪڙي ويجهو آڻيندي چيو: ”تون مون کي
گهرو چوڻي ڏسين؟“

هوءَ هٿ ڇڏائيندي تيزيءَ سان رڌڻي ۾ هلي ويئي. مون وري اتي
پڪڙي پنهنجي پنهنجي جوهار سندس گچي ۾ وجهي، ٻيهر پڇيو مانس
”ٻڌا؟“

ڇهن تي سهڻي مرڪ آئي. پنهنجا نين منهنجي چهري طرف
ڪندي ڪجهه پل خاموشي سان ڏسندي رهي. اوچتو منهنجي ڇاڻي
تي هڪ هٿي منهنجي پانهن کان ڇڏائي ڪمري ۾ هلي ويئي. ڪمري
۾ وڃڻ تائين آئون مسلسل شبنم کي ڏسندو رهيس. اڄ هن پنهنجي دل
جي سموري ڳالهه اکين وسيلي ٻڌائي ڇڏي هئي.

طوائف گهر ۾ مليل محبت جي تحفي، مون کي صفا سرمست
بچائي ڇڏيو هو. من جون سموريون بي رنگ ۽ اداس موسمون، ڪن پل ۾
بهار ۾ تبديل ٿي ويون هيون. سڀ ڪجهه ڄاڻڻ کان پوءِ به سرمست
منڙي اعتبار تي به پئي ڪيئن ته مون نينهن جو ناتو هڪڙي طوائف
سان جوڙيو آهي، جنهن وٽ محبت ڪمرشل ائڪٽوئي آهي يا وري
وقت گذرڻ لاءِ تفريحي سرگرمي.

ڪنهن جي دامن تي هارين داغ هجڻ، پر محبت سمورن داغ
کي ميساري ڇڏيندي آهي. محبت اڳيان سمورا عيب بي داغ ٿي پوندا

انهن عفايي اکيون مڃڻ باوجود منهنجي لاءِ شبنم ڪنهن پوئتر ناري
کان گهٽ ڪونه هئي.

سج لڻي ڌاري شبنم کان موبائل نمبر وٺي، آئون شاه عالم رت
سج ۾ محبت جي لهر گذرڻ سبب منهنجي چهري تي خوش
آيس چهر ۾ محبت جي لهر گذرڻ سبب منهنجي چهري تي خوش
مزاج مڪيفيت ڏسي، شاه عالم پهريون سوال ڪيو ته ”سرمدا اڄ ڏاڍو
ڏڙپڻ پيو؟“

”بس يار! زندگي جي فلسفي کي سمجهڻ واري جستجو سبب آيل
پڄاهين پيڙاش جي ڪري آئون صفا زلي ويو هئس اڄ ڪنهن مرڪي
نهارڻي ته ڪن پل ۾ دل جي ويرانن ماضي جو قصو بڻجي ويئي آهي.
پار شاه عالم!! آخري سڀ ڪجهه ڇا آهي؟“
”ڇا مطلب؟“

”ڪنهن جي صرف نهارڻ سان ماڻهو پاڻ کي مڪمل
سمجهندو آهي!!“

”اها حقيقت آهي، پر اڄ ڪلهه جون نگاهون نريبي آهن يار!!
(آرس پڇيندي) هن فيشن دنيا عشق جي ماءُ پيڻ هڪ ڪري ڇڏي
آهي، پر تون اوچتو اڄ عاشقي واريون خبرون پيو ڪرين، خير ته آهي؟“
”يار! محبت بنا گذارو ڪونهي. زندگي ۾ عشق جو سجدو
ڪرڻ گهرجي.“

”سرمدا لڳي ٿو ته ڪنهن جي نگاهن جو شڪار ٿيو آهين؟“
ڇهن تي شراوتي مرڪ آڻيندي

”ها پيرا مون ڪنهن جي اکين ۾ پنهنجي دل جو شهر آباد ٿيو
هي سرمهائي.“ منهنجي ڳالهه اڌ ۾ ڪٽيندي، روايتي لهجي ۾ ”راڻا،
قاهري مرڪ تي نه پلجان، زمانو ڪٿو آهي، متان وري...“
”متان وري ڇا؟“

پنهنجي هٿ ۾ پيل منڊل واٽر جي بوتل پريان اڇلائيندي
”هڪل جي محبت جو انجام چريو ٿين آهي. سو ڏسجان، متان
ڪنن ۾ لاسي نه پوين.“

"پريار عالم! گل به ڪنڊن جي گهيري ۾ هوندا آهن!"

"پوءِ ڇا گلن کي ڇڏي ڪنڊن سان محبت ڪجي؟"

"يار گلن سان ته هر ڪو محبت ڪري ٿو ڪڏهن ڪنڊن سان به پريت لڳائي ڏسجي. ڇا ٿو چوين!!"

"يار! اڳار ڏيندي توهان اديب پائيندا ته ٿلهي شيشي واري عينڪ آهيو. پر عقل ڪڙي ۾ هوندو آهي. اڄ ڪلهه محبت، عشق پرائي دور جون ڳالهيون ٿي چڪيون آهن. سرمدا!"

"ها. پر آئون ٿلهي شيشي واري عينڪ پائيندڙ اديب ڪونه آهيان."

"پوءِ چواچي مٿو کاڌو اٿي؟"

"يار شاه عالم. موچڙا کائيندين. توکي پيار جون خبرون پوريون

ڪن. ماڻهو آهين يا!!"

"يا ڇا؟" (چين تي هلڪي مرڪ آڻيندي)

"يا سمجهي سگهين ٿو!"

"هائي ٻڌائي به صحيح ته اصل ڪهائي پڇا آهي؟" (شرارتي انداز

۾ مٿو ڪٽيندي)

"يارا مون کي محبت ٿي چڪي آهي."

"ڪنهن سان؟"

"آنتي فرزانہ جي ڪوئي پر ڪم ڪندڙ هڪڙي چوڪريءَ سان."

"هاهاهاها، چواچي چئو ٿيو آهين. طوائف ۽ محبت...!!"

فضيلت ڪر. جيڪڏهن تحقيقي ڪم ڪرڻ چاهين ٿو اهو ڪم ڪر. (مون کي خاموش ڏسي. حيرانگي مان) سرمدا! ڇند روپين تي جسم جو سودو ڪندڙ ماڻهن وٽ محبت هڪڙي وڏو گير آهي. بس!!"

"يار شاه عالم. مون هن جي اکين جي اندر پريم جون پاشائون پڙهين آهيان."

"پهرين ٻڌائي توکان وڌيڪ آئون رول آهيان يا تون؟"

"تون"

"پوءِ مونکي پاشڻ نه ڏي منهنجي اها ڳالهه نوت ڪري ڇڏ. ته جهڙي ريت گل فروشن وٽ گلن جو قدر ناهي هوندو ساڳي ريت جسم فروشن وٽ محبت جهڙي حساس جذبي جو قدر ناهي هوندو."

"ها! پر شاه عالم طوائفون پنهنجي پيٽ جي بک اُجهائڻ لاءِ ڇند

سڪن تي ظاهري وجود وڪڻنديون آهن. دل جو سودو ناهن ڪنديون."

"بس يارا عجيب ماڻهو آهين. جڏهن ڏنگجندين. تڏهن خبر

پوندي ته جسم فروش ماڻهو خوبصورت سڀنا ناهن ڏسندا!!"

"يارا صرف پاڪ دامن به سهڻا خواب ناهن ڏسندا!! ڪڏهن

ڪومايل ۽ دونهائيل چهرن کي به آزمائڻ گهرجي."

جذباتي انداز ۾ هٿ ٻڌندي "اسان جي آهي توبه وڃ رنڊي سان

عشق ڪر."

"ها ڪندس."

"پوءِ ڪشمپس پر به وٺي اچجانا!"

"ها. وٺي ايندس. منهنجي لاءِ حالتن جي زنجيرن ۾ جڪڙيل

ماڻهو ضمير فروشن کان عظيم آهن."

"چواچي خوار ٿيو آهين. هل ماني کائڻ هلون."

"ها. آئون بي غيرت ٿي سهي. پر آئون ڪڏهن به ان شخص کي

بي غيرت ڪونه چوندس. جيڪو ماني جي ٽڪر لاءِ جسم وڪڻي ٿو

منهنجي نظر ۾ بي غيرت اهو شخص آهي. جيڪو ڇند روپين لاءِ

ضمير جو واپار ڪري ٿو خوابن جو واپار ڪري ٿو آدرشن جو واپار

ڪري ٿو گيتن جو واپار ڪري ٿو..."

"ڪامريڊ وڏا!! اسان هار مڃي. هلو ماني کائون."

هوئل تي ماني کائڻ دوران شاه عالم پنهنجي چهر تي شرارتي

ڪيفيت آڻي. ٻاڏي اک سان نظر اڇلائيندي "پوءِ ڪڏهن ڪڏهن،

اسان کي به..."

"ڏيکاري نه پنهنجي اصليت پڙوا."

"هاهاهاها"

"وري ڪلين ٿو. تنهنجو ڏوهه ڪونهي، تون شريف آهين ٿا."

منجهنده ٿينديءَ "يار سرمدا مذاق جو حق به ڪونهي، اسان دوستن کي، ٻوڙ وارا هٿ تشو پيهر سان اڳهن کان پوءِ بيٺي بيٺي اڃا ڪن پوءِ توسان مذاق مستي نه ڪبي."

"يار! مذاق ڪرڻ جو بلڪل حق آهي، پر لاوارث ۽ پيڙهيل ماڻهن تي ٺٽوليون ڪرڻ بهتر عمل ڪونهي."

"بس ٺهيو"

روم تي پهچڻ کانپوءِ اسان ڪافي دير تائين خاموش رهياسين. نيٺ شاھ عالم محبت واري لهجي ۾ "سرمدا"

مون کي چپ ڏسي، وڏي سرشارتي انداز ۾ رڙ ڪنديءَ "سرمدا!"

"ڦاٽ نه ڇا؟"

التجاء وارن نيشن سان، "پليز اڃ."

"نه سوري"

"اڃ نه..." (ٻارن جيان انگل ڪندي)

نيٺ شاھ عالم جي گهڻي اصرار کان پوءِ اسان ٿوري دير تائين چٽا چاٽي ڪشي دوران چٽا چاٽي مون کيس چيو: "يار شاھ عالم! هڪڙو ڪڪر ڪر."

"ٻڌائي؟"

"سردار وارو بنگلو اڪثر بند هوندو آهي، سڀاڻي رات لاءِ چاهي هٿ ڪري ڏي، اسان ڪچهري ڪنداسين."

"صدقو جان!" (مون کي مات ڏسي) "بس تنهنجي مرضي!"

"بس يارا تون هڪڙو سمجهندين، ڇا ماڻهو پنهنجي محبوب سان ملاقات نه ڪري!!"

بستري تان ٽپ ڏيئي اُٿي، لائيت هاريءَ بيٺي بيٺي، "پوءِ توهان اڏين ڪهڙي بھڪواس شروع ڪئي آهي؟"

"ڪهڙي بھڪواس؟"

"حقيقي محبت ۾ پرين سان ميلاپ غير قانوني عمل آهي."

"ماماها، وڏو پڙو آهين، ڪنهن چيو غير قانوني عمل آهي؟"

"اهي اڏيڙا، ٻيو وري ڪير!"

"بس انهن کي تون ڇڏي ڏي، آئون انهن مان هڪڙو آهيان تون پليڙا سڀاڻي چاهي هٿ ڪري ڏي."

"ٺيڪ آهي، آئون چوڪيدار سان ڳالهائي ڇڏيندس، بس تون ڪلاڙي مان ڇا مطلب؟"

وڃجان، پر خيال ڪجان اهي طوائفون وڏيون ڪلاڙي آهن"

"ڪلاڙي مان ڇا مطلب؟"

"بس وقت توکي ٻڌائيندو"

"ٺيڪ آهي، هاڻي ماڻ ڪري سهي رهو."

شاھ عالم ولندي ۽ فلندي سمهي رهيو، مون کي ننڊ نه اچي رهي هئي، هر هر شين جو نمبر ٽراٽي ڪري رهيو هئس، پر مسلسل بند هو.

منهنجي ذهن تي اهو خيال ٿي نه اچي رهيو هو، ته هوءَ هن وقت ڪنهن جي پاڪڙن ۾ قيد هونديءَ سندس تنهائون پري ڪندي هوندي بلڪل

منهنجي ذهن تي هڪڙو ئي خيال گردش ڪري رهيو هو ته هوءَ ڪٿي هونداڪ ڪاري رات سان مقابلو ڪري رهي هونديءَ سندس روح ڪٿي

اوپنڱارون ڏيئي رهيو هوندو. هوءَ ڪنهن مسيحا جي ڊگهي انتظار ۾

هوندي جيڪو اچي کيس ڊگهي ڪارين راتين مان نجات ڏياري

آئون ڊگهي سوچن ۾ پٽي چڪو هئس، ننڊ هجرت ڪري چڪي هئي، ذهن تي فقط شين هئي، جيڪا لڳي رهي هئي، سڌا ڀري رهي

هئي، ڪنهن ڪنهن وقت ايڏيون رڙيون ڪري رهي هئي، جو وٽن تي ويٺل پکي آقامي ٿي ويا، اوچتو چپن تي اٽڪيل سگريٽ تنگ تي

ڪري پيو ته ڊگهيون سوچون منتشر ٿي ويون، پوءِ به ڪافي دير تائين

ذهن بي چين رهيو نيٺ پنهنجي ذهن ۽ دل کي دلاسون ڏيڻ لڳس، ته آئون

شين جي نيشن ۾ اٽڪيل خوابن جي ساڀيان لاءِ هر ممڪن ڪوشش

ڪندس، پنهنجي پاڻ کي ڏنل دلاسي کان پوءِ اوچتو اک لڳي ويئي هئي

ڏينهن صبح سوڀري شاھ عالم يونيورسٽي هلڻ لاءِ زوري اٿارڻ چاهيو پر

مون انڪار ڪري ڇڏيو، اڪيون ننڊ کان پري ٿيڻ لاءِ تيار نه هيون

ڪنهن شخص کي دلاسو ڏيڻ ٻرو عمل آهي. پر پنهنجي پاڻ کي دلاسو ڏيڻ سان هڪ اڻمارمل ماڻهو نارمل بڻجي سگهي ٿو. من ٿي من ۾ شين کي هڪ نئين زندگي ڏيڻ واري دلاسي. مون کي پرسڪون ننڊ عطا ڪئي. جيڪا ڪيترين راتين کان منهنجي اکين مان رسي چڪي هئي.

اا وڳي ڌاري آئي. ناشتو ڪري شين کي ڪال ڪيم. ته هن فون ڪيو منهنجي ڪجهه چوڻ کان اڳ چيائين: ”آئون ڪوئي تي وڃان ٿي، تون اچ.“

”آئون ڪوئي تي ڪونه ٿو اچان، مون سوچيو آهي ته اڃ رات پار ڪنهن خاموش فضا ۾ دل جون ڳالهيون ڪريون.“

”ٺيڪ آهي، سڄ لڻي ڌاري توهان رابطو ڪنديس.“

”ٺيڪ آهي، ها شين...“

”ٻڌ ٿي، ڇا؟“

”ٻڌايان؟“

”هاڻي ٻڌائي يار!!“

”چمي ڏي يا ڏيان؟“

”جيئن تون چئو؟“

”پوءِ ڏي.“

”مممممان، ٺيڪ آهي.“

”ٺيڪ آهي، لڻو.“

شهر جي دٺل ڊگهي چمي پوري سرير تي اثر ڇڏيو هو. آئون نڪرڻ لڳس من جو چنگ سندر گيت ڳائڻ لڳو. منهنجي سڄي وجود جي ڪيميٽ اهڙي ٿي ويئي، جن آئون مڪمل ٿي چڪو آهيان، پر اها ڪيفيت عارضي هئي. چند ڪلاڪن کان پوءِ هڪ نئين ڪيفيت جنم ورتو ته هاڻي سڄ لڻي وڃي اسان ملاقات ڪريون.

نيٺ هڪ ڊگهي انتظار کان پوءِ زمين تي پکڙيل روشني ڪروٽ بدلائي. اونداهين ۾ چيشنڊر شين آئي. اسان سردار غلام حيدر واري

پنگني جي خوبصورت ڪمري ۾ آياسين هر طرف هڪ ڊگهي ماڻ هئي. حالتن کان مجبور ٿي، هر روز جبر جي گهاٽي ۾ پيڙهيندڙ شين منهنجي سامهون پلنگ تي ويئي هئي. ڪجهه دير تائين رڳو هڪ ٻئي کي ڏسندا رهياسين لفظ اسان ٻنهي کان رسي چڪا هئا اکين وسيلي ڳالهيون رهيا هئاسين اوچتو اڳرائي ڪندي مون شين کي چمي ڏني، ته سندس اکيون ٽمي پيون. آئون سندس اکيون چمي لڳس. ته شين منهنجي چپن تي اٽڪيل ويڳائي مرڪ کي شڪست ڏيندي ”ڇا واقعي؟“

مون اکين سان ”ها“ ۾ جواب ڏنو ته هڪڙو ڊگهو سڙڪو پيري ٿڌو ساڙ ڪڍندي ”سرمه خبر ناهي ڇا ٿي ويو...“

”ڇو؟“

”ماڻهن هزارين چميون ڏنيون، ڪجهه ڪونه ٿيو تو هڪڙي چمي ڏني، ته اکين مان لڙڪ اچي ويا. (مون کي خاموش ڏسي) سرمه اڃ پھريون دفعو اکين جو بادل خوشيءَ مان برسي پيو.“ آئون مسلسل عاجزي ڀريل نگاهن سان کيس ڏسي رهيو هئس، هو منهنجي آڱرين کي پنهنجي آڱرين ۾ قابو رکندي محبت واري انداز سان اڏوري من جون ڪوڙ ڳالهيون ٻڌائي رهي هئي. ”سرمه!! جنهن ڏينهن کان تون منهنجي زندگي ۾ آيو آهين، آئون مڪمل تبديل ٿي چڪي آهيان هاڻي زندگي ڪجهه قدر پرسڪون آهي.“

”پر پاڻ ته اڃ مليا آهين شين!!“

”ها، پر نينهن جا رشتا عجيب آهن... سڄ ۾، جنهن ڏينهن کان توهان اک لڳي، انهي ڏينهن کان آئون، آئون ناهيان رهي سرمه. پوري سرير تي تنهنجي حڪمراني آهي. آئون هاڻي طوائف ناهيان رهي. هونئن به ڪا عورت طوائف ناهي هوندي هو ته خدا جي وصال نيري اپ هيٺ پنهنجي ان ڄاتل گناهن جي سزا پوڳيندي رهندي آهي (ٿڌو ساڙ ڪڍندي) پر تنهنجي ملڪ کان پوءِ جيئن جي دوزخ جو عذاب ڪجهه قدر ٿڌو ٿيندي نظر اچي رهيو آهي سرمه هاڻي ڪو جنسي

”ها!“

”چلو ڪونه ٿو پڇان.“

”هاڻي چئن ڇا پڇڻو آهي؟“

”شبنم! تون هي ”ڪمر“ ڇو ڪندي آهين؟“

هوءَ اکيون هيٺ جهڪائي، ڊگهي ماٺ ۾ هلي ويئي. ڪمري ۾ قبر جهڙي خاموشي چائندي ويئي. آئون ڇپ رهيس. ڊگهي ماٺ کان پوءِ اداس لهجي ۾ ”هن نيري اپ هيٺ آئون اڪيلي ناهيان، مون جهڙا انيڪ انسان آهن، جن جي جن تقدير ۾ لکيل آهي، هر رات نئون ماڻهو... سڄ ٿڪجي سمهندو آهي، ته اسان ڀر ۾ ڦٽي تائين ٿڪل ماڻهن جي ٿڪ ڏور ڪندا آهيون... سرمد اسان ٿڪاوت پري ناهيون ڪندا، اسان زنده لاش بڻجي ويندا آهيون، پوءِ هوءَ وحشي بڻجي پنهنجي اندر جي غلاظت اسان جي جسم اندر پوريندا آهن... پوءِ ڇڏن وحشي بگهڙ وڏا ساهه ڀريندي سمهي پوندا آهن، ته اسان پنهنجي وجود ۾ ٺهيل باقرو ۾ مان سندن گند ٻاهر ڪڍي ڪتر ۾ لوڙهي ڇڏيندا آهيون...“ (هوءَ مسلسل پنهنجو ۽ پاڻ جهڙين مجبور عورتن جو ڪيس پيش ڪري رهي هئي، مون کي ائين محسوس ٿي رهيو هو ڇو ڪنهن ڇپ ڪپيل ناري کي زبان ملي هجي.) ”سرمد!!“ (ٿوري دير خاموش رهي، صفا مثل لهجي ۾، سرمد!! پئسن عيوض ملندڙ جسم سن زنا ڪري سگهجي ٿو محبت نه. ساڳي ريت طوائف سان ميلاپ ڪرڻ، هڪڙو اهڙو زنا آهي، جيڪو اجازت سان ڪيو ويندو آهي، پر اها اجازت ظاهري هوندي آهي، هن اجازت پٺيان، مجبورين ۽ بيوسين جي هڪڙي ڊگهي ڪٽا لکيل هوندي آهي...“

هوءَ ڪافي دير تائين پاڻ جهڙين نارين جي پيڙائن سان ڀريل جيون جا داستان ٻڌائي، مون کي احساس ڏياري رهي هئي ته هنن ڪارن راتين پٺيان هڪڙو وڏو درد لکيل آهي، هي شوق ناهي، هي مجبوري آهي، دوران گفتگو اوچتو مون نوڙت واري لهجي ۾ سوال ڪيو ”هڪڙي ڳالهه پڇان...؟“

بگهڙ جسم چٽيندو آهي، ته ڪراحت محسوس ٿيڻ سان گڏ جسم ۾ سون به لڳنديون آهن... اعصوميت واري لهجي ۾ آئون ذهني طور هڪ نئين جهان ۾ نڪري ويندي آهيان، جتي تون ۽ آئون هوندا آهيون. اچين تي هڪڙي سهڻي مرڪ آڻڻ کان پوءِ اوچتو روڻهار ڪري لهجي ۾، سرمد، پوءِ منهنجي جسم سان راند ڪندڙ بگهڙ، جن هڪ مثل جسم سان زنا ڪري رهيا هوندا آهن، ٻيو ڪجهه نه.“

آئون پنهنجي ماٺ ٿوري شبنم کي پنهنجي ڇاتيءَ سان لڳايان ٿو. هوءَ روئي پوي ٿي. شبنم جي اکين مان لڙڪن جي برسات ٿئي. مون کان اوچنگار نڪري وڃي ٿي، پوءِ ٻئي ڀاڪر پاڻي روئڻ ٿا. ڪجهه دير اوچنگارون ڏيڻ کانپوءِ ٻئي چٽا اکيون اکين ۾ وجهي، هڪ ٻئي کي نمون ٿا. ڏسندي ئي ڏسندي ڇپ چين سان اٽڪيو وڃن. ڊگهي ڪسنگ کان پوءِ ٻئي چٽا ٿڌا ساهه کڻن ٿا، جن هڪ اوچائي وارو سفر پار ڪري آيا هجن.

”تون سگريٽ ڏکايان ٿو، سگريٽ جو ڊگهو ڪش هڻڻ کان پوءِ دونهن ڪجهه دير وات ۾ جهلي، البيلي انداز ۾ آهستي آهستي ٻاهر ڪڍي لڳس. ته هوءَ ننڍڙن ٻارن جيان دونهن کي ڀاڪر پاڻي لڳي هئي. ٻاراڻي لهجي ۾ ”هاڻي آئون تنهنجي سگريٽ جو دونهن به ڪنهن کي ڏيڻ نه ٿي چاهيان.“

”سچي؟“

شرارتي انداز ۾ مٺ پيشندي ”ها.“

”تون سوخ انداز ۾ سگريٽ جو ٻيو ڪش هڻي، دونهن ڪجهه دير وات ۾ جهلي، نڪ مان ڪڍڻ وارو هٿس ته اوچتو تيزي سان پنهجا ڇپ منهنجي چين تي رکندي، دونهن پنهنجي وجود ۾ داخل ڪرڻ جي ڪوشش ڪيائين، پر پنهي جو ساهه منجهي پيو، پوءِ وڏا ٺهڪ ڏيڻ لڳاسين، مون کي ائين محسوس ٿيڻ لڳو جن اسان ننڍڙا ٻار هجن. ماني کائڻ کان پوءِ مون نوڙت واري لهجي ۾ چيو ”شبنم هڪڙي ڳالهه پڇان...؟“

پنهنجي شڪل ڇهن تي زبان ڦيرائي اهاس لهجي ۾، "ها ٻڌائي"
 "اهو ئي پهرين وارو سول، تون هن هاءِ ڌاريندڙ دنيا ۾
 ڪيئن آئين؟"

منهنجي سوال سان سندس چهره جو رنگ تبديل ٿي ويو، جن
 مون سندس روح جي حساس معاملي کي ڇڏيو هجي. هوءَ خاموش
 نظرن سان ڏسڻ لڳي اوچتو سندس اکين ۾ ڳوڙها پرجي آيا.
 "شبنم ڇا ٿيو؟"

روڻهار کي لهجي ۾، "ڪجهه نه تون ٻڌڻ چاهين ٿو؟" (مون کي
 خاموش ڏسي، ٿڌو ساھ ڪڍندي) "آئون پڙهندي هيس، پر امان جي
 وفات کان پوءِ سڄو گهر برباد ٿي ويو مون تعليم ڇڏي ڏني، بابا اڳي
 شادي ڪئي، گهر ۾ اڃا نئين عورت جو مون سان رويو بهتر نه هو هوءَ
 اڪثر مون سان وڙهندي هئي، صحيح طرح ماني به نه ڏيندي هئي...
 بابا کي نئين ڪنوار ملي هئي، اسان چار پيٽرون کيس ياد ٿي ڪونه
 هيون مين، نيٺ مجبور ٿي، مون ۽ منهنجي پيٽ پاڙي ۾ رهندڙ هڪڙي
 سهيلي جي معرفت صحت مرڪز ۾ ڪم ڪرڻ شروع ڪيو، ٿوري ئي
 عرصي ۾، اتي ئي ڪم ڪندڙ هڪ نوجوان سان منهنجو تعلق جڙيو...
 سڄي ڳالهه اها آهي، هو مون کي وٺي ويو هو هن جي اچڻ کان پوءِ آئون
 عشق ۾ صفا بڻال ٿي چڪي هيس... هن پهرين محبت جي وڏي
 ڪهاڻي آهي..." (جيون جي ڪٿا ٻڌائيندي ٻڌائيندي اوچتو هوءَ
 خاموش ٿي وئي، جن اڳتي لفظ سندس نڙي ۾ اٽڪي پيا هئا، آئون
 سگريٽ ڏکايان ٿو مون محسوس ڪيو ته چڻ هوءَ به سگريٽ پيئڻ
 چاهي ٿي مون هڪڙو ڊگهو ڪش هڻي، بنا پڇڻ جي سگريٽ آڇيو
 ته هن بنا ڪجهه چوڻ جي سگريٽ پنهنجي ڇهن تي آڻي، هڪڙو
 ڊگهو ڪش هڻي، دونهن آهستي آهستي نڪ مان ڪڍڻ لڳي هئي
 هوءَ ڊگهين سوچن جي وادين ۾ گم ٿي چڪي هئي، ڪجهه دير انتظار
 کان پوءِ مون محبت واري انداز ۾ سڏ ڪيو ته شبنم ٻيهر موٽي
 آئي) "... ها پوءِ، هڪ دفعي ان جي وڏي اصرار کان پوءِ ساڻس گڏ

سندس جاءِ تي ويس، مون انڪار ڪيو پر آخر وڃڻ مهل هن مون
 کي هزار روپيا ڏنا... پوءِ ايندي رهندي هيس، پر هڪ دفعي هن پنهنجي
 اندر ۾ لڪيل وحشت ظاهر ڪندي پنهنجي دوستن سان گڏجي مون
 سان زوردي اجتماعي..." (گلو پرجي آيس، پنهنجو ڪنڌ هيٺ جهڪائي
 شبنم وڏي سر اوچنگارون ڏيئي روئڻ لڳي هئي.)

هوءَ ڪافي دير تائين روئندي رهي، آئون ماٺ ڪري نمائين اڪين
 سان کيس ڏسندو رهيس، مون پرڄاڻڻ لاءِ آف به نه ڳالهائڻ آئون شبنم
 جي لڙڪن جي تاريخ پڙهي رهيو هئس، جنهن جا پنا لڙڪن جي
 صورت ۾ ڳلن تان ڪري قميص ۾ جذب ٿي رهيا هئا، مون کي شبنم
 جو روئڻ، ائين محسوس ٿي رهيو هو چڻ صدين کان هن جي وات تي
 هٿ رکيل هو ۽ اڄ هوءَ پنهنجي زندگي جو نوحو ٻڌائي رهي آهي
 ڪجهه پل، جيڪي صدين برابر هئا، اوچنگارون ڏيندي پنهنجي
 ڳلن ۽ اکين تي جهٽيل لڙڪ پنهنجي ڪاٻي ٻانهن سان اڳهندي التها
 وارن نيٺن سان، "سرمداءِ"
 "جي"

روڻهار کي لهجي ۾، "تون منهنجي ڏکڻ جو پائيواري ٿيندين..."
 مون ڏيمي لهجي ۾ هاڻوڪار ڪئي، ته هن منهنجو "ها" اڻ پتو
 سمجهي، ٻيهر نمائينون اڪيون مون ڏانهن ڪندي سوال ڪيو، "ٿيندين؟"
 منهنجي من ۾ کوڙ ڳالهائون اُڀري آيون، چو ته منهنجي زندگي جو
 رد به ڪنهن اسٽريٽ بوائِ کان گهٽ ڪونه هو، مون کي چپ ڏسي
 منهنجي قميص جي ٻانهن کي زور سان ڇڪيندي روڻهار کي لهجي
 ۾، "ٿيندين يا تون به منهنجي جسم سان راند ڪرڻ چاهين ٿو؟"
 شبنم جو هي جملو مون کي ائين لڳو چڻ منهنجي مغز ۾ ڪنهن
 دردناڪ هٿوڙو هڻي ڪڍيو هجي، منهنجي اکين ۾ ڳوڙها پرجي آيا، مون
 کي زحمي ڪيفيت ۾ ڏسي، هوءَ ڪومائجي پلنگ تي ڪري پئي
 ڪمري ۾ خاموشي هئي، آئون مسلسل سندس وجود کي تڪي
 رهيو هئس هوءَ اونڌو منهن ڪري سٽي پئي هئي، سندس بي ترتيب

وجود مون کي ٻڌائي رهيو هو ته هوءَ خواهشن پويان پڄندي پڄندي
هاڻي مڪمل طور ٽڪجي سائي ٿي چڪي آهي. هوءَ هاڻي هنن
ڊگهين ڪارين راتين مان چند آجي ڪرائڻ لاءِ راهه ڳولي رهي آهي
شيد آئون آخري راهه آهيان. پوءِ هن وٽ صرف هڪڙي راهه هوندي
خودڪشي. يعني سمورن شندر خوابن. اداس گيستن ۽ دل ڌاريندڙ
پيڙائڻ جو مڪمل آهسته

ڪافي دير تائين ڊگهي سوچ ۾ گم ٿي ويڃڻ کان پوءِ اوچتو تيزيءَ
مان گلاس ۾ پاڻي ڀريءَ محبت واري لهجي ۾ چيم: ”شبنم؟“
هن ڪا به ورندي نه ڏني. پيهر چيم: ”شبنم جانان؟“
”تون توهان ٿي ڳالهائڻ چاهيان.“ آڏي آواز ۾ جواب ڏيندي
”جانو پاڻي پي. اڄ رات ٿي ڊگهين ڪارين راتين جو علاج
ڳوليو ٿا.“

منهنجي هن مختصر جملي تي. هوءَ سڌي ٿي. مشڪي پئي.
سهڻي مرڪ چين تي آئي. مون کي تڪڙ لڳي. منهنجي چوڻ تي
مرڪ ڏسي هن پاڻي لاءِ هٿ وڌايو ته مون کيس پاڻي ڏنو. اڌ گلاس
پاڻي پيڻ کانپوءِ ٿڌو ساهه کڻندي هڪ نارمل عورت جيان ڳالهائيندي
”سرمدا! هنن ڪارين راتين ۾ توهان ملڻ کان پوءِ شندر سينا ڏنا آهن...
آئون توهان کڏ هٿ هٿ ۾ ڏيئي غمن جا داستان وساري ۽ خوشين جا
حواب پوکڻ چاهيان ٿي. پليز! تون ڪوئل جي رنگ کي نه ڏس، تون
ڪوئل چنڊن کي ڏس!“
”ها، آئون توهان کڏ آهيان.“

”سچي؟“

منهنجو ”ها“ چوڻ شبنم تيزيءَ سان منهنجي وجود کي پنهنجي
پاڪڙن ۾ قيد ڪيو. هوءَ مون کي هلڪيون هلڪيون چميون ڏين
لڳي. مون کي اتين محسوس ٿيڻ لڳو. جن منهنجي وڃائڻي ويل
محبوبه پيهر ملي ويئي آهي. جنهن کي مستمگر زماني مون کان جدا
ڪيو هو.

جان اسان هڪ ٻئي کي محبت واريون هلڪيون هلڪيون
چميون ڏيئي رهيا هئاسين. اوچتو هن مون ڏانهن اهڙي نگاهه اچلائي
جو منهنجو وجود سرمست بڻجي ويو. آئين هن جي وجود جي انگ انگ
کي چمن لڳس. هوءَ سنهڙا سنهڙا آواز ڪڍڻ لڳي. هوءَ هڪ عورت
جيان مڪمل ڏکي چڪي هئي. اسان ڀر ۾ ٿي تائين تنهنجن چوسو
ڪيو هن سچي عمل دوران هوءَ ڪٿي به مون کي طوائف نظر نه آئي
هئي. هوءَ منهنجي لاءِ هڪ مڪمل عورت هئي. جيڪا پنهنجي
خوشبوءِ کان اڻ واقف هئي.

ٻئي ڏينهن ساجهر هوءَ هلي ويئي. پر منهنجي وجود کي سوين
پهارون بخشي وئي هئي. آئين به هاڻي سڀ ڪجهه وساري صرف خوش
رهڻ لڳو هئس. هن جي به ٽڪل ٽڪل اکين ۾ خوشيون رقص ڪرڻ
لڳيون هيون. هوءَ هيڪلاپ ۽ اوپرائپ جي عذاب کان ٻاهر نڪري
آئي هئي. مون کيس خوش ڏسڻ خاطر طوائف نگر بابت سوال پڇڻ
چڏي ڏنا هئا. اسان جڏهن به ملندا هئاسين، ته آئون کيس اڪثر
محبت واريون لوڪ ڪهاڻيون ٻڌائيندو هئس.

هڪ دفعي مون شبنم کي يوناني ڏند ڪٿائي داستان آرفيوس ۽
يورنيس جي محبت جي ڪهاڻي ٻڌائي. پوءِ ته هوءَ هر دفعي ضد
ڪندي هئي. ته اهو داستان پيهر ٻڌائي. جنهن ۾ آرفيوس پنهنجي
وجود جي اڌ لاءِ ڪيڏو پٽڪندو آهي. هوءَ انهن داستانن ۾ پاڻ کي
ڳوليندي هئي. هڪ دفعي هن ڳالهين ٿي ڳالهين ۾ وڏي ڳالهه ڪئي
هئي ته ”سرمدا! عورت جي اندر ڳولا جو عمل رکيل آهي. هوءَ هر وقت
ڪجهه نه ڪجهه ڳوليندي رهندي آهي. مگر اڄ تائين هوءَ اهو ڳولي
ناهي سگهي. جيڪو ڳولڻ چاهي ٿي.“

شبنم جي هن جملي تي، مون الپيلي انداز ۾ چيو هو ته ”پر تو
مون کي ڳولي ورتو.“

”ها سرمدا! اها حقيقت آهي. پنهنجي هٿن جي رڳائڻ کي غور
سان ڏسندي مون ڏاڍي ڏکي زندگي گذاري آهي. اڀڙي ڏکي جو وجود

”آئون به ضدي آهيان.“

”اچلا!“

”ها.“

”ثبوت ڏي؟“

هن ٻيهر منهنجي ڳال تي چڪ هنيو مون کان دانهن نڪري وڃي اڃان مذاق مستي ڪري رهيا هئاسين. ته اوچتو شينر پنهنجي چهر تي نڪر وارو تاثر آڻي، ڏيئي لهجي ۾ سوال ڪيو ”سرمدا پاڻ شادي ڪڏهن ڪريون؟“

مون هميشه جيان شادي واري ڳالهه تي نٿاڻن جي ڪوشش ڪئي پر اڄ هوءَ هن ڳالهه تي ڳنڍي ٻڌي بيهي رهي. مون ڪافي ڪيس سمجهايو ته ”شينر دلچاءُ ڪر. هڪ ڏينهن پاڻ شادي واري رسم به پوري ڪنداسين.“ پر هوءَ ڪا ڳالهه قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه هئي اوچتو ڌڪار ڀريل نظرن سان ڏسندي هن پنهنجي ڪيسي مان گورين جو پٿو ڪڍيو ۽ گوريون وات ۾ وجهي، پاڻي پي ڇڏيو آئون خاموش نگاهن سان ڪيس ڏسندو رهجي ويس. ٿوري دير ۾ هن کي ننڍا جهونا اڇا لڳا، پوءِ هوءَ گهاٽي ننڍ ۾ هلي وئي. ۽ آئون رات جو دير تائين سگريٽ پيئندو رهيس. سگريٽن جا ٽوٽا ايش ٿري ۾ اجهائيندو رهيس. مون کي ڪا ڳالهه سمجهه نه اچي رهي هئي. ته آئون ڇا ڪريان.؟؟ منهنجي اڳيان زندگي جو هر منظر ڦٽل ڦٽل ڏسڻ ۾ اچي رهيو هو. هوءَ اڳوڻو ننڍ ۾ ساهه کڻڻ جون سنهڙيون سنهڙيون سڀيون وڃائي رهي هئي. آئون ڪافي دير تائين شينر کي ڏسندو رهيس اوچتو اڌ سگريٽ ايش ٿري ۾ موڙي آئون سندس ويجهو آيس. هوءَ اڳوڻو ننڍ ۾ هئي. آئون سندس مڙ تي چمپيون ڏيڻ لڳس. پر منهنجون چمپيون ڪو به اثر نه ڇڏي رهيون هيون. پوءِ مون ڪيس جا ڳاڻڻ جي ڪوشش ڪئي. ”شينر آه. توسان ڪجهه ڳالهائون ڪريون آهن. شينر!! شينر!!“

مون جام ڦوٽائڻ تي هوءَ پاسو ورائي ٻيهر اڳوڻو ننڍ ۾ هلي وڃي اوچتو مون کي خبر ناهي ڇا ٿي ويو هو جو مون شينر جي پاسي واري

کي چند پل آرام ڏيارڻ لاءِ ننڍو چوڻ گوريون کائي سمهندي آهيان سرمدا تون منهنجي زندگي ۾ اميد جو چراغ بڻيو آهين. هاڻي منهنجي زندگي ۾ کوڙ تصاوتون پيدا ٿيون آهن. بس. هاڻي مون کي ڊگهي تنهائين کان نجات ڏيار (مون کي خاموش ڏسي، چپن تي شرميلي مرڪ آڻي) سرمدا سچ پچين. تون جڏهن منهنجي رڳ رڳ کي ڇهنڊو آهين. ڇهنڊو آهين. تڏهن مون کي ائين محسوس ٿيندو آهي. چپن مون کي تون نئون جنم ڏيئي رهيو هوندو آهين...“ (هوءَ مسلسل وڻندڙ ڳالهائون ڪري رهي هئي. آئون حسبِ معمول ڪيس پاڪرن ۾ قيد ڪري ڍنگائيپ جا ثبوت ڏيندي سندس بگلن ۾ منهن هڻي وجود مان واس وٺي رهيو هئس.)

ڪنهن به عورت جي بگلن مان وڻندڙ خوشبوءَ محسوس ٿئي. ته پڪ ڄاڻو اها عورت ذهني طور ڪنوار آهي. شينر جي بگلن ۾ به وڻندڙ خوشبوءَ سمايل هوندي هئي. آئون هر دفعي واس وٺندو هئس. واس وٺندي وٺندي جسم ۾ برقي لهرن جنم وٺنديون هيون. پوءِ يڪدم چپن ڏيئي سڄي جسم جي زيارت ڪندو هئس. هوءَ به مڪمل ڏکي پوندي هئي. پر هڻي تائين.

ائين ئي هڪ دفعي رات جو پوريون پهر هو. هوءَ مڪمل ڌڪيل هئي. آئون اپريل ارهن سان راند ڪري رهيو هئس. ته هن مون کي مستيءَ ۾ پري ڪندي منهنجي ڪنڌ وٽ چڪ هنيو. هن ايڏو زور سان چڪ هنيو جو مون کان رڙ نڪري وڃي. منهنجي رڙ تي هوءَ وڏا ٿلهڪ ڏيڻ لڳي. مون کي هن جو هي اوچتو اڌا ڪيل عمل صفا ڪونه وڻيو آئون ڪاوڙ مان اٿي پلنگ کان ٿورو پري وڃي ڪري تي سگريٽ ڇڪڻ لڳس. هن ڪافي سڌ ڪيا. آئون ڪونه ويس. هوءَ مون وٽ آئي. منهنجي پيرن وٽ ويهي پارائي لهجي ۾ ”سوڙي بابا!“

منهنجي چپن تي مرڪ اچي ويئي. پوءِ ڳال تي چمي ڏيئي چيائين. ”توبه توبه ڪيڏو ضدي آهين!“

”ها. ضدي آهيان. ٻارن جيان!“

کيسي مان گورين جو پتو ڪڍي هڪ گوري کائي ڇڏي پوءِ آئون به گهاتي ننڊ جي وادين ۾ گم ٿي ويس صبح اٿيس ته هو بهنگلي ۾ موجود نه هئي هن جو موبائيل فون بند هو.

ڪيترائي ڏينهن گذري ويا. آئون مسلسل شبنم کي ڳوليندو رهيس پر هن جو ڪوبه ڏس نه پتو هو سندس گهر وارن کان ويندي مختلف طوائف گهرن تائين جيترا وات هئا، ايتريون ڳالهائون هيون هو سيني جي اکين مان ائين غائب ٿي ويئي جيئن واريءَ تان وڃايل ڳاڇيءَ جو پيرو.

شبنم هر ٿي جيان ڊگهو چال هئي، خبر ناهي ڪهڙي رخ ۾ غائب ٿي ويئي هئي. هن جو اوچتو گم ٿي وڃڻ جو روڳ، مون حساس ماڻهو کي ايڏو اڀاءُ ڏيڻ لڳو جو زندگي جي ٽهڪن مان سر رسي ويا هئا. اکين مان ننڍيون هجرت ڪري ويون هيون، هر وقت هن تي شبنم شبنم هئي.

شبنم جي فراق جي ديوانگيءَ، مون کي نشو واپرائڻ تي مجبور ڪري ڇڏيو ته جيئن بي چين وجود کي ڪجهه خبر ٿي نه هجي ته ڇا ٿيو آهي ڇا ٿي رهيو آهي... پوءِ به آئون پنهنجي پاڻ کي ملزم سمجهندو هئس، پنهنجي پاڻ کي ميارون ڏيندو هئس ته آئون ٻڌندڙ جواني کي سهارو نه ڏيئي سگهيس، جيڪا مون کي پڪاريندي پڪاريندي ڪنهن اجهاءُ ۾ خبر ناهي ڪهڙي پار هلي ويئي...

(4)

رنت هٿن مان واريءَ جيان وهندو ويو. آئون ڊگهي پڇتاءُ ناهي ڪشمڪش ۽ ڊگهين يادن جي اٽڪت وهڪرن ۾ غوطا کائڻ کان بچو لاڙڪڙنگ موليٰ ٿي وڃڻ کان پوءِ هڪ اهڙي بيماريءَ جي حوالي ٿي وئس جنهن منهنجي جواني کي اڏوهي جيان کائي ڇڏيو هو. آئون گهر جي هڪڙي ننڍڙي ڪمري تائين محدود ٿي ويو هئس امان ڪٿر روئندي هئي، آئون کيس عاجزي سان پريل لهجي ۾ چونڊو هئس "امان روءِ نه، مون کي منهنجو جويو موناڻي ڏي تنهنجي هٿن منجهه اها شڪتيءَ موجود آهي."

هوءَ نوڙت پريل نگهون، منهنجي وجود تي ڦير ٿي چين تي هڪي مرڪ آئي چوندي هئي: "اڃان آئون زندهه آهيان توکي ڪو مرجهائي نٿو سگهي بس! تون سرتيو ٿي، هڙئي ڪم عقل سان ڪندو ڪرپت... هتي ورغلائڻ وارا گهڻا آهن، ڏيئي جي جهيڙي روشني کي لاڻ پٽائڻ وارا گهٽ آهن..."

امان هر روز منهنجو ڊگهو ڪلاس وٺندي هئي. آئون ڪا ورندي ڪونه ڏيندو هئس. هوءَ منهنجي جويو مان پيلاڻ ختم ڪرڻ لاءِ گها پيش ڏيڻ سان گڏ زوري مون کي مختلف قسم جون ڪٽيون ڪرائيندي هئي. ته جيئن منهنجي ڪومل جواني ٺٽ نوان رنگ ڪڍي پوءِ ائين ئي ٿيو امان جي ڪريا سان منهنجي زندگي نئون رنگ ڏيڻ لڳي مست جويو، ڪنهن ايسراءِ جي نڪ جي ڇوڪري جيان چمڪڪڻ لڳو من جو شڪيل سمنڊ مستي ۾ چوليون

هتي لڳو پر امان سان ڪيل واعدي سبب مون زماني سان لهه وچڙ ختم ڪري ڇڏي هئي. رات ويندي ڪو هيلو سڏ ڪندو هو ته ڪن لاکار ڪري غائب ٿي ويندو هئس. رول زندگي هڪ عام جواني بڻجي چڪي هئي. هڪ هڙي جواني جنهن اندر ڪوبه اهڙو عمل ڪوبه هو جيڪو روايتي معاشرتي پر نفرت، اثبوت ۽ پيڙا جو سبب بڻجي... پر جيئن عام طور تي چوندا آهن ته پانت پانت جو پتڪيل، ڪٽي ٿو هڪ جاءِ ٽڪي، سو هڪ ڏينهن روم تي شاهه عالم آيو هن ڳالهين تي ڳالهين پر نئين آيل فلم ڏسڻ لاءِ سٺيما جي ڳالهه ڪيائين. ته منهنجي روڪي مٺي يڪدم هاتو ڪار پر جواب ڏنو. پوءِ شام ڌاري اسان دوستن سٺيما پر فلم ڏٺي هئي.

فلم ڏسڻ کان پوءِ اسان شاهه عالم جي دوست سردار غلام حيدر جي بنگلي تي آياسين. سردار ”سر تنگ اسپيشل“ نالي شراب جي بوتل کولي ويٺو هو مون کي اوچتو ڏسي وڏو پاڪر پائي چوڻ لڳو ”اچي اچو رولاڪ ماڻهوا“ (مختصر عليڪ سليڪ ڪري اڃان آئون صوفي تي من وينس ته فراخ دليءَ سان) ”چانهه ڪافي يا شرابن ظهورا؟“ (منهنجي جواب ڏيڻ کان اڳ چين تي مهمان نوازي وري سرڪ آئي ”هن وقت اسان جي فقيرائي مٽخاني پر سر تنگ اسپيشل جاني واکر، بليڪ ڊاگ ۽ رابن سيليوٽ خدمت لاءِ حاضر آهن.“

سردار غلام حيدر جي فراخ دليءَ اڳيان آئون سڀ ڪجهه وساري جهڪي پيس ۽ وساريل راه طرف پهر موٽي آيس. مون اکيون ٻوٽي گلاس ويجهو ڪيو ته سردار ساقي بڻجي گلاس پنهنجي طرف ڪندي کليل بوتل ”سر تنگ اسپيشل“ مان پيگ ٺاهيو. اڃان اسان هتان هتان جون خبرون چارون ڪري رهيا هئاسين، ته اوچتو سردار غلام حيدر چهري تي متعجب ڪييت آئي سوال ڪيو ”سرمد سائين! پنهنجو طوائف نگر وارو ڪم ڪٿي پهتو؟“

مون مختصر وارن بيان ڪئي ته غلام حيدر پنهنجون خماريل نگامون مون ڏانهن ڪندي چيو ”سرمد! آئون آرٽسٽ ناهيان، پر

ٽيون لطيفه جي شعبي سان محبت آهي... جيستائين مون کي پتو آهي ته ويجهڙائي ۾ موجوده طوائفيت جي دنيا تي ڪابه جامع تحرير ڪتابي صورت ۾ ناهي آئي، جيڪڏهن ڪنهن جي قلم مان موجوده طوائف نگر جو ڪينواس گذريو به آهي ته مون کي ناهي پتو... تون مون کان وڌيڪ ڄاڻ رکين ٿو توکي خبر آهي ته هن شهر جو هر دور ۾ نون رنگ ۽ رنگ رهيو آهي، تنهن ڪري خوامخواه تون اڌ پر رهيل تصوير کي اڌ پر نه ڇڏ. هن شهر جي تصوير کي مڪمل ڪر... آئون خاموش ويٺو هئس. سردار غلام حيدر مسلسل لاپائيتيون ڳالهيون ڪري رهيو هو. شراب جو وڏو ڍڪ پري ”پيارا سائين! زندگي ۾ لاها چاڙها ايندا رهندا آهن، سو توهان جهڙن ناياب ماڻهن جي جوش، خروش ۾ گهٽتائي نه اچڻ گهرجي... منهنجي خيال ۾ وسامي ويل جنون کي پهر ڏکائڻ گهرجي، پنهنجو توسان مڪمل سات آهي.“ (وڏو تهڪ ڏيئي، هٿ ٻڌندي) ”بس! اسان فقيرن جون انگ انگيون نه لاهجان، پاڻي حڪم ڪري پائي جوا!“

سڀ دوست سردار جي آخري جملي تي وڏا تهڪ ڏين ٿا. آئون به مسڪر تهڪ ڏيئي، پنهنجي ڊگهي خاموشي ٽوڙيان ٿو ڳالهين ٿي ڳالهين ۾ خماريل لهجي ۾ چئي وينس ته ”ضرور آئون گوڻي شهر جي ماڻهن جي دليرين، حسرتن، ذلتن، پڪارن، سڏڪن ۽ ميانن کي محسوس ڪندس... منهنجي رولاڪ روح، هنن چپ ڪيل افسران سان پنهنجو ناتو ناهي ٽوڙيو دراصل امان سان ڪيل واعدي منهنجي رولاڪ زندگي ۾ سناتو ٻريا ڪري ڇڏيو هو...“ آئون اڃان وڌيڪ وقتي سان من اندر جا ويچار وڌي رهيو هئس ته سردار غلام حيدر سگريٽ جو ڊگهو ڪش هڻي، قلو ايش ٿري ۾ ڇاڻي، ”پيارا سائين! منهنجي صلاح آهي ته حيدرآباد کي ڇڏيو ڪراچي لپيئڻ رو ته ٿاڻو طوائف گهرن جو چڪر لڳايو... ٻڌو آهي ته اتي آرٽسٽ مزاج طوائفون رهن ٿيون، انهن جون چاهتون، وقائون ۽ پيڙائون محفوظ ٿي وڃن، ته هن کان وڌيڪو سرمايو ڪونهي. ها! وڏي ڳالهه پنهنجو واسطو به نڪري پوندو“

”ٻنڪر صحيح پيا فرديدو آئون توهان جي هن ڳالهه سان سٺو
سيڪڙو متفق آهيان ته ڪنهن اداس ناري جي وڃيل حسرتن ۾
ڊگهين پيڙن کي سمجهڻ محسوس ڪرڻ ۽ پوءِ ڪينواس تي چٽڻ
وڏو تحليقي ڪم آهي. جيڪو ڪنهن ڪنهن ماڻهو جي حصي ۾
پيو آهي.“

”بس پوءِ سرمه سائين! ديرون نه ڪريو. آئون سڀاڻي ڪراچي
ويندس. اتي پنهنجو هڪ بااثر يارڙو آهي. تنهن کي عرض ڪندس
هو توکي ۾ پروتوڪول ڏيندو. بس اسان کي ڪٿا پڙو ڪي!“
”جي! ٻنڪل. پهر موت کائون ٿا.“

”موت کائڻ گهرجي بابو.“ (سردار غلام حيدر ڪلمر جواب ڏيندي
اڃان محفل جاري هئي رات آخري ساهه کڻي رهي هئي. ته اوچتو
سردار پيگ خاني ڪري گلاس زور سان تبيل تي هڻندي ”ابا! هاڻي
پنهنجي موڪلائي آهي. سڀاڻي تائين يارو ياري.“

سردار هليو ويو پنهنجي ڪمري ۾ آئون ڀرسان پيل پلنگ تي
سهي پيس اڃان اک مس لڳي هئي. ته الارڊ جي آواز مون کي اٿاري
ڇڏيو. تيل لڻيل ڪري يونيورسٽي بهتس. هڪڙو ئي ڪلاس ورتو هو
ته عجيب سوچن ۽ ڪيفيتن جو سلسلو منهنجي سرير کي بي چين
ڪرڻ لڳو من منجهڻ لڳو. ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه اچي رهي هئي ته ڇا
ڪريان... ڪيڏانهن وڃان... ائين محسوس ٿي رهيو هو چڻ
منهنجو وجود ڪنهن صحراءِ طوفان جي گهيري ۾ اچي چڪو آهي.

ڊگهين ايڏا ڏيندڙ سوچن ۽ ڪيفيتن کان بيزار ٿي روم تي آيس
ڪٺ تي ڪري پيس. شمر تائين مختلف ٺهندڙ ۽ ڊهندڙ ڪيفيتن جي
گهيري ۾ گرفتار رهيس. سج لهڻ کان پوءِ گهڙي ساعت لاءِ آئون مڪمل
تازو ٿوانو ٿي ويس. پر اوچتو منهنجي سامهون امان جي تصوير لڙڻ
لڳي. هوءَ تراشا هئي. روم تي سانت هئي. مون کان سواءِ ڪير ڪونه
هو آئون هراسجي ويس. امان کي ڪال ڪئي. امان جي هيلو ڪرڻ
سان مون کيس چيو ته ”امان! ڇا تون مون کان ناراض آهين؟“

”نه پر اوچتو اهو سوال چو ڪيو پٽ؟“

”امان! آئون صبح کان ڏاڍو بي چين رهيو آهيان مختلف ايڏا
ڏيندڙ سوچون ۽ ڪيفيتون ذهن تي نمودار ٿي رهيون هيون. اوچتو
تنهنجي تراشا تصوير اکين سامهون آئي. ته وڌيڪ هراسجي ويس.“
”پٽ وري توکان ڪا پڻ ٿي آهي ڇا؟“

منهنجو لهجو روڻهار ڪو ٿي ويو هو. ”ها امان. توکي ٻڌائڻ ڪر
سواءِ مون پنهنجي دوستن سان هن ڳالهه تي اتفاق ڪيو آهي. ته هن بي
ترتيب سماج ۾ آئون انهن نيائين سان تعزيت ڪندس. جن کي مرد
جنسي رانديڪو بڻائي ڇڏيو آهي. امان. هن سماج ۾ ”شاهد“ ٿيڻ وڏو
مسئلو آهي. آئون شاهد ٿيڻ چاهيان ٿو ته ٽن وقتن جي ماسي لاءِ ٻه
اڻپورين خواهشن جي پورا ٿي لاءِ پنهنجي جسم جو سودو ڪندڙ ٻه
انسان آهن. انهن وٽ ٻه دل آهن. احساس آهن... امان... تون ٽنگندڙ
چوڻين جي ڪٿا لکڻ چاهيان ٿو. جيڪڏهن مون اها ڪٿا نه لکي. ته
آئون فنا ٿي ويندس. ڇو ته آئون پنج مهينا اداس نگر ۾ اداس نارين
سان رهيو آهيان. هاڻي مون کي محسوس ٿي رهيو آهي. ته چڻ منهنجي
وجود ۾ انهن چپ ڪپيل نارين جا ڳوڙها رهجي ويا آهن. آئون نه
ڳوڙهن جي پٽ رکن چاهيان ٿو امان!“ اڃان مون دل جو سجدو داستان
ٻڌايو پئي. ته اوچتو امان ڊگهي خاموشيءَ توڙي معصوميت سان سنهڙي
واٽ ۾ چيو ”جيء پٽ!“

”امان! تون اجازت ڏي ته آئون پنهنجو ڪم مڪمل ڪريس.
مون اداس نگر جي لتاڙيل وجودن جا ڳوڙها پيٽا آهن!“

”بس پٽ! تنهنجي مرضي. تون عاقل بالغ ٿي چڪو آهين. هاڻي
تنهنجي زندگي توسان بس! منهنجي هڪڙي وينتي آهي. ته ڊگهين
دل سان گهٽ وٺندو ڪر. پاڻ کي تسلي ڏيندي وڌيڪ ڳڻي ڪندو ڪر.“
”ها تون سچي آهين امان! هر ڳالهه کي آئون دل سان وسندو
آهيان. ان جو هڪ ئي سبب آهي امان. آئون تماثيلن نه بيان ڪر
آئون تازيون وڃائيندو نه اهيان. نه ئي ڪڏهن ٿيندس.“

ڪرڻ لڳس. پر هو منهنجي ڪال نه ڪئي رهيو هو. نيٺ ڏهن منٽن کان پوءِ ڪال آڻيند ڪندي ٽڪڙو ڳالهائيندي چيائين: "معاف ڪجي ڪنهن جاء تي سخت مصروف هئس بس، توهان ڪنهن پروازي هوٽل تي ڇانه جوڊ ڪٽوويش آئون پهچڻ وارو آهيان."

مون کيس ڪجهه ڪونه چيو. ڪال ڪٽي تاج ڪامپليڪس جي پرسنل ڊائري هڪڙي هوٽل تي اچي ويٺس ۽ سندس انتظار ڪرڻ کان سواءِ ماني جو آرڊر ڏنو اڃان ماني کائي دنگ ڪئي ته سندس ڪال آئي. "سرمه پائي. آئون تاج ڪامپليڪس وٽ پيلو آهيان توهان هڪڙي؟"

"بس، توهان اتي ئي بيهو آئون اڃان ٿو."

آئون جيئن ئي سندس ڪار جي ويجهو پهتس ته قيصر دروازو کولي مون سان قرباڻي انداز ۾ پاڪر پائي مليو پر آئون اندازو لڳائي ويس ته هن دير جائي بجهي ڪئي هئي. ڇاڪاڻ ته اٽڪلون سٽڪلون ڪرو مر مٿيڊارٽي دنيا جو بهترين مشغلو هوندو آهي. قيصر به هڪ صنعتڪار جو مئنيجر هو هن جا به "صنعتي اوڀر" ڪاڌل هئا.

بهر حال هاڻي اسان جي منزل هئي. نيپيئر روڊ جتي سنڌ جي پهرين انگريز گورنر سر چارلس نيپيئر ڪراچي ۾ سرڪاري آفيسرن ۽ موجدن لاءِ "گازهي بازار" قائم ڪئي هئي هن بازار ۾ جڏهن عام ماڻهن پير رکيا ته هن بازار ڏانهن ايندڙ روڊ سر چارلس نيپيئر جي نالي سان سڏجڻ لڳو ۽ هي نالو منڍيءَ جي ٽڪ جيئن هن روڊ تي ڄمي ويو اڄ به نيپيئر روڊ سر چارلس نيپيئر جي نالي سان ڳنڍيل آهي. نيپيئر روڊ تي پهچي جسٽر فوشي جي حوالي کان مشهور پاڙي جون سوڙهيون گليڊن طس ڪري اسان نيٺ بيگم ريشمان جي "ڪوئي" تي پهچي ويسين. قيصر دروازو ڪٽڪايو ته هڪ شاهي مڇن سان ڪنڌارو همراھ دروازي مان منهن ٻاهر ڪڍيو همراھ تازو مڇن کي تيل هنيو هو. اهو همراھ سنڌ جي ڪنهن بهراڙي ۾ هجي ها ته

وڏو "غيرتي پٽ" سڏجي ها. عام طور تي سنڌ جي بهراڙين ۾ "غيرتي مڙس" هجڻ جي هڪڙي نشاني شاهي مڇن آهي اڄ به اها چوڻي مشهور آهي ته "مڇ، مڙس جي اول نشاني هوندي آهي" پر همراھ پهرين جملي ۾ پاڻ کي طوائف نگر جو ڌل ثابت ڪري ويٺو "سرڪارا اندر آئيئي."

آئون ۽ قيصر ڪڇي جي واڻ سان وائيل ڪٽ تي ويسين ويهڻ سان ئي همراھ چوڻ لڳو "نائيت ڪندا يا هتي؟"

"اسان کي ميبلر سان منڻو آهي" قيصر چين تي هلڪي مرڪ (اٺي چيو)

پڙو عاجزي واري انداز ۾ چوڻ لڳو "معاملو پاڻ حل ڪري ٿا رٿون ميبلر جي ڪا ضرورت ناهي" (ڪٽ تان اٿڻ واري انداز ۾ اسان ٻنهي کي هٿ سان اشارو ڪندي) "اچي مال" ته ڏسي وٺو پوءِ فيصو ڪريون ٿا."

واضح رهي ته دلالن جي هميشه اها ڪوشش هوندي آهي ته گراهڪ سڌو سودو طئي ڪرڻ بدران اسان جي ذريعي طئه ڪن. چوڻ ته انهي سان سندن ڪميشن ٺهندي آهي. بهرحال ڪجهه دير جي انتظار کان پوءِ ميبلر پهتي.

ميبلر کي هٿ ڏيڻ سان مون کي اندازو ٿيو ته ميبلر هڪ پروفنار شخصيت جي مالڪ آهي. عام طور تي طوائف گهرن جي مالڪ يا مالڪ جو رويو نه صرف طوائفن سان پر عام ماڻهن سان به بهتر ناهي هوندو ۽ سندن سوچ جو دائرو فقط پئسو ڪمائڻ تائين محدود هوندو آهي. ميبلر ريشمان سان منڍ کان پهرين ڪافي طوائف گهرن جي ميڊمن سان منهنجور ملاقاتون ٿيون هيون، انهن سڀني کان ميبلر هر ڳالهه ۾ مختلف ڏسڻ ۾ آئي هوءَ صحت مند هئي. کيس مر شمس سان لائق اُرهه پريل، قد وچولي چاهري تي دوستاني مرڪ، سندس هئس بشاش شخصيت جو پريور تاثر ڏيئي رهيو هو.

کي طلاق ڏيڻي چڙهي ۽ اسان جي فيملي تي ڏکيا ڏينهن شروع ٿيا. انهن اذيت ڀريل ڏينهن کي ياد ڪندي امان اڄ به روئي پوي ٿي. (ڊگهي سوچ جي رخ ۾ گم ٿي وڃڻ کان پوءِ) مرد وڏا مڪار آهن. پوءِ امان وڏي محنت ڪئي. هوءَ به رقاصه هئي. هن پنهنجي ٻارن کي وڏن اسڪولن ۾ پڙهايو. مون ايم.اي ڪئي ۽ پيءُ بي.اي (B.E) ڪئي. امان جي هن عمل کي توهان وڏو انقلاب به چئي سگهو ٿا، جو هڪ طوائف خاندان جي پيواھ رقاصه پنهنجي جسم جو پورهيو ڪري پنهنجي ٻارن کي يونيورسٽين مان ڊگريون وٺي ڏنيون (ٿڌو ساھ ڪڍندي) پر سرمڊ صاحب منهنجي هٿن جي رڳو امان وانگر منهنجو به ساٿ نه ڏنو... (سندس آواز ٻڌائي رهيو هو ته ظاهري طور هاشاش ٻاشاش ڏسڻ ۾ ايندڙ دشمنان جي دل کي سوين ٽانڪا لڳل آهن.)

"ميڊم! معنيٰ توهان کي پنهنجي هٿن جي رڳو امان تي ايمان نه آهي!!؟"

"هاهاها! (هلڪو تهڪ ڏيندي) بس سرمڊ صاحب! سارا ڪجهه اپنا هوڪر بهي اپنا ڪيا هي!" (ڊگهو ساھ ڪڍندي) "مون به پهرين شادي هڪ بيوروڪريٽ سان ڪئي هئي. اها ڇهه مهينا هلي (ڇانهه جي گرم چسڪي ڀريندي) هي شادي ٽي سال هلي. ان به دوکو ٿيو... ٻئي مڙس مان مون کي به ٻار ٿيا. هو اسان سڀني کي چڙهي بنا ڪجهه ٻڌائڻ جي ٻاهرين ملڪ هليو ويو. وڏو مڪار نڪتو. پوءِ منهنجو شادي ڪرڻ تان هميشه لاءِ ويساھ ڪجي ويو... (هٿ ۾ موجود ٻين سان راند ڪندي) اوچتو هوءَ خاموش رخ ۾ گم ٿي وئي. مون محسوس ڪري ورتو ته هن ڊگهي خاموشي پٺيان جيئن جو ڊگهو درد اڪيل آهي. اوچتو ٿڌو ساھ ڪڍندي) بس! ڇا ڪجي. مردن جي هن مڪار دنيا ۾ هلڻ لاءِ اڪيلي عورت ڇا ڪري. اڄ خاموشيءَ سان زهر جو پيالو پيئڻو ٿو پوي... هتي هر ٻي عورت زنا جو شڪار آهي سرمڊ!! هر ٻي نه بلڪه هر هڪ عورت سان مڪار مرد جسماني ۽ نفسي طور زنا ٿو ڪري...!! پدر شاهي معاشرن ۾ مرد جي جبلت ٿي

مون پرڀر نموني محسوس ڪري ورتو هو ته ميڊم جو ايمان "ڪيريئر" ختم ناهي ٿيو هوءَ ايمان به پنهنجي حسن ۽ فن سان ڪا انوکي تاريخ لکي سگهي ٿي هن ٿي ڳالهه کي نظر ۾ رکي. هڪ ڊيڪوريٽو ڪمري ۾ ميڊم سان ڪچهري ڪندي مون اوچتو پهرين سوال ڪيو "ميڊم! مون ٻڌو آهي ته توهان بهترين رقاصه آهيو ان جي باوجود توهان جهڙي پُر ڪشش شخصيت خواهشن جي تلاش ۾ هن اداس نگر ۾ پئڪي رهي آهي...!!؟"

هن جي هڪ وڏي تهڪ سان ڪمري جو ڳنڍيل وايو منٺل ٿئي پيو. سندس تهڪ زندگي پاران ڏنل سوين ڊگهين پيڙائن ۽ خوشين جو گڏيل هڪس هو "سرمڊ صاحب! (ٿڌو ساھ ڪڍندي) آوارگي ڪا شوق نهي. اليه هي به مون زندگي دل جي سهاري گذاري آهي. انسان فطري طور امڙ جي ڪڪ مان آزاد پيدا ٿيندو آهي پر پوءِ زماني جي زنجيرن ۾ جڪڙجي ويندو آهي. منهنجي والده جو واسطو ملتان جي مشهور بازار حسن جي "طوائف خاندان" سان آهي هن هڪ جاگيردار سان شادي به ڪئي هئي. توهان کي خبر هوندي ته وڏيرا وڏن شهرن ۾ عورتن سان عارضي شادين جو ناٽڪ رچائيندا آهن. ان به امان سان ائين ڪيو. پر اسان طوائف فيملي. جنهن جي هڪ منفرد تاريخ آهي منفرد رهي ڪهڙي ۽ اصول آهن...

سو طوائف فيملي جو اصول آهي ته چوڪريءَ جي مائٽن ۽ شادي ڪندڙ حضرات جي وچ ۾ هڪ معاهدو ٿيندو آهي ته اهي ڪيترو عرصو گذارهندا؟؟ مهينو سال، پنج سال يا هميشه هن معاهدي کانپوءِ ئي باقاعده شادي جون رسمن ادا ٿينديون آهن. نڪاح ٿيندو آهي ۽ شادي ۾ حق مهر ۽ پلاٽ وغيره به لکرايو ويندو آهي. امان به ان وڏيري سان هڪ معاهدو ڪيو هو. آئون به امان جنهن گهر ۾ رهون پيا، اهو گهر منهنجي ساٿي ۽ جو آهي (تهڪ ڏيندي) ان نالائق ٻيءَ مان آئون ۽ منهنجو پيءُ طارق پيدا ٿياسين پنجن سالن کان پوءِ ان وڏيري امان

جڪي آهي ته عورت کي فتح ڪجي، سو عورت کي مڪمل طور فتح ڪرڻ جو هڪڙو بهترين طريقو شادي به آهي. مرد عورت کي شادي ذريعي فتح ڪندو آهي... آئون چوندي آهيان ته محبت کان سواءِ شاديون زنا جي دائري ۾ اچن ٿيون، تنهن ڪري چئي سگهجي ٿو ته هي معاشرو شهوت پرست ۽ زنا خورن جو آهي. انهيءَ ڪري دنيا نفرت جو گهر بڻجي چڪي آهي... (ڊگهي ڪاوڙ کان پوءِ اوچتو ميلبر جي چيري تان ڪاوڙ جا ڪڪر لهڻ سان ٽي ڏک ۽ مايوسي جا ڪڪر ڀڙڙ ٻڌا، "بس!! مون سان به هن مرداني معاشري وڏيون جُنيون ڪيون آهن. وڌيڪ وڌيڪ ته اهيون رهڻون ڏنيون جو وقت چئن ٿي نٿا...!!")

ڊگهي تجربي باوجود پُرسڪون زندگي گذارڻ لاءِ مون ٽئين وڏي غلطي به ڪئي هئي. هڪ سال کان پوءِ هڪڙي ٽئين ڪٿي کي وفا جو هار پارائي ويٺيس. هو هڪ جاگيردار سياستدان جو پٽ هو. هڪڙي ٽنگش ۾ منهنجو رقص ڏسي، مون تي صفا آڙيڪاپ عاشق ٿي پيو هو. هو وائسي مون تي مجبور ٿي پيو هو. ڪجهه مهينن کان پوءِ اسان هڪ چپ ۾ رهي ڪٿي، پر گڏوگڏ آخر ڪٿو... "ريشان جي اکين مان بادر جا شعلا نڪرڻ لڳا. انهي دوران خاموش ويٺل قيصر اوچتو عجيب جملو ادا ڪيو "ميلبر! ڪٿو ته وفادار جانور هوندو آهي."

"هاهاها (هلڪو ٿهڪ ڏيندي) انساني معاشري ۾ ڪتن جي وفاداري جا مثال ڏيندڙ ماڻهو پهرين جوڙ جا احمق هوندا آهن... ماڻهو جي وفا کي ماڻح جو اهو طريقو ناهي، جو ماڻهو ڪتن جيان پچ لٽڪارڻ مڃي، ٻچڪار سان پيرين پوي، ٻچڪار سان ڪنهن سادي ماڻهو تي پڙنڪي... ماڻهو جي وفا کي ماڻح جا پنهنجا پشما هوندا آهن.

بهر حال جيئن جي جتن دوران بتال ٿي، مون ٽيون گڏوگڏو ٻڌو ڪڪ نه پيو!! هو شروع ۾ تمام گهڻي محبت ڪندو هو. پوءِ منهنجي کين سامهون شراب جي نشي جو گڙنگ پياڪ بڻجي ويو هو. هر وقت ڪٿي جي پونڪار جاري هئي ولندي ولندي مون تي تشدد

به ڪندو هو... مون گهڻو ئي برداشت ڪيو پر هڪ ڏينهن هن منهنجي وڏيءَ ڌيءَ تي تشدد ڪيو ۽ کيس پرتائڻ جون ڳالهيون ڪيون ته آئون سمجهي ويس ته هو پنهنجي اصليت تي اچي چڪو آهي. هاڻي هن تي اعتبار ڪرڻ، قياس کائڻ زندگي جي وڏي ۾ وڏي غلطي هوندي آخر ڪار وڏو جهيڙو ڪري، مون پنهنجي جند آجي ڪرائي، اٿڻ سامهون ڪندي سرمد سائين!! بدحواسي ۾ ڪنيل قدم جي پڇاڻي لڻاڪ هوندي آهي...!!

خير هاڻي مرداني سماج سان تياڪڙي ڪرڻ کان پوءِ زندگي ڪنهن قدر پرسڪون آهي، پر ننڍ ۾ ڪيل چڪون، ڪنهن ڪنهن وقت ڪاوڙ ڏک ۽ پشيماني جهڙا جذبا پيدا ڪنديون رهنديون آهن، خاص ڪري جڏهن ڪنهن وقت ننڍي ڌيءَ سوال ڪندي آهي ته "بابا ڪٿي آهي...؟؟" ته اڪيون آگر جيان وسي پونديون آهن.

"ميلبر، مطلب ٽئين شادي مان به توهن کي اولاد آهي؟"

"جي، هڪڙي ڌيءَ آهي، جيڪا مون وٽ آهي."

"اڃا!."

"جي،"

"ميلبر هڪڙو سوال آهي، آهي ته عجيب، پر پڇڻ گهرجي، جيئن ته منهنجو تعلق پهراڙي سان آهي، پهراڙي جي ماڻهن وٽ ها سوچ ڪافي پاپولر آهي ته ننگن تي سر ڏيڻ مڙس جي شان وڌان آهي، سو ان وڏيري پنهنجي ڌيءَ پٽ وٽ رکڻ جي ڪا ڪوشش نه ڪئي؟"

"هاهاها... ننگن تي سر ڏيڻ ۽ غيرتن جا سرٽيفڪيٽ دروازن، اهي سڀ بهترين اٽڪلون آهن، اهو جهه ماڻهن کي غلام ۽ جاهل رکڻ جون، اهو جهه ماڻهو بي سرتائيءَ سبب واهيات مفروضن واري زندگي جي قيد هيٺ زندگي گذاري رهيا آهن، جڏهن ته واهيات مفروضن جا خالق وڏن شهرن ۾ وڏيون ڪمپنائين جون مثالون قائم ڪري رهيا آهن... ڏسو! آئون توهان کي پهرين بدائي

آئي آهيان ته امير ماڻهو يا سندن اولاد کي وڏن شهرن ۾ رهڻ دوران پنهنجي اڪيلائي کي ٿور ڪرڻ لاءِ "رانديڪن" جي ضرورت هوندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن اهي عارضي شادين جو به ٺاڪ ڪندا آهن. اسان کي سڀ خبر هوندي آهي پر ڇا ڪجي...!!؟ زماني سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي هلڻ واري نٺ نانگر سوچ ماڻهو کي پڙو ڪري ڇڏيو آهي... "هوءَ هاڻي ڏاڍي بي حجاب انداز ۾ گفتگو ڪري رهي هئي. شايد کيس صنعتڪار دوست مون سان مڪمل سهڪار ڪرڻ جو چيو هو. هوءَ دل جا حال ائين ٻڌائي رهي هئي. جن آئون ڪو مسيحا هجان." "سرمدا! اها حقيقت آهي. منهنجي تنهي مڙس مون کي پنهنجي مائٽن سان ڪڏهن به نه ملاين سندن چوڻ هوندو هو ته اسان جون اڳ ۾ به شاديون ٿيل آهن. سو ميملي ۾ بحران ايندو.!! پنهنجي مائٽن ۽ زالن کي ڪڇيون گاريون ڏيندا هئا. پليز، تنهنجو رشتو مون سان آهي. اهڙي قسم جون ڳالهيون ڪندا هئا. آئون خاموش رهندي هيس، ڇو ته خاموشيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو رستو ڪونه هو.

هن سماج ۾ عورت جي لاءِ محدود رستا آهن. پس انهن رستن تي سفر ڪرڻو پوندو آهي. مرد جي تابعداري ڪرڻي پوندي آهي. باغي پٺي جي نتيجي ۾ سنگين جوڪر کڻڻا پوندا آهن... سو سرمدا مون ڪنڌ جهڪائي زندگي گذاري پوءِ به مردن خوب مون کي لتاڙيو "ڳالهين ڪندي ڪندي هوءَ خاموش ٿي ويئي. خاموشيءَ کي ٽوڙڻ لاءِ مون سوال ڪيو "پر مهربا توهان ٻيڻيڻ روڊ تي ڪيئن پهتا...!!؟"

"سرمدا! (هلڪو لهڪ ڏيندي) مي هڪ ڪاروبار آهي. هن ڪاروبار ۾ صرف آئون نه آهيان هن دنيا ۾ توهان کي وڏا وڏا سياستدان ملندا، جاگيردار ملندا، چرڌري بيوروڪريٽ، پوليس آفيسر، صنعتڪار ملندا، مطلب ته هر طبقي جو ماڻهو ملندو... ساڳيءَ ريت آئون به ڪراچي

۾ رهان ٿي. ڪيڏا وڏا خرچ آهن خرچن کي پورو ڪرڻ لاءِ گذريل ٻن سالن کان آئون هڪ دوست سان گڏجي "ڪاروبار" ڪري رهي آهيان باقي منهنجو اصل پيشو رقص آهي."

"توهان اڃان به رقص ڪندا آهيو؟"

"ڇا آئون توهان کي پوڙهي نظر ٿي اچان؟" (چپن تي هلڪي مرڪ آئي)

"نه، بلڪل نه. مهربا توهان ته اڃان جوان آهيو!!"

"هاهاهاها، اچا!!... آئون عام محفلن ۾ ڪونه ويندي آهيان باقي وڏين وڏين محفلن ۾ ويندي آهيان... هي اسان جو خانداني فن آهي جيڪو نسل در نسل هلي رهيو آهي. ڪنهن دود ۾ منهنجي امڙ وڏي رقاصه هئي، هاڻي منهنجي ڌيءَ پنهنجي استاد ۽ اسان کان ڪلاسيڪل رقص جي سکيا وٺي رهي آهي. منهنجي وڏي پٽ کي ڪلاڪار ٿيڻ جو شوق آهي. هو پنهنجي گرو کان سنگيت جي سکيا وٺي رهيو آهي... سو سرمدا رقص ۽ راڳ اسان جي نس نس ۾ سمايل آهي ان کي اسان ڪيئن ٿا ڇڏي سگهون...!! سچ پچو ته جهڙ ڏينهن مون رقص ڪرڻ ڇڏي ڏنو انهي ڏينهن منهنجي زندگي جو ڏٻڻو اجهائي ويندو."

"مهربا ائين نه چئو خدا اسان جي ڄمار توهان کي ڏئي."

"اوها!! ائين نه چئو ڄانو، چانهه ڏيل ڪريون؟"

"ها، پر مائٽلي ويجهي آهي؟"

"ڇو؟"

"سگريٽ وٺڻا آهن."

"آئون سگريٽ گهرايان ٿي."

"نه آئون پئسا ڏيان ٿو."

"نه رڪورڪي آئون ڏيان ٿي. توهان جنهن ماڻهو جا دوست آهيو ان ماڻهو جا اسان تي وڏا احسان آهن... پر توهان سگريٽ پيئندا

”آهيو ڇا؟“

”بس ڪڏهن ڪڏهن“

”ها بلڪل سڀ ماڻهو اندران اجهاميا پيا آهن... (صوفي سميت تي هڪ تنگ توڙيندي اداس لهجي ۾) مون کي 14 سالن جي ڄمار ۾ هڪڙي جانور سان گڏ بستر تي لپڻو پئجي ويو هو سرمدا... ڇا ڪجي ان وقت زندگي گذارڻ لاءِ ڪو رستو ئي ڪونه هو. شهري عربيت ڏاڍي پواتي هئي، بيمار شهري معاشري ۾ سمورا رستا بند ٿي ويندا هئا. ته پوءِ عورت پنهنجي خوابن ۽ وجود جو سودو ڪندي هئي.“

”ڇا توهان جي شادي 14 سالن جي ڄمار ۾ ٿي هئي؟“

”شادي ته 20 سالن جي ڄمار ۾ ٿي. پر... (هوءَ هڪ ڀل لاءِ خاموش ٿي ويئي هن خاموشي ذريعي پنهنجي هولناڪ جيون جي سموري پيڙا منهنجي اڳيان رکي ڇڏي هئي... بس ڇا ڪجي... ڪڏهن ڪڏهن پرسڪون ماني جي لاءِ ماڻهو پنهنجين سمورين دليرين کي پاڻ ئي ٻاهه ڏيو ڇڏي... (مون کي خاموش ڏسي هوءَ وقفي وقفي سان پنهنجي بي ترتيب جيون جون ڳالهائون بي ترتيب نموني سان ٻڌائڻ لڳي، جنهن کي هڪو مسيحا ملي ويو هو) ”سرمدا هٿن تي مهندي ۽ جسم تي ڳاڙهو جوڙو پائڻ جو خواب، عورت کي صدين کان وٺي غلام رکيو اچي سرمدا فطرت خبر ناهي هڪڙي جنم جي ڏوهن جي سزا ڏني آهي عورت کي. هوءَ هاڻي فقط جنسي رانديڪو بڻجي چڪي آهي جنهن سان اشرف المخلوقات راند ڪري ٿو، توڙي ٿو ناهي ٿو... هوءَ ته سرف رانديڪو آهي دل و نيرائڻ لاءِ نسل وڌائڻ لاءِ...“

هي وڏو درد آهي. هن درد کي اهو ئي سمجهي سگهي ٿو جنهن مٿان گذري رهيو آهي. آئون اهي ڳالهائون انهي ڪري ٻڌائي رهي آهيان ڇو ته آئون پاڻ هن درد جي درياه مان گذري آهيان. مقابلو ڪيو آهي پر وقت هتان شڪست کائي ويس.“

”شڪست؟“

”... (ڪجهه دير خاموش رهي اڪرم نالي همراھ کي تي ڪٽڪ ڇانهه جا ڪپ کڻي اچڻ جو چئي مون ڏانهن البيلي انداز ۾ مخاطب ٿيندي) سرمدا...؟“

”جيءُ ميڊم؟“

”ڇا توکي ٻڌايان، تون پاڻ ڇو نٿو اندازو لڳائين ته عورت کي طوائف بڻائڻ وارو ڪير آهي. اڳ ڪير آهي، جيڪو اڻپوڻين خواهشن جي تعڪمين ۽ ٽن وقتن جي مانيءَ لاءِ ڪاري بازار ڏانهن پنڌ هڪندڙ مجبور عورتن جو جسم چٽيندو آهي... اڳ... ها! اسان عورت کي طوائف، رنڊي، وڻيشا جو نالو ڏيئي ڇڏيو پر مرد کي ڪو نالو ڇو نه ڏيون جيڪو هن ڪڏي فعل ۾ ڀرپور جو شريڪ آهي...!! پر اسان صرف عورت تي زهر هاريندا آهيون، ڇاڪاڻ ته اخلاق ۽ غيرت جا سرٽيڪيٽ ورهائيندڙن اسان کي سبق ٿي اهو پڙهايو آهي ته عورت اڳهڙي آهي، عورت جي اکين ۾ شيطان ويٺل آهي، عورت جو عقل ڪڙي ۾ هوندو آهي، اهڙي ديس ۾ عورتن جي سدا سهاڳڻ زندگي کي وڪ وڪ تي سقراط جيان وه جو وٽو پيشو ٿو پوي...“ هوءَ اکين ۾ اکيون ملائي ڳالهائي رهي هئي، اوچتو چهر تي نراسائيءَ واري ڪيفيت آئي. ”سرمدا اهڙي ناهموار سماج ۾ ”طوائف خاندان“ ۾ جنم وٺندڙ عورتن جي زندگي، جهنم کان گهٽ ناهي هوندي... تون پاڻ ٻڌائي، جنهن ڀار جي پهرين هوش واري نگاهه پنهنجي امڙ جي آبيڙيل اڳهڙي وجود تي پوي اهڙي ڀار جي هڪڙي زندگي هوندي...؟“ مون کي خاموش ڏسي هوءَ چپ ٿي ويئي. هاڻي اسان جي وچ ۾ ڳهي خاموشي اچي ويئي هئي. ڪمري ۾ ٺٽي جڙا خاموشي سان ڇانهه پيشن لڳائين. کليل دريءَ مان مون کي اندازو ٿيو ته شام هاڻي رات جي ڪنارن وٽ پهچڻ واري آهي. بيگم ريشمان جيئن پنهنجو ڇانهه وارو خالي ڪپ ڀرسان پيل ٿيل تي رکيو ته مون سوال ڪيو ”ميڊم ريشمان! هڪ سوال؟“

”جي پڇيو؟“

”توهان هر هر طوائف خاندان، طوائف خاندان جو ذڪر ٿي ڪريو هن حوالي سان ڪجهه ٻڌايو؟“

”ڇا ٻڌايان سرمد! اسان جي آس پاس هڪڙو اهڙو به قبيلو رهي ٿو، جيڪو مذھب ۽ حڪمرانن جي ”ڪرم نوازين“ سبب ڪيترين صدين کان نسل در نسل جسم وڪڻڻ واري ڌنڌي ۾ پيو هجي رهيو آهي. هنن ماڻهن تي ڪنجر جو لقب پئجي چڪو آهي. مائٽي هن لاجپ ماڻهن به ڪنجر لقب قبول ڪري ورتو آهي. هيءُ هڪ وڏي برادري آهي. هن برادري جو هر ٻيو فرد آرٽسٽ هوندو آهي، رقص ۽ گئوڪاري هنن جي نس نس ۾ سمايل آهي، پر هنن محسوس سماج هن برادري جي ڪيترن فردن کي فقط جسم جي نمائش ڪرڻ تائين محدود ڪري ڇڏيو آهي.“

”ميدرم، (منهنجي ڳالهه اڌ ۾ ڪٽيندي پيار واري انداز ۾) ”هر هر ميدرم نه چش پان درست آهيون!“

”بلڪل، پوءِ ڄاڻو ڇوان؟“

”ماها ماها، اولو تههڪ ڏيندي دل جو نالو ورتو آهي.“

”واقعي؟“

”ها! اهاڏي اک سان هڪڙي نظر نيسر تي ڳيرائي، مون ڏانهن مخاطب ٿيندي ماڻهو محبتن جو بکيو هوندو آهي. هن چهري پٺيان عجيب و غريب داستان لکيل آهن، سرمد! ائين تو ڪهڙو سوال پئي پڇيو؟“

”ريشان هڪڙو سوال آهي، دل ۾ نه ڪريو ته پڇان؟“

”نه نه، پڇيو.“

”توهان جو واسطو واقعي هن ئي برادري سان آهي؟“

”جي، منهنجي امان ”شاهي محل ملتان“ سان واسطو رکي ٿي.“ (افخريلي انداز ۾)

”امڙ توهان سان ڪڏهندي آهي؟“

”جي بلڪل، توهان ان سان ملندا؟“ (چپن تي هلڪي مرڪ آڻيندي،)

”ملائيندا، ته ملنداسين.“

”ماها ماها، مطلب ته اڄ رات توهان مون سان آهيون؟“

ميدرم ريشمان جو اوچتو پڇيل سوال ڏاڍو ڏکيو سوال هو. آئون هڪ ڀل لاءِ منجهي ويس، ته ڇا جواب ڏيان! چو ته مون مائٽي جي اکين مان محسوس ڪري ورتو هو ته اڄ رات کيس دل پشوري ڪرڻ جو پڪو موڙ آهي پر آئون انهي حوالي کان تير نه هئس. انهي جو هڪ ئي سبب هو ته امان سان ڪيل وچن کان پوءِ مون عاشقي جي اڳاڙي جهان کان مڪمل پاسيرو رهڻ جو وچن ڪري ڇڏيو هو پر اوچتو آئون هڪ اهڙي سرحد تي پهچي چڪو هئس، جو انڪار ڪرڻ سان منهنجي سموري ادبي ڪم تي پاڻي ڦري وڃي ها سو مون اڪيون ٻولي ها پر جواب ڏنو، منهنجو جواب ڇا ڏيڻ، ميدرم يڪدم منهنجي ساڻي نيسر کي چيو ”توهان ڀلي خلق صاحب کي منهنجا سلام ڏجو ۽ پنجو ته توهان جو همراه مون وٽ قابو آهي.“ (تههڪ ڏيندي)

نيسر هليو ويو، هاڻي ريشمان ۽ آئون ڪمري ۾ اڪيلا هئاسين، کيس هر هر ڪالون پئي آيون، اوچتو ڳالهيون ڪندي ڪندي ريشمان چيو ته ”منهنجي گراهڪن جو ٽائيم آهي، انهن سان ڊيل ڪري اڄ پان جلدي گهر هلنداسين. ها، امان سان به توهان جي ملاقات ڪرائينديس.“

ميدرم ريشمان پئي ڪمري ۾ هلي ويئي، مون سان گپ شپ ڪرڻ لاءِ هڪڙو همراه ڇڏي وئي، همراه ويهن سان ئي هوائي مبرون ڪرڻ لڳو مون گهڻي گن لائار ڪئي، پر همراه ڪو نامي گرامي پٺاڪي هو. آئون سندس سموري داستان کي سميتڻ جي ڪوشش ڪريان، ته هو ڄاڻي وائي وري ساڳي رينگت

ميدبر ريشمان جي ڳالهائڻ ۽ سوال ڪرڻ مان مون کي ڀرپور اندازو ٿي ويو ته مائي سنگيت جي چڱي ڄاڻو آهي سو ڪو ٽڪو هن پدران مون انڪار ۾ ڪندڙ لوڏيو ته پاڻ جواب ڏنائين.

”ملڪ پڪراج“

”اڃا!!“

”ڏالو ٻڌو آهي؟“

”بلڪل ٻڌو آهي.“

”سندس واسطو ملتان جي ”شاهي محلہ“ سان هو، مون کي تمام ٿلهي پسند آهي.“

مون لاعلمي واري انداز ۾ پڇيو ته ”ملڪ پڪراج جو تعلق شاهي محلہ ملتان“ سان هو؟“

”جيءُ بلڪل، ملتان جي شاهي محلہ ملتان جي ميرا منڊي رهي آهي، هن محلي مان به ڪمال جا آرٽسٽ نڪتا، انهن مان هڪ ملڪ پڪراج به آهي.“

ڳالهيون ڪندي ڪندي اسان ڪنڦٽن جي مشهور نوڊيسٽوريشن تي پهتاسين، مائي ڪاٺ ڪان پوءِ ٿوري دير لاءِ سمنڊ ڪناري تي جهل قدمي ڪرڻ لڳاسين، دوزن ڇهن قدمي ”سرمدنا“ ٿيون اڪثر سمنڊ ڪناري ويندي آهيان، لهرن سان ڪچهري ڪندي آهيان، ته ائين محسوس ٿيندو آهي، جن هن پوڙهي سمنڊ ۽ منهنجو درد هڪجهڙو هجي.“ (لفظ پوڙهو اهڙي لهجي ۾ ادا ڪيائين، جن پاڻ سمنڊ کن سونهن ۾ سرس هجي.)

اوچتو هوءَ سامونڊي لهرن جهڙي بي چين ۽ خاموش سمنڊ جهڙي اداس گفتگو ڪرڻ لڳي سمنڊ خاموش هو، ٿڌي سامونڊي مير بدن کي ڇهي من اندر ۾ سرگوشيون پيدا ڪري رهي هئي، اوچتو پنهنجون آڱريون منهنجي آڱرين ۾ جهنائو، ”ڪيڏو نه خوبصورت لحو آهي، سرمدنا ڪجهه پل پهرين پاڻ ڪيڏي نه

شروع ڪري ٿي سر.!! منهنجو تعلق سٺي خاندان سان آهي، مان اصل ٿو- ٽيڪ سنگهه جو آهيان... بس زندگي جا سڀئي رستا بند ٿي ويا، ته آئون هتي پهچي ويس، سڙا اسان خانداني ماڻهو آهيون هي ڪنڇرن جي بستي آهي، پنهنجو پري پري تاثير ڪو واسطو ڪونهي، سگريٽ ته پيئاريو سڙا، (مون کي مسلسل چپ ڏسي، بس ڪنگال جو ڪير ڪونهي...!! نه ته ايترو غير واسان جي اڳيان ڇا... سڙا اسان جو وڏو خاندان آ، ٿڌو پنڇو ڪونه آهيان، چڱن پلن کي آڱوٺي تي ڪونه پڇندو آهيان، بس رهجي وياسين.“

”امويڪ آهي، پر منهنجي سوال جو جواب ته ڏي ميان؟“

”هاهاهاها، ڪهڙو سوال!!؟“

”امويڪي ڏال پائي وارو ٿڌو ڪڏهن کان پيو ڪرين؟“

”... (ڊگهي ماٺ ۾ هلي وڃڻ کانپوءِ) ڇا ٻڌايان سڙا... هاهاهاها، ٻن کي صاف گوشت پسند آهي، هتي هڙتي ڦلٽرو وينا آهن... مون عشق ۾...“ مون جڏهن ڏٺو ته همراه صفا خالي آهي، ته آئون مويائيل تي دوست سان چيٽ ڪرڻ لڳس، هو پنهنجي منهن وڌندو رهيو، تيستائين ڪري اندر تڙتڪڙ ۾ ميدبر ريشمان آئي، ايندي شرط چيائين: ”هلي هون ڪافي دير ٿي چڪي آهي.“

هوءَ ڪار پاڻ هلائي رهي هئي، آئون ساڻس اڳئين سِيٽ تي ويٺو هئس، مون کي اندازو ٿي چڪو هو ته مائي سينئر ڊرائيور آهي، هوءَ ڪجهه پل تائين خاموش رهي، اوچتو مون ڏانهن مخاطب ٿي چيائين، ”سرمدنا سنگيت سان دلچسپي آهي؟“

”جي بلڪل.“

ڳانو جيڪو هلي رهيو آهي، خبر اٿئي ڪهڙي گلوڪاره جو آهي؟“

منحوس ڏمچڪر واري فضا ۾ ساهه کڻي رهيا هئاسين. (منهنجي آڱرين کي هلڪو زور ڏيڻي) ڳالهائي ته تون ڇو سمجهي جيان خاموش آهين!!

"مون کي خاموش محبت پسند آهي."

"هاهاها! (نراڙ تي آيل پنهنجي وارن جي چڱڪ کي پري ڪندي) لڳي ٿو تون به مون وانگر پڳل ٿيل آهين؟" (مون کي خاموش ڏسي منهنجي هڪڙي آڱري کي موڙي) "ٻڌائي نا؟"

"ها بابا ها، هتي هر ماڻهو ڏکاييل آهي. هر ماڻهو روحاني طور... منهنجي ڳالهه اڌ ڪٽيندي تو شادي ڪئي آهي؟"

"ڇو ڇو؟" (البيلي انداز ۾)

"اسان مولين سان ڪير شادي ڪندو؟"

"ڇو بابا! اڃان ته تون ٻيو لڳو ٻيو آهين؟" (نخريلي انداز ۾)

"اڄڪلهه سونهن ۽ ڪردار کان وڌيڪ پئسي جو زمانو آهي ريشمان. مايا! سماجي سونهن جي ملياميت ڪري ڇڏي آهي. وڏا ماڻهي جا اصول ٿي تبديل ٿي چڪا آهن... آئون سنجيده گفتگو ڪري رهيو هئس. ته اوچتو "بس ڇڏاڻو ڳالهين ڪي. اهي ڳالهيون سمجه ڪناري ناهن ڪيون. تون اهو ٻڌائي لمحو ڪيئن آهي...؟" پاڻ ٿي جواب ڏيندي لمحو ٿوڻ جوڀن منجهه آهي. موڊ به رومانٽڪ آهي. دل شرارت ڪرڻ پئي چاهي. ڇا ٿو چوين سرمد!!؟" (مون کي چپ ڏسي. پنهنجي ٻانهن منهنجي چيلهه ۾ ورائي. مون کي ويجهو ڪري منهنجي ڳل تي چمي ڏيئي) "هائي گهر هلون؟"

ريشان ڊينس ۾ هڪ خوبصورت بنگلي جي اڳيان گاڏي بيهاري ته چوڪيدار سلام ڪرڻ کان پوءِ تڪڙو تڪڙو در کوليو بنگلي ۾ خاموشي هئي. جيڪا ٻڌائي رهي هئي ته بنگلي ۾ صرف آئون ۽ ريشمان آهيون. ٻيو ڪير به ڪونهي. البت پياڙي مان ڪنهن

ڪنهن وقت ڪنهن جي پونڪار جو آواز آيو هئي. هن ڳالهه مان اندازو لڳايو ته هن پيئاسي وجودن جي وچ ۾ ڪيڏي نه خاموش فضا هئي!!

اها خاموشي ڏاڍي وڻندڙ هئي. من ۾ لهرون پيدا ڪري رهي هئي ته جسم جي شندر سازن سان اها خاموشي ٽوڙجي. پر آئون پڪاڻي ڪري رهيو هئس. ته هوءَ پهريون قدم کڻي. پر هوءَ جنهن جي اکين مان پير پير آڱ پڙڪا کائي رهي هئي. پوءِ به خبر ناهي ڇو حجاب ڏيکاري رهي هئي!!

اسان ڪجهه ڳالهائڻ ڪجهه ڪرڻ کان سواءِ خاموش ويٺا رهياسين. خاموشي طويل ٿي ويئي. آئون خاموشي ٽوڙڻ لاءِ ڪو شندر قدم کڻڻ بدران سڌو واش رووم ۾ هليو ويس. هٿ منهن ڌوئي. جيئن ئي صوفي تي ويس. ته هوءَ پهرين وڏا تهڪ ڏيڻ لڳي. پوءِ ڀروڻ سان منهنجي پينٽ جي زپ طرف اشارو ڪيائين. جيڪا کليل هئي.

ٽپ ڏيئي آئي. مون پينٽ جي زپ مٿي ڪئي. ته هوءَ به ٽپ ڏيئي اٿي ۽ مون کي پڪڙي پنهنجي سيني سان لڳايو. پوءِ پنهنجا چپ منهنجي چپن تي رکيائين. چميءَ جو وقت ڪافي وڏي ويو هو. اسان جيئن هڪ ٻئي کي ڇڏيو ته وڏا ساهه کڻڻ لڳاسين. جسم جا سمورا سازستي ۾ اچي چڪا هئا. مون کيس ٻانهن مان پڪڙي ڀرسان پيل پلنگ تي ليٽايو. هن زبان پنهنجي چپن تي ڦيرائي. اڃان به چٽا چٽا جي دعوت ڏني. پر مون کي سندس به اپريل ارهه جوڀن جي لهرن جيان پاڻ ڏانهن ڇڪڻ لڳا. پوءِ اسان ٻئي ڏکي رهياسين. ڳچل دير تائين هڪ ٻئي جي جسمن ۾ ڊيبل لذتن کي تلاش ڪندي ڪندي هڪ نئين دنيا ۾ داخل ٿي رهياسين.

اسان هڪ ٻئي جي وجود مان خوب لطف ورتو. هوءَ ڪٿي به طوائف ڏسڻ ۾ نه آئي هئي. هوءَ عورت هئي. هوءَ سراپا محبت هئي. رات جو ٽيون ڀيرو گذرڻ وارو هو کيس پري ڪندي سگريٽ چپن تي رکي. مون رفص ڏسڻ جي فرمائش ڪئي. ته پهرين هن انڪار ڪيو.

گهڻي اصرار تي ريشمان راضي ٿي. پوءِ هڪ انڊين گيت تي اهڙو رقص ڪيائين، جو مون کي ڏنڊين آڱريون اچي ويون. ڇا ته رقص هو سندس جسم جهڙو سهڻو. اٺاڻا پاڪ ڏامن جي معاشري منجهه هوءَ ڪا مانائتو نالو ڪمائي نه سگهي هئي ريشمان جهڙيون هزارين مايون هونديون جيڪي بهارن منجهه ڪرمانجي ويون.

"ڪهڙن خيالن ۾ ٻڌي ويو آهين سرمد؟" (البيلي انداز ۾ مخاطب ٿيندي)

"ايڏو فن، ايڏو حسن پوءِ به ڏورديون...!!"

"هه ها، (هڪو ته هڪ ڏين کان پوءِ قريائتو ڌڙڪو ڏيندي ماب ڪري ويهه صدين کان ائين ٿيندو پيو اچي هي درد سمنڊ جيان وسيع آهي. هر جو ڪوانت ٿي ڪونهي، پر هي ٻاهر دردن جي پڇاڙ جو ڪونهي سرمد، محبت وٽين جو آهي."

"ها، پر ريشمان... (منهنجي ڳالهه ڪٽيندي) بس! توکي اڄ خبر نه پئجي وئي ته د طوائف عورت آهي. هوءَ طوائف ٿي وڃڻ کان پوءِ به ڪواري رهندي آهي... افسوس اسان وٽ ڪنواريٽپ وارو فلسفو ٿي واهيت آهي. مرد هميشه ڪنواري رهندو آهي. عورت سهاڳ رات کان پوءِ ڪنواري ناهي رهندي!! (موضوع بدلائيندي) ويجهو اڇ، منهنجي گوڏن سان گڏوگڏ ملائي ويهه مون کي زندگي بخش سرمد!!"

ريشمان حد درجي تائين تنهنجن چوڻ ڪار هئي، تنهنڪري هوءَ وڃايل جوابن تي ڳالهائڻ لاءِ تيار نه هئي، پر مون کي سندس من جي دنيا جي زيارت ڪرڻي هئي. سو آئون کيس راضي ڪرڻ لڳس. ڳڻل دير تائين ويجهائڻ کان پوءِ نيٺ هوءَ راضي ٿي، پر پنهنجي من جي ڪٿا ٻڌائڻ بدران ڪنهن لبرل نميشت جيان مون کي سمجهائڻ لڳي. سرمد هن مدي خارج معاشري ۾ عورت ۽ مرد جو رشتو سڀين مونجهارن جو شڪار آهي. جيستائين اها منجهن سنڌ آجي ڪونه

ٿيندي. تيستائين عورت، وحشي مرد اڳيان پنهنجو عورت پشو ظاهر نه ڪندي. ڪراهن مان ڳالهائيندي هي منحوس سماج عورت کي سمجهي ماڻهي سگهيو. اسان وٽ عورتن کي نسل وڌائڻ لاءِ هر سينگار ڪري ڏنل وڃائي ڪين چار ٻاءُ ڇهه فوٽ جي ڪٽ تي سڀو پيندو آهي. انتهائي اڏنگن طريقن سان، سندس جسم ۾ پنهنجي ٻاهر ٿڌي ڪرڻ لاءِ هڪ وحشي راند ڪئي ويندي آهي. بهرائين توڙي ٻنهن ۾ ساڳيو عمل آهي، بس انداز مختلف آهن. اهوئي سبب آهي ته اسان وٽ نوجوان عورتن ۾ پڙهڻ کان پوءِ يڪدم ٻوڙهيون ٿي وينديون آهن!!

"ريشمان! ڳالهين ٿي ڳالهين پر تو وڏي ڳالهه ڪئي آهي ته "هر اها عورت جيڪا عمر کان اڳ پوڙهي ٿي وئي، اها وحشيائي جنسي جبر جو شڪار هئي!!"

"ها، مون کي ڀلي ڀت ٿي آهي ته وحشي ۽ اڏنگن طريقن سان ڪيل ميلاپ، ماڻهو کي وقت کان اڳ ضايع ڪريو ڇڏي سرمد! محبت هڪڙو فن به آهي، پر بدقسمتي سان ٽين دنيا جي ماڻهن هن پوئو عمل کي "هڪڙي وحشي جنسي راند" جو درجو ڏيئي ڇڏيو آهي... سچ پچين ته ٽين دنيا جي ماڻهن جي سيڪسي نائيس کي غلطي طور ڊاڪيومينٽ ڪجي ته ڇڪاسو وليم ورٿ ۽ رينيسٽ هيمنگوي جهڙو روح رکندڙ ماڻهو روئي پون (هوءَ ڪمال جون سپاويڪ ڳالهين ڪري رهي هئي، اوچتو موضوع بدلائيندي) خير، ڏکڻ جي برعادي وادين مان نڪري اسان کي بدن جو سيڪ ٻڌڻ گهرجي."

"ها، پر..."

"نه پٺيڙ!!"

ريشمان جي انڪار کان پوءِ کيس راضي رکڻ لاءِ ٻيهر اسان محبت جي اڳواڻي جهان ۾ هليا وياسين.

صبح جو 10 وڳي ڌاري سار ٿي تيار ٿي. ناشتي لاءِ ريشمان جي اصل گهر طرف روانا ٿياسين. وات تي ريشمان پڌايو ته "هي گهر منهنجي هڪ دوست جو آهي. جيڪو ڪڏهن ڪڏهن ايندو آهي. منهنجو گهر گلشن اقبال ۾ واقع آهي." گهر پهتاسين. ته ريشمان پنهنجي ٻن ڌيئرن ۽ پٽ سان ملايو جيڪي ڪافي ٿلٺين ٿيڻ لڳا پئي ۽ پوءِ اسان سڀني گڏجي ڊنر ٿيبل تي ناشتو ڪيو هو ناشتي کان پوءِ ريشمان مون کي گهر جي ٻي ماڙي تي وٺي ويئي. جتي سندس امڙ ٽيليفون ڏسي رهي هئي. هوءَ پنهنجي ڌيءَ جي تمام گهڻي واکاڻ ڪري رهي هئي.

موڪلاڻي مهل ريشمان هڪڙو پاڪر پائيندي سٺي آواز ۾ چيو "تون هميشه ياد رهندين."

(6)

بيگم ريشمان سان رس رهائڻ ڪري جيئن ئي حيدرآباد پهتس ته شاھ عالم کي فون ڪئي ۽ حسب معمول شاھ عالم وڏو ٿهڪ ڏيندي چيو "سرمدا هليو اڃ بنگلي تي. تولا هڪڙي "بنگ شيءَ" هٿ ڪئي آهي."

آئون بنگلي تي پهتس ته شاھ عالم مختصر هليڪ سليڪ ڪندي چيو "تون سدائين رول طوائفن جي پٺيان آهين. معين بنگ چوريءَ وٺي آيو آهي. پاسي واري ڪمري ۾ جهان هلي پيو. اعجاز جو جوڻ آهي ته چال مان چوريءَ ڏيٽ واري لڳي پئي."

مون کي شاھ عالم جي انداز بيان تي حيرت ٿي. پر حيرت کي درگزر ڪندي مون دل ۾ پڪو پڪو ڪيو ته "آئون مولائي ماڻهو آهيان جديد دور جي هڪڙي طوائف وٽ ڪونه پهچي سگهندس. سو هي بهتر موقعو آهي. 24 ڪلاڪن جي مختصر محبت کان متاثر ٿي رنگ رليون ڪرڻ لاءِ پهتل ٽرٽڪاءَ سان رهائڻ ڪرڻ جو."

جسم فروشي جي دنيا ۾ طوائفن جي هن قسم تي ڪال گرل جو نالو رکيو ويو آهي. ڪال گرل ۽ ڪوئي تي ڪم ڪندڙ طوائفن منجهه بنيادي فرق اهو آهي. ته ڪال گرل خود مختيار طوائف آهي. سندس واسطو ڪنهن به طوائف گهر سان ناهي هوندو. هوءَ هڪ خفيه طوائف آهي. جيڪا ظاهري طور عزت دار عورت جو روپ ڌاريندي آهي. دلچسپ انداز ۾ گفتگو ڪندي هي جديد ذرائع ابلاغ ذريعي رابطو قائم ڪندي آهي. رابطو قائم

ڪرڻ کان پوءِ سودو ٺهيو ته آزاد نموني سان مقرر وقت ۾ جاءِ تي پهچي ويندي آهي.
منهنجو هڪڙو پيارو دوست فهد جمال به اڪثر "ڪال گرس" جي پٺيان هوندو هو. مون کي سدائين چوندو هو ته "تون چڪلن ۾ پنهنجي زندگي خراب پيو ڪرين، موبائل تي "نریش مال" چونڊو هٿ ڪرين!!"

فهد منهنجو جگري يار هو پر هن ڪڏهن به مون تي ڀروسو نه ڪيو هو سمجهندو هو ته آئون بهراڙي جو بکر آهيان سڄو ڏينهن ڪوئي وارين طوائفن پٺيان هوندو آهيان وڏي ڳالهه اها ته فهد منهنجي ڪڏهن به ڪنهن ڪال گرل سان ملاقات نه ڪرائي. باقي ڪال گرلس جا سوين داستان اڪثر واهيات انداز ۾ ٻڌائي، پاڻ کي ٻڌائيندو رهندو هو.

هن ڪنهن جديد طوائف سان منهنجي ملاقات چو نه ڪرائي!! هن ڳالهه تي آئون اڪثر حيران هوندو هئس. شايد هو بليڪ ميلر هو ڪال تي طوائفن گهرائي، بعد ۾ پئسا ڏيڻ وقت حرامپائي کان ڪم وٺندو هو ان ۾ ڪنهن به شڪ جي ڳالهه ڪونهي. هو پهرين جوڙو ٺڳ هو حرامپائي سندس نس نس ۾ سمايل هوندي هئي.

بهر حال هو ڇا به هو اها سندس نيت، پر هن وٽ جديد دور جي طوائفن جا سوين قصا هئا. هڪ دفعي اڪيلائي واري ماحول ۾ جديد دور جي طوائفيت واري موضوع تي فهد سان تفصيلي ڪچهري ٿي هئي. پر اوجھو هن پنهنجي اصل طبيعت طرف موٽ ڪاڌي ته سڄي سنجيده گفتگو جي ٻيڙي ٻڏي چڪي هئي. هو واهيات ڪري تي لهي آيو هو انهي رات کان پوءِ مون ٻاهر ڪڏهن به ساڻس هن موضوع تي گفتگو ڪرڻ مناسب نه سمجهيو.

فهد سان جديد طرز جي طوائف تي گفتگو ڪرڻ کانپوءِ وري شاھ عالم سان هن موضوع تي گفتگو ڪرڻ جو موقعو مليو هو. شاھ عالم تواصل مست ۾ ڪم ٿوئي شخص هو تنهن ڪري هن جي وس کان

ٻاهر هو ته هو ڪنهن ڪال گرل سان ٺهڻ جا ناتا جوڙي سگهي ۽ نه ئي وٽس ڪي اهڙا گر هئا. مون جڏهن شاھ عالم کي معين واري محبوبانن جي اصل ڪهاڻي ٻڌائي، ته هو چئو ٿي پيو هو چوڻ لڳو "معين کي ٻاهر نڪرڻ ڏيڻ اڄ پڙوي کي پادر هئندس هر دفعي چوريءَ وٺيو اچي اڪيو ڪاٽي پيچي ويندو آهي نمڪ حرام پڙو ڪنهن شهرن جو.. ڪڏهن چوندو آهي ته ماسيءَ جي ڌيءَ آهي ڪڏهن چوندو آهي ته ٿڌي جي ڌيءَ آهي. ڪڏهن چوندو آهي ته دوست آهي. هر دفعي پتي پڙهايو وڃي. اڄ پڙوي سان حساب ڪبا."

ڪال گرلس جي مختصر ڪٿا ٻڌڻ کان پوءِ شاھ عالم معين تي صفا ڀري پيو هو. ان وقت منهنجو مفاد پرست ذهن سوچڻ لڳو هو ته جيڪڏهن شاھ عالم معين سان ڳوٺهندڙي ڪئي، ته اڳ ۾ هلي آيل ڪال گرل سان منهنجي رهائڻ ڪونه ٿي سگهندي سو آئون شاھ عالم کي پتي پڙهائڻ لڳس ته "معين سان ڦٽاڻو ڪونهي معين ذريعي ٻين ٿڻن سان سنگت رکڻي آهي. ٻيءَ ڳالهه ته مون کي ڀلي ڀت سڌ پئي آهي ته هن ڪاري دنيا ۾ اچڻ کانپوءِ اڪثر ڪال گرلس اهو چاهينديون آهن، ته اسان ڪنهن به طريقي سان پنهنجي سهيلين کي هن فيلڊ ۾ آڻيون، ته جيئن سڀاڻي اهي اسان تي آگر نه ڪئي سگهن سو ڪيترائي اوياش چورا اهڙين طوائفن ذريعي ٻين چوڪرين سان رابطا قائم ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندا آهن."

"اڃا!! (حيرت ڀريل نگاهن شاھ عالم مون ڏانهن ڪندي، سرمد پوءِ پاڻ ڪهڙي دنيا ۾ لکيا پيا آهيون، هتي ته ڪم گهڻو آهي!!"

"ها! پاڻ چلم واري دنيا ۾ گر آهيون."

"بس، اڄ هن چلم پيڻ جي.. کي ٽوڙيون ٿا هائي ڊسڪو چورين سان سنگتون رکنديون آهن، رڳو معين واري ڪسيپائي کي ٻاهر اچڻ ڏي هن کان ته راجن جا نمبر وٺڻا آهن."

شاھ عالم کي پيپر ۾ ٺهيل "گرو چرس" گهڻو چڙهي چڪو هو سو آئون کيس چاهي ذريعي رستي تي آڻڻ جي ڪوشش ڪرڻ

لڳس "شاه عالم! تون رڳو معين کي چڱو ڏاڍو ڏٺي ۽ کيس هن ڳالهه تي راضي ڪر ته چوڪريءَ سان ڌارو ته ڪچهري جو موقعو ڏئي، اهو ئي پنهنجي لاءِ کوڙ آهي."

"تو کي ته سدائين رنن سان ڪچهري ڪرڻ جو پوت سوار هوندو آهي. ڪڏهن پنهنجي هن شيءِ مان ڪو مزو ته وٺ!!" (پڪايل نگاهون مون ڏانهن ڪندي)

"يار!! ها، پر ڏسون ته سهي. چوڪريءَ ڪهڙي قسم جي آهي معين ن سان ڪهڙو واعدو ڪيو آهي. ڪيتريون چوڪريون لکيل پڙهيل هوندون آهن. اهي هر ڪنهن کي اهڙي حرڪت ڪرڻ نه ڏينديون آهن."

"اها ڳالهه بروبر صحيح آهي" (شرارتي انداز ۾)

ايجان آئون، شاه عالم ۽ اعجاز پاڻ ۾ ڪچهري ڪري رهيا هئاسين. ته معين دروازو کوليو. پري کان سرمد، گرو گرو چئي پاڪر پائي مليو. شاه عالم ڪاوڙ مان پونڊو گهرورڙي معين جي منهن تي رکندي "هائي چايلوسي ڇڏ، اسان کي به هٿ سيڪڻ ڏي"

"چاٿيو!!" (معين سنجيده ٿيندي)

شاه عالم ٻيهر معين کي پونڊو ڏيندي "هائي پڙوت گيري ڇڏ نمڪ حلال ڪر، پڙو!! اسان توکي سدائين پنهنجو سمجهيو تون حرام خور نڪتين."

معين جڏهن محسوس ڪيو ته شاه عالم گجهارت ٽوڙي ويو آهي ۽ سندس پارو چڙهي چڪو آهي، ته معين وضاحتون پيش ڪرڻ لڳو. قسم قسم لڳو ته آئون فهد جمال وارو ڌنڌو ڪونه ڪندو آهيان هي پنهنجي دوست آهي وغيره وغيره.

"بس بدشڪلا! پنهنجي منهن تان ٿر، توکي اسان گهڻي عزت ڏني."

شاه عالم صفا بخيل ٿي چڪو هو. کيس پرچاڻڻ تمام ضروري هو. نيٺ ڊگهي منٽ مير کان پوءِ شاه عالم رستي تي آيو معين سڄي

سنگت کي صاف ٻڌايو ته "چوڪري صفا لوڪل ڪونهي باقي آئندڙ لاءِ پنهنجون خدمتون حاضر هونديون." ان کان سواءِ معين اها به هلاڪيءَ ڪئي، جو طوائف نگر جي تيز ترين چوڪريءَ کي راضي ڪيو ته هوءَ اسان سان روح رهاڻ ڪري اهو به انگريزي مڌ تي

محفل شروع ٿي. اسان جي وچ ۾ وچولي شڪل جي صحت مند ۽ پر ڪشش چوڪريءَ ويٺي هئي. شروع شروع ۾ شرمائل لڳي پوءِ جڏهن ڪچهري جوش ورتو ته چوڪريءَ جي ڳالهه پري هئي. مون پنهنجي سڄي تحقيقي سفر دوران هن قسم جي چالاڪ طوائف نه ڏٺي هئي. هتي پيگ دوران مون جڏهن سوال ڪيو "ميسر! تو جهڙي هوشيار چالاڪ ۽ سلڇڻي چوڪريءَ هن دنيا ۾ ڪيئن آئي!!؟"

مون کي هڪ ڀل گهوريندي سنجيده انداز ۾ اکين جي پرون جي اشارن سان: "ڪهڙي دنيا!!؟"

آئون خاموش رهيس. معين ڳالهه کي اڳتي رڌائيندي "شيرين! دوست اديب آهي، تنهن ڪري گل چٽ ڪري سوال پڇيائين."

هلاڪي مرڪ ڇپن تي آئي: "اهو سندس افعالن مان لڳي پيو." جديد دور جي تيز چوڪريءَ جي ڳالهه تن سڀ دوست وڏا تهڪ ڏيڻ لڳا. حسب معمول معين چالاڪي ڪندي سوال ڪيو "شيرين! توکي اسان جي اديب جي افعالن جي خبر آهي ڇا!!؟"

"نه سوال پڇڻ مان اندازو لڳايو ته همره غالب واري دور جو آهي."

سڄي سنگت ٻيهر تهڪ ڏيڻ لڳي. معين ٻيهر شيرين نالي طوائف سان مخاطب ٿيندي "تو بلڪل صحيح سڃاتو هن جون ڳالهيون اٺوڪيون هونديون آهن، سوال ته صفا عجيب هوندا آهن هي ڳالهه ته سرمد هر ڳالهه تي ڊگهين سوچن ۾ پڙي ويندو آهي، سو شيرين هن جو ڪو علاج ڪر." (هلاڪو تهڪ ڏيندي)

شيرين شرارتي مرڪ ڇپن تي آئي، ڪجهه طنز ڳالهه چوڻ کان سواءِ معين سان مخاطب ٿيندي چيائين: "ڪيڏا! ڏس ڪيڏي نوڙت سان سوال پڇيائين، "ميسر! تو جهڙي هوشيار ۽ سلڇڻي چوڪريءَ هن

دنيا ۾ ڪيئن آئي؟" تو ڪڏهن مون کان اهڙو سوال ڪيو؟
ڪڏهن به نه هن پهريون سوال ٿي اهڙو ڪيو جيڪو ڪوبه سنگت
رڪن وارو شخص ناهي ڪندو (تجسس سان پريل نظرون مون تي
چڙيندي خمريل لهجي ۾) اهڙا فضول سوال فضول ماڻهو ڪندا آهن
ائين چئي هوءَ خاموش ٿي ويئي. پيهر ڌمڪڪر واري ڪچهري
شروع ٿي ويئي مون کي اندازو ٿي ويو ته مون ٽڪر ڪندي مائي جي
انتھائي نازڪ رڳ تي هٿ رکيو هو تنهن ڪري اهڙو رد عمل نظري
هو پر ان سان گڏوگڏ مون کي اندر ٿي اندر ۾ حيرت هن ڳالهه تي ٿي
رهي هئي ته مردن جي هن محفل ۾ هوءَ ڪيئن نه مون سان رعب دار
انداز ۾ مخاطب ٿي آهي ۽ سڀني مها ڪميٽن کي منهن ڏيو ويئي آهي
ٽئين پيگ تي اوچتو شاه عالم مون وارو سوال پنهنجي انداز ۾
ورجايو "جانان! ڪيئن هن تيز دنيا ۾ قدم رکيو؟"

هوءَ خاموش ٿي ويئي. معين شاه عالم جي ڳالهه سان ڳالهه ملائي
تهڪ ڏيندي "واقعي شيرين! اها ڪهڙي پڌر جهڙي آهي."
شيرين هڪڙو وڏو ڍڪ شراب جو پي، روايتي انداز ۾ جنهن ۾
ظاهري طور ڌڪ وارو تاثر نه هو "بس! هڪڙي ڊفر هتي پهچائي
چڙيو" (معين ڳالهه جي وچ ۾ تنگ هڻندي) "شيرين! ڊفر ته تون مون
کي چوندي آهين!"

"تون ڊفر ناهين ڪميٽو آهين."
شاه عالم وڏو تهڪ ڏيندي "ڪميٽو ڪونهي، ڪميٽن جو
بيء آهي."

محفل جڏهن صفا واهيات رخ اختيار ڪيو ته مون سنجيدگي
سان چيو "يارا چچوريائي چڙيو ڪنهن جي ڳالهه پڌر ڏيو."
منهنجو اهو چوڻ شيرين فاتحانه نگاهن مون تي چڙيندي اڌ
طنزيه ۽ اڌ شڪايت واري انداز ۾ مون ڏانهن اشارو ڪندي "هن کي
چئبو آهي مطلب شخص جنهن کي فقط پنهنجي مطلب واريون
ڳالهيون پسند آهن"

شيرين جي هن جملي منهنجي اندر کي به اڌ ڪري چڙيو
منهنجي چاهي جو رنگ صفا لهي ويو آئون مڪمل طور بند پيو ٿي
وڃس پاڻ کي سنڀاليندي آڱرين ۾ اٽڪيل سگريٽ ايش ٽري ۾
اُجهائي ڪاوڙ ۾ ڪمري مان ٻاهر نڪرڻ وارو هئس ته پٺيان شيرين
وڏي آواز ۾ سڏ ڪيو "دوستو؟"

مون مڙي نھاريو ته شرارتي لهجي ۾ "پليز چڏ ڪاوڙ سنگت ۾
ڇهڻو ضروري آهي"

آئون موتي خاموشي سان پنهنجي جاء تي ويٺس ته شيرين
خمريل لهجي ۾ چوڻ لڳي "اديب صاحب! ناراض ٿو ٿين، سو توکي
پڌيان ٿي ته آئون ڪال گرل ڪيئن ٿيس. (مون ڏانهن اشارو ڪندي
تون مون کي ڪال گرل سمجهين ٿو نه؟) سمجهين ٿو نه؟ مون کي
خموش ڏسي ها، آئون ڪال گرل آهيان تون شريف آهين. تون
هنن زمانن آهيان، تون عزت دار آهين، آئون رهندي آهيان."

شيرين کي نشا گهڻا چڙهي ويا هئا. هوءَ مون کي "سفيد پوش"
سمجهندي ڪافي گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳي. معين کيس پرچئون لڳو
"شيرين! سرمد اهڙو ماڻهو ڪونهي. سرمد پنهنجي جوڙ جو ماڻهو آهي."
"پنهنجي جوڙ جو ماڻهو هجي ها، ته حال احوال ڪرڻ ڪرڻ گ
پهريون سوال اهو نه ڪري ها، ته آئون هن دنيا ۾ ڪيئن ٿي
آهيان" (مون کي خاموش ڏسي) "آئون هن دنيا ۾ پنهنجي هڪ يار جي
ڪري آئي آهيان، آئي آهيان. معين جهڙو لش پش هو، مون کي
تڪيندو هو. شروع ۾ آئون ڪوريسپانسر نه ڏيندي هئس. پوءِ هوريان
هوريان هو منهنجي وجود جو سائين بڻجي ويو هو (تڏو ساڻ ڪندي
ڪاليج کان گهر وڃي اڪثر سوچيندي هيس، بي چين رهندي هيس.
معين حسب عادت وچ ۾ تنگ هڻندي شرارتي لهجي ۾ "چا
سوچيندي هئين؟"

"سيڪسي خواب ڏسندي هيس" (فخريلي انداز ۾)

"پليز جانو! ڪجهه خواب شير ڪر."

“ڇا؟”

“ڇوان ٿو ڪجهه سيڪسي خواب اسان کي ٻه ٻڌائي؟”

“هاهاها... اهي ئي آئون هن جي پاڪر ۾ وٺي آهيان اسين پاڻ ۾ ڪسنگ ڪري رهيا آهيون...” هوءَ ڪجهه دير لاءِ خاموش ٿي ويئي، شايد ماضي ۾ گم ٿي ويئي هئي، محفل ۾ خاموشي ڇانيل هئي، هر ڪو پنهنجي نشي جي سرورن ۾ ورتل هو، اوچتو شاهه عالم خاموشي ٽوڙيندي “ڪهاڻي اڃا به آهي يا The End؟”

شاهه عالم ڏانهن خمياريل نظرون ڇڏيندي ٻيهر هوءَ وقفي وقفي سان خمياريل لهجي ۾ پنهنجي ڪٿا ٻڌائڻ لڳي: “پوءِ هڪ ڏينهن هن مون کي زوري پڪڙي منهنجي مٿ تي چمي ڏيئي، پنهنجي سيني سان لڳائي هلڪو روڙ ڏنو... آئون هراسجي ويئي هيس، سندس جهٽڪي واري زور دل تي اثر ڇڏيو هو.” (معين حسبِ عادت وچ ۾ ڳالهائيندي) “هڙا جهٽڪا، آئون هر هفتي توکي ڏيندو آهيان، تڏهن ته توکي ڪجهه ڪونه ٿيندو آهي.”

“هاڻي ڇپ ڪر بھني، هر ڳالهه ۾ ٿورو نه هڻندو ڪر.” (معين کي ڪارڊ ۾ دٻو ڏيڻ کان پوءِ گاريال شيرين مون ڏانهن مخاطب ٿيندي) “اديب صاحب مون ڇا پئي چيو؟”

“جهٽڪي، منهنجي دل تي اثر ڇڏيو.”

منهنجو سنجيدگي سان ايترو چوڻ، معين ٽوڪ واري انداز ۾ مون کي چئي ڏنو: “پڙو سنجيدگي سان ڪيئن هر ڳالهه نوٽ پيو ڪري؟”

شاهه عالم يڪدم جواب ڏيندي “اديبن ڇا اهي ئي ڪم آهن، ٻيو ڇا؟”

مون ٻنهي ٽرٽن کي ڪوبه جواب نه ڏنو هو. اداس نظرن سان کين ڏسي رهيو هئس، ته شيرين منهنجو پاسو ڪڍندي “توهان لوسين کان پوءِ به چڱو آهي، ڪيئن سنجيدگي سان ڪنهن جو حالِ دل ٻڌي رهيو آهي، توهان جي ته ڳالهه ۾ ڇڻ ڪيڙو هجي.”

شيرين جو اهو چوڻ شاهه عالم غيرت ڪندي “اڙي پڙوي رات سان ڳالهائي.” (شاهه عالم گلاس ڀٽ تي اڇلائي شيرين سان منهن ماري ڪرڻ لاءِ اٿي بيٺو آئون، اعجاز ۽ معين کيس زوري ڪمري کان ٻاهر وٺي وياسين، پر هو مسلسل شيرين کي ڪڇيون گاريون ڏيئي رهيو هو، نيٺ ضد ڪري ويٺو ته شيرين کي هن ڪمري مان ٻاهر ڪڍي توهان کي ڪجهه ڪرڻي آهي، ته ٻاهر لاڻ تي ويهو.

شاهه عالم صفا ٻاراڻو ضد ڪري ويٺو هو نيٺ کيس راضي رکڻ لاءِ اسان ٻنکلي جي هڪ پٿي سنواريل روم ۾ ويٺاسين، ويهڻ سان يڪدم معين شيرين کي چيڻ “هل پاڻ ڀر واري ڪمري ۾ آرام ڪريون ٿا.”

“نه اڄ اديب سان ڪجهه ڪرڻي آهي، دل جون ڳالهيون ڪرڻيون آهن.”

شيرين سميت معين ۽ اعجاز کي هلڪا هلڪا نڙا چڙهي چڪا هئا، آئون جيڪورائين جو رولاڪ هجڻ ڪري اڃان مڪمل هوش ۾ هئس، شاهه عالم سمهي پيو هو، شيرين سگريٽ ڌڪائي، ٻيهر مون کان سوال ڪيو “اديب پاڻ ڪهڙي ڳالهه ڪري رهيا هئاسين؟”

“جهٽڪي، دل تي اثر ڇڏيو.”

“ها، جهٽڪي دل تي اثر ڇڏيو دل ڌڪ ڌڪ ڪرڻ لڳي هئي، پوءِ سڄو ڏينهن سڄي رات منهنجي ذهن تي هر هر اهو منظر هلڻ لڳو (سگريٽ جو ڊگهو ڪش هڻندي) ڪجهه ڏينهن کانپوءِ ڪاليج جي خالي ڪمري ۾ اسان ٻيهر ملياسين، ملڻ شرط اسان ڊگهو چمي ڇڏيو ڪيو هو.”

چمي ڇاڻو جي ڳالهه ٻڌندي معين پنهنجي صوفي تار اٿي، شيرين کي چمي ڏيئي ڪسنگ ڪرڻ لڳو آئون ۽ اعجاز اداس نظرن سان واٽڙا بڻجي کين ڏسي رهيا هئاسين، هنن جي ڪسنگ ڪجهه ڊگهي ٿي، ته آئون اعجاز سان مشڪري واري انداز ۾ مخاطب ٿيس “اعجازا پوءِ پاڻ ڪڏهن هليون پئرس؟”

پنهنجو لڙڪ هٿن سان اڳهندي "تو اهڙي ڳالهه ڪئي جو مون
کي منهنجو پرين ياد اچي ويو..." (مون محسوس ڪري ورتي ته
ظاهري طور چالاڪ ۽ گاريال مائي اندر به انتهائي درجي جي معصوم
ڏکائيل ۽ پڇي پور پور ٿيل آهي.) "واقعي! هن ڪمبخت زندگي تي
ڪو پروسو ڪونهي. هو به ٿو ه جوين پر هڪڙي ايڪيڊنٽ پر رسي
وڃي اڃا آئون سندس چيڙن جي ڪنارن وٽ مس بهتي هيس
(سگريٽ ڏکائي، ڦوڪ سان تيلي اُجهائي، ڊگهو ڪش مٽندي هن
جي جذباتي جي روڳ، واهيات سماج ۽ خواهشن جي اوڙاهه هتي
پهچائي ڇڏيو اديب صاحب...!! (هڪ ڀل لاءِ مجبور نگاهن مون
ڏانهن ڪري ٿڌو ساهه ڪڍندي نشا ٿي اُڏامي ويا. هو ڏس ڏاڳهه
ڪيئن ستا پيا آهن، صوفن تي."

شيرين جو اهو چوڻ معين پنهنجي چوچين اکين سان اسان کي
گهري ڏسڻ لڳو ته يڪدم شيرين چيو "آرام ڪر، آرام ڪر، صبح
ٿيڻ واري آهي."

معين کي تڪو جملو چوڻ کان پوءِ هوءَ هڪ ڀل لاءِ خاموش ٿي ويئي
اوچتو مون ڏانهن مخاطب ٿيندي "اندازن گهڻو ٽائيم ٿيو هوندو؟"

"بس ڪڪڙ ٻانگ ڏيڻ وارا آهن."

"هاهاها، سچ اڀاري ڇڏيو آهي، پاڻ...!!"

"ها، پر ه ڦٽي جو وقت آهي."

"يارا پر ه ڦٽي جي هير جو مزو وٺون؟" (البيلي انداز ۾ سوال ڪندي)

"ها چوند هلو مٿي ڇت تي هلون."

اوچتو ٽڪڙ ۾ اٿندي "هلو مٿي هلون"

اڃان اسان چنڊ وڪون ڪنيون، ته هوءَ ٽڙندي پريان وڃي ڪري

مون کيس سهارو ڏيندي صوفي تي ويهاريو ته هن ڦاريل لهجي ۾

چيو "اديب صاحب! بس اها آهي، زندگي اسان جي"

هن اداس جملي کان پوءِ هوءَ ڊگهين خاموش وادين ۾ گم ٿي ويئي،

مون کيس ڪو سڏ نه ڪيو، هن به ڪو سڏ نه ڪيو، چوڌاري سناڻو هو.

اعجاز ڊگهو تهڪ ڏيندي "بس سارين جي سينن اچڻ ڏي بهرين
بڻائي جا پٺا پٺس پر ڦٽائينداسين."
"يارا! ٻس پٺس مهانگو اٿئي!!"

اعجاز جي جواب ڏيڻ کان پهرين معين ڪسنگ اڏ ۾ چڙهي
ڪاوڙ مان اسان ڏانهن مخاطب ٿيندي "يارا! هڪڙو مٿو کاڌو اٿس
پٽهين به پٺس گهمي آيو آهي."

تنهنجي چوڻي ڳڏ... سڙي اسان جو ذاتي ٽوٽل آهي." (اعجاز
جواب ڏيندي)

معين ڦاٽل بوٽ جهڙو بوٽ ڪندي شيرين جي پانهن ۾ هٿ
رجهندي "شيرين هل ڪمري ۾ هلون، هتي هي ويهڻ ڪونه ڏيندا...
تو کي چوان ٿو هل... پليز شيرين!!"

شيرين پڻ جواب ڏيندي "نه موڊ ڪونهي، ويهه اديب سان
ڪجهه ڪريون ٿا (ٽيبل تي پيل شراب جي گلاس مان هڪڙو ڊڪ
پريندي ها، اديب صاحب! پاڻ هڪڙي ڳالهه ڪري رهيا هئاسين؟؟"
"ملڻ شرط اسان ڄمي ڄاڻو ڪيوسين!!"

اٿڌو ساهه ڪندي "تو به زندگي جا پراڻا کاتا کوليا آهن... اهو
سلسلو ڪاٺي وقت تائين هلندو رهيو، مون کي مزو ايندو هو ڳالهه
ڪبي صاف (مون کي خاموش ڏسي) مون کي تڪين پيو ڇا؟" (اس
ڪنڌ لوڏي انڪار ۾ جواب ڏنو، ته ڳالهه کي جاري رکندي "اسان
ڳجهن هنڌن تي انجواء ڪندا رهندا هئاسين... قصو وڏو آهي، بقاء
داستان وري ڪنهن ٻيءَ محفل ۾..." (پنهنجي هٿ ۾ پيل شراب جو
گلاس مون کي ڏيندي) "هي هاڻي تون پي!"

"پهر وري ڪڏهن ملاقات ٿئي يا نه ٿئي!!"

منهنجو اهو جملو چوڻ، شيرين جي اکين مان لڙڪ ڪري پيا
جن يڪدم ڏکڻ جي پاتال ۾ ڪري پيئي هئي. آئون خاموش رهيو
هٿ اعجاز ۽ معين تي نشا چڙهي چڪا هئا، اهي اسان کي ڏسي رهيا
هئا، پر ڪجهه چوڻ جي همت نه ڪري رهيا هئا.

آئون طوائف نگر جي شيرين کي اداس اکين سان ڏسي رهيو هئس. هن کي هر هر ننڊ جا جهوٽا اچي رهيا هئا. نيٺ هوءَ صوفي تي گهاٽي ننڊ ۾ وڪوڙجي ويئي. آئون مٿل وجود کي به مسلسل ڏسندو رهيس.

هن چالاڪ طوائف جو مٿل وجود سندس زندگي جي سموري ڪٿا ٻڌائي رهيو هو هن ڪٿا کي پڙهندي پڙهندي مون کي به ننڊ وڪوڙي ويئي

(7)

ٻئي ڏينهن صبح 11 وڳي ڌاري آئون شاه عالم ۽ اعجاز ناشتو ڪري رهيا هئاسين ته شاه عالم اوچتو گذريل رات واري محفل جو ذڪر چيڙيندي چيو: ”قسم سان، مون توهان دوستن جي ڪري چوريءَ کي ڇڏي ڏنو ته ته اگهاڙو ڪريانس ها... ڪنڇريون چوريون وري نڪرائيون ڪن.“

آئون ۽ اعجاز خاموش ويٺا هئاسين. هو مسلسل پڙ پڙ ڪري رهيو هو سندس مسلسل پڙ پڙ کان تنگ اچي، نيٺ مون کيس چيو ”يارا تون چوڪريءَ تي تشدد ڪرين ها، ته ڪهڙو مڙس ماڻهو سڏجين ها؟“ توکي ته ان ڪجهه ڪونه چيو مون سان ته هر هو چئون ڪري رهي هئي، مون هڪ اکر کيس چيو مانس...؟“

”تون ته رنڊين جا پير ڏوٿي پيئندو آهين، ڇا اسان به پيئون؟“ (شاه عالم ڪاوڙ مان چيو)

”بس يارا! پنهنجي ماڻ آهي.“

ناشتو ڪري دنگ ڪيوسين، ته مون سنگت کان اجازت ورتي. ”پنهنجي گاڏي هان هلي ٿي. هاسٽل تي ڪافي ڏينهن ٿيا آهن لکن پڙهن جو ڪم ناهي ڪيو سوال اهو ڪرڻو آهي، پوءِ گڏ آهيون.“ ”ها، پر ڪراچي واري ٽوئر جو ڪجهه ٻڌائي، ڪيئن رهيو؟“ شاه عالم چين تي شرارت واري مرڪ آڻي سوال ڪيو سوال کي اڳتي وڌائيندي خاموش طبيعت جي مالڪ اعجاز چيو ”ها يارا“ ڪراچي جا ڪجهه رنگ شير ڪرا؟“

تياري به مصروف هئا. اوچتو پريان کان مون کي پرائي ڄاڙي باز ڪامريڊن جو ٿولو ڏسڻ لاءِ مليو اسان جي وچ ۾ ڪجهه مفاصلو هو سو مون گهٽ هڻي ڀڄڻ جي ڪئي. ته پريان جيران جو وڏي سر آوار ڪنن تائين پهتو "ڪامريڊا، او ڪامريڊا"

ڪافي مهينن کان پوءِ ڪنهن تنظيم سان تعلق رکندڙ دوست. مون کي ڪامريڊ چئي پڪاريو هو دراصل طوائف نگر ڏانهن سفر ڪرڻ کان پوءِ ڄاڙي باز ڪامريڊ دوستن مون تان لفظ "ڪامريڊ" جو ليبل لاهي. "آواره" لقب رکي ڇڏيو هو سو هڪ آواره شخص کي ڪافي عرصي کان پوءِ سرٽيفڪيٽ ورهائيندڙ ٿولي جي دوست. ڪامريڊ چئي سڏ ڪيو هو اها ڳالهه منهنجي لاءِ حيران ڪندڙ هئي.

بهرحال آرٽ فيڪلٽي واري ڪينٽين اڳيان سمورن دوستن سان خوشگوار موڊ ۾ ملاقات ٿي. سڀ دوست چانهه تي ڪچهري جوهر هر چئي رهيا هئا. پر مون انڪار ڪيو هو. مون کي فڪري جمود جو شڪار نقلي ترقي پسندن سان هڪ قسم جي ڪراحت ٿي چڪي هئي ڪڏهن ڪڏهن دل چوندِي هئي. ته اهڙن حمير ۽ خيس ماڻهن سان وڏيون جُئون ڪجن. جيڪي ترقي پسندي ۽ روشن خيالي جا دعويٰ دار به آهن. ته وري پرائن ۽ مبهم خيالن جا وڪيل بڻيل آهن پوءِ وري هي سوچ ذهن تي سوار ٿيندي هئي ته جيڪي ماڻهو ڄاڻي بچهي صرف نام نهاد سفيد پوشي کي پڄاڻن لاءِ احمقانه سوچ جا وارت بڻين آهن. اهڙن خيانت پسندن اڳيان مٿو ڪپاڻن رڻ اڳيان رباب وڄائڻ برابر آهي.

پوءِ به ڪڏهن ڪڏهن ممنوع ٿيل موضوعن تي نڪندي فلم رڪجي ويندو هو آئون ڊگهين سوچن منجهه گم ٿي ويندو هئس ته ايجان مون لتاڙيل ماڻهن تي تحقيقي ڪم شروع ٿي مس ڪيو آهي ته هينئر سان ئي هڪڙي احمق ٿولي کي ايتري ڇڙ لڳي آهي. جو پريٽ

"ڪراچي ۾ بس هڪڙي رفاصه بيگم ريشمان ۽ ان جي ڪنڙي سان تعلق رکندڙ چند فردن سان رهاڻ ٿي. ڏاڍي ڪارائتي رهاڻ هئي سڪن لاءِ گهڻو ڪجهه مليو بس هاڻي ارادو آهي. هيرا منڊي لاهور وڃن جو."

"يار هيرامنڊي ۾ ڪجهه ڪونهي. هتي وڏو مال آهي." (شاهه عالم هڪڙاڻپ واري انداز ۾ جواب ڏنو.)

"مون کي ان مال سان واسطو ڪونهي. هاڻي آئون ڪيترن ئي نسلن کان طوائفيت واري پيشي سان لاڳاپيل ماڻهن جو درد ٻڌڻ چاهيان ٿي تنهن ڪري هاڻي مون کي نوجوان طوائفن سان ناهي ملڻي مون کي سينيئر آرٽسٽ طوائفن سان روح رهاڻيون ڪرڻيون آهن."

"نوجوان آرٽسٽ طوائفن سان ڇو نٿا؟" (اعجاز تجسس وارين نگاهن مون تي ڇڏيندي)

"يار اعجاز! ان جا به بنيادي سبب آهن. هڪ ته آئون پورهيت ڪلاس جو ماڻهو آهيان. تنهنڪري اڄ جي دور جون نوجوان طوائفن مون جهڙي پڪي سياح سان رهاڻ ڪرڻ وقت جو ڌيان سمجهن ٿيون بي ڳالهه ته اڄڪلهه جي هر نوجوان رول يا وري ڪوئي واري طوائف وٽ هڪ جهڙو تجربو ۽ هڪ جهڙي ڪهاڻي هوندي آهي. تنهنڪري مون پڪو ارادو ڪيو آهي ته طوائف خاندان سان واسطو رکندڙ سينيئر صوائفن ۽ ڏالرن سان ڪچهريون ڪرڻ گهرجن. ته جيئن طوائفيت جي هن جهان کي سمجهي سگهان."

شاهه عالم حسب معمول هڪڙاڻپ جو مظاهرو ڪندي "يارا خواه خواه وقت پيو وڃائين. رات گئي. بات گئي وارو فلسفو سمجهڻ جي ڪوشش ڪر."

شاهه عالم جي هڪڙي ڳالهه جو جواب هلڪي تهڪ سان ڏيئي سنگت کان موڪلائي. آئون مختلف گاڏيون بدلائيندي آرٽس فيڪلٽي پهتس. ته شاگرد منهنجي رهائشي ماڳن طرف وڃڻ جي

ساجن به وارن جو ڪڪڙ استاڻل ڪرڻ باوجود ڪڏهن ڪڏهن اهڙا سنگدل ڪٺندو هو جو آئون خوب تهڪ ڏيندو هئس انهي ڏينهن به ساجن جي انوکي ڳالهين تي ڇا ڪلڻ. ساجن صفا ناراض ٿي پيو ڊگهي منٽ کان پوءِ وڃي راضي ٿيو هو پوءِ ڪجهه دير ماٺ رهي اداس لهجي ۾ چيائين: "يارا تون سدائين منهنجي ٻاراڻي مٽري تي ڪٺو آهين. تنهنجي مشاهدي ۽ علم اڳيان آئون اڄوڻ آهيان تڏهن...؟؟" (ساجن جي اداس لهجي ۾ چيل هن جملي کان پوءِ آئون مڪمل پٽ بڻجي ويس. هو رکي رکي ميارون ڏيڻ لڳو هو ماڻهو دوستن کي حوصلو ڏيندا آهن. همتون بخشيندا آهن. تون خبر ناهي ڇو منهنجي انتهائي ويجهو هجڻ باوجود هر دفعي مون کي Disappoint ڪندو آهين...!! منهنجي ڪومل جذبن تي سوليون ڪندو آهين..."

"سوري هان ائين ڪونه ٿيندو يارا دراصل منهنجي اندر ۾ هر وقت درد جو ڏيڻو پري رهيو آهي. تنهن ڪري مون کي روايتي ڳالهيون صفا عجيب ۽ بيپوده لڳنديون آهن. تون منهنجو پيارو پرين دوست آهين. تو تي تهڪ طئي ڪونه هوندا آهن. اهو به هڪڙو پيار آهي باقي آئون توکان واقف آهيان، تو منجهه ڪجهه ڪرڻ جو جنون موجود آهي. جيڪو هڪ ڏينهن رنگ لائيندو"

"يارا ٿوري اڃان به تعريف ڪر. پليزا" اچين تي سهي مرڪ آئيندي

"ساجن! اهڙو ڊيپ آهي. جيڪو اداس روحن کي روشني سان منور ڪندو آهي. اڄ آئون مڪمل اداس هئس. هن کي ڏسي منهنجي زندگي جون سموريون روشنيون ٻيهر موتي آيون. ساجن جهڙا دوست دوستي کي سندر معنيٰ بخشيندا آهن... ساجن! توهان مون کي دلي لڳاءُ آهي."

"ٿينڪ يو ٿينڪ يو سرمد!! اڄ هڪڙي ننڍڙي ڪس ڪريون"

منهنجي خلاف فترون جاري ڪري رهيو آهي. اڃان ته پنڌ پري آهي اڃان ته تحقيقي ڪم لفظن جو روپ وٺي ڪاغذن تي تحرير به ناهي ٿيو تحرير ٿي. ماڻهن وٽ اچڻ کان پوءِ ڇا ٿيندو...!! پوءِ ته هي نام نهاد اخلاقي گير سنگهه مون کي تياس تي تنگي جون فرمائشون ڪندا. پوءِ ته مون کي سماج ۽ ادبي ڪيتر ۾ محدود ڪرڻ لاءِ عجيب قسم جا گهاٽ گهڙيا ويندا...!!

آرت فيڪٽي ۾ ڇاڙي باز ٽولي جو ديدار ڪرڻ کان پوءِ مسلسل پواڻيون سوچون ذهن تي سوار ٿي ويون هيون. جڻ وٽ ويندي مون کي پوتن ڏيکائي ڏني هئي. سچ پچو ته هڪ ڀل لاءِ آئون مڪمل طور پاڻ کي اڪيلو محسوس ڪرڻ لڳو هئس ۽ سامهون هن سماج جو تنگ نظر. دٻانوسي. هالو چالو ۽ سڙيل چهر واکين اڳيان ڦڙڻ لڳو هو.

اڃان رور تي اڪيلو پواڻي سوچن ۽ نراسائي واري ڪيفيت ۾ ويٺو هئس. ته پيارو دوست ساجن اچي ويو. ايندي شرط پر نام چئي. وڏو پاڪر پائي مليو. حال احوال وٺڻ کان سواءِ ڪل جهڙيون ڳالهيون ڪرڻ لڳو "الاڙي سرمد اڄ ڪيميسٽري ڊپارٽمينٽ ۾ هڪڙي چوڪري ڏني. صفا انت!! يارا ڪڏهن ڪڏهن دل چوندي آهي ته اهڙن افسران جي پيرن ۾ ويٺو هجان. رڳو کين ڏسجي. پس..."

ساجن جي ڪل جهڙن خيالن، مون کي ڪلڻ تي مجبور ڪري ڇڏيو هو آئون نراسائي واري ڪيفيت مان نڪري وڌا تهڪ ڏيڻ لڳس اسان جهڙا اڄوڻ ماڻهو شهر گهمڻ ايندا آهن. ته شهر اسان کي مڪمل طور کائي ويندا آهن. اسان اس شهري رنگ ۾ رنگجڻ بدران دڪانن جي قطارن، ڊگهن رستن، گاڏين جي تنور ۽ ماڻهن جي هجوم اڳيان اوڀرائڻ واري ڪيفيت ۾ وڪوڙجي ويندا آهيون. اهڙي رش ۾ جيڪڏهن ڪا ناري ڪلي نهاري ته اسان ان ناري تي ديوان غالب جيڏو ڪتاب لکڻ لاءِ تيار ٿي ويندا آهيون

"ماڻ ڪري ويو. پاڻ کي ڪجهه اهم ڳالهون ڪرڻيون آهن.
 انتهائي اهم زندگي ۽ مستقبل سان واڳيل."
 "اچا! ضرور."
 "نه پهرين تون واپس Track تي اچ."
 "بس اچي ويس."

"يار! اڄ آئون مسلسل تراشا ڪيفيت ۾ وڪوڙيل هئس.
 توکي خبر آهي ته آئون ڏاهپ کان مفلوج معاشري ۾ اهو ڪجهه
 ڪرڻ چاهيان پيو جيڪو هر ڪنهن جي وس ۾ ڪونهي... يارا!
 انهن آميان ڪڏهن ڪڏهن پاڻ کي صفا اڪيلو محسوس
 ڪندو آهيان."

"ها يار! آئون پاڻ ڪڏهن ڪڏهن تنهنجي جنون کي ڏسي حيران
 ٿيندو آهيان. پنهنجي منهن سوچيندو آهيان ته هن قدامت پسند
 معاشري ۾ ممنوع ٿيل موضوعن جي پرچار ڪري تو پنهنجو مستقبل ڏاڍو
 تي لڳائي ڇڏيو آهي. سو توکي سوچ ويچار ڪرڻ گهرجي سرمد!!"

"ساجن! آئون سڀ ڪجهه سمجهان ٿو پر منهنجو سرمست منڙو
 ڪجهه ٻڌڻ لاءِ تيار ڪونهي. آئون روايتي سرحدن کي لتاڙڻ چاهيان
 ٿو. آئون طبقاتي نظام جي گهاٽي پر پيڙهيندڙ گونگي نسل جي ڪٿا
 لکو چاهيان ٿو. ته جيئن هن بيمار سماج ۾ ڪي باغي روح ڦٽي
 نڪرن. جيڪي هن طبقاتي سماج جي ڪرنگهي جي هڏي کي ٽوڙي
 سڪ ۽ ماڻهيءَ وارو اعليٰ سماج جوڙين..."

"تون برابر مثالي ڪم ڪرڻ چاهين ٿو پر يارا روايتن جي ڌڻن ۾
 ساه ڪڏندڙ ماڻهو ڪڏهن به ممنوع ٿيل موضوعن تي لکيل تحريرون
 پسند نه ڪندا." "تون پاڻ چوندو آهين ته قدامت پسند پري پر نام
 نهاد ترقي پسند به ڪڏهن عصمت چغتائي، منتو ۽ واجده تبسم کي
 پنهنجو نه سمجهيو سواهي ڪٿي ٿا. تنهنجو پورنو گرافي آرٽ کي
 سمجهن...!! سرمد! Impossible..."

ها، جيڪڏهن تو پڪو به ڪري ڇڏيو آهي ته آئون هن
 مولناڪ سنائي ۾ هر صورت ۾ وڏي چيخ ڪندس. ته پوءِ اڻڦٽا سان
 توکي جيڪو ڪرڻو آهي. اهو ڪر. History will judge تاريخ
 بهترين منصف آهي پڙهندڙ بهترين منصف آهن ڇڏي ڏيو واتوڙي
 خلق کي! تو پاڻ ڪٿي لکيو هو ته "نام نهاد پاڪستاني ترقي پسمن
 ۽ سنڌي قومپرستن سان عقلي بحث ڪرڻ اُٺ کي رکشا ۾ ويهارڻ
 برابر آهي..."

ساجن مسلسل ڏاهپ سان پيريل اهڙي اعليٰ گفتگو ڪري رهيو
 هو جو آئون ماڻڙي ڪري سندس فڪر انگيز گفتگو ٻڌي رهيو هئس.
 منهنجي دل به چڪي کاڌو ته آئون ايمان به وڌيڪ ساجن سان دل جو
 حال اوريان ۽ ناياب صلاحون حاصل ڪريان.

"ساجن! اڄ کان پوءِ مون مان هيڪلائپ وارو احساس مڪمل فنا
 ٿي چڪو آهي. هاڻي مون کي ڪا به ڳڻتي ڪونهي آئون طوائفيت
 واري دنيا بابت رهيل ڪم وڌيڪ تيزيءَ سان مڪمل ڪرڻ جي
 ڪوشش ڪندس."

"ها. پر سرمد ايسٽائين تو هن دنيا بابت ڪيترو مشاهدو حاصل
 ڪيو آهي؟"

"ڪافي حد تائين آئون هن ظاهري طور پراسرار دنيا کي سمجهي
 چڪو آهيان. هاڻي مون کي نسل درنسل طوائفيت جي پيشي سان
 لاڳاپيل فردن جي پيڙا کي محسوس ڪرڻو آهي. انهن جي پيچيده
 رشتن کي سمجهڻو آهي. هاڻي مون کي آدم شناس ۽ فن شناس ٿي.
 هڪ اهڙي طوائف کي سمجهڻو آهي جيڪا هن پدرشاهي معاشري ۾
 سماجي درجا بندي جو شڪار ٿي. هميشه لاءِ طوائف بڻجي چڪي
 آهي. هو هن ڪوهر مان نڪرڻ جي ڪوشش به ڪري ته به ڪونه ٿي
 نڪري سگهي ساجن!!"

"يارا مون کي تنهنجي ڳالهه سمجهه ۾ ڪونه آئي."

ڳهر جي سربراھ آھي. مرد جي حيثيت پئي درجي واري شھري جھڙي
ھوندي آھي. ايستائين جو ڪا طوائف پٽ ڄڻندي آھي ته امڙ مايوس
ٿي ٿيندي ٿي آھي. پر ان سان گڏ ٻين عزيزن ۽ دلائل جو به منھن لھي
ويندو آھي.

”اڃا! يار اڃ تون هڪ نئين Taboo جو ذڪر پيو ڪرين.“

”نئون ڪونهي. اسان جي اکين جي سامھون زندگي گذاريندڙ
هڪڙي قبيلي جي چرڪائيندڙ سماجي ڪٿا آھي... توکي وڏي ڳالھ
ٻڌايان ته ڪي وھمي يا عقيدتي پرست طوائفون پٽ جي ھٿ تي
سمجھنديون آھن. ته اسان تي ڪنھن ڪارو جادو ڪيو آھي يا وري
فلائوپير اسان تي مھريان نه ٿيو تڏھن پٽ ڄميو.“
”او اوه، ايتري قدر؟“

”بلڪل. رولاڪين دوران مون ڪجهه دلائل کان اها به چرڪائيندڙ
ڳالھ ٻڌي. ته اڄڪلھ ڪيتريون وحشي طوائفون ٿرڙا سائونڊ
ذريعي پٽ ھجڻ جي تصديق کان پوءِ پنھنجو حمل به ڪيرائي
ڇڏينديون آھن.“

”او اوه، سرمد تو ته اڄ طوائفيت جو انتهائي چرڪائيندڙ روپ
ڏيکاري ڇڏيو يار!..“

”ها، وري دلچسپ ڳالھ اها ته ڏي: ڄمندي آھي ته امڙ ويجهي
عزيز ۽ ڄاڻو سڃاڻو گراھڪ گھرائي جشن ملھائيندي آھي.
خيراتون ڪندي آھي. امڙ سمجھندي آھي. ته مون پنھنجي متبادل
ڄڻي ڇڏي آھي. هاڻي آئون ڪڏھن به بڪ نه مرنديس. ساڄي
ايمان به توکي هن قبيلي جي هڪ دلچسپ ۽ دل ڌاريندڙ هڪڙي
ڳالھ ٻڌايان. ته هن قبيلي جون عورتون پنھنجي ڏينھن تي ڪڪ به
نه سھنديون آھن. لاڏ ڪوڏ مان پالينديون آھن ۽ کين اها به سٺي
ڏينھن آھن. ته توهان کي مستقبل ۾ رفاصه بڻجي. پنھنجي
خاندان جو نالو روشن ڪرڻو آھي...“

”تو کي ڪيئن آسان لفظن ۾ سمجھايان...!! دراصل ساڄن ايترا
مھينا آئون انهن طوائفن سان رس رهاڻ ڪري رهيو هئس. جن غربت
وڌندڙ مھانگائي. بيروزگاري ۽ فيشن دنيا سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي
هلڻ جي چڪر ۾ طوائفيت جي ڪاري دنيا ۾ پناهه ورتي هئي. هاڻي
مون کي ان قبيلي سان روح رھائيون ڪرڻيون آھن. جن وٽ عورت
ھميشه طوائف ٿي ھوندي آھي.“

”اڃا!!“

”جيءُ ساڄن! هن نيري اپ هيٺ هڪڙو اهڙو قبيلو به رهي ٿو
جن ۾ طوائفيت وارو پيشو گذريل ڪيترين صدين کان نسل در نسل
منتقل ٿي رهيو آھي. هن قبيلي ۾ عورت جو قوه جواني ۾ ماءُ ٿيڻ
پيشي جي لحاظ کان نقصان ڪار ھوندو آھي. ڇاڪاڻ ته شھوت
پسند گراھڪن کي خوبصورت. ننڍي ڄمار واريون ۽ قدبت ۾ هلڪي
بدن واريون عورتون پسند ھونديون آھن. سو عام طور تي اولاد جي جنم
سان عورت جسماني طور کلي ويندي آھي. تنھن ڪري اها واڌ ويجهه
ڪاروبار لاءِ نقصان ڪار ھوندي آھي.“

”اڃا..!!“

”جيءُ پوءِ به هن خاندان جون عورتون ڄمار جي هڪ حصي ۾
ڏيءَ جي پيدائش لاءِ درگاهن تي وڃي پڙ چاڙھينديون آھن. پاسون
باسينديون آھن. دعاون گھرنديون آھن ته من ڏيءَ ڄمي. اسان جو
مستقبل بيواھ ٿيڻ کان بچي پوي.“

”ڪمال آھي سرمد!! عام طور تي پٽ جي پيدائش لاءِ ماڻهو هر
نسر جا حيل ڪندا آھن. درگاهن جو پاسو وٺندا آھن. هتي ابتي
ريت آھي.“

”بلڪل. هن قبيلي جي ماڻھن جي رهڻي ڪهڻي. ريتون رسمون
بنهه انوکيون دلچسپ ۽ چرڪائيندڙ آھن. البتہ هي قبيلو مردانتي
سماج جي زنجيرن ۾ جڪڙيل آھي. پر پوءِ به هن قبيلي اندر عورت

اڄ آئون پاڻ کي اوڀرو محسوس ڪري رهيو آهيان. مون ڪجهه ناهي ڪيو. انگلش ڊپارٽمينٽ ۾ پڙهندي چار انگريز شاعرن جا نالا ياد ڪرڻ کان سواءِ آئون ڪجهه نه ڪري سگهيس. مون ڪجهه پڙهيو ئي ناهي. ڪجهه ڏٺو ئي ناهي. هن مدي خارج نصابي ڪتابن صفا محدود ڪري ڇڏيو آهي يار!! سو توکي وينتي آهي ته مون کي به پنهنجي زندگي جو حصو سمجهي، پنهنجي رولاڪين ۾ شامل ڪر. نه جيئن آئون به اسپاويڪ فعلن کان پاسيرو ٿي، ڪو سپاويڪ ڪم ڪريان يار..!!

”زبردست سوچ آهي، توکي خبر آهي ته منهنجي سڌائين اها آس رهي آهي ته علمي ۽ ادبي محاذن تي نئون نسل اهو ڪجهه ڪري جيڪو ڪم اسان جو پراڻو نسل ناهي ڪري سگهيو. سو منهنجي خواهش آهي ته تون هيرامنڊي ڏانهن پنڌ ۾ شامل رهو، ڇو ته هر اک وٽ پنهنجي معنيٰ ۾ پرڳڻ جي صلاحيت هوندي آهي.“

”بلڪل، آئون توسان مڪمل گڏ آهيان سرمد! جڏهن به حڪم ڪندين، آئون هلڻ لاءِ تيار آهيان، پر يار!! هڪڙو مسئلو آهي ته پنهنجي اتي ڪا ڄاڻ سڃاڻپ ڪونهي، سو ڪيئن پاڻ اتي جي تجربڪار طوائفن ۾ دلالت وٺ ٻهچندا سين؟“

ساجن جو اهو سوال بلڪل درست هو. نيٺ مون کيس اها ڳالهه به ٻڌائي ته ”انهي لاءِ ڪراچي ۾ رهندڙ هڪڙي رفاصه بيگم ريشمان مڪمل تعاون جو يقين ڏياريو آهي. هن مڪمل ڏس پتا ڏنا آهن، ته ڪٿي رهائش اختيار ڪرڻي آهي ۽ ڪنهن ڪنهن سان ملڻو آهي.“

”اڃا! پوءِ يار ڇا چون ڏيرون. بس جلدي نڪرڻ گهرجي، پوءِ وري ٻيهر ويجهائجي ويندا.“

”ها آئون پتي سٽي ڪجهه پئسا هٿ ڪريان، پوءِ نڪري هلنداسين.“

”اندازن گهڻو خرچ ايندو؟“

اهي پنهنجي ٻارن جي پرورش اهڙي ماحول ۾ ڪنديون آهن، جو ننڍپڻ جي وهيءَ ۾ ئي معصوم اکيون هن ڪٿا کان بخوبي آگاهه ٿي وينديون آهن. ته زندگي گهنگهرو ٻڌي ٽپڪا ڏيئي، پياسي وجودن کي ريجهائڻ جو نالو آهي.“

”يار سرمد! ڏس، هر ساهه واري جيو لاءِ زندگي ڪيڏي نه ڏکي ۽ ڪيڏي نه اڙانگي آهي!! هر جيو کي زندهه رهڻ لاءِ جوڪم، حيل ۽ جدوجهد ڪرڻي پوندي آهي.“

”بلڪل اها ڳالهه درست آهي ته زندگي مسلسل جدوجهد جو نالو آهي. هن پرڻوي ۾ جيڪو جيو جدوجهد نٿو ڪري، اهو فنا ٿيو وڃي. پر پاڻ جنهن قبيلي بابت گفتگو ڪري رهيا آهيون، انهي جي سماجي زندگي جي چونڊ فطري ناهي، اهي ماڻهو طبقاتي نظام جا شڪار ٿيل ماڻهو آهن... هي قبيلو جن کي هن خطي جا ماڻهو ”ڪنجر خاندان“ جي نالي سان سڏيندا آهن، اهو خاندان طبقاتي نظام جي هڪڙي انتهائي پوائتي شڪل جو زنده مثال آهي. ساجن! طبقاتي نظام پنهنجي جوهر ۾ انتهائي پوائتي شڪل رکي ٿو.“

”ها، پر سرمد منهنجي خيال ۾ هنن ماڻهن جي ڪلهن تي مردانو سماج به چڙهي ويٺو آهي، جنهن هنن جي ڪرنگهي جي هڏي ٽوڙي ڇڏي آهي.“

”تون بلڪل صحيح پيو چوئين، تڏهن ته هن قبيلي جي ماڻهن پاڻ تي ”ڪنجر“ جو لقب قبول ڪيو آهي... بهرحال ساجن! تاريخ ۾ جيڪي ماڻهو همٿون هاري ويهندا آهن، انهن کي وقت انتهائي بي رحمي سان لتاڙي ڇڏيندو آهي... ڄاڻي! هاڻي مون کي هنن لتاڙيل ماڻهن جون ڪٿائون ٻڌيون آهن، انهي لاءِ مون کي هر صورت ۾ هيرا منڊيءَ لاهور وڃڻو آهي، ڇو ته اتي ڪنجر خاندان جا ماڻهو وڏي اڪثريت ۾ آباد آهن.“

”سرمد! تنهنجو هي ڪم وڏو سپاويڪ ڪم آهي، سچ پچين

”بس بيگم ريشمان جو وڙي تنگ ڪاره ڪم ڏيڪاري ٿو ته صرف
رهائش ۽ کاڌي پيئي جو خرچ ايندو.“
”پوءِ ته يار واه جو جگر ٿي چڪو آهي. بس ڪجهه ڏوڪڙ هٿ
ڪر. ڪجهه مون وٽ آهن. ٺڪري هلڻ گهرجي.“
”ها“

”يارا هاڻي پوڄن جو بندوبست ڪجي؟“
”ها يارا مون کي به صفا چئي بک لڳي آهي.“

(8)

مارچ مهيني جي ڪا تاريخ هئي. مون ۽ ساجن اهو فيصلو ڪيو
ته ايندڙ چئنڇر جي شام لاهور ڏانهن نڪرڻ گهرجي. ٻئي طرف
هيرانمدي ڏانهن پنڌ ڪرڻ جي خبر، سڄي سنگت وٽ ڪنهن لڪڙ
تار ذريعي پهچي چڪي هئي. اهي دوست جن کي خبر هئي ته آئون
ڪافي مهينن کان طوائفيت واري جهان تي تحقيقي ڪم ڪري رهيو
آميان آهي گهڻو ڪو ڪچيا، باقي جيڪي اڻواقف هئا، اهي دوست
چاهي ته جنسي بک واري ڪيفيت آڻي، چڻ لڳا هئا. ”بس يار
تنهنجي مرضي.“

ڊاٽرن اندر بند سماج ۾ خاص طور مڊل ڪلاس جو نوجوان جنسي
فرسٽريشن جو جيترو شڪار آهي، اها پيڙا ڏاڍي چرڪائيندڙ آهي. هي
نوجوان هٿ رس ذريعي پنهنجي جنسي تڙپ کي مات نه ڏين. ته هر روز
ڪيترائي نوجوان جنسي فرسٽريشن سبب خودڪشيون ڪن.

بهر حال اسان ته روحن جي قبرستان جي زيارت ڪرڻ لاءِ وڃي
رهيا هئاسين. پر پوءِ به ڪيترائي ذاتي دوست سمجهڻ لڳا هئا ته اسان
عياشي ڪرڻ وڃون پيا، ايتري تائين جو منهنجي ڪلاس پاڻي ۽ صفا
واميات دوست همد جمال کي جڏهن پتو پيو ته سرمه وارا هيرانمدي
وڃن پيا، ته هوش ڪري ويٺو. ”آئون توهان سان گڏ هوندس.“

مون کيس ڪافي سمجهايو ته ”تون جنهن ڪم لاءِ هلڻ چاهين
ٿو ان ڪم سان اسان جو پري تائين ڪو واسطو ڪونهي. اسان
تحقيقي خيال کان وڃي رهيا آهيون.“ پر هو سڀئي طبقي جو الهڙو

نوجوان هو. نيٺ هڪون مڙيو ۽ چيائين: "هر صورت پر توهان سان گڏ هلندس. مون کي هيرامنڊي جون چوريون ڏسڻيون آهن. پئسا منهنجا آهن. توهان جي چوڻي ڳڻهه سڙي!"

نيٺ اسان جي گروپ ۾ هڪڙو جنسي رويو ڪندي هڪڙي شامل ٿيو هو. مون ۽ ساجن پنهنجي ڀر ۾ فيصلو ڪيو ته سڀئي ڌر آهي. ڪجهه مالي فائدو ڏيندو ۽ ان سان گڏوگڏ پاڻوڊر واري ڪير جي بيدار جئريشن جون حرڪتون به ڏسڻ لاءِ ملنديون. جيڪي متان ڪنهن قدر فائدي مند ثابت ٿين هر محقق لالچي شخص هوندو آهي. هو پنهنجي ڪم جي سلسلي ۾ ڪنهن گڏهه کي به ڀاڪر پائي سگهي ٿو.

ريل جي ويڃ جو وقت 09 وڳي جو هو. اسان رات جو 08:30 وڳي ڌاري اسٽيشن تي پهتاسين اڃان اڌ ڪلاڪ ريل ۾ دير هئي. آئون ۽ ساجن خالي پيل بئنج تي ويهي رهياسين ۽ فهد جمال پنهنجي عادت کان مجبور ٿي. اسان کي چيائين: "توهان هتي ويهو آئون اڪيون ٿڌيون ڪري اڃان ٿو مون ٻڌو آهي ته پارڪن، فوٽ پائڻ ۽ لاري اڏڻ کان سواءِ ريلوي اسٽيشنون به طوائف جو اهر آستانو هونديون آهن."

مون سندس ڳالهه کي رد ڪندي چيو ته "اها ڳالهه بلڪل غلط آهي. ڇاڪاڻ ته ريلوي اسٽيشنون ۽ بس اسٽاپ مسافرن جون جڳهيون آهن. هتي طوائف جو ٻيهر فصول آهي."

منهن چيو هڪڙي "آڙي چريان! هنن آستانن تي پنهنجي منزل ڏانهن ويندڙ مسافرن کان سواءِ منزلن کان رهجي ويل شڪاري به آساني سان پنهنجو شڪار هٿ ڪندا آهن."

فهد جي الجيرا مون کي سمجهه نه آئي هئي: "بس تون وڃ، چڪر هڻي اچ."

فهد هليو ويو آئون ۽ ساجن غور ويچار وارين نگاهن سان اسٽيشن تي ٻريا ڏسڻ لڳاسين. ڪنهن به پرڏيهي محقق کي جيڪڏهن پاڪستاني ماڻهن جي سماجياتي زندگي بابت اسٽڊي

ڪرڻي آهي ته تحقيق لاءِ پاڪستاني ريلوي اسٽيشنون بهترين جايون آهن جتي ويهي پاڪستاني معاشري کي سمجهي سگهجي ٿو. اسان پنهنجي چوڌاري ٻريا ٿيل ڏمچڪر کي غور سان ڏسي رهيا هئاسين. ته اوچتو اسٽيشن تي سڌائين خراب رهندڙ لائوڊ اسپيڪر تي ڪانگهڙن ۾ گهيريل آواز ٻڌڻ ۾ آيو. پوءِ هر طرف افراتفري مچي وئي ۽ انهن اسان جي سامهون ريل گاڏي اچي بيٺي. جنهن جي بوگين تي وڏن اکرن سان لکيل هو پاڪستاني ڪوچ.

هن ئي ريل تي اسان کي لاهور جو سفر ڪرڻو هو. ريل جيئن ئي دل ڌاريندڙ رانپات ڪري پهتي، ته مسافرن ۾ ڏمچڪر حد درجي تائين مچي چڪي هئي. هر ڪو هن وٽ پڪڙ ۾ هو ته پهرين ريل ۾ آئون چڙهان. اسان ماٺ ڪري پريان بيهي رهياسين. اوچتو منهنجي زبان مان هي جملو نڪري ويو ته "فضيلت سان ريل يا ڪنهن گاڏي ۾ سفر ڪرڻ پاڪستاني ماڻهن کي سيکاريوئي نه ويو آهي."

مون کي هن جملي چوڻ جي دير هئي. ته ڀرسان بيٺل فهد جمال روايتي انداز ۾ شايد زندگي ۾ پهريون دفعو ڏاڍي دلچسپ ڳالهه ڪئي هئي ته "جنهن ڏينهن پاڪستاني ماڻهن فضيلت سان مسافري ڪرڻ سکي ورتي، انهي ڏينهن پاڪستان ۾ ماڻي جون نديون وهي سگهن ٿيون."

هن جملي کان پوءِ مون غور سان فهد ڏانهن ڏٺو پر هن ڪا خاص توجهه نه ڏني هئي. هاڻي هو به ٻين مسافرن جيان رش توڙي اڳتي نڪرڻ جون ڪوششون ڪري رهيو هو. چڻ مون کي ۽ ساجن کي چڻي رهيو هو ته "هي پاڪستان آهي. هتي زندگي جي گڏي تي چڙهڻ جو اميوئي طريقو آهي نه ته ٻارهي رانديگر جيان شايد ڪڏهن به توهان کي پنهنجي راند کيڏڻ جو موقعو ميسر نه ٿي سگهي."

ڪجهه ئي دير ۾ ڪن ڪائيندڙ شور ٻريا ڪندڙ ريل هلڻ لڳي. شور ايترو جو منهنجي ڪنن ۾ سور پئجي ويو هو. فهد مون ڏانهن ائين ڏسڻ لڳو چڻ ڪا ڪچي گار ڏيڻ وارو هجي. ساجن خاموش رهيو هو.

اوجتو ساجن جي ڀرسان ويٺل همراھ ”گندي هوا“ ٻاهر ڪڍي ته ساجن کان ڊگھو ٽھڪ نڪري ويو ٽھڪ جو سبب پڇڻ کان اڳ بدبوءِ اسان تائين پهچي چڪي هئي. اسان ٽئي ٽڪ تي هٿ رکي، پنهنجي ٽھڪن کي روڪڻ جي ڪوشش ڪري رهيا هئاسين، پر جنهن پوڙهي چاچي ڪارروائي ڪئي هئي، ان جي چهر تي ڪوبه گھنج ڪونه پيو هو ڪابه حيرت ڏسڻ لاءِ نه ملي هئي.

بدبوءِ جيئن ئي هوا سان ملي ختم ٿي، ته فهد مون ڏانهن مخاطب ٿيندي طنز به لهجي پر چيائين: ”سرمدا چاچي پاڻ کان ڪهڙو پلاند ورتو؟“

فهد جي دلچسپ ڳالهه تان مون کان ٽھڪ نڪري ويو. مون کيس سنجيدگي سان چيو ”يارا هي هنن ماڻهن جو پراڻو الميو آهي.“
”واقعي؟“ (هلڪو ٽھڪ ڏيندي)

”ها، پراڻي پنجابي نسل پر هڪڙي ڪمزوري اها به آهي ته اهي پريل محفل پر ”گندي هوا“ ۽ ڦٽاڪو ڦاڙڻ“ کي ڪو عيب ڪونه سمجهندا آهن.“

”اڃا وڏي ڳالهه آهي!!“ (فهد پنهنجي مخصوص انداز ۾) ”پر يارا هوائي فائر ڪرڻ کان اڳ ٻار هجي جو خيال ڪرڻ گهرجي.“
”ماٺ ڪريو، چاچو پاڻ ڏانهن مشڪوڪ نگاهن سان ڏسي پيو سايد هو سمجهي پيو ته سوڀري کان مون تي پيا ڪلن.“ (ساجن مون کي به فهد کي خبردار ڪندي)

اڃان اسان جي وچ ۾ ڪجهه دير لاءِ ماٺ آئي، ته اوجتو ڀڳڙا ۽ ٻار جون شيون وڪڻندڙ هڪڙو نوجوان چوڪرو اسان جي سينن وٽان گذريو ته فهد کيس سڏ ڪندي چيو ”هڪڙي ڳالهه چوان؟“
”ها چئو.“

”دل ۾ نه ڪندين؟“

”نه نه.“

”مون کي ڪيئن خبر پوي ته تون دل ۾ نه ڪندين؟“

چوڪرو ٽھڪ ڏيندي ”پاڻو هائي چئو به ڪٿي!“
فهد ٿڌو ساھ ڪڍندي ”بس ماري ڇڏي!“
چوڪرو ٻيهر ٽھڪ ڏيندي ”يارا ڇا ٿيو؟“
”بس يارا تو ماڻوس ڪري ڇڏيو.“

چوڪرو اسان ڏانهن مخاطب ٿيندي ”پاڻو! مون ڪا اهڙي ڳالهه چئي؟“

مون ۽ ساجن انڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو ته فهد نيٺ ذات کاڌو ۽ سنهڙي آواز ۾ چيائين، ”ڏي خبر، ريل ۾ ڪو حُسن وغيره آهي يا رڳو وڏر گوشت؟“

نوجوان به پانت پانت ڀٽڪيل هو، سو بنا ڪنهن حجاب جي چئي ڏنائين، ”پوري ريل حُسن کان وانجهيل آهي، رڳو بوگي نمبر 8 ۾ ڪچو مال آهي، پر دلال ويٺل آهي، لڳي ٿو لاهور پيا وڃن.“

ٻارن جون شيون وڪڻندڙ نوجوان جو اهو جملو ڇا چوڻ فهد جمال جي پينٽ ۾ جن ڪپڙو پئجي ويو هو، هر هر چوڻ لڳو ”بس“ هڪڙي بوگي جو مفاصلو آهي... ”يار ساجن!! هن چڪر هڻي اچون.“ .. ”يارا ويهي ويهي ٽڪي پيا آهيون، هل بوگين جو چڪر لڳائي اچون.“ .. ”ڪاش! بوگي نمبر 8 ۾ پنهنجون سينون هڃي ها.“ .. ”سرمدا توکي ڇا ٿو لڳي، ته چوري ڪوڙ ته ڪونه ڳالهائين.“ .. مسلسل رنگت ٻڌڻ کان پوءِ مون ساجن کي عرض ڪيو ته ”ساجن! نياڳي کي بوگي نمبر 8 جو ديدار ڪرائي اچ، نه ته هي سڄي واٽ رت پيئندو.“

”نه يارا اهڙي ڳالهه ڪونهي، دراصل سفر پورو ڪرڻ لاءِ ڪو ته موضوع هجي.“

”موضوع بوگي نمبر 8 آهي؟“ (ساجن هلڪو ٽھڪ ڏيئي)

”ها، سرمدا هن موضوع تي ڪوشش ٻڌائي!!“

”هائي ماٺ ڪري ويه. مون کي ريل جي سلسل گور سبب اڌ شي جو سوڀ پئجي ويو آهي. آئون مٿئين ڀرت سٺ تي سمجه ٿو.“

”آئون ڪيئن وڃان، رات جو پراڻي ٻوڱي ۾ چريو ٿيو آهين ڇا!“
 ”بس يارا توکان ايترو ڪم به ڪونه ٿو پڇي!“
 ”هيلي! آئون ڪونه ويندس“
 ”بس، ٺيڪ آهي، ٿوري مان خبر پئي.“

فهد ٻيهر ٺاٽڪ ڪري منهن سڄائي ويهي رهيو. نيٺ سنگت ۾
 هلڻ جي ريت نڀائيندي آئون ٻوڱي نمبر 8 ۾ ويس، جتي هڪڙي
 سهڻي نر ٽڪاءُ پنهنجي مڙس سان گوڙا گوڙي سان ملائي ڪچهري
 ڪري رهي هئي. هڪڙي سرسري نظر ڦيرائي، واپس فهد وٽ آيس
 هن يڪدم سوال ڪيو: ”ڏي خبر؟“
 ”اڙي يارو! تازو پرنٽيل جوڙو آهي، هو پنهنجي مڙس سان
 ويٺي آهي.“

”مڙس سان؟ (منهن خراب ڪندي)
 ”ها“

”نه يارو! ايڏي سهڻي مائي، اهڙي چرپٽ سان گڏ...!“
 ”بس، هتي گلن جو انجام اهڙو ئي ٿيندو آهي.“
 ”ها، پر آئون جنهن تائيم ويو هئس، اهي کلي رهيا هئا يار پليو
 آهين، مائي مون کي پار واري جوڙ جي پئي لڳي.“
 ”ڪجهه شرم ڪر، شرم، مڙس اٿس، مذاق به نه ڪري.“
 ”ڏس، وري اديب ٿي بيٺو آهين نه، يارو! ايڏي سهڻي مائي، اهڙي
 نڀاڳي سان مذاق پئي ڪري، مون کي عورتن تي حيرت ٿيندي آهي...!“
 ”حيرت جي ڳالهه ڪونهي، هي جاگيردار ٿو معاشرو آهي، هتي
 عورت جي زندگي جا فيصلا مرد ڪندو آهي ويچارين عورتون اڪيون
 ٻوٽي نصيب جو ڪيل چئي، اهي فيصلا قبول ڪنديون آهن.“
 ”بس يارو ڪاش هتي آئون هجان ها! (مود کي خاموش
 ڏسي، پارائي لهجي ۾) يارو! قسمت سدائين بي تڪن جو ساٿ ڇو
 ڏيندي آهي؟“
 ”ڏيکارين ٿي نه پنهنجو هوسي روپ.“

”ها پر مائي! جو ڪوبندوست ڪريو مون کي بڪ لڳي آهي.“
 ”ترين جو سفر هڪ دفعو پهرين به مون ڪيو آهي، پاڪستاني
 ترين جي مائي! ڪن بڪ پلي آهي، نه ته باٿروم جو پاسو ڪون
 ڇڏيندي.“

”پوءِ هو سامهون وارو همراه ڪيئن پيو جانور ڳڙ ڪائي؟“
 ”منهنجي جواب کان اڳ ساڄن چيو: ”اهو چوڌري آهي، پورو
 ملڪ ڳڙ ڪائي ويو آهي.“

فهد کي ساڄن جي رومال ۾ ويڙهيل ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي ۽
 چيائين، ”ڪنڌ ۾ ميلائي هار پاتل اٿس، لڳي ٿو ته ڪنهن ميلي تان
 بيواجي.“

ساڄن جواب ڏنو پئي، ته مون وچ ۾ تنگ هئي، ڳالهه ٿي غم
 ڪري ڇڏي. ”بس ٺيڪ آهي، جنهن کي بڪ لڳي آهي، اهو روهرڙي
 جنڪشن تي مائي! ڪائي، آئون آرام ٿو ڪريان.“

آئون چادر اوڏي سمهي پيس، جلد ئي گهاٽي ننڊ رڪوڙي ويئي.
 اڃان گهاٽي ننڊ ۾ ئي هئس، ته فهد مون کي ڏونڌاڙي اٿارڻ لڳو مون
 سندس چهره ڏانهن ڏٺو ته سندس چهرو لٽل هئس ۽ چوڻ لڳو: ”يارو!
 مون کي ننڊ نٿي اچي، گڏجي آيا آهيون ته توهان کي ڪمپني ڏيڻ
 گهرجي توهان سنگت ۾ صحيح ڪونه پيا ڪريو، ائين ڪونه
 ٿيندو آهي.“

آئون ٽپ ڏيئي اٿيس، ته هو به ٽپ ڏيئي مون واري ڀرت تي چڙهي
 آيو رات جو ٻيون ڀيرو هو سڄي ريل تي خاموشي ڇانيل هئي، اسان
 سگريٽ ڏکايد، هاڻي فهد آهستي آهستي پنهنجي ڪيل ڊرامي تان
 پردو شاطر انداز ۾ ڪڍڻ لڳو: ”يارو! ٿوري دير پهرين ٻوڱي نمبر 8
 ۾ ويو هئس، صفا مست چوريءَ ويئي آهي، پر هو هڪڙي بي سري
 همراه سان ڪچهري ڪري رهي هئي، لڳي ٿو گراهڪ آهي!“
 ”تي سگهي ٿو.“

”تون ڏسي اڄ، استاد ماڻهو آهين.“

رڪشا ڪري اسان انارڪلي بازار ۾ هڪڙي سڀاڻي هونل جو
هڪرو ورتوسين. ڪمري ۾ داخل ٿيڻ شرط ئي پنهنجي بيگ کي
ڀنگ تي اڇلائي. آئون واش روڊ ۾ هليو ويس. پاڻي ئي مون کي پهر
انساني روپ ۾ آندو هو.

ڪجهه دير آرام ڪري نوي وڳي ڌاري ماني کائي. اسان انارڪلي
بازار گهمڻ جو فيصلو ڪيو. لاهور جي قديم ۽ مشهور انارڪلي بازار
اڪبر بادشاهه جي دور جي درباري رقاصه انارڪلي جي نالي سان
مشهور آهي. پر صغير ۾ انارڪلي ۽ اڪبر بادشاهه جي پٽ شهزادي
سلير جي پريم ڪهاڻي تاريخي شهادت ثابت نه ٿيڻ باوجود هڪ
بدنصيب ۽ اداس محبت جو داستان آهي. ان داستان جي هيروئن
انارڪلي جي نالي سان قائم. لاهور جي انارڪلي بازار بابت به
ڪيترائي قصا ۽ ڪهاڻيون پڙهڻ ۽ ٻڌڻ لاءِ منن ٿيون. چيو وڃي ٿو ته
ڪنهن دور ۾ انارڪلي بازار ڪٽڪ رقص ڪندڙ رقاصائن جي بازار
هئي. جتان طبلي ۽ گهنگهرو جي آواز جون سرگوشيون ديوانن کي پاڻ
طرف ڇڪينديون هيون.

حسن آواز ۽ رقص جي هر دور ۾ حڪمراني رهي آهي. ايسٽائين
جو جابر حڪمران به حسن آواز ۽ رقص اڳيان پنهنجو سڀ
جهڪايو آهي. پر اسان جڏهن انارڪلي بازار پهتسین ته حسن آواز
۽ رقص تڏاس تي تنگجي چڪا هئا. قديم عمارتون هڪڙي پراسرار
ڪٿا بيان ڪري رهيون هيون. اڄ ڪلهه انارڪلي بازار ٻن حصن ۾
ورهايل آهي. هڪ پراڻي انارڪلي ۽ ٻي کي نئين انارڪلي بازار چيو
وڃي ٿو. ٻئي بازارون روزمره جي مختلف شين جي خريداري ۽ کاڌي
پيئي جي هونلن جون مکيه مرڪز طور مشهور آهن. ٻنهي ٻارڙن جي
مختلف گليبن ۾ پٽڪڻ کان پوءِ اسان هونل تي آياسين. ڊگهي
ٽڪاوت. اسان کي اڳهورنڊن سان ملاقات ڪرائي ڇڏي هئي.
صبح اٿڻ سان ئي اسان روحن جي قبرستان طرف وڃڻ جو ارادو
ڪيو. آئون هر هر استاد اڪبر جو نمبر ٻاٺل ڪرڻ لڳس. پر ڪوبه

”ڇو؟ آئون هن هنگري جي سڀيت کان گهٽ آهيان ڇا!!“
”نه تنهنجي سوچ انتهائي ڪريل آهي. امير طبقي عورت کي
رانديڪو سمجهيو آهي. ڪجهه حياءُ ڪريو. انسان کي انسان سمجهو.“
”بس يار آئون مون کي امير ٿو سمجهين!!“
”نه توکي اميرن جي پاڙي ۾ رهندڙ سندن اوڀر کائيندڙ پيارو
دوست سمجهان ٿو.“

فهد هڪ ٻڙڪ ٻاهر نه ڪڍي. منهن ٿٺائي. هلڪيون گاريون
ڏيندي منهنجي ٻرڻ تان لهي پريان گيت ڏانهن هليو ويو. ٻوڳيءَ ۾
ماڻ ڇانيل هئي. ٻاهر گهگهه ڪاري اونڊاهي هئي. جنهن مان ريل شور
سان پنهنجو رستو ٺاهي رهي هئي. آئون پهر سمهي پيس.
اڳهورنڊن ۾ هئس. ته فهد وري صبح جي پهر ۾ اٿاريو. ”اٺ سرمد!
بهارل پور آيو آهي. هيٺ هلي. چانهه پيئون. پڪ منهنجا لاه ڪڍي
چڊيا آهن يار!!“

اسان ٽيئي چٽا ترين مان هيٺ لٿاسين. مٿيءَ ۾ پيپوت ٿي چڪا
هئاسين. سو پهرين ٻوڙ پاڻي جي نلڪي ڏانهن ڪشي سين. هٿ منهن
ڌوئي چانهه جي ڪينٽين تان چانهه جا ڪپ ورتاسين. چانهه جو ڇا
ڇڪ پون. چانهه چانهه نه هئي ڇڻ مينهن جو مٿه ساڄن ته الٽي ڏيئي
چانهه جي سرڪ ٻاهر ڪڍي ڇڏي هئي.

هاڻي ته اسان جي وچ ۾ ڪچهري جو موضوع ريلوي نظام بڻجي
ويو هو. فهد هن ريلوي نظام جي گندي حالت ڏسي. هن نظام جو ڪتر
مخالف بڻجي ويو هو. هو هر عوام جي ٽيڪس تي هلندڙ حڪومت
جي بيٺه گورننس کي گاريون ڏيئي. پنهنجي اندر جي فرسٽريشن دور
ڪري رهيو هو. آخرڪار ريل لاهور اسٽيشن تي پهتي اسٽيشن تي هر
طرف رش ٿي رش هئي. سو انگريز دور جي ٺهيل تاريخي اسٽيشن کي
ڏسڻ کان سواءِ اسان اسٽيشن تان ڀڄڻ جي هڪڙي سين. ڇاڪاڻ ته
ريل جي ٽڪائيندڙ سفر ۽ مٿي اسان جو اهڙو حشر ڪيو هو جو اسان
پنهنجي وجود کان بيزار ٿي چڪا هئاسين.

همراه هڪڙي مخصوص رکشائي انداز سان رکشو استارت
ڪري اسان احتجاج ماڻهن کي اڌ رستي تي لاهي ڇڏڻ لڳو. ”بس هتان
هیرامندي شروع آهي.“

اسان اتي لهي پياسين. ڪرايو ڏيئي چند قدم پريان بيهي اڃان
استاد اڪبر جو نمبر پئي ملايو ته رکشا واري مون کي سڏ ڪيو
پاڪ ڏامني جو ليڪچر ڏيندڙ همراه چين تي هڪڙي مخصوص
مرڪ آهي، اوچتو حيران ڪندڙ ڦاٽ کاڌو ”هیرامندي پر ڪجهه
ڪونهي. ٺڳن جو راج آهي. توهان پري کان آيا آهيو مهمان آهيو
تنهنجو هتي هڪ دوست آهي، اهو مال سڀلاءِ ڪندو آهي ڇو ته
آئون ان سان ڳالهائين؟“

اسان جيڪي پاڻ کي وڏا خفتي ۽ رول سمجهي رهيا هئاسين
مراه جي اوچتو ڪيل انڪشاف تي هڪ ڀل لاءِ صفا حيران ٿي
پياسين، جن پنهنجي شڪست تسليم ڪري رهيا هئاسين. ته اڃان
هن سوداگر دنيا منجهه اسان ننڍڙا ٻار آهيون

رکشا واري جي مهمان نوازي جي دعوت کي هلڪو تهڪ ڏيئي
رد ڪندي مون استاد اڪبر جو نمبر ملايو. هن دفعي وري استاد اڪبر
ڪال نه ڪئي رهيو هو. اسان راهه ويندڙ چند ماڻهن کان هیرامندي جو
ڏس پڇڻ لڳاسين، ته اهي اسان جي چهري کي غور سان ڏسي ائين
جواب ڏيڻ لڳا، جيئن ڪنهن نئين ماڻهو کي ريگستاني ماڻهو جواب
ڏيندا آهن.

نيٺ استاد اڪبر ڪال ڪندي ۽ هن ٻڌايو ته ”رکشا وارو اسان
سان وڏي پٽي ڪري ويو آهي. اڃان ٿورو پنڌ آهي. توهان شايد نه
پهچي سگهو سو ڪنهن رکشا واري کي موبائل ڏيو ته آئون کيس
ڏيري جو پتو ڏيانس.“

ٿوري ئي پنڌ تي اسان هڪڙي عمارت اڳيان آياسين، ته پريان
هڪڙي سوڙهي گلي مان ايندڙ شخص پرجوش انداز سان مليو سندس
عمر لڳ ڀڳ 70 سال هئي. پوءِ به ڏسڻ ۾ چست نظر اچي رهيو هو ڏسڻ

جواب موصول نه ٿي رهيو هو استاد اڪبر جو موبائل بند هجڻ سبب
منهنجي وجود تي ڊگهي مايوسي واري ڪيفيت ڄاڻجڻي ويئي هئي
ڇو ته استاد اڪبر ئي ته هو جنهن جي باري ۾ بيگم ريشمان ٻڌايو هو
ته ”هن جي اکين ۾ هیرامندي جا ڪيئي سچ محفوظ آهن، ڪيئي
چنڊ محفوظ آهن، ڪيئي ستارا محفوظ آهن، ڪيئي چنڊ گرم
محفوظ آهن، ڪيئي اونڊاهيون محفوظ آهن، ڪيئي ڪوئلن جون
ڪٽائون، مڙن جو رقص، چڪور جون چاهتون محفوظ آهن.“

اهڙي آمد شناس ۽ فن شناس روڳي ڪردار کان سواءِ ”هیرن
جي منڊيءَ“ ۾ قدم رکڻ فضول هو. آئون اداس ٿي چڪو هئس. هر
هر نمبر ٻائل ڪري رهيو هئس. ساجن خاموش هو. فهد لنڊجي
چڪو هو. هو هجڻ ۽ نه هجڻ واري فڪر کان بي نياز الهڙ نوجوان
هو شڪر. اوچتو استاد اڪبر جو نمبر لڳي ويو جن وڃايل خواب
جي ساڀيان ٿي پئي هئي.

استاد اڪبر انتهائي سبانهڙي انداز سان اسان کي
هیرامندي واري علائقي ۾ رقص جي حوالي کان مشهور هڪڙي
ديري تي اچڻ جي دعوت ڏني. اسان يڪدم هوٽل کان هيٺ
ٿياسين. چند ئي قدم تي ڪجهه رکشا پيل هئا، ته هڪڙي
رکشا واري کي مون هیرامندي هلڻ جو چيو ته هو غور سان
منهنجي چهري کي ائين ڏسڻ لڳو جن مون کيس ڪا واردات
ڪرڻ جي دعوت ڏني هجي. ڏاڍو عجيب شخص هو. چين تي
هڪڪي مرڪ آهي چيائين: ”اتي خيرن سان ٿا وڃو؟“

منهنجي ڪجهه ڇوڻ کان اڳ فهد چيو ”هیرا تلاش ڪرڻ“
پوءِ هو اسان کي اخلاقي پٽيءَ پڙهائڻ لڳو. اسان به عجيب ماڻهو
هئاسين. يڪدم ڪنهن پٽي رکشا واري سان ڳالهائڻ بدران سندس
اخلاقي پاشڻ ٻڌڻ لڳاسين. نيٺ مون ڪڪ ٿي چيو ”هيلي اسان
پهرين جوڙجا بداخلاقي آهيون. هلاو اٿئي يا نه؟“
”ها ها، ويهو ويهو“

ڪنڌي "هان! ريحانه جي ڪهڙي ڳالهه ڪجي. وقت هن عورت سان
 دوکو نه ڪري ها. ته هو ڪمال جي آرٽسٽ هئي. اسان ڪيتريون ئي
 محفلون گڏ ڪيون... (اداس اڪيون. جنهن منجهه هيرامنڊي جي
 سموري تاريخ جو ڏس پتو ملي رهيو هو اسان طرف ڪنڌي هي
 هيرامنڊي هئي. هاڻي جسمن جي منڊي آهي سڀ ڪجهه فنا ٿي
 چڪو آهي. هاڻي روحن کان خالي جسم آهن. جيڪي ستن اڳهن پر
 رڪامجي رهيا آهن... پوڙهي رقاصه پنهنجي ۽ پنهنجي ابن ڏاڏن جي
 ماضي کي ياد ڪندي اوچتو مڪمل اداس ٿيو وڃي. رڻي جي پلڻ سان
 ڇهرو اڳهندي ديدار نالي همراھ کي سڏ ڪري ٿي. ڪڙڪ دود پتي
 ڇانه جو چڻي. پير سان پيل ننڍي ٿيلهي مان سليمان پان وات ۾ هڻي
 هو ٻيهر يادن کان موٽي اچي ٿي. هاڻي روايتي انداز ۾ گفتگو
 ڪندي "اسان خانداني ماڻهو آهيون. پراڻا قسمت اهي ڏينهن ڏيکاريا
 آهن. جواج لاهور جي موت تي تعزيتون وصول ڪري رهيا آهيون."
 تڪڙ ڪندي اوچتو مون کان هڪڙي گستاخي ٿي وئي. "مليبا
 لاهور جي موت تي تعزيتون وصول ڪري رهيا آهيو يا هيرامنڊي جي
 موت تي؟"

هڪي مُرڪ چين تي آڻيندي "لاهور مان سنگيت. رقص ۽ فن
 ڪڍي ڇڏيو ته باقي لاهور ۾ آهي ڇا.!! "جتي لاهور نهن ڏکيا. وه
 جيا ٿي نهن" اهو پهاڪو ٻڌو آهي؟"
 "جي بلڪل."

"ڇا هن پهاڪي پٺيان هن ڳالهه طرف اشارو آهي. ته هتي جا
 سري پايا مشهور آهن...؟" (چيڙن تي هڪي مُرڪ آڻيندي) "نه
 بيٺوڙن کي ڪير ٿو پڇي! لاهور فنڪارن جو شهر هو لاهور فن جي
 ڪري مشهور هو. فن هيرامنڊي ۾ هو ۽ هيرامنڊي لاهور جي دل هئي
 تنهنڪري عام طور تي اهي پهاڪو مشهور ٿيو ته جنهن لاهور جو
 مُرڪس. آواز رقص ۽ فن نه ڏنو تنهن ڪجهه ڪونه ڏنو پر افسوس!
 ٻُڙن لاهور کي بدنام ڪري ڇڏيو..."

سان ٿي مون کي دل ۾ ويسا ٿيو ته بيگم ريشمان مون کي هڪڙي
 خفتي ماڻهو جو ڏس ڏنو آهي. پر ٿوري دير پهرين رڪشا واري همراھ
 جو ادا ڪيل دلچسپ ڪردار منهنجي وشواس کي ٿورو جهٽڪو ڏيئي
 رهيو هو.

وڏا شهر ماڻهن جي اعتبارن سان وڏيون ناانصافيون ۽ ويسا
 گهاٽيون ڪندا آهن. سو شهرن ۾ هر قدم چنڊي ٿوڪي ڪٽجي. نه ته
 اک چنپ ۾ ڊگهي اداسي مقرر پئجي ويندي.

بهر حال مُرڪر باوجود استاد اڪبر مون کي پهرين نظر ۾ فتون
 لطيف واري شعبي جو ماڻهو لڳو هو. اسان هڪڙي سوڙهي گلي پار
 ڪري ٿي منزل عمارت جي ٻي منزل ۾ هڪڙي روم اندر داخل ٿياسين.
 ته هڪڙي وڏي عمر جي عورت وڏي شائستگي سان سلام ڪري اسان
 کي ويهڻ جو اشارو ڪيو پٽ تي ڳاڙهي رنگ جو خوبصورت فالين
 ويڇايل هو ڪنڊ ۾ طبلن باجو ۽ گھنگھرن جون ٻه جوڙيون پيل هيون
 ديوان تي "شاهي محل" مان نڪتل عظيم فنڪارن جون تصويرون
 لڳل هيون. هڪڙي تصوير ته بنهه يادگار هئي. جنهن ۾ ملڪ ترنم
 ميسر نور جهان ۽ شهنشاهه غزل استاد مهدي حسن گڏ بيٺل هئا.

ٿوري دير تائين اسان جي وچ ۾ خاموشي هئي. ڇڻ اڪيون وسيلي
 اسان هڪ ٻئي کي سڃاڻي رهيا هئاسين. اوچتو انهي سادگي استاد
 اڪبر پنهنجي نوڙت پيريل آواز سان ٿوري ڏيندي سامهون ويٺل جهوني
 ميسر سان مخاطب ٿيندي چيو "بيگم ريشمان جي ڏيک بيگم ريشمان
 جا مهمان آهن. ڪنهن اداري ۾ پڙهن ٿا. هيرامنڊي جي عروج ۽ زوال
 تي تحقيق ڪرڻ آيا آهن."

جهوني عورت. جنهن جي چهر تي ڏار پئجي چڪا هئا. پر ڊگهي
 ڳچي. ويڪريون اداس اڪيون چين تي سهڻي مُرڪ ۽ شائست طبيعت
 هن ڳالهه جي گواهي ڏيئي رهيا هئا ته محترم پنهنجي دور جي ڪونج
 ڳچي واري رقاصه هوندي استاد اڪبر پاران اسان جو ڪرايل مختصر
 تعارف کان پوءِ هو ڳهڙي ڪن لاءِ خاموش رهي اوچتو ٿڌو ساھ

حاصل ڪنديون هيون ۽ ڪيترن ئي سالن جي تربيت کان پوءِ وڃي قابل ٿينديون هيون. اعليٰ فن ۽ اعليٰ اخلاق سبب ماڻهو اهڙين رقاصائن ۽ فنڪارائن جي دل و جان سان عزت ڪندا هئا. سندن حيثيت جو اندازو هن ڳالهه مان لڳايو ڪين دربارن ۽ محلن ۾ اچڻ جي اجازت هئي...

"ميدار! ڇا اڄ به هيرامنديءَ جون ڪيتريون چوڪريون رقص مڪن ٿيون، محفلن ۾ پرفارم ڪن ٿيون؟"

هڪ ڀل لاءِ خاموش رهي. "اهي آرٽسٽ ناهن، اهي ڪسبيائيون آهن. جيڪي پنهنجا اُهر لوڏي پئسا وصول ڪن ٿيون" (جهوني طوائف جي ڳالهه تي فهد کان وڏو تهڪ نڪري ويو اسان جي چپن تي به مرڪ اچي ويئي هئي).

اوچتو ٻيهر استاد اڪبر ڳالهه اتان کان شروع ڪئي، جتي ڇڏي هئي. "سو مغل بادشاهن فنون لطيفه جي مڪمل طور سرڪاري سرپرستي ڪئي هئي. آرٽسٽن کي ملازمتون ڏنيون، سندن فلاح و بهبود جو مڪمل خيال رکيو. ايسٽائين جو وڏي ڄمار وارين رقاصائن، فنڪارن ۽ موسيقارن لاءِ سرڪاري وظيفو مقرر هوندو هو."

"ها! پر استاد مغلن جي عياشين ۽ بدمعاشين جا داستان به لڳ ڪٽاريندا آهن...!!"

منهنجي هن جملي کان پوءِ استاد ڪجهه دير لاءِ خاموش ٿي ويو ۽ بيگم نسرين اٿي ٻاهر هلي ويئي. منهنجي دل ۾ عجيب وسوسو جنم وٺڻ شروع ٿي ويا، ته متان منهنجو جملو گستاخي جي دائري ۾ نه هو...!! اندر ۾ هرگز جاري هئي، ته استاد مون ڏانهن تڪيندي "لڳي ٿو ته توهان گهڻو ڪجهه حاصل ڪري پوءِ مون وٽ آيا آهيو..." (مون کي خاموش ڏسي) "هڪل، مغل بادشاهن جي عياشين جا داستان به ڊگها آهن اندازو لڳايو جهانگير جي حرم ۾ ڇهه هزار عورتون هيون، اڪبر بادشاهه جي حرم ۾ پنجاهه هزار عورتون هيون مغل بادشاهه ٿي هئا، جنهن طوائفيت جي هڪ نئين دور جو بنياد وڌو

جهوني رقاصه هن شهر جي ڪٿا ٻڌائيندي ٻڌائيندي جيئن ڪجهه دير لاءِ خاموش ٿي ته استاد اڪبر هيرامنديءَ جي عروج ۽ زوال بابت سڀني ۾ محفوظ مقالو پڙهڻ لڳو. "بيگم نسرين درست پئي چئي، ڇا ته عروج هو لامور جو، لاهور جو، ته هندستان جو مشهور شهر هو امرتسر. لکنؤ، دهلي، بمبئي، حيدرآباد، دکن جون رقاصائون هتي اينديون هيون، هن پيش ڪنديون هيون، هتان جا آرٽسٽ اتي ويندا هئا اڄ پاڻ جنهن گنگان آبادي واري گدلي علائقي ۾ ويٺا آهيو، هن علائقي کي ته "شاهي محل" چيو ويندو هو. واقعي! شاهي محل هو. واقعي! هيرامنديءَ هو... جنهن به ماڻهو هن علائقي جو نالو هيرامنديءَ رکيو هو درست رکيو هو هتي سوين هيرا هئا، ستارا هئا، چنڊ هئا..." اسان جي وچ ۾ جيئن ٿوري خاموشي آئي، ته مون هڪدم سوال ڪيو "استادا هن محلي کي "شاهي محل" جو درجو مغل بادشاهن ڏنو؟"

منهنجو هي سوال ڪرڻ، استاد اڪبر کي چڱن مون موقعو ڏنو ته هو پنهنجي اندر ۾ لڪيل کوڙ ڳالهين ٻاهر ڪڍي. "مغل بادشاهه، بادشاهه هڪ، بادشاهه هئا، اڄ جي بادشاهن وانگر هي ذوق ڪونه هئا. باذوق ماڻهو هئا، فنون لطيفه جي سرپرستي کي پنهنجي حڪمراني جو حصو سمجهندا هئا. مذهبي گيتن تي رقص ڪندڙ رقاصائون جيئن ئي مندرن مان نڪتيون ته مغل حڪمرانن کين پناهه ڏني هئي ۽ ثقافت جو حصو تسليم ڪيو هو. مغل حڪمرانن رقص کي مندرن سان ڪڍي شاهي دربارن ۾ آندو. انهن ڪٽڪ نالي هڪ ڊانس تيڪر به قائم ڪيو هو ته جيئن رقص جو فن نسل درنسل منتقل ٿيندو رهي.

اندازو لڳايو انهي دور ۾ رقص جي تربيت لاءِ دربار طرفان رقص گرو مقرر هئا، جيڪي رقاصائن کي اعليٰ رقص جو فن سيکاريندا هئا." (جهوني رقاصه بيگم نسرين وچ ۾ ڳالهائيندي) "ان دور ۾ چوڪريون بالڪ پئي واري وهيءَ ۾ رقص ۽ سنگيت جي تربيت

برادري وانگر اسان جي برادري ۾ به اها سگهه ناهي رهي. جو آزاد هوا ۾ ساهه کڻي سگهون.“
 ”پوءِ به استاد ميراثي برادري مان وڌا آرتست نڪت آهي. جن وڏو نوروڻن ڪيو آهي.“

”ها، پر ميراثي برادري جي غلامي جي ڪٿ به دل ڌاريندڙ آهي بهرحال پاڻ ڳالهه پئي ڪئي، مغل بادشاهن جي سواهي برابر باڏوڻ ماڻهو هئا پر هنن ثقافت جي نالي ۾ هزارين ماڻهن کي طوائفيت واري دٻي ۾ داخل ڪيو هو يافاعده منظم طريقي سان طوائف گهر ۾ جي آبادڪاري ڪئي ويئي. ته جيئن طوائف ماڻهن جي دلين تي راڄ ڪري ماڻهو ذهني و جسماني طور مڪمل هڪ نئين دنيا منجهه مدغوش هجن.“

جلال الدين اڪبر ٿي ته هو جيڪو طوائفيت کي هڪڙي پيشي جو نالو ڏيئي ڪاروباري منڊيءَ جي شڪل ۾ کڻي آيو هو دهلي ۾ چانڊني چوڪ. چاوڙي بازار ۽ لاهور ۾ شاهي محل ٺهرايڻ جتي پاڻ ويٺا آهيون (چانهه جو آخري وڏو ڍڪ پريشي بدقسمتي سار هن علائقي کي هاڻي هيرامنڊيءَ جو نالو ڏيڻ قديم هيرامنڊيءَ جي توهين آهي. وڏي ڳالهه توهان کي ٻڌايان ته قديم هيرامنڊيءَ ۾ صرف سنگيت، رقص ۽ طوائفيت نه هئي، پر هتي هيرن جي بازار هئي، جتي پرڏيهي واپاري هيرن جو واپار ڪندا هئا. (تجسس ۽ فڪر انگيز نظرون اسان ڏانهن ڪندي)

”استادا هيرامنڊيءَ جو زوال پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ آيو ان کان اڳ ئي شروع ٿي چڪو هو؟“

”ڏسو (تڪيو پنهنجي چيلهه وٽان ڏيندي) مغل حڪمرانن کان پوءِ به هيرامنڊيءَ جي عروج جو ڏس ڀتو ملي ٿو. رنجيت سنگهه جو به هيرامنڊيءَ تي آشيرواد رهيو پر هن دور ۾ صرف طوائفيت عروج تائين پهچي چڪي هئي. چون ٿا ته هن زماني ۾ هيرامنڊيءَ ۾ صنفير جو مشهور طوائف گهر بڻجي چڪو هو.“

هو مغلن ”ثقافتي صوائفيت“ ذريعي ماڻهن جي هڪڙي وڏي اڪثريت کي جنسي غلام بڻائي ڇڏيو هو.“

”استاد توهان ته تمام وڏي ڳالهه ٻڌائي آهي، ته ڪيئن ثقافت جي نالي ۾ به ماڻهن تي حڪمراني ڪري سگهجي ٿي!!“

استاد اڪبر لاهور جي ٻن وڏن انقلابي ليکڪن جا نالا ٻڌائيندي فڪر سان پريل اکيون مون ڏانهن ڪندي ”اهي منهنجا دوست رهيا آهن. مون هنن ماڻهن کان ڪافي ڪجهه سکيو آهي شروع ۾ ته اسان ڪوشش ڪئي ته هيرامنڊيءَ ۾ ڪم ڪندڙ ستون جي تعداد ۾ سازندڙ فنڪارن ۽ موسيقارن جي ڪا يونين ٺاهجي، پر ميراثي برادري جي غلامي جي ڪهائي به ڪنجر خاندان جي ماڻهن جيان ڏاڍي هاءِ ڌاريندڙ آهي.“

”استاد توهان جو تعلق ميراثي برادري سان آهي؟“

منهنجي اوچتي پچيل سوال تي استاد اڪبر ڪا ورندي ڏيڻ بدران ڪمري کان ٻاهر نڪري ويو. آئون سمجهي ويس. ته ڪي اهڙا سوال هوندا آهن، جن جا تفصيلي جواب ناهن ڏنا ويندا. شام موڪلائي رهي هئي. ڪمري ۾ صرف اسان دوست ويٺا هئاسين. همد آرس پڇيندي ”يار توهان اديب وڏيون خنديون آهيو پڇي وٺ به ٿي سوال اچائي ڏيگهه چوپيو ڪرين؟“

”تون اهي ڳالهيون ڪونه سمجهيندين. تون بس ايترو سمجهه پاڻ هڪ دور سان ملاقات ڪري رهيا آهيو، پاڻ هڪ دور سان تعزيت ڪري رهيا آهيو.“

اڃان اسان ڪچهري ڪئي پئي. ته استاد اڪبر ڪمري ۾ آيو ويهن سان چيڻين: ”چانهه چوڻ ويو هئس... ها منهنجو تعلق ميراثي برادري سان آهي. هن محلي سان اسان جو به تعلق ايترو پراڻو آهي. جهيٽو هتي رهندڙ ڪنجر برادري جو آهي. اسان ميراثي به سماجي درجا ندي جا شڪار ٿيل ماڻهو آهيون. اسان کي به حڪمران طبقي خوب استعمال ڪيو ۽ هاڻي ڪنجر

”پوءِ استاد چا انگريز دور کان هيرامنديءَ جي زوال جي ڪهاڻي شروع ٿئي ٿي؟“ (ساجن اوچتو سوال ڪيو.)

”بلڪل، گهڙي پر ٿايم ڏسندي انگريزن جي اچڻ سان هيرامنديءَ جي سان و شوڪت پر گهٽتائي آئي توهان ائين سمجهو ته هيرامنديءَ پر اوچتو زولو اچي ويو، هر شيءِ ٽٽل مالها جيان ٽڙيڪڙي وڃي انگريز ثقافتي رقص بدران لوڪل ڊانس کي وڌيڪ اهميت ڏيڻ لڳا. نتيجو اهو نڪتو ته سوين سالن کان جاري روايتون لهندڙ سڄ جيان الپ ٿيڻ لڳيون...“

”شاهي محد“ جي سرڪاري سرپرستي ختم ٿيڻ سان ڪلاسيڪل رقص بهادر شاه ظفر جيان لاوارث ٿي ويو. اڪنهن وڏي جائو شخص جيان ڳالهائيندي انگريز ته احساسن کان خالي ماڻهو هئا. هن کي ڪهڙي خبر، ته چيرن جي چمر چمر ۽ طبلي جي ٽاپ تي جھڪندڙ ڇاتيون ڪهڙو فن پيش ڪري رهيون آهن...!! هو مشيني گورنر واري رضا جي پيداوار هئا. آئون ته اڄ به چوندو آهيان ته مغرب مشيني گورنر جي پيداوار آهي، تنهن ڪري بارود ٺاهڻ پر کين وڌيڪ دلچسپي آهي. اساجن کان نالو پڇڻ کان پوءِ اساجن ڀاڻيا انگريزن پر صغير جي تهذيبي ڍانچي تي حملو ڪيو هو. فنون لطيفه جي سرپرستي ختم ٿيڻ سان ئي ڪلاسيڪل سنگيت ۽ رقص جي ڪرنگهه جي هڏي ٽٽي پئي... پوءِ به هڪڙو طبقو هو جنهن ايلڙي سماجي پيچ ٻاهر باوجود هيرامنديءَ سان نينهن جو رشتو برقرار رکيو سو ڪنهن قدر هيرامنديءَ جون رونمون بحال رهيون. جيتوڻيڪ جسم فروشي وارو ڌنڌو باقاعده ڪاروباري روپ اختيار ڪري چڪو هو...“

”استاد توهان جي چوڻ جو مطلب آهي ته انگريزن جي اچڻ کان پوءِ روايتي ڪلچر جي تباهي ٿي ۽ طوائفيت جي هڪ نئين شڪل به سامهون آئي هئي؟“

”ڏسو “شاهي محلي“ جي سرپرستي ختم ٿيڻ سان ئي اعليٰ رقص ڏسڻ واري طبقي جي تعداد ۾ واضح گهٽتائي آئي، تنهن ڪري

ڪلاسيڪل رقص صرف اعليٰ درجي جي رقاصائن تائين محدود ٿي ويو باقي رهيون وچولي درجي جون رقاصائون ۽ حرمس مان آزاد ٿيل هزارين سھڻيون عورتون، هنن سڀ در سند ڏسي پنهنجون زندگيون لوڪل ڊانس ۽ جسم فروشي واري ڌنڌي کي ربي ڇڏيون. اسڪرپٽ ڏکائي، ڊگهو ڪش هڻي، چپٽي سان فو پيسان پيل ايش ٿري پر چاڻي، هڪڙي مخصوص انداز ۾ وري عجيب اتفاق ڏسو 1930ع واري ڏهاڪي ۾ فلم انڊسٽري لاهور ۾ پنهنجن پاڙن مضبوط ڪرڻ لڳي، ته هيرامنديءَ جي ماڻهن جا جوڳ پاڳ ٿي ڪلي پيا. چاڪاڻ ته فلم ٺاهيندڙ ڊائريڪٽرن کي آرٽسٽ ماڻهن جي ضرورت هئي، ان وقت آرٽ صرف ٻڌارن حسن ۾ هو تنهن ڪري هيرامنديءَ سميت لاوارث طوائف گهرن مان فلم انڊسٽري کي نيون گلوڪارائون، رقاصائون ۽ اداڪارائون مليون، جيڪي بعد ۾ معروف آرٽسٽ بڻيون. اسان ڏانهن تجسس پريڻ نگامون ڪندي هن ديس جي عجيب تاريخ آهي عروج، زوال ۽ هڪ دم ٻيهر عروج ڏانهن سفر، وري اهڙو زوال جو نشان ئي مٽجي ويا *.

اسان جي وچ ۾ ڪجهه دير لاءِ خاموشي اچي وئي، سڄي ڪچهري جو ماحول ئي ڪجهه اهڙي ريت جڙي ويو هو جو اسان ڪنهن جي موت تي تعزيت ڪرڻ آيا آهيون ۽ جن جو پيلو ڪو ويو آهي، ان قبيلي جو ماڻهو اسان کي پنهنجي قبيلي جي درد ڪٿا ٻڌائي رهيو آهي، جيتوڻيڪ استاد اڪبر جو شجرو صوفيا قبيلي سان سڌڙ نه هو پر هو ۽ هن جي برادري جو تعلق هن قبيلي سان هڙ گهرو رهيو جهڙو رقص ۽ طبلي جو.

اسان جي سامهون هڪڙو جهونو طبلي نواز هو جيڪو لاوارث ٿي ويل طبلي ۽ گھنگهرن جي ڪٿا ٻڌائي رهيو هو هن ڪٿا ۾ ظاهري طور ڪا به اوچنگار نه هئي، پر آرٽسٽس پريٽ ڪندڙ ڏاڍو مرمي اوچنگارون دفن ٿيل هيون

ن ٻڌو هجي. هتي سڀ شمشان گهاٽ جا منظر ڏسندڙ مسافر ويس آهن. جيڪي ڊگھا پنڌ ته ڪري سگهن ٿا، پر ڊگھن پنڌن دوران واٽن تي لاوڙت پيل وجودن جي احساسن کي محسوس نٿا ڪري سگهن. ”ايڪم نسرين وڃ ۾ ڳالهائيندي“ واهه واهه اڪبر پائي!! بهت خوب دٻا ڪاهدي ٿي چڪي آهي. هر طرف ڏونهون رش ۽ گوڙ آهي... سرمد پيشي هي ۽ ۽ حسن جي دنيا وڏي دنيا آهي. هن دنيا جا رنگ ٿي پنهنجا آهن. پر هاڻي هر شيءِ غائب ٿي چڪي آهي. نه ڪلاسيڪل غزلن تي طبعي جي ٽاپ رهي آهي نه چيرن جي سندن چم چم رهي آهي نه وري خوشبوءِ رهي آهي نه وري خوشبوءِ مان واس وٺڻ وارا پونئر رهيا آهن. سڀ ڪجهه دفن ٿي چڪو آهي...“ (ميدم نسرين پنهنجي ڳالهه کي اڳتي وڌائيندي، داس لهجي ۾) ”هر طرف سچ ٿي سچ آهي. سوئرن برصغير جي ڪڪ ۾ خنجر ڇا هنيو اڪ چنپ ۾ سڀ ڪجهه سميتجي فتا ٿي ويو. سوين سالن جون ثقافتون زندگيون ۽ انمول رشتا اکين جي سامهون نفرت ۽ خون جي درياهه ۾ لڙهي ويا. ورهاڱي جي وڏي ڊگهي ايڏا ڪن پوءِ هير، مسيءَ ڊگهي درد کان ٻاهر نه نڪري سگهي. ۽ اڄ هير امنڊيءَ جو چچريل جهرو توهان جي سامهون آهي...“

ميدم نسرين ورهاڱي جي وڏي ڊگهو درد بيان ڪرڻ لڳي ۽ مون کي پهريون دفعو خبر پئي ته هير امنڊيءَ سان تعلق رکندڙ نديم مائهو هندستان جي ورهاڱي جا ڪتر مخالف آهن خاموش ويسل استاد اڪبر، چڻ خيالن جي آڪاس ۾ گر ٿي وڃڻ کان پوءِ معصوم ۽ داس لهجي ۾، ”منهنجا پيارا دوستو! جهڙي ريت حسن، سنگيت ۽ رقص جي ڪا سرحد ناهي هوندي اهڙي ريت هير امنڊيءَ جا برائا مائهو سرحد ۽ ڊگھين اخلاقي ديوارن سان نفرت ڪندڙ رهيا آهن. سرمد پيشي هندستان جي ورهاڱي سان هن نگري مان مرجع مرجع واهه واهه جون صدائون صليب تي تنگجي ويون. فنون لطيفه سان ڌوڙ رکندڙ مائهو جو وڏو حلقو هندستان ۾ رهجي ويو ۽ جيڪو هتي آباد هو اهو به هندستان هليو ويو هتي صرف پد نصيب رهجي ويا

ايجان اسان جي وچ ۾ خاموشي هئي. استاد سگريت جا ڊگھا ڪتر هتي رهيو هو. شايد ڪنهن ڊگهي خيال ۾ ٻڌي چڪو هو ته اوچتو هڪڙو شخص سلام ڪندي ڪمري ۾ داخل ٿيو استاد اٿي بيٺي کيس پاڪر پاتو پوءِ استاد اڪبر ۽ هو ڪنهن معاملي تي ڪچهري ۾ مصروف ٿي ويا. اسان وري پاڻ ۾ گپ شپ ڪرڻ لڳاسين. منهنجي لاءِ اها وڏي ڳالهه هئي. ته فهد جهڙي شغل باز کي هن ڪچهري مان هاڻي مزو اچڻ لڳو هو.

اوچتو ڪلندي ڪلندي ميدم نسرين ڪمري ۾ داخل ٿي. استاد اڪبر کي پنهنجي دوست سان ڪچهري ڪندي ڏسي، هوءَ اسان سان مخاطب ٿيندي ”هي وڏو درد آهي. ايجان ڪو اهڙو ليڪڪ ڄاڻو ٿي ڪونهي. جيڪو هير امنڊيءَ جي ڏک کي محڪم طور سمجهي سگهي ۽ ان درد کي ڪاغذن تي تحرير ڪري سگهي... (دوست جي وڃڻ کان پوءِ استاد اڪبر به پنهنجي توجهه اسان ڏانهن ڪشي. ميدم پنهنجي ڳالهه کي جاري رکندي شڪايتي انداز ۾ هڪڙي وڏي ڳالهه ڪشي، اسان پٿر دل مائهو آهيون، تڏهن ته زندهه آهيون، نه ته اکين آڏو ايتي دل ڌاريندڙ بربادي کان پوءِ به ڪيئن زندهه هجيون ها...!! اٿڻو ساهه ڪندي داس نظرون اسان ڏانهن ڪندي) روح ڪڏهوڪو مري چڪو آهي باقي ڇا ڇو آهي سو کڻي پيا هلون...“

ميدم نسرين مختصر گفتگو ڪرڻ کانپوءِ ڪجهه ڀلن جي لاءِ خاموش ٿي ويئي اسان سڀ خاموش ٿي. هڪ ٻئي کي ڏسي رهيا هئاسين ڳالهائڻ لاءِ لفظ سات ڇڏي ويا هئا. فهد جهڙو الهڙ نوجوان به داس ويسو هو اوچتو هن اداسي کي ٽوڙيندي استاد اڪبر پنهنجي ڳالهه اتان ڪڍي. جتان ميدم نسرين ڇڏي هئي. ”هڪ تاريخدان توهان کي ٻهن ۽ ٻهن جي سماچار ڏيئي سگهي ٿو پر روحن جي پيڙا جواتهاس ٻڌائڻ سندس وس ۾ ٿي ڪونهي.

ٽهڪڻ، لڙڪڻ ۽ چيخن جي تاريخ اهو شخص لکي سگهي ٿو جنهن جو منڙو پوئين جيان حساس هجي. جنهن ڪڏهن بندوق جون ڪا،

استاد چين تي هلڪي مرڪ آهي. ڪجهه چوڻ پئي چاهيو ته پھريون دفعو فهد جمال هڪ سنجيده شخص بڻجي چيو "استاد پليز" منهنجي خواهش آهي ته ڪنهن سٺي هوش تي ڪا يادگار سٺي ڪاٺون ۽ ها! ميڊم به اسان سان گڏ هلي

ميڊم نسرين خبر ناهي ڪهڙي وجهه جي ڪري هلڻ کان انڪار ڪيو باقي اسان ماني ڪاٺ لاءِ ڊيري کار ٻاهر آياسين استاد روڊ جي چوگرد هڪڙي سرسري نظر ڦيرائي، "هاڻي هي آهي، هيرامندي."

استاد اڪبر هي جملو اهڙي ريت ادا ڪيو هو جو چڱي رهيو هجي ته سڀ ڪجهه لنگجي ويو آهي وات تي هلندي نيٺ فهد جمال به پنهنجي من جي ڳالهه ڪئي ته "استاد هتي جي خوشبوءِ ۽ بازار مان ملندڙ خوشبوءِ ۾ ڪو خاص فرق؟" (استاد ڪو جواب نه ڏنو فهد پنهنجي ڳالهه کي اڳتي وڌائيندي "سرمد! مون کي سري گهٽ وارو جهان ڏسڻ ۾ پيو اچي، رڳو فرق اهو آهي ته هتي مايون ويڪرين درين مان ڏسڻ ۾ پيون اچن."

"ها! عام بازار تي چڪي آهي، آسپاس موجود گندگي جا ڍير ۽ دالان جي شڪل مان اندازو لڳائي وٺ، ته هتي ڪي به اهڙيون دوشيزائون ناهن رهنديون، جن جي پگهر جو واس پياسي وجودن کي پاڻ ڏانهن ڇڪي..."

اسان ڪچهري ڪندي هوشل طرف وڃي رهڻ هٽسين، اوچتو پٺيان سڏ پڌر ۾ آيو مون ۽ فهد پٺيان ٺهاريو ته هڪڙو شخص مرڪي رهيو هو. اسان سمجهي وياسين، ته همراه سوداگر آهي، سو کيس نظر انداز ڪندي اڳتي هلڻ لڳسين، پر هو ڪافي پست تائين پئس ايندو رهيو سنهڙي آواز ۾ هڻ هڻ، پائي پائي چونڊو رهيو. شايد کيس اهڙو سٺو بڻجي ويئي هئي، ته اسان پري کان آيا آهيون، هيرامندي گهمڻ

استاد اڪبر استادي واري حيثيت ۾ خاموشي سان هلندو رهيو اوچتو کيس ڪڙڪ پئي ته هڪڙو همراه بيچو ڪري رهيو آهي ته يڪدم پٺيان ڏسي همراه کي سڏ ڪيائين، همراه دوستاتي امداد

شروع شروع ۾ هٿن بدتميزين کي سرڪاري ڪارن قانونن ۽ ديوارن ايترو محدود ڪري ڇڏيو جو هتي جا باشندو بڪ مرڻ لڳا هئا. نتيجو اهو نڪتو ته سڀئي ڌر واريون رقاصائون، هٿان هجرت ڪري مختلف شهرن ۾ آباد ٿيون، باقي رهيون لاوارث، تن پنهنجو بڪيو پيٽ پالڻ لاءِ پاڻ کي مڪمل طور وڪري لاءِ پيش ڪيو هو (ٿڌو سام ڪهندي جنرل ايوب جي پهرين حملي کان پوءِ هن منڊيءَ جون رونقون ٻيهر موتي نه آيون...)

هندستان جي ورهاڱي کان پوءِ جنرلن کان ويندي ڪڙپيل سياستدانن تائين، بيوروڪريٽس کان ويندي جاگيردارن تائين، هر منحوس جهري هتي وڏا ڪيل تماشا ڪيا آهن. وڏيون عقوبتون ڏنيون، عزت، غيرت، اخلاق ۽ پاڪ دامني جي نالي تي... جڏهن ته سندن ڪردار کان جڳ جهان واقف آهي. ڇا ٻڌايان هن منڊيءَ ۽ نام نهاد ڪردارن جي ڪٿا...!! جيڪڏهن ٻڌائيندس، ته وڏو ممڻ مڃي ويندو، بس! ائين ئي سمجهيو ته هر حڪمران هن منڊيءَ کي هٿڪڙيون پارائي، مجرم بڻائي، وڃ بازار ۾ سنسڪار ڪيو آهي.

ضياءُ الحق ته هن اداس منڊيءَ مان وڏيون نا انصافيون ڪيون هن ئي دور ۾ وڏي تعداد ۾ جسم وڪڻي پيٽ پاليندڙ محڪوم عورتون گيبي جي ڳولا ۾ ملڪ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ پکڙجي ويون هيون.

"بس استاد! اهو ته مذهب جو چيمپيئن هو." (فهد حيرت واري

لهجي ۾ چيو)

استاد اڪبر يڪدم ڦڪي ٽهڪ سان، "بس ڇڏي ڏيو هن ڳالهه کي، اوچتو تڪڙ واري انداز ۾) مانيءَ هتي گهرايون يا هوشل تي هلون؟"

منهنجي جواب کان اڳ ساجن درياهه دلي جو مظاهرو ڪندي چيو "استادا! اڄ توهان اسان کي خدمت جو موقعو ڏيو سڀاڻي اسان توهان جا مهمان آهيون."

سان مليو استاد چھري تي ڪاوڙ ۽ حيرت واري گھنج آئي چيڻ "مون
کي سڃاڻين ٿو...؟"

نوجوان دلال واڙي مرڪ چيڻ تي آئي، ڪنڌ هيٺ ڪري بيٺي
رهيو استاد اڪبر دڙڪي واري انداز ۾، نج پنجاڻي زبان ۾ ڪجهه
جملن چيا ته نوجوان پويان پير ڪسڪائي ويو. هاڻي استاد هوٽل طرف
هلندو رهيو پر مسلسل پنهنجي منهن ڳالهائيندو رهيو. رش ۽ گوڙ
سبب ڪجهه سمجهه ۾ نه اچي رهيو هو پر ڪجهه جملن مون کي پتو
لائي. "من لوفرن، سڄي شاهي محلي جون روايتون تباهه ڪري
چڏيون آهن، اڳي ته خوشبوئن جا سوداگر به ايڏا نفيس ۽ يادوق هئا، جو
ڳالهه تي نه پڇو (اوچتو واٽ تي بيٺي، اسان ڏانهن مخاطب ٿيندي
اداس نهجي ۽ سندن هٿ ۾ گل هوندا هئا، وڏي نوڙت سان پيش ايندا
هئا، هاڻي هي سڀئيون وڃائيندڙ لوفرو وڃي رهيا آهن."

اسان کي خاموش ڏسي، هو اڳتي وڌي وڌائين لڳو، هوٽل تائين
استاد اڪبر پنهنجي منهن وڌندو رهيو اسان ها ۾ ها ملائيندا
رهياسين، مون محسوس ڪري ورتو هو ته استاد هاڻي مڪمل
مايوسيءَ واري ڪيفيت منجهه گرفتار ٿي چڪو آهي. هاڻي ڪابه
اهڙي دلچسپي ۽ حيران ڪندڙ ڳالهه ڪونه ڪندو، جيڪا نوٽ ڪرڻ
جهڙي هجي، چو ته ڪڏهن ڪڏهن مايوسي سندر سوچڻ ۽ خيالن جو
موت هوندي آهي.

(9)

بهي ڏينهن استاد اڪبر پاران ڏنل وقت موجب ساڳي ڏيڻي
تي آياسين. بيگم نسرين ڏسڻ ۾ نه پئي آئي اسان ڪجهه دير
تائين هتان هتان جون ڳالهائون ڪندي ڪندي، استاد اڪبر
بيهر هيرامنديءَ جي قديم روايتن، ڀنل آثارن ۽ ڪنڊراتن تي
اٿس ڳالهائڻ لڳو جن جو هو ورهين کان ڪجهه چوڻ لاءِ بيتاب هو
وڏي ڳالهه ته استاد پنهنجي ڳالهه اتان شروع ڪئي جتان
ڪابه ڇڏي هئي، "سرمد بيتي! روايتي هيرامنديءَ جي روال
کان پوءِ به ڪنجر خاندان جي لاوارث ماڻهن جي وڏي ڪثريت
منڊيءَ سان پنهنجو رشتو نه ٽوڙيو اڄ به هيرامنديءَ ۾ رهندڙ
ڪنجر خاندان جو، ڪيتريون طوائفيت واريون رسمون، ماضي
جون ياد ڏيارين ٿيون..."
"مثال طور استاد"

استاد سگريٽ ڏکائي، روايتي لهجي ۾، "مثال طور اڄ به ڪنجر
خاندان جي چوڪريءَ جڏهن جوان ٿيڻ جي ويجهو ايندي آهي ته
سندس اڳهه مقرر ڪيو ويندو آهي، جنهن کي نٿ پاران جي رسم
چڻبو آهي... ڪنهن زماني ۾ ته ڪنجر خاندان ۾ چوڪريءَ ۽ سڀ
جي ٿيندي هئي، ته ڪو شاهوڪار ماڻهو وڏي رقم ڏيئي چوڪريءَ جي
نڪ ۾ سون جي نٿ پارائي ڇڏيندو هو. اها نٿ ان جي ڪورٽ
خرید ڪرڻ جي نشاني هئي."
"اڃا!!"

ڪري ڇڏيو آهي.“ (استاد اڃان جملو من پورو ڪيو ته متارو شخص گفتگو ۾ بنا ڪنهن هڪ جي ائين شامل ٿي ويو جن ڪله کان اسان سان گڏ ويٺو هجي) ”سائين، هيرامنديءَ ۾ ڪجهه ناهي رهيو. هاڻي نالي جي هيرامنديءَ آهي. بازار ۾ هلندڙ ”ٽيڪسي“ ۽ هتي جي طوائف ۾ ڪوبه فرق ناهي رهيو. (هيرامنديءَ جا رهواسي ”ڪال گرل“ ڪي ٽيڪسي چوندا آهن). ٽيڪسي اڃان به جسم جي بناوت سبب ڪجهه ويٺو رکن ٿيون، هتي ته هاڻي رڳو ميڪ اپ تي زور آهي... ٽي واريون ته آئينو به ڪونه ٿيون رکن.“ (ملڪو ٽهڪ ڏيندي)

”ٽي وري ڇا آهي؟“ (مون حيرت مان سوال ڪيو)

”اڙي سائين! هتي هڪڙي گلي آهي اتي 50 روپين واريون رهن ٿيون. (ڪنن تي هٿ رکي، توبه توبه ڪندي) شل ڪا ڪنجري ٿي جو منهن نه ڏسي! (استاد ڏانهن روايتي لهجي ۾ مخاطب ٿيندي هنن کي ٽيبي گلي وٺي ويو اتي ڏسن ته ڪنجر خاندان جي لاوارث عورتن جو انجام ڪهڙو ٿيندو آهي... سائين! ماڻهو دوزخ ۾ پلي وڃي، پر ٽيبي ۾ نه وڃي.“

ڊگهي خاموشي ۾ ورتل استاد اڪبر، پنهنجي خاموشي ٽوڙيندي ”اسماعيل پائي! صحيح پيو چوي. هيرامنديءَ جي لاوارث طوائف جو آخري آستانو چئو آڳيرو چئو قبرستان چئو. اهو آهي ٽيبي گلي.“ (متارو همراھ وڃ ۾ ڳالهائيندي) ”ايتري پري ناهي، ويجهي آهي، شام ڌاري وڃي ڏسي اچو!“

اسان کي ٽيبي گلي جو ڏس ڏيئي، متارو شخص استاد سان سنهڙي آواز ۾ سس سس ڪرڻ لڳو. انداز گفتگو مان مون کي ائين لڳو ته همراھ ڪو سرڪسي سوداگر هجي اڃان آئون دل ۾ همراھ بابت سوچي رهيو هئس، ته استاد اڪبر اسان ڏانهن مخاطب ٿي چوڻ لڳو ”جسم کي ڪم ۾ سمجهندڙ طوائف ۽ انهن جي گرامڪن کي ڏسڻ چاهيو ٿا، ته توهان هڪ گرامڪ بڻجي ٽيبي

جي جيئن عام روايتي معاشرن ۾ ڪنهن چوڪريءَ جي مڱشي ٿيندي آهي، ته چوڪري وارا ان جي نڪ ۾ ڪوڪو يا نٿ چو پرائيندا آهن؟“ (اسان کي خاموش ٿي، پاڻ جواب ڏيندي فقط اهو ثابت ڪرڻ لاءِ ته اڄ کان پوءِ هن چوڪريءَ جا مالڪ اسان آهيون يعني اها چوڪريءَ خريد ڪيل هوندي آهي. ساڳي ريت ڪنهن زماني ۾ ڪنجر خاندان ۾ خريد ڪيل جنس جي نڪ ۾ نٿ پاراتي ويندي هئي جڏهن چوڪريءَ جوان ٿيندي هئي، ته وڏي ڌام ڌور سان نٿ کولج جي رس ردا ڪئي ويندي هئي. نٿ کوليئدڙ شخص باقاعده چوڪريءَ سان شادي ڪري ان خاندان جو لکيل نالي بڻجي ويندو هو.“

”استاد لکيل نالي وري ڪيئن؟“ (مون سوال ڪيو)

استاد اڪبر چين تي هلڪي مرڪ آڻي ”ڪهڙو امير ماڻهو چوندو ته تون سرعام ڪنجر خاندان مان شادي ڪريان...؟“ (اسان کي خاموش ٿي ڪوبه نه اهي لڳ ڇپ ۾ شاهيون ڪندا آهن. اولاد حشيند آهن. پوءِ لاشعري جو اظهار ڪري وري ڪنهن پئي وجود تي اک رکند آهن. هونئن سبب هو ته ڪنهن زماني ۾ ڪنجر خاندان جا نائي مقرر تاريخ تائين نائي هوندا هئا... بهرحال هاڻي هن رسم جو عروج ناهي رهيو باقي اڄ به ڪنجر خاندان جا ماڻهو نٿ کولڻ جي رسم رسمي طور منهاڻيندا آهن. ڪو امير ماڻهو چوڪريءَ جو ڪنوار پيو خريد ڪرڻ لاءِ هڪڙي مقرر رقم ڏيندو آهي. پر هاڻي پراڻا قاعدا قانون ناهن رهيا...“

استاد ڳالهائي رهيو هو ته هڪڙو متارو قد ۾ ننڍو ۽ وچولي عمر وارو شخص ڊگهو سلام عليڪم چئي، ڪمري جي اندر آيو استاد هڪڙي مرڪ سان اٿي بيٺي، سندس آڇيان ڪئي. پوءِ پئي چڻا نچ پنجابي ۾ گفتگو ڪرڻ لڳا. 20 منٽ تائين ڪنهن نجي مسئلي تي گفتگو ڪرڻ کان پوءِ استاد مون ڏانهن مخاطب ٿي چوڻ لڳو ”سرمد بيبي! هاڻي هتي جي ماڻهن مڪمل طور پاڻ کي بازار جي حوالي

ٻڌايو هو ته ”ٽيبي گلي جون طوائفون مڪمل سخت مزاج جون عورتون آهن گراهڪن سان باقاعده اک اک ۾ ملائي گفتگو ڪنديون آهن.“
 واٽ تي هڪڙي هوٽل ڏسي، مون فهد ۽ ساجن کي چانهه پيئڻ جي صلاح ڪئي. چانهه پيئڻ دوران اسان هن ڳالهه تي اتفاق ڪيو ته اسان کي الڳ الڳ ٿي هن اداس گلي ۾ وڃڻ گهرجي. دوران گفتگو به هڪڙي ڳالهه تي ٻارن جيان اصرار به ڪيو ته ”پليز سرمد! تجربتي خاطر هڪڙو ڇهڇٽو ڪجي!“
 ”ڪهڙو؟“

”تون ٽيبي گلي ۾ بيٺل ڪنهن عورت کي لڳاتار گهروڙي ڏسجان چيڪڏهن هوءَ ٽڪي پئي ته آئون پنهنجي خرچ تي لاهوري خرغو ڪرائيندس، ته ته تون ڪارائيندين!“
 ”ٺيڪ آهي، مون کي تنهنجو سودو قبول آهي.“
 ”ٽس ساجن توتي نظر رکندو.“
 ”ٺيڪ آهي، پلي رڪي.“

هوٽل تي مڪمل رٿابندي ڪرڻ کان پوءِ اسان ٽيبي گلي ۾ داخل ٿياسين. هڪڙي گلي ۾ داخل ٿيندي ئي مون گلابي شلوار قميص پاتل هڪڙي آڏوٿ عورت کي ٽڪڻ جو پڪو پيه ڪيو هوءَ هڪ ديوار کي ٺيڪ ٽيبي بيٺل هئي. مون جيئن اڪ ملائي، ته پهرين هوءَ پنهنجي ڀرسان بيٺل هڪڙي طوائف سان گپ شپ ڪرڻ لڳي ۽ پوءِ مون کي ڪنهن ڪنهن لمحي آڏي اڪ سان اندر هلڻ جا اشارا ڪرڻ لڳي. آئون ڇڏڻ لڳاتار گهروڙي لڳس، ته هن به مون سان اڪ ملائي، ڪافي دير تائين اسان جون اکيون، اکين منجهه اٽڪيل رهيون نيٺ آئون بهراڙي جو سادو ماڻهو ٿڪجي پيس. هوءَ نه ٽڪي مون پنهنجي ٽڪست قبول ڪري اڳتي وڌي کيس هٿ ملائيندي چيو ”سرڪار، تون اسان کان زور آهين.“
 سرخي ۾ رنگيل چپن تي مرڪ آئيندي چيائين. ”اچان تون منڙو آهين!!“

گلي جو شمعشان گهاٽ ڏسي اچو ”اهو چئي، استاد بهتر متاري شخص سان گفتگو ۾ لڳي ويو.“
 استاد جي هن جملي کان پوءِ مون کي اندر ئي اندر ۾ ائين محسوس ٿيڻ لڳو جو استاد اڪبر جي من اندر جيڪو ڪجهه هو اهو هن اسان کي ٻڌائي ڇڏيو آهي. اهو سمجهي مون اٿڻ جي ڪئي، ته استاد بهتر منجهه ٿي چيو ”مڪ گراهڪ ٿي، طوائف گهر ۾ وڃڻ سان اهو ڪجهه معلوم ٿي سگهي ٿو جيڪو شايد سفارشي ۽ سوت بوٽي روپ ۾ معلوم نه ٿئي. سو بهتر رهندو اڄ توهان پنهنجي نموني سان ٽيبي گلي جي لاوارث عورتن جو روپ ڏسي اچو موقعو ملي ته سندن ڊگهي پيڙا کي ٻڌو...“

اسان استاد کان موڪلائي روانا ٿياسين، ته رستي تي فهد الهڙيڻي انداز ۾ چيو ”يار سرمد! ڪالهه کان پنهنجي سفر جو موڊ مڪمل طور اداس رهيو پليز ٿورو ڪلائمڪس تبديل ڪجي، پليز يارا!“
 ”ڇا مطلب؟“

”مطلب ته ڪجهه فلرٽنگ ڪجي.“
 ”نه، چرپڻ ڇڏ. ڪنهن جي احساسن سان مذاق ڪرڻ انتهائي ڪريل حرڪت آهي.“
 ”يار آئون شهري فلرٽ جي ڳالهه نه پيو ڪريان، آئون چوان ٿو ته اداس گفتگو پدران ٿورو ڇهڇٽو به ڪجي، سندن تهڪ بهڏجن.“
 ”پريل بازار ۾ اڪيلائي جو احساس رکندڙ وجودن وٽ تهڪن جو آواز ناهي هوندو مستر فهد! جيڪڏهن توکي ڪو تهڪ ٻڌڻ ۾ ايندو به سهي، ته اهو مصنوعي هوندو.“

فهد ماٺ ٿي ويو پر اوچتو منهنجي ذهن تي هڪڙو خيال هُرڪر ڪرڻ لڳو ته اسان کي ٽيبي گلي ۾ گراهڪ واري روپ ۾ جدا جدا ٿي وڃڻ گهرجي. ته جيئن خبر پئجي سگهي ته ٽيبي گلي جون عورتون پنهنجي گراهڪن کي ڪيئن پاڻ طرف مائل ڪنديون آهن. منهنجي ذهن تي استاد اڪبر جو جملو به گردش ڪرڻ لڳو هو جيڪو هن ڪچهري دوران

نيٽ آڏئي پنهنجي منهن ڳارين جو وسڪارو ڪندي پنهنجي
ڪٽ جي ويجهو آئي ته همراه يڪدم آڏئي اڳيان پئي رهيو آڏئي
مغا روايتي لهجي ۾ چيو: ”مال“ ڪي؟“

همراه هڪڙو ڪنڌ لوڏيو ته پيهر آڏئي ڪمري ڏانهن اشارو
ڪندي روايتي لهجي ۾ چيو: ”ڏسي وٺ“

همراه بيٺي ٿي هڪڙي طوائف ڏانهن اشارو ڪندي
”ڪيترا پئسا؟“

”پنج سئو جي شئي آهي تون 450 ڏي“

ٿوري دير تائين ڇڏ ڇوٽ کان پوءِ همراه 300 روپيه ڏيئي
پروري ڪمري ۾ هليو ويو جنهن جي دروازي تي هڪڙي ميري
چادر لٽڪيل هئي، جيڪا شايد ڪمري جي اڳواڙي ڪي
رهي هئي اسان اڃان پنهنجو تعارف ڪرائي رهيا هئاسين، ته
همراه ڪوئي جي گيت مان ٻاهر هليو ويو ۽ چوڪريءَ پروري
ڪمري ۾ ڪٽ تي ويهي رهي، مون آڏي اک ڏري ڏسي غور سان
چوڪريءَ جي چهري ڏانهن ڏٺو پر ڪوبه اهڙو تاثر ڪونه مليو ته
هوءَ پنهنجو جسم وڪڻي آئي آهي.

هي لقاء منهنجي لاءِ بلڪل نئون هو ڇو ته طوائف گهرن جا
ڊگها پنڌ ڪرڻ دوران مون گراهڪن سان ملڻ کان پوءِ هر
طوائف جي چهري منجهه هڪڙي لڪيل پڇتاءَ واري ڪيفيت
ڏٺي هئي، پر هن سوڙهي گليءَ جا ماڻهو زندگي جا عذاب پوڳي
پوڳي مڪمل بي جان نظر اچي رهيا هئا، اسان پنهنجو مڪمل
تعارف ڪرائي ڏنگ ڪيو ته آڏئي شڪي نظرن سان اسان جو
مڪمل جائزو وٺڻ لڳي، پوءِ هوءَ ڪجهه دير لاءِ ڊگهي ماٺ ۾ هلي
ويئي، مون ڪافي پرڪڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، پر مون کي
پتو نه پئي سگهيو ته هوءَ ڇا سوچي رهي آهي، اوچتو ڪجهه
ڳالهائڻ کان سواءِ پيهر ان ڪمري ۾ هلي ويئي، جتي طوائفون
بي ترتيب ويٺل هيون.

ماڻي جي هن جملي کان پوءِ مون ڪيل رٿابندي کي ڪاري ليهي
ڏيندي يڪدم فهد کي هڪل ڪئي، هو آيو، پريان بيٺل ساڄن ۾
ويجهو آيو ۽ مون ماڻي وڌي کي چيو ”تنهنجي مالڪ سان ملڻو آهي“
”توهان کي جيڪو ڪم آهي، مون کي ٻڌايو!“ (هن روايتي
لهجي ۾ چيو)

”اسان کي نااڻيت لاءِ ”مال“ ڪي.“ (فهد سنجيدگي سان چيو)

فهد جي هن جملي کان پوءِ هوءَ اسان کي ڪوئي اندر وٺي
ويئي، جتي لوڻ جي ٽين جي ڇت وارا ٻه ڪمرا ٺهيل هئا، ڪمري
جي رواندي ۾ هڪ لوهي ڪٽ تي هڪڙي اڌڙوٽ عورت لپتي پئي
هئي اسان کي ڏسي، آڏئي سڏي ٿي ويئي، اسان تنهن تي هڪڙي
سرسري تيز نظر ڦيرائي، سامهون ڇند وڪڻ تي پيل ڪٽ تي ويٺل
عورتن کي ڪهري لهجي ۾ اندر ويڃڻ جو حڪم ڏيندي ڪٽ کي
ويجهو ڪرائي ۽ پوءِ ڪاروباري انداز ۾ مخاطب ٿيندي، اسان کي
ويٺڻ جو چيائين، اسان مهرباني چئي، ڪٽ تي ويٺاسين، ته آڏئي پاڻ
ان ڪمري ۾ هلي ويئي، جنهن ۾ ڪجهه دير پهرين ڪٽ تي ويٺل
مايون ويٺيون هيون.

ڪمرو ايترو ننڍڙو هو جو هر شئي ڏسڻ ۾ اچي رهي هئي، اسان
ڪنهن نشين شهر ۾ آيل ماڻهو جيان هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ لڳاسين
هر طرف ڪچرو پکڙيل هو، مکين جا لشڪر گهمي رهيا هئا، ڇڻ هن
گهر جي ماڻهن جو بهاري ۽ پوڄي سان واسطو نه پيو هو، اوچتو هڪڙو
اچي ڏاڙهي وارو همراه جيڪو شڪل ۾ مزدور يا ٽڪ ڊرائيوڊ لڳي
رهيو هو اسان جي سامهون آڏئي واري ڪٽ تي ويٺو، هن اسان سان
ڪاب عليڪ سليڪ نه ڪئي، مون سندس سڄي وجود تي نظر ڦيرائي
ته مون کي ڪنهن ڳڻتي ۾ ورتل همراه لڳو، هو به اسان کي اجنبِي
نگاهن سان ڏسڻ لڳو پر اسان جي وچ ۾ طويل خاموشي هئي، ڪمري
مان آڏئي جو بلند وارو آواز اچي رهيو هو ڇڻ آڏئي طوائفن سان
ڪنهن ڳالهه تي بحث ڪري رهي هئي.

گلي پر قاتل کانگهاري کي زور سان پريان اچلائي هن انتهائي خود غرض انداز پر انڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو. اسان اداس اکين سان مٿ ڪري ويهي رهياسين. پوءِ اوچتو چند لمحن ۾ آنتي کي خبرنامي ڄاڻي ويو هن اسان لاءِ چانهه گهرائڻ جو فرمان جاري ڪرڻ کان پوءِ مون ڏانهن مخاطب ٿيندي بيمار لهجي ۾ چين ”ڪهڙي پسند آهي؟“

مون بنا هڪ چي ٻيڪم چيو: سويري جيڪا گلابي سلوار نميڪس پائي ٻاهر بيٺل هئي.

هڪ ڀل لاءِ مون ڏانهن گهوريندي پوءِ تيز لهجي ۾ ”ڳالهه صاف ٻڌايو ڪم ڪندا يا توهان کي ڪچهري ڪرڻي آهي؟“

”آنتي! اسان کي صرف ٽي صرف ڪنهن سينيئر طوائف سان ڪچهري ڪرڻي آهي.“ (مون ٻيڪم جواب ڏنو)

سگريٽ جو ڊگهو ڪش هڻڻ دوران آيل ڊگهي ڪنگهه کان پوءِ گلي ۾ قاتل کانگهاري کي ٻاهر ڪڍڻ جي تڪليف ڪرڻ پدران

ڳيت ڏيئي اندر ڪرڻ کانپوءِ هڪڙي بيزار لهجي ۾ ”پوءِ هن رندي کي ڇڏيو. هوءَ سامهون ڪاري رنگ وري ويئي آهي. اها واٽوڙي آهي.

هن سان ڪچهري ڪريو.“ (اٺين چئي وڏي آواز ۾ سڏ ڪيائين ”نيلي، اونيلي!“)

نيلي آهستي آهستي وڪرن ڪندي آنتي اڳيان انتهائي لاغرضي واري انداز ۾ بيٺي. آنتي نج پنجابي ٻولي ۾ خبرنامي ڄاڻي چيو

ڪجهه جملا مون کي سمجهه ۾ آيا. جن آنتي نيلي کي چئي رهي هئي ”هي همراهه حيدرآباد کان آيا آهن فلم ٺاهڻ چاهين ٿا، توکان

جيڪو پڇن، اهو کين ٻڌائجان. هزار روپين ۾ سودو طئه ڪيو آهي.“

نيلي سان گفتگو ڪرڻ کانپوءِ آنتي ڪاروباري انداز ۾ اسان سان مخاطب ٿيندي ”مون هن کي چئي ڇڏيو آهي، هزار روپيه ڏيئي ڇڏيو.“

مون هزار روپيا ڏيئي ڊنگ ڪين ته آنتي اسان کي ڪمري ۾ ڪچهري ڪرڻ پدران تيز ۽ ڪهري لهجي ۾ چيو هي ڪٿ ڪٿي سامهون

نيلي ڪچهري ڪريو.“

آنتي جيئن ئي ڪمري اندر ويئي، ته فهد سنهڙي آواز ۾ چيو ”وڏا! هتي جهان پيو آهي، تون جيڪا خواهش ظاهر ڪرين پيو سامهون پوري ٿئي!“

مون فهد کي چپ رهڻ جي تنبيهه ڪندي چيو ”توهان ڪجهه نه ڳالهائو آئون طريقي سان رستو ڪيان ٿو.“

ڪمري مان جيئن آنتي ٻاهر آئي، ته هن اسان جو سمورو ڪرايل تعارف وساري هڪ سخت، بي رحم ۽ بي جان لهجي ۾ چيو ”توهان

کي ”ڪم“ ڪرڻو آهي يا اسان جا عيب ڏسڻ آيا آهيو. آئون توهان جهڙن شغل بازن کي سڃاڻيندي آهيان.“

”نه آنتي، توهان غلط سمجهي رهيا آهيو اسان جي ڪابه لالچ ڪونهي اسان ته ڊگهو پنڌ ڪري توهان سان رهائڻ ڪرڻ آيا

آهيون.“ (مون انتهائي عاجزي سان جواب ڏنو)

منهنجي عاجزي کي مڪمل طور نظر انداز ڪري آنتي اکيون اکين ۾ ملائيندي ڪهري لهجي ۾ ”رندين جون ڪهڙيون ڪٿائون.

ڪم ڪرڻو هجي، ته ڪمري جي صفائي ڪرايان سٺو صوفو به پيل آهي، مون وٽ.“

آنتي هن سنسار ۾ گذاريل ٻه ڏينهن راتين جي ڪٿا ٻڌائڻ کان ٺٺ جواب ڏيئي ڇڏيو هو هن تسليم ٿي نه پئي ڪيو ته اسان جو به

ڪو وجود آهي، اسان وٽ به ڪي ڏڪن، دردن، وفائن، جفائن، ميارن ۽ چاهتن جا داستان دفن آهن. اسان پيهر نمائي انداز ۾ آنتي کي منتون

ڪرڻ لڳاسين، پر آنتي اسان جي هڪ به نه ٻڌي نيٺ هن صاف ڳالهه ٻڌائڻ جو چئي ڪهري لهجي ۾ چيو ”هزار روپيا وٺنديس، جيڪا به

توهان کي پسند اچي، ان سان ”ڪم“ ڪريو يا ڪچهري، توهان جي مرضي آهي.“

ٻاهر آئون پنهنجو مختصر تعارف ڪرائي عاجزي سان چوڻ لڳس آنتي! هزار روپين وارو سودو قبول آهي، پر ٿورو وڌيڪ تائيم ڏيو اسان کي

هن سوڙهي گهٽيءَ ۾ فيد طوائف جي مڪمل ڪٿا ٻڌي آهي.“

خوبصورت ڏيڻ ڇڏي پوي اوائ ۾ پيل پان جو آخري حصو ٻاهر
ڪڍي ٻي لچي هجڻ جو ثبوت ڏيندي منهنجي ڀرسان ۾ تي ٽڪڻ
اچائي. پوءِ توبه توبه ڪندي خدا معاف ڪري حقيقت پڇو ته امان
جو ڪوڊ ڏوه ڪونه هو. هي اسان جي خاندان جون رتون وڌيون حسد
پرست آهن. انهن ڏٺو ته امان خوبصورت ڏيڻ ڇڏي لاءِ پنهنجي جسم
جي ڪمائي پائي وانگر درگاهن تي پئي هاري ته خبرنامي ڪهڙي
چڪلان رن امان تي ڪارو ڏاڳو ڪرايو هو پوءِ امان جي ڪڪ مان
مون بدنصيب صورت جنم ورتو هو. منهنجو ڇا جنم وٺي امان پوندي
گهر وڙي منهنجي منهن تي رکيو هو ۽ پوري خاندان تي ڏک جي لهر
چانئجي ويئي هئي. ڇو ته آئون رنگ جي ڪاري هيس. اسان جي
ڪنجر خاندان ۾ ڪاري رنگ جي چوڪري جو ڪوڊ مستقبل
ڪونه هوندو آهي.

مون کي بالڪ پئي کان ٿي اکين جي ديس مان جلاوطن ڪيو
ريو منهنجي امڙ مون تي ڪاٻ توجھ نه ڏني. ڇو ته آئون رنگ جي
ڪاري هيس. هوس پرست سماج ۾ منهنجو ڪوڊ مستقبل ڪونه هو.
خدا منهنجي هٿن جي ريكائن تي در در پٽڪڻ واري قسمت لکي
چڏي هئي. پوري حياتي در در پٽڪندي گذاري زندگي جي تلاش ۾
لاهور کان ڪراچي. ملتان کان ڪوئٽه تائين جو سفر پڻ ڪيو پر
جتان ڪٿان ڏک. مايوسيون ۽ ڏلتون پلڪ پيون. ڇو ته آئون رنگ جي
ڪاري هيس.

هيءَ تنهنجا ماڻهو شڪلين ۽ رنگ تي مرندا آهن. هتي رشتن
جي ڪا اهميت ڪونهي. هتي شڪل و صورت کان محروم ماڻهن کي
صليب تي ٽنگيو ويندو آهي. هتي مون جهڙين بيواهه عورتن جي
معمولي سڀتن سان اجتماعي ڏاڍائي ڪئي ويندي هي
جڏهن سموريون راهون ڌنڌليون ٿي ويون. جواني موڪلائي ويئي
ته پنهنجي رنگ جهڙي پاڳ تي روئيندي روئيندي هر سوئر گمي ۾
ٻهجي ويس.

اسان گهڻي ڀيڳه ڪرڻ بدران ڪٽ پان ٿي ڪئي. هڪڙي
ڪمري جي ڪنڊ وٽ رکي سين. جيڪو ڪمرو گراهڪن لاءِ
مخصوص هو اسان چارئي جڙا ڪٽ تي ائين ويٺاسين. ڇو هڪڙي
ٿي ٽولي ڇا مسافر هجڻ.

ڪٽ تي ويهن سان ٿي نيٺي عليڪ سليڪ ڪرڻ کان سواءِ
مرداني انداز ۾ سوال ڪين ”ٻڌايو ڇا تا معلوم ڪرڻ چاهيو؟“ (اسان
جي ڪجهه ڇوڻ کان پهرين ڪهڙي لهجي ۾) 35 سالن کان رنبي
آهيان... منهنجي امڙ به رنبي هئي. ڪجهه سال پهرين ڪتي جي موت
مري ويئي (پاسي واري ڪيسي مان پان جي پڙي ڪڍي. هڪڙو پان
وات ۾ وجهندي خبرنامي ڪهڙي يار کان ڏک ڪرائي. مون کي
اچائي ڇڏيائين. هن منڊيءَ ۾ بيهڪوڻ رن هئي..“

هوءَ انتهائي ڪچي ٻولي ۾ ڳالهائڻ لڳي. هر جملي ۾ ۽ تي
ڪچيون گاريون شامل هيون. هن جي تلخ لهجي سبب اسان تي ڇو
ماڪ پئجي ويئي هئي. مون ڪو سوال پڇڻ جي همت ٿي نه پئي
ڪئي. سوال پڇڻ پري اسان مڪمل طور واٽڙا ٿي وياسين. اندر ۾
خوف ويهي رهيو هو ته متان اسان جي ڪنهن جملي تي ڪاوڙ ۾ اچي
ڪچي گار ڏيئي ڳالهائڻ کان انڪار ڪري ڇڏي سو اسان ماڻ ۾
عزت سمجهي اسان کي مڪمل خاموش ۽ واٽڙاڻپ واري ڪيفيت ۾
ڏسي سندس ڪاوڙ وارو لهجو ڪجهه ٿڌو ٿيو پر هر ٻئي جملي ۾ گار
ضرور شامل هئي. نيٺي جي سموري گفتگو جو چيڊ. ڪجهه هن ريت
هو ”منهنجي امڙ به طوائف هئي. جنهن جو واسطو ڪنجر خاندان سان
هو. اسان جي ڪنجر خاندان ۾ عورتون ڏيڻ ڇڏڻ کي نعمت
سمجهنديون آهن. اهي ڏيئون سندن مستقبل جو سهارو هونديون آهن.
تنهنڪري وڏين وڏين درگاهن تي باسون باسينديون آهن. دعائون
گهرنديون آهن ته من ڏي ڇمي. جيڪا مستقبل ۾ سهارو بڻجي.

امان به وڏين وڏين درگاهن تي ويئي. خير خيراتون ڪيون
پنهنجي جسم جو پورهيو پيرن فقيرن جي حوالي ڪيو ته جيئن ڪا

”نه مهرباني.“

هڪڙي مخصوص نگاهه اسان ڏانهن هڪندي ”شريف بابو آهيو؟“ (اسان کي خاموش ڏسي، ٻي پرواهه انداز ۾) ”هي توهان جا شريف ماڻهو پهرين جوڙ جا هڪڙا هوندا آهن، هنن جي هڪڙاٽ جا ناستان ٻڌايان، ته توهان جي دماغ جا طاق کسي وڃن.“ ارات ۾ مين پڙي وجهي ”اهي پڙوا! شرافت جا ماسڪ جهري تي چاڙهي، هر هو ڪم ڪندا آهن، جو رنڊيون به توبه توبه ڪنديون آهن. اسان کي سمجهائڻ واري انداز ۾، جيڪو گهڻي شرافت جي اداڪاري ڪري، ته سمجهي وڃو ته همراھ پهرين جوڙ جويشن آهي.“

نيلي جي آخري ڳالهه تي فهد کان ڊگهو تهڪ نڪري ويو پوءِ اسان به پنهنجي اندر ۾ لڪائي ويٺل لھڪن کي آزاد ڪري ڇڏيو هو هاڻي اسان جي ڪچهري هڪڙو نئون رخ اختيار ڪري چڪي هئي فهد پوڳن ۾ نيلي کان هڪڙو دلچسپ سوال ڪيو ”ٻڌو آهي ته گهڻي شرافت جا ناتا ڪڪندڙ ماڻهو جنسي طور ڪمزور هوندا آهن؟“

فهد جي هن سوال تي آئون حيران ٿي ويس، ڇو ته اها ڳالهه منهنجي لاءِ بلڪل نئين هئي. نيلي جي چين تي به ٽڪيون مرڪون ڦٽڻ لڳيون هيون، پوءِ هن فهد جي بنهه دلچسپ ڳالهه جي ترديد ڪندي چيو ته: ”واقعي! گهڻي شرافت جا ناتا ڪڪندڙ ماڻهو جنسي تسڪين واري جهان کان اڻ واقف هوندا آهن. منهنجي هن ڪاري زندگي ۾ ڪيترائي گراهڪ آيا، هر ڪنهن جو پنهنجو مزاج هو. پنهنجون فرمائشون هيون، پر شريفن جو جهان ڪجهه الڳ هو. ڪڏهن ڪڏهن وڏي ڪل ايندي هئي رت جي پهر ۾ لڪي لڪي ڪوئي تي ايندا هئا، شراب پي عجيب فرمائشون ڪندا هئا... ڪنهن کي ته جنسي ميلاپ ڪرڻ به ڪونه ايندو هو...“

”نيلي! مطلب ته شرافت ۽ پاڪ دامني جو گهڻو ڳوڙ ڪندڙ ماڻهو احساس ڪمٽري ۽ جنسي فرسٽريشن جو شڪار هوندا آهن؟“

”نيلي هڪڙو سوال پڇان؟“

(اڏو ساھ ڪندي) ”مون سڀ ڪجهه ٻڌائي ڇڏيو آهي، اڃان

ڇا پڇندي؟“

”بس هڪڙو سوال!“

”ها، ڇا ٿا پڇن چاهيو؟“

”نيلي! مون کي بخوبي خبر آهي ته سمورين طوائفن جي درد جو ڪو ڇيهه ئي ڪونهي، پر هيرامنڊيءَ ۾ رهندڙ ڪنجڙ خاندان جون اهي عورتون، جيڪي موچارپون ناهن هونديون، انهن جي آخري منزل ڪهڙي هوندي آهي؟“

”جن جو جنم چڪلي ۾ ٿيو هجي، انهن جي آخري منزل به سڌي ريت يا ان سڌي ريت ڇڪلو هوندي آهي.“

”نيلي معاف ڪجو طوائف گهرن مان وڌو ٿيلينٽ ٻاهر نڪتو آهي.“

بيزاريت واري لهجي ۾ ”هزارن مان ڪا هڪڙي رن کي عزت واري ماني ملندي آهي، نه ته سڀئي هتي پيون پٽڪنديون آهن... اسان جي ڪنجڙ خاندان ۾ جيڪڏهن ڪنهن طوائف چڱي صورت واريون چوڪريون چميون، ته ڪامياب طوائف هوندي آهي. هوءَ جيئن ئي رٽائرڊ ٿيڻ جي ويجهو ايندي آهي، ته پاڻ ڪولو کولي، ملڪه بڻجي ڏنڌو ڪندي آهي. هوءَ ڪٽ تي ويهي، پنهنجي ڏيڻ جي ڪمائي کائيندي آهي. پوءِ ڪنگهندي ڪنگهندي مري ويندي آهي... جيڪڏهن ڪنهن رنڊي جو درد مون جهڙو آهي، ته هن محلي ۾ رها ته دلالي ڪندي آهي يا وري ٽپي گلي ۾ پناهه وٺندي آهي... ٽپي گلي، لاوارث طوائفن جي پناهه گاهه آهي. هنن طوائفن جا پنهنجا مخصوص گراهڪ آهن، سڀ لعنتي بکيا ۽ بدشڪلا آهن، کين اها به خبر ناهي هوندي ته ڪنڊر به ڪا شئي آهي. پنهنجي زندگي کان بيزار ماڻهو وحشي ماڻهو هتي ايندا آهن... بس، هن وقتن جي مانيءَ جي پورائي لاءِ هر ڪمڙي سان وڃڻو پوندو آهي.“ (پنهنجي کيسي ۾ پيل مين پڙي ٻاهر ڪڍي اسان ڏانهن اشارو ڪندي) ”هلندي؟“

منهنجي سوا جو جواب ڏيڻ بدران نيلي سونيءَ نالي هڪنهن طوائف کي سڏ ڪرڻ لڳي. جڏهن هڪو جواب نه مليو ته ڪاوڙ ۾ پنهنجي جتي پائڻ کانسواءِ وڃي ڪولر مان پاتي پي. اتان ئي ڪهري بهجي ۾ چيائين: "هاڻي گهڻي ڪچهري ٿي."

هڪ ڪلاڪ تائين دلچسپ انداز ۾ ڪچهري ڪندڙ نيلي اوچتو ائين جواب ڏنو ڇڻ چئي رهي هئي ته هاڻي توهان وڃي سگهو ٿا. نيلي جي عجيب انداز تي اسان کي ٿوري حيرت ٿي. اداس اکين سان کيس ڏسڻ لڳاسين. پر هوءَ بي پرواهه ناري سڌو طوائفن واري ڪمري ۾ هلي ويئي اسان ڏسندي ئي رهجي ويناسين.

(10)

اڄ پنجون ڏينهن هو. اسان ٽيئي دوست رولاڪن جيان لاهور جي گهٽين، رستن، فٽ پاتڻ، ۽ پارڪن ۾ رلي رهيا هئاسين. نهد پنهنجي الهڙ پٽي کان ٻاهر نڪري هڪ اهڙو دلبر نوجون پٽجي چڪو هو جنهن جي سوچ جون سرحدون پکين جيان آزاد هجن. ساڄن ته هونئن ئي اهڙي سوچ ۾ نڪر جو مالڪ هو جنهن ۾ گلن جي نڪرڻ دوران هوائن ۾ پڪڙيل خوشبو جهڙي سرمان سمايل هئي. اسان ٽيئي دوست راتين جا رولاڪ پٽجي. سماج جو ٻوٽ ڏسي رهيا هئاسين. سڄي شهر ۾ ڦل هو هر طرف پبلڪ باٿروور جي آسپاس موجود ٻوٽ جهڙي ٻوٽ پڪڙيل هئي. خوشبوئڻ جو ڪو ڏس نٿو ٿي نه هو.

ها، مال روڊ تي هڪڙو اڳهاڙو پاڳل به ڏسڻ لاءِ مليو هو جيڪو ٻٽ تي بيهي هر ايندڙ ويندڙ وڏي گاڏي واري کي گهرڙي پوسدا ڏيئي رهيو هو. هي منظر اسان هڪڙي ماڻهليءَ اڳيان بيهي ڪافي دير تائين ڏسندا رهياسين. اوچتو پنهنجي ڏن ۾ مست پاڳل جا هٿ اسن ڏانهن پڪڙجي ويا. پوءِ ته اسان ڀڄڻ جي ڪئي سين. پاڻي سندس گارين جو واڙ گاڏين جي شور کي مات ڏيئي ڪنن تائين پهچي رهيو هو. هن پاڳل شخص اسان کي چئي رهيو هو ته آئون پنهنجي حصي جو ڪم ڪري رهيو آهيان، توهان به رستي جي پيرانديءَ رتار بيهي تماشو ڏسڻ بدران وڃي پنهنجي حصي جو ڪم ڪريو.

ڪڏهن ڪڏهن ڪو پاڳل شخص به اهڙي ڳالهه ڪري سگهي ٿو جيڪا ڳالهه ڪنهن ڏاهي به نه ڪئي هجي. اهڙي ريت مجذوب شخص جي گارين ۽ پونين کي مون سنجيدگي سان ورتو هو. سو سڄي واٽ پيڙائن جا سلسلا جنم وٺندا رهيا. ايتري تائين جو وڪون ئي نه ڪجي رهيون هيون.

ٽڪل ٽڪل وڪون ڪٽندي هوئل جي دور تي پهتاسين، ته گذريل ٽن ڏينهن کان ڪنهن ذاتي ڪم سانگي ملتان ويل استاد اڪبر جي فون آئي. ته اسان ٽنهي دوستن جي چاهي تي خوشي جا آثار ڦٽڻ لڳا هئا. ڇاڪاڻ ته هن بازار ۾ استاد اڪبر کان سواءِ اسان پاڻ کي بلڪل اڏورا محسوس ڪري رهيا هئاسين. فون تي مون استاد کي ٺيلي سان گذريل شام جو مختصر قصو ٻڌايو ته استاد هلڪو تهڪ ڏيئي چيو ”سرمد بيتي! هتي جي هر طوائف ميڪاڻولي اصول تحت هلندي آهي، يعني ڪم نڪتي ڪاغذ ڦاٽو، سو حيران وپريشان ٿيڻ جي ڪا ڳالهه ڪونهي، سياڻي آئون پهچي ويندس، پوءِ پاڻ هن ئي ٽپي گلي ۾ پٽڪي آيل هڪڙي تجربڪار ۽ حاضر دماغ طوائف سان ڪچهري ڪنداسين. شايد توهان کي هن جي زندگي جي رُوداد هن بازار ۾ هتي رهندڙ اُجڙيل مسافرن جي پوڳنائڻ ۽ پيڙائڻ کي سمجهڻ ۾ مدد ڏي ۽ پر هو، هڪ تباهه ٿيل تهذيب جيان آهي. هو ڪڏهن ڪڏهن ٿورن لفظن ۾ اهڙي ڳالهه ڪري ويندي آهي، جو اسان جهڙا سيلاني ماڻهو دنگ رهجي ويندا آهن...“

استاد اڪبر جي ڪال، مون کي دلي طور ايتري خوشي ڏني، جهڙي مون ڪنهن اُجڙيل تهذيب جي مڪمل ڪٽا ڇاڻي ورتي هجي. هڪ اينٽراپلاجسٽ جي خوشي هن ڳالهه ۾ سمايل هوندي آهي، ته هو ڪنهن جڙيل بستي جي ماڻهن جي اداس ٿيڻ، لڙڪڻ، سڏڪڻ ۽ ڪوڪڻ کي لفظن جي شڪل ۾ بيان ڪري سگهي.

ٻئي ڏينهن منجهند ڌاري استاد اڪبر سان ملاقات ٿي. اسان ڄانه پي. يڪدم وجودن جي تباهه ٿيل تهذيب جي ڪٽ لڳائڻ

۽ آئيني رخسانه بيگم جي آستاني تي آيسين. ٽپي گلي ۾ سستي اگهه تي جسمن جو واپار ڪندڙ اڏڙوت عمر واري آئيني دروازي مان داخل ٿيندي ٿي هڪڙي طنزيه جملي سان اسان جو استقبال ڪيو هو. ”اڄ ڪيئن ننديو ماڻهو وڏن ماڻهن جي گهٽيءَ ۾ داخل ٿيو آهي؟“

رخسانه بيگم هن ننڍڙي جملي ذريعي صرف استاد اڪبر کي آئينو نه ڏيکاريو هو پر هن آئيني ۾ مون کي به پنهنجي شڪر ڏسڻ ۾ آئي هئي. آئيني هن ننڍڙي جملي اندر اسان کي پنهنجو شخصي قدڪاب ڏيکاري ڇڏيو هو. واقعي اسان ننڍا ماڻهو آهيون. تڏهن ته طوائف گهرن ڏانهن ويندڙ سوڙهيون گلبن مان لنگهندي به ڇنڊ، آهيون. ته متان اسان جي سفيد پوشي تي ڪو ڪاروداغ لڳي وڃي.

ڪجهه دير تائين استاد اڪبر ۽ رخسانه بيگم ٻن پنجابي ٻولي ۾ گفتگو ڪندا رهيا. پوءِ استاد اسان ڏانهن مخاطب ٿيندي آئي آڏو اسان جو تعارف ڪرايو هو. تعارف کان پوءِ استاد هلڪو تهڪ ڏيندي چيو: ”سرمد بيتي! ڪنهن زماني ۾ هي ماڻي وڏي ضدي هئي. اسان پنهنجي ڀر ۾ کيس غير تياڻي طوائف چوندا هئاسين.“

استاد جي جملي تي رخسانه بيگم يڪدم سنجيدگي سان جواب ڏيندي ”آئون اڄ به ضدي آهيان، ڪو مها شريف زانو نمونو ڏيکاريندو آهي. ته پڪا اڇلائي ڏيندي آهيان. ڏند و عزت سان ڪجي، پوءِ چامي دنياوي وڪر جو هجي يا جسم جو.“

هي ضد، مون کي منهنجي رشتي ۾ مليو آهي. منهنجي مڙ به ضدي طوائف هئي. هن پنهنجا اُرهه چڻ ڪنهن کي به نه ڏنا. هڪ دفعي نهي پر ڏت هڪڙي بااثر همراھ زبردستي سندس اُرهن تي حملو ڪيو ته امان کيس مٿي ۾ شيشي جو گلاس هڻي ڪڍيو هو... هو ڇونڊي هئي ته اُرهه عورت جي تخليق جي امدت آهن (ٿڌو ساھ ڪندي) ماڻهو ڀلي نيچ ڪاروبار ڪري پر پوءِ به ڪي اصول رکڻ گهرجن... ٽپي! ڏکي گلي آهي، پر استاد اڪبر جهڙو آرٽسٽ جيڪڏهن به پير پري

رڳي باز پي، ذريعي اهڙي سزا ڏئي، جو ان جو ايذا، پوڳي پوڳي فنا ٿي
چڪي آهيان..

توهان جي سامهون هڪ ڪولاج ٿي ويل وجود ڳالهائي رهيو
آهي. جيڪو پنهنجي دوزخ ۾ ٺاهي آيو جنهن کي خدا دوزخ ۾ پيدا ڪيو
آهي. سو خدا جي خدائي اڳيان، هر ماڻهو مجبور هوندو آهي... بس
جيڪا خدا جي مرضي...!!... هو انتھائي سنجيدگي سان تلخ
گفتگو ڪري رهي هئي. ان جو سبب ڇا هو؟ مون کي ٺاهي خبر. شايد
هوءَ هڪ ڊگهي اوسيٽري ۾ هئي، ته هڪو اچي، منهنجي جيون پاران ڏنل
سورن، نفرتن ۽ ڏلتن کي محفوظ ڪري ڇڏي

"آنتي هڪڙو سوال پڇان؟"

ٿوري دير خاموش رهن کانپوءِ سنهڙي لهجي ۾، "پڇو"
"ڪڏهن ڪنهن جي ڪلهي سهارو ڏنو؟"

ٿڌو ساهه کڻي، مون ڏانهن فڪر انگيز نگاهه ڪندي "سهارو
ٻيءَ ڪونه ڏنو، زمانو ڇا ڏيندو... هر طوائف جو ڪونه ڪو پيءُ
هوندو آهي، تڏهن ته جنم وٺندي آهي، منهنجو جهڙو پيءُ هو اهڙو
زمانو نڪتو..."

قوه جواني ۾ طوائف گهر جي آلودگي ۽ غلاظت کان تنگ ٿي
هڪڙي مرد سان پيار جو پرڻو به ڪيو هو پر پهرين سهاڳ رات ٿي
محبت اڳهاڙي ٿي پئي. مون کي پرپور احساس ٿيو ته منهنجي سڀني
کي سايان ٺاهي ملي، آئون هڪ ڊگهي وقت لاءِ پريٽ وٺندڙ گراهڪ
وٽ آئي آهيان مون کي ڪو فرق ٿي محسوس نه ٿيو گراهڪ ۽ جيون
ساڻي ۾...!!

سهاڳ رات! جيڪا هر عورت جو هڪ انمول سڀو هوندو آهي.
پر اها رات مون کي عام راتين جيان ڏسڻ ۾ آئي هئي. سڄي رات
منهنجي جيون ساڻي شراب جي نشي ۾ ڏٺ ٿي، گراهڪن وانگر
منهنجي جسم سان راند هڪڙي هئي. مون ڳالهائڻ چاهيو پر هن مون
کي زور سان چماٽ هڻي ڪڍي هئي.

مون وٽ ايندو آهي ته اها شايد منهنجي اصول پرستي آهي، جنهن هن
منهنجي ۾ مون کي منفرد ڪيو آهي."

"برابر. هي رخسانه جي اصول پرستي جو نتيجو آهي، جو ٽي
گلي تائين پهچي وئي. نه ته هن سان گڏ ڪم ڪندڙ طوائفون لاهور
جي مهانگن علائقن ۾ رهن ٿيون" (تصديق ڪندڙ انداز ۾ استاد اڪبر
ڳالهه ڪئي.)

هڪ ڀل لاءِ ماب رهڻ کان پوءِ ٿڌو ساهه کڻندي "استاد اڪبر!
صحيح پيو چوي منهنجي اصول پرستي جي ڪري مون کي طوائفيت
جي مستار مان عزت دارن لوڏي ڪڍي ڇڏيو..."

طوائف نگر ۾ اصول پرستي ۽ سچ ڳالهائڻ هڪ واهيات عمل
آهي. تنهنڪري ڪنهن به طوائف کي سقراط پنهنجو جو شوق ناهي
هوندو (پنهنجي ساڄي هٿ جي چيچ سان اکين جي پيشئين کي
مهينيدي مردائي لهجي ۾) استاد اڪبر! صحيح پئي چوان يا نا؟"

استاد اڪبر اڃان "بلڪل" چيو ته يڪدم پنهنجي ڳالهه کي
اڳيان وڌائيندي "مون پنهنجي زندگي جي ڇمپل چڪلن جي گهڻين
پر گسائي آهي انهي آڌار تي اهي ڳالهين ٻڌائي رهي آهيان"

اوچتو ساڄن سوال ڪيو "مهربان ڏانن ڪيتري وهيءَ هن منهنجي
کي ڏني آهي؟"

ساڄن جو سوال پڇڻ، آنتي رخسانه پنهنجي زندگي جي ڪتاب
جا ڪيترائي باب اسان اڳيان کولي رکي ڇڏيا، "اسان خانداني طوائف
آهيون مون پهريون سچ ۽ چنڊ طوائف گهر ۾ ڏٺو... مون پهرين انساني
شڪل ۾ هڪ چڪلاڻ جي ڏٺي، جيڪا منهنجي امڙ هئي. پوءِ
منهنجي اکين رڳو ڪنجر، چڪلاڻي، پڙوا ۽ شونا ڏٺا، اڃان تائين ڪو
انسان نه ڏٺو آهي. مون کي هي پيشو ورثي ۾ مليو آهي، ماڻهن جي
ٻارن کي ورثي ۾ ڇا ڇا نه مليو پر اسان جي امڙ... (آنتي رخسانه جو آواز
ڪجهه ڀلن لاءِ خاموش ٿي ويو پر آئون سندس ڳالهه جي توڙ تائين
پهچي ويو هئس، بس تقدير جا ماريل آهيون اسين. قسمت هڪڙي

راني جيئن پائي پري آئي، ته کيس تلخ لهجي ۾: "پري کان بهمان آيا آهن، ڇانهه جو بندوبست ڪريو ڪجهه حياءُ ڪريو ڪجهه ڪڪ کڻي به اڌ ڪريو هر گرامڪ مون ڏانهن پيو اچي توهان پوٽ سڃايو پريان وينديون آهيو"

راني کي چڱي ڇنڊ پڻ کان پوءِ هڪڙي هلڪي مسڪراحت پنهنجي شڪل ڇپڻ تي آئي. "پرائين يادن کي ڏلهوري رهيا هئاسين، اوچتو نياڳو آيو سڄو ماحول بگاڙي ويو (پاسي واري کيسي ملڻ هڪڙو سگريٽ ڪڍي ڇپڻ تي اٽڪائي، لائٽر سان سگريٽ ڏکائي، دونهن ٺڪ مان ڪڍندي) اها رات مون کي اڄ به نٿي وسري ڊگهي دير تائين آسمان سان ڪچهري ڪرڻ کان پوءِ آئون ڪمري ۾ آيس ته منهنجو مڙس پلنگ تي اڳهاڙو ستو پيو هو، مون مٿس هڪڙي ڊگهي نظر ڦيرائي، ته هو مون کي هميشه سيڪس ڪرڻ جو سرليفيڪيٽ وٺندڙ گرامڪ لڳو هو پوءِ آئون بنا ڪجهه چوڻ جي، بنا ڪجهه سوچڻ جي پلنگ تي پيل پوٽي اُڏي ٻيهر پنهنجي اباڻي گهر تي پهچي ويس.. محبت شڪار کي فاسائڻ جو نالو آهي ٻيو ڪجهه ڪونهي."

آنتي رخسانه اوچتو تڪڙ واري انداز ۾ ان ڪمري اندر هلي وئي جتي راني گرامڪن سان ڳالهائي رهي هئي. هوءَ جيئن ان ڪمري ۾ ويئي، ته استاد اڪبر چپڻ تي هلڪي مرڪ آئي چيائين: "سرمد بيٽي، هاڻي خبر پئي ته هن بازار منجهه ڪيڏو نه ٿي سينٽ وڪريو پيو آهي، رخسانه وڏي سريال ماڻي هئي، پر ظالم وقت کيس اڏوهي جيلان کائي ڇڏيو. هن ماڻي جي ڏکڻ سان پيريل جيون جي وڏي ڪٿا آهي.."

استاد اڪبر دوزخ ۾ سڙندڙ هڪڙي ڏهين وجود دبت پنهنجي خيالن جو اظهار ڪري رهيو هو ته آنتي رخسانه پريان کان جهڻ تي هلڪي مسڪراحت کڻي، ٻيهر لوڻ واري ڪٿ تي ويهئي: "گرامڪن جو ٻيهر آهي، سو سڀني کي منهن ڏيڻو ٿو پوي."

"آنتي اهڙي ڳالهه آهي، پوءِ اسان رات جو دير سان اچون؟" (مون البيلي انداز ۾ چيو)

هو جڏهن گهري نند ۾ سمهي پيو ته آئون ڪمري جو دروازو کولي ڪمري کان ٻاهر جي دنيا ڏسڻ لڳيس... پر هه ڦٽي جي هلڪي نڌي هوا منهنجي جسم کي ڇهيو، ته مڪمل احساس ٿي چڪو هو ته مون جنهن مسافر ۽ گهر جو اوسيٽرو ڪيو هو هي اهو گهر ڪونهي، هي چار ديوارن وارو چڪلو آهي... هن اوچتي آيل خيال ۽ احساس مون کي وڏي ڇڏيو هو مون امڙ جي اجازت کان سواءِ هڪڙو پاپ ڪيو هو پنهنجي وجود سان اوچتو نگامون آسمان ڏانهن ويون، جتي ستار چمڪي رهيا هئا، پر آئون تارن جي هجور کان الڳ بيٺل هڪڙي تاري کي غور سان ڏسڻ لڳيس، اڄ به انهي تاري کي ڏسندي رهندي آهيان، پر مون کي اڪبر پائي چڱي ريت ياد آهي، ته انهي رات ڪافي دير تائين اداس نظرن سان اڪيلي تاري کي ڏسندي رهيس، (اسان سڀني کي خاموش ڏسي) پوءِ ٻيهر من ۾ اهو ئي خيال جڙيو هو، ته آئون اڄ به هن تاري وانگر اڪيلي آهيان.. "من جي دنيا جون ڳالهيون ڪندي ڪندي اوچتو آنتي رخسانه ڊگهن خيالن جي ساگر منجهه گر ٿي ويئي، هوءَ اڃان خاموش ويٺل هئي، اسان به خاموش هئاسين، ته اوچتو هڪڙو شخص آيو آنتي پروڻن جي اشاري سان سوال پڇيو ته همراهه بي پرواهه انداز ۾ سوال ڪيو: "ڪو نئون مال آهي؟"

"ها، سلهون راني ويل آهي، ان سان رابطو ڪر."

همراه شايد نشي ۾ ڏٺ هو پريان وڃڻ بدران سڌو بيٺي آنتي کي گهوريندي انتهائي ڪريل لهجي ۾ چوڻ لڳو: "هاڻي وري راني وٽ وڃان؟؟"

همراه جو اهو چوڻ، آنتي رخسانه صفا جذباتي ٿي ويئي، ڪڇي گار ڏيئي، جتي ۾ هٿ وڌائين، ته همراه تيزي سان دروازي مان ٻاهر نڪري ويو "بيٺي رنڊي جا پٽ، پڇين ڪيڏانهن ٿو..." (آنتي اسان ڏانهن مخاطب ٿيندي) "ڳالهائي ڪيئن پيو پڙوو ڪنهن شهرن جو (بيزاريت واري لهجي ۾) "راني پائي ته پري اچا!"

”نه نه هتي رات ۽ ڏينهن ۾ ڪو فرق ڪونهي. تبي گلي جا ماڻهو
گهڙيال جي ڪانٽي موجب ناهن هلندا (چپن تي سهڻي مرڪ آڻيندي
”اچا!!“

”جيءُ هتي زندگي پهرن کان خالي هوندي آهي سمورو دارومدار
گراهنڪن تي هوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته ڏينهن جو ڏهين وڳي ۽
ڪو گراهنڪ اچي ويندو آهي... پراڻو سڄ وفات ڪري ويو آهي. هاڻي
گراهنڪن جي اچڻ جو ڪو مقرر وقت ڪونهي، پوءِ چاهي هيرامنديءَ
هجي يا تبي گلي!!“

بس تبي گلي! انهي ڪري بدنام آهي. جو هتي وڏي عمر واريون
طوائفون رهن ٿيون. تنهنڪري سيڪس سسٽو دستياب آهي.
اچيري تي گهٽج وجهندي رد ڪرڻ واري انداز ۾) پر هاڻي
هيرامنديءَ ۾ به سيڪس سسٽو ملي ٿو. وقت هيرامنديءَ ۽ تبي گلي
جي وچ ۾ مفاصلو ڪافي حد تائين پري ڪري ڇڏيو آهي... هاڻي
هيرامندي ۾ نه انگوري بدن رهيا آهن، نه اهي آرٽسٽ رقاصائون
رهيون آهن. جيڪي ڪنهن گونگي دل ۾ غزل تحرير ڪرڻ جيتري
سگهه رکنديون هيون.“

”واها چا ته رخسانه تو ڳالهه ڪئي. هڪڙي ڪلاسيڪل رقاصه
گونگين ۽ اداس دلين کي ساحر لڏيانوي ۽ فيض احمد فيض جي
شاعري ٻڌائي سگهي ٿي. واها!!“

”بلڪل. اڪبر پائي! امان چوندي هئي ته. رقص گونگين ۽ اداس
دلين منجهه محبت ۽ بغاوت جو جذبو پيدا ڪري سگهي ٿو... پر هاڻي
هن بازار ۾ اهي طوائفون نه رهيون. ڪي مري ويون. ڪي وڏن گهرن
جي ديوارن منجهه قيد ٿي ويون. هاڻي هر طرف ٻي شرم ۽ مڪار
مرداڻي سماج. ڪاري بازار جا پاڇا وڌائي ڇڏيا آهن. هاڻي هر
خانداني طوائف پنهنجي ڏيڻن کي ڪلاسيڪل رقص بدران بازاری
رقص سکڻ جي شتي پياريندي آهي.“

”آنتي توهان رقص سکيو؟“

ساجن جي پڇيل سوال تي آنتي ڪجهه دير لاءِ چپ ٿي ويئي.
پوءِ ٿڌو ساھ ڪڍندي ”بس. اها ڳالهه نه پڇو... مون رقص جي تربيت
ورتي. ڪيترن پروگرامن ۾ رقص به ڪيو. پر صورت جي چڱي نه
هيس. سو ترقي نه ڪري سگهيس. هتي فن، ڪلا ۽ ڪردار کي گهٽ
ڏيو ويندو آهي. بهتر رقص سکڻ باوجود ڪا اهميت نه ملڻ سبب پوءِ
مايوس ٿي. پنهنجي وجود کي بازار جي حوالي ڪري ڇڏيو. (اگرين
۾ اڪيل سگريٽ ڪٽ جي پاڳي ۾ اجهائي، پريان اچائي ڪجهه
سالن کان پوءِ منهنجي چيٽاڪ امڙ منهنجي لاءِ مرد ڳولي آئي. مون
پيهر وه جو وٺو پيشن کان انڪار ڪيو ته امان چيو. ”چڪلن ۾ ساھ
ڪڍندڙ جوانين کي ڊگهي وقت لاءِ جنسي ساٿي جهڙو انمول تحفو ناهي
منندو.“ نيٺ مجبور ٿي، مون هڪڙي مرد کي مٿين دل سان مڙس طور
ڦهل ڪيو هو...“

اها شادي چار سال هلي. چار سالن کان پوءِ منهنجي مڙس کي
هڪڙي طوائف اک پيڇي. ته هو مون کي چڪلي جي پيداوار جو طعنو
ڏيڻ لڳو. چڪلي جي دنيا ۾ هي طعنو دراصل طلاق جو هڪڙو روپ
هوندو آهي. جهڙي ريت عورت کي گهڻي وقت لاءِ بستري تي لٽائڻ ۽
کيس مڪمل فتح ڪرڻ جو نالو شادي آهي. ساڳي ريت عورت مان
پرورد مزدوني، کيس تشو پيهر جيان اچلائڻ جو نالو طلاق آهي. (اوچتو
تلخ لهجي ۾) هنن مردن سدائين عورت کي رنڊيءَ سمجهيو آهي...
گهريلو عورت جنهن کي ”شريف زادي“ جو لقب مليل هوندو آهي. ان
کي سندس مرضي بنا ڪنهن مرد جي بستري تي سهاريو ويندو آهي
هوءَ شريف رنڊيءَ آهي. جيڪا ماڻهن جي ڳالهه رکي. مرد جو بسترو
گرم ڪري ٿي!! طوائف گندي رنڊيءَ آهي. جيڪا پئسا وٺي مرد جو
بسترو گرم ڪندي آهي!!“

”۽ مرد؟“ (فهد سوال ڪيو)

فهد کي يڪدم سخت لهجي ۾ جواب ڏيندي ”مڪار پاڙ
ڪڍيندڙ... هوس پرست. جنهن عورت جي ماهواري ۽ اپريل اوهن مان

آنتي رخسانه روايتي لهجي ۾ ننڍڙو جملو چئي طوائفن واري
 ڪمري ڏانهن هلي وئي. اسان سڀ هڪ ٻئي ڏانهن ڏسڻ لڳاسين.
 ڇن ڪنهن وڏي سحر مان ٻاهر نڪتا مڃون اڄ مون کي اها ڳالهه
 سٺو سيڪڙو درست لڳي هئي. جيڪا مون ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهي
 هئي ته يونان ۾ ذهين، چالاڪ ۽ فنون لطيفه ۾ ڪمال جو تجربو
 رکندڙ طوائفن کي ”هيترا“ جي نالي سان سڏيو ويندو هو اهي
 طوائفون ادبي بحثن ۾ شرڪت ڪنديون هيون انهي درجي مان
 هڪڙي طوائف، جنهن جو نالو ديوتيم هو جنهن کي سقراط
 پنهنجي استاد تسليم ڪندو هو. ٿيورس نالي طوائف يونان جي
 عظيم ڊراما نگار سوفوڪليس (Sophocles) جي سنگيتيائي هئي
 اسپانا نالي طوائف ادب ۽ فلسفي ۾ وسيع مطالعو رکندڙ هئي. اها
 يونان جي معروف حڪمران پيريڪليس (Pericles) جي يارڙي هئي.
 آئون اڃان پراڻي يونان جي گهٽين ۾ گر هئس ته آنتي رخسانه
 ٿلهي آواز ۾ پريان کان ڳالهائيندي آئي: ”اڪبر پائي، وڏي عرصي
 کان پوءِ ملياسين، پر درست ملياسين ويجهو هوندي به پري
 رهياسين... بس! هي گلي اهڙي آهي، جو هتي چڱن پلن جي شرافت
 خطري ۾ پئجي ويندي آهي. ايسٽائين جو هيرامنديءَ جي خانداني
 ماڻهن جي پٽ! (رخسانه بيگم جي ٽوڪ واري انداز ۾ چيل جملي تي
 استاد اڪبر خاموش رهيو، پر سندس چهر تي واڙڻ واري
 ڪيفيت اڀري آئي) بس! آئون هاڻي خانداني شريف زادي طوائف
 ناهيان رهي. اڪبر پائي...!! هونئن به شريفن سان اڳيئي ڪونه
 لڳندي هئي. هاڻي ته سندن شڪل ڏسندي آهيان ته اتي ايندي
 آهي... اڪبر پائي! ڪريل جو ڪير ڪونهي. ڪريل جي سار
 زمانو ڇڏا. خدا به ڪونه لهندو آهي.“
 خدا جو ذڪر نڪتو ته مون وجهه وٺي دل ۾ ڪافي ڏينهن کان
 رکيل هڪڙو سوال حجابتي لهجي ۾ پڇي ورتو: ”آنتي ڪڏهن
 عبادت ڪئي؟“

ناجائز فائدو وٺندي کيس طوائف بڻائي ڇڏيو آهي. (اسان کي خاموش
 ڏسي، سگريٽ ڌڪائي، هڪڙو ڊگهو ڪش هڻي، چيڙاڪ لهجي ۾ يا
 مڪار مردن هن سهڻي دنيا کي ڇڪلو بڻائي ڇڏيو آهي. هاڻي هي دنيا
 ڇڪلو ٿي چڪي آهي. هر شخص پنهنجي پنهنجي انداز سان تجربو
 ڪري ٿو. پٺن اڳيان ماڻهن پنهنجي ضمير کي گهوگهو ڏيئي ماري
 ڇڏيو آهي. منهنجي خيال ۾ هر اهو ماڻهو جيڪو احساسن کان خالي
 آهي. اهو ڇڪلائي آهي... هر اهو ماڻهو جيڪو ڏي ۽ وٺ واري اصول
 تحت هلندو آهي، اهو ڇڪلائين جو سردار آهي. هتي نيڪ روح وڏي
 پنڌ ڪرڻ کان پوءِ توهان کي ايڪڙ بيڪڙ ملندا، نه ته سڄي دنيا روحن
 جو قبرستان بڻجي چڪي آهي...“

آنتي رخسانه مسلسل تلخ ۽ فڪر انگيز ڳالهين ڪري رهي
 هئي هوءَ اسان سمورن دوستن تي حاوي ٿي چڪي هئي. اسان غور
 سان، کيس ٻڌي رهيا هئاسين، ڇو ڪو سيلاني اسڪالر گفتگو ڪري
 رهيو هجي.

بيو تهيو استاد اڪبر جهڙو سينيئر ماڻهو به ماڻڙي ڪري آنتي
 جي تلخ گفتگو غور سان ٻڌي رهيو هو. هوءَ پنهنجي هر جملي ۾ اهو
 ثابت ڪري رهي هئي ته اخلاقيات جي نيڪيدارن سدائين طوائفن
 کي ڪڍي گار سمجهيو آهي. پر کين خبر هجڻ گهرجي ته ڇڪلن ۾
 پنهنجون سهڻيون ڄمارون اڇلائيندڙ عورتون به انسان آهن، هنن جي
 نمائين اکين منجهه سهڻا هوندا آهن، ڪومل جذبا هوندا آهن. درد جو
 درياهه آباد هوندو آهي.“

آنتي رخسانه جون فڪر انگيز ڳالهينون ٻڌڻ کان پوءِ اوچتو مون
 نوڙت واري لهجي ۾ چيو: ”آنتي! توهان تعليم حاصل ڪئي؟“
 ڇانهه جو آخري ڍڪ پري ڪوپ ڪٽ هيٺ رکي، روايتي لهجي
 ۾ ”اسڪولن ۾ نه ڇڪلن ۾ حاصل ڪئي آهي.“
 ”آنتي ڇڪلن ۾ وري ڪهڙي؟“
 ”انسانن جا ڇهرا سڃاڻن.“

موبائل ڏٺو ان جي اسڪرين تي سندس ڪمپوز ڪيل ميسيج تي نظر پئي، جنهن ۾ لکيل هو ته ”سرمدا ڪچهري مختصر ڪر، منهنجو بابا ناهي رهيو.“

”جهٽ پل ۾ ميسيج پڙهي، مون ساڃن جي چهري ڏانهن بهاريو سندس اکين مان نير وهڻ شروع ٿي ويا. ڄڻ اسان جي ڪچهري ۾ اوجتو وڃ ڪري هئي.

”ڇا ٿيو آهي؟“ (آنتي يڪدم سوال ڪيو.)

”... آنتي دوست جو والد صاحب وفات ڪري ويو آهي.“

منهنجو هي جملو چوڻ اداس نگر جي پنهي سينئر ماڻهن جي چهري تي ڏک جا ڪڪر ڏسڻ ۾ آيا هئا. تنهي ساڃن سان تعزيت ڪئي هئي. دورانِ تعزيت آنتي رخسان ٿڌو ساھ ڪڍندي هڪ اهڙي ڳالهه ڪري ويئي، جيڪا هن اداس منڊيءَ جي بيواهه عورت جي ڄڻ هڪڙي آس هجي. هڪڙي ميار هجي ”بس موت برحق آهي. هر ماڻهو کي هڪ ڏينهن ٿڌا ٿيڻو آهي. پر هن شهر ۾ موت جي فرشتي به اچڻ ڇڏي ڏنو آهي، جيڪڏهن ايندو آهي، ته دير دير سان ايندو آهي. تڏهن ته هتي جا ماڻهو ڪڙهي ڪڙهي موت سان ملاقات ڪندا آهن. (ڪجهه دير ماڻ رهي، بيواهه نگاهن مون ڏانهن ڪٽدي) هي خدا ماڻهن کي ڪنگهائي ڪنگهائي ڇو ٿو ماري؟ ۽ ڪنهن خوبصورت موت جو تحفو ڇو نٿو ڏي. پنهنجي اشرف المحنقات کي!!“

آنتي رخسانه جيڪا منفرد ۽ چرڪ ٿيندڙ ڳالهيون جوڳوب هئي. پنهنجي گفتگو زندگي ۾ موت واري فلسفي طرف موڙيائين، ته ساڃن جي درد ۾ پائيواري ٿيڻ لاءِ مون کيس نعمائي لهجي ۾ عرض ڪيو ”آنتي وقت ساٿ ڏنو ته آئون توهن جي آتم ڪٿا ضرور لکندس، پر هن وقت موت منهنجي دوست جي در تي آيو آهي. سو اسان کي ڳوب وڃڻو آهي، بس هڪڙي سوال جو جواب ڪپي.“

”جي پڇو!!“

”ڪنهن جي؟“ (مون کي ماڻ ڏسي، پوءِ پاڻ ئي ڳالهه ڪري سمجهندي ”نه عبادت شڪر جو ٻيو نالو آهي. آئون ڇا تي شڪر ڪريان!!“ مون ڏانهن سواليه نگاهن ڪندي) هن ڳالهه تي، ته خدا مون کي چڪلي ۾ روزي ڏيئي رهيو آهي!!؟؟ جتنهن سماج ۾ ماڻهو بکي پيٽ لاءِ چڪلن ڏانهن ڊگها پنڌ ڪن ٿا، اتي خدا جي خدائي پنهنجي سموري معنيٰ وڃائي ڇڏيندي هي.

هي توهان جي سامهين سمورا واعظ ڪندڙ فرادي آهن. (هدايت واري لهجي ۾) ها، جيڪڏهن ڪو ٻيو شخص هر هر خدا جي شڪر وارو جمود هرائي ٿو، ته پڪ سمجهو ناٿڪي آهي.“

”اڃا!!“

”جي آئون مڪار ۽ ميسڙي ناهيان، ... هونئن به ماڻهو مون کي رنديءَ چوندا آهن. اهڙي لقب ملڻ کان پوءِ به مڪار پائي، ميسڙ پائي ۽ منافقت جو مظاهرو ڪريان، ته پوءِ مون کان وڏي ڏاڏن بي ڪير ٿي سگهي ٿي...!! آئون ڪوشش ڪندي آهيان ته سچ واري رستي تي سفر ڪريان، جيڪا ڳالهه من ۾ اچي، اها زبان تي آڻيان.“

”آنتي ڪڏهن ڪو خوف ٿيو هجي، پوءِ ستمگر زماني جو مڃي يا آخرت جو..!!“ (مون نوڙت واري لهجي ۾ سوال ڪيو.)

”هاهاهاها... عجيب سوال آهي، ڀپ چوڻن کي ٿيندو آهي مون ڪهڙيون چوڻيون ڪيون آهن. آئون طوائف آهيان، ته اهو منهنجو ڏوهه ڪونهي. منهنجو جنم هڪڙي طوائف جي ڪڪ مان ٿيو آهي، جيڪڏهن منهنجو جنم ڪنهن پرهيزگار ۽ عابد جي گهر ۾ ٿئي ها، ته شايد ٿي گلي پر نه هجان ها...“

آنتي جڏهن پنهنجي آپ بيتي ۽ جڳ بيتي ٻڌائي رهي هئي، ته منهنجي پراسان ويلل ساڃن کي ڪال آئي. هو ڪجهه دير تائين پريان ڳالهائي، پوءِ ماڻڙي ڪري ويهي رهيو پر سندس چهري مان مون کي اندازو ٿيو ڄڻ ساڃن تي ڪو ڏک جو ٻهار ڪريو هجي. ڳالهين جڏهن مختلف رخ وٺي رهيون هيون، ته ساڃن مون کي پنهنجو

ڪا آخري خواهش؟

مزارين خواهشون آهن. پر جنهن معاشري ۾ هر ڳالهه خدا جي رضا سان ڳنڍيل هجي. اهڙي معاشري ۾ نفيس خواب پوڙها ٿي مري ويندا آهن (هڪڪو ساهه کڻندي) پس حسرتون حسرتون رهجي ويون سڀن جون ڄمارون ختم ٿي ويون. هاڻي اکين ۾ روئڻ لاءِ لڙڪ ٿي ناهن رهيا. ”اداس اکين سان آنتي رخسان اسان ڏانهن ڏسڻ لڳي اسان پنهنجو ڪنڌ هيٺ جهڪائي ڇڏيو.“

(11)

رات جو ڏهين وڳي ڌاري آنتي رخسان ۽ استاد اڪبر کان موڪلائي. اسان هٽل ۾ پنهنجي روم تي آياسين روم تي پهچڻ سان ساڄن اوچنگارون ڏيئي روئڻ لڳو هو مون ۽ فهد کيس ڪافي پرڇاڻڻ ڇاهيو پر هو مسلسل روئندو رهيو نٿي ٿڌن ٻارن جيان

ساڄن ستن پيٽن جو اڪيلو پيءُ هو. هن جو اهم سهارو وقت کان اڳ ڌار ٿي چڪو هو تنهنڪري هو مڪمل طور اجهامي چڪو هو. واقعي! زندگي جي وچ سفر ۾ ڪرندڙ درد جي پهاڙ جي اذيت. ڀرپور زندگي کي ٽوڙي ڊاهي ڇڏيندي آهي.

صبح ٿيندي ٿي اسان ٽيئي دوست اداس وڪون کڻندي اسٽيشن تي پهتاسين. ٽڪيٽ نه ملڻ جي پرواهه نه ڪندي بنا ڪنهن ٽڪيٽ جي ڪراچي ڏانهن ايندڙ هڪڙي ترين ۾ ويهي رهياسين. ذهن تي اها ڳالهه هئي ته رستي ۾ ڪنهن ريلوي عملدار کان ٽڪيٽ وٺي. سفر پورو ڪنداسين سو ڀلا ڀاڳ اسان جا جو همدرسد سوچ رڪندڙ هڪڙي ريلوي عملدار سان ملاقات ٿي پئي. پوءِ ته بنا ڪنهن ڪٽڪي جي سفر ڪرڻ لڳاسين. پر اسان جي وچ ۾ سوڳ واري ڪيفيت برقرار رهي.

روهڙي اسٽيشن تي پهچي. مون شاهه عالم کي ميسيج ڪيو ته ساڄن جو والد گذاري ويو آهي. سو اسان واپس اچي رهيا آهيون. شاهه عالم يڪلرم ڪال ڪئي هئي. ڪال تي ڪو افسوس جو اظهار ڪرڻ بدران شوڊيائي جو مظاهرو ڪندي چيائين. ”سرمه تنهنجي گول فرينڊ

"تو وارو پيار شاھو آھي. ھاڻي ٿي نند مان اٿيو آھي. ۽ پاڻ وارو پراڻو بورچي رمضان بہ واپس آيو آھي. چانه پيو ٺاھي (ملڪو ٺھڪ ڏيندي) ڪجهہ ڏينھن کان شاھو يڪو ھڪڙي رن کي ويھاريو ويٺو آھي."

چاچا عرس جي آخري جملي، جتي شاطر شاھ عالم جي مويائل تي چيل هن جملي جي تصديق ڪئي هئي ته "سرمد! تنهنجي گول فرينڊ مون سان گڏ ويٺي آهي. تنهنجي پڇا ڪري رهي آهي" اتي هڪ ڀل لاءِ آئون مڪمل بدحواس ٿي چڪو هئس. پر پاڻ کي يڪدم سنڀالي ورتو هو. ڊگهو شوڪارو پري تيز وڪون ڪندي ٻراڻنگ روم ۾ آيس ته پهرين نظر شاھ عالم تي پئي. جيڪو صوفي تي ستي ڪو اسپورٽس چينل ڏسي رهيو هو. مون کي جيئن ڏٺائين ته "او سارورنگد...!!" چئي ائين مليو جن اسان وڏي عرصي کان ڪونه مليا هئاسين ۽ هو منهنجي ڊگهي اوسيٽري ۾ ويٺو هو.

مون مٿين دل سان هٿ ڏيئي. يڪدم مصنوعي مرڪ چپن تي آئي. حجابتي لهجي ۾ پڇيو "ڏي خبر، ڪهڙي گول فرينڊ هٿ ڪئي اٿئي؟"

اڪ پڇيندي شرارتي لهجي ۾: "بس يارا! دوستن جون شيون نه کائيون، ته ڪنهن جون کائيون!!"

"پوءِ به؟"

"ويه ته سهي. چانه پي. پوءِ ديدار ڪرايان ٿو."

هاڻي منهنجي لاءِ هڪ ڀل جو انتظار صدين برابر لڳي رهيو هو. منهنجي اندر ۾ هڪڙي بيچين لهر ڊهي رهي هئي. ته ٻي لهر رهي هئي ۽ ان سان گڏ شاھ عالم جي نموني بازي تي ايڏي ڪاوڙ اچي رهي هئي. جو دل چيو پئي ته کيس منهن وارو نوشو هڻي ڪڍانس. پر هر هر پاڻ کي سنڀالي رهيو هئس.

چانهه جا وڏا شرڪ پري خالي ڪوپ ٽيبل تي رکي. آئون مجبور نگاهن سان شاھ عالم ڏانهن ڏسڻ لڳس. پر هن جي چهر تي ڪوبه

مون سان گڏ ويٺي آهي. تنهنجي پڇا ڪري رهي آهي. سو ڪيڏانهن وڃڻ بدران سڌو سردار غلام حيدر جي بنگلي تي اچجان..."

شاھ عالم جي ڪال کان پوءِ جتي ڪاوڙ جي هڪڙي ڊگهي لهر منهنجي نس نس ۾ ڊوٽڻ لڳي هئي. اتي آئون هڪ ڀل لاءِ حيران ٿي ويس ته "منهنجي گول فرينڊ، وري سردار غلام حيدر جي بنگلي تي!!" ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه اچي رهي هئي. جيتوڻيڪ اها ڳالهه نهن تي هر هر ڪري رهي هئي ته "شاھ عالم پهرين جوڙ جو ڪميٽيو به آهي. سو يقينن هن ڪا شوڊپائي ڪئي هوندي پر منهنجي ته ڪلپنا کان سواءِ ڪنهن به چوڪريءَ سان ڪا دوستي ڪونهي. ۽ ڪلپنا ته مارڪسٽ سوچ رکندڙ هڪڙي انقلاب آهي. اها ڪيئن شاھ عالم جهڙي ڪميٽي شخص وٽ اچي سگهي ٿي. اهو به هڪ نجی بنگلي ۾...!! تي سگهي ٿو شاھ عالم جي عجابي نگاهن واري رڇ ۾ ڦاسي چڪي هجي...!!"

مسلسل ايڏا ڏيندڙ سوچن جا سلسلا شروع ٿي ويا. آئون هڪ ڀل ۾ ٿي هراسجي ويو هئس. حيدر آباد ڏانهن پئند. جن صحرا جو پئند لڳي رهيو هو ايڏي بيچيني وڌي ويئي هئي. جو آئون ترين جي بيڪار سروس کي مسلسل ڪچيون گاريون ڏيئي. پنهنجي بيچيني کي گوريون ڪارائي رهيو هئس. پر سفر ڪٿڻ جو نالو ٿي نه وٺي رهيو هو. نيٺ ترين حيدر آباد جي حدن ۾ داخل ٿي. ته وجود کي ڪجهه رليف مليو پر مسلسل ڊگهي بيڪار پئند ۽ ايڏا ڏيندڙ سوچن. جن اڀاهج ڪري ڇڏيو هو.

حيدر آباد پهچڻ سان ٿي ساجن چانهه جو ڊڪٽرو پي. يڪدم ڳوٺ وڃڻ جي لاءِ ٿر ٺهڻ ڪنڀو. ته مون ۽ فهد کيس ڊگها پاڪر پائي. جلد سندس ڳوٺ اچڻ جي دلچاءِ ڏني هئي. ساجن هليو ويو فهد گهر وڃڻ جو خيال ڏيکاريو ۽ آئون رکشا ڪري سردار غلام حيدر جي بنگلي جي مکيه گيت وٽ پهتس. ته پريان کان ٿي بنگلي جو چوڪيدار چاچا عرس "پلي آيا. پلي آيا" چئي قربائتي انداز ۾ مليو هو. بيٺي پير مون چاچي عرس کان پڇيو ته بنگلي ۾ ڪير آهي؟"

مون امڙ ۽ وڏي پاء سان ڳالهائڻ جي وڏي ڪوشش ڪئي. پر زبان ڳالهائڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. مون کي ائين محسوس ٿي رهيو هو جن منهنجي زبان ڪنهن وڏي ڇڏي هجي. آئون ڳالهائڻ جي وڏي ڪوشش ڪري رهيو هئس. ته امان ۽ وڏو پاء منهنجي سامهون بيٺي رهيا ۽ مون کي اداس نظرن سان ڏسڻ لڳا هئا. هنن ان لمحي مون سان هڪڙو جملو به نه ڳالهايو هو. آئون مسلسل ڳالهائڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هئس. نيٺ پاتائيندي منهنجي زبان تان ڌڪڙيل لفظ نڪتا: "مومو مون کي ڇا ٿيو آهي؟"

"بچين شل! توکي ڪجهه ڪونه ٿيو آهي. گذريل هفتي معمولي دماغي دورو پيو هو. ڪٽڪو نه ڪر. سڀ سٺائي ٿيندي." (امان همت ڏني. پر اوچتو سندس اکين مان لڙڪا اچي ويا هئا.)

مون کي چئي طرح ياد آهي ته امان جي اکين ۾ لڙڪا ڏسي. آئون اڪيون پٽائي ويٺو هئس. پوءِ امان پنهنجا لڙڪا اڳهڻ بندران پنهنجي پوتي جي پلند سان منهنجا لڙڪا اڳهي. منهنجي پراسان بيد ٿي ويهي. منهنجي نراڙ ۽ وارن تي پنهنجا پويتر هٿ ڦيرائي. مون کي پرچائڻ لڳي هئي. "پتا مون توکي چيو ڪونه هو. ته تنهنجو من پويتن جهڙو آهي. تون پاڻ کي سنڀاليندو ڪر... پاڻ کي هن پوائتي دنيا کان پري رک. خبر ناهي تو ڪهڙو چرڪائيندڙ منظر ڏٺو جو تنهنجو اڌ وجود ڪم ڪرڻ کان انڪاري ٿي پيو آهي. ڪا ڳالهه ڪونهي. توکي ٻيهر جيئڻو آهي. اڃا تنهنجي امڙ زندهه آهي..."

امان نصيحت ۽ محبت ڀريل لهجي ۾ ڳالهائي رهي هئي. آئون پنهنجي ذهن تي زور ڏيئي سوچڻ لڳو هئس. ته اهڙو ڪهڙو منظر هو جنهن مون کان جواني، روشنيون، خوبصورتيون، اميدون ۽ خواهشون ٽري ورتيون. جنهن منهنجي وجود کي پيرالائيز ڪري ڇڏيو ۽ مون کي هاسپيٽل جي نيورولاجي وارڊ ۾ داخل ڪرائي ڇڏيو...

ڊگهي سوچ کان پوءِ اوچتو شينر جي اڳهاڙي تصوير اکين اڳيان هلڻ لڳي. جنهن ۾ سندس گلابي چپ ڪارسڙي رنگ جا هئا. وار

احساس. ڪا به شرمندگي ۽ ندامت واري ڪيفيت ڪونه هئي. هو بلڪل چست لڳو پيو هو. ڪنهن لوفر وڏيري جي واهيات پٽ جيان ننڍا ننڍا چانهه جا ڍڪ ڀري خالي ڪوپ ٽيبل تي رکي بي شرم نگاهون مون ڏانهن ڪنديه چين تي شرارتي مرڪ آئي. "سرمدمرو پيو هيئر ڏيکارين؟"

"هاڻي ڇڏنخرا. هل."

نخريلي انداز ۾ سگريٽ ڌڪائي. ٽڪل لهجي ۾: "يار سرمدا آئون هتي سگريٽ پيشان ٿو. تون وڃ سيڪنڊ فلور تي ملي اچ."

آئون جيئن ئي سيڪنڊ فلور تي آيس. ته پوري سرير ۾ رڻي شروع ٿي ويئي. پيرن ڪمري طرف هلڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو ۽ هڪڙي انتهائي مختصر سوچ ذهن تي هلڻ لڳي ته "مون کي ڪمري ۾ ائين وڃڻ گهرجي يا نه." نيٺ پاڻ کي سنڀالي. جيئن ئي ڪمري جو دروازو کوليو ته منهنجي پهرين نظر پلنگ تي مٿل شينر جي مڪمل اڳهاڙي وجود تي پئي. جيڪا ڪجهه عرصو پهرين مون کي ٻڌائڻ کان سواءِ رات جي آخري تاري جيان غائب ٿي چڪي هئي. هن جو ڇا غائب ٿيڻ. هڪ عرصي لاءِ منهنجي من جون سموريون روشنيون رسامي چڪيون هيون. لکين مان ننڍيون اڏامي چڪيون هيون... وڏي عرصي کان پوءِ شينر کي اڳهاڙي روپ ۾ ڏسي. منهنجي پيرن مان زمين نڪري ويئي هئي. هڪ ڀل لاءِ سمورن حواسن ڪم ڪرڻ ڇڏي ڏنو هو. پوءِ اکين اڳيان تيزي سان ڌنڌليون ڌنڌليون تصويرون هلڻ لڳيون هيون. جن ۾ خواهشن جون قبرون، لڙڪن جا طوفان، ڪنوارا خواب، ريڪائن کان خالي هٿ ۽ هيسيل اڪيون چٽيل هيون...

اوچتو اکين اڳيان مڪمل ڌنڌ چائنجي ويئي. رڻي تيز ٿي ويئي ۽ آئون پيرالائيز ٿي اچي پٽ تي ڪري پيس. پوءِ ڇا ٿيو ڪا خبر نه پئي. پنجن ڏينهن کان پوءِ اسپتال جي بيد تي اک کلي. ته منهنجي هٿ ۾ ڪينولا لڳل هئي ۽ منهنجي پهرين نظر امان تي پئي. پراسان وڏو پاء بيٺل هو.

وڪريل هئا. نراڙ تي ٽڪو هجڻ بدران سگريٽ جو ڏنڀ ڏنل هو. اڪيون
ڏارا کاشي چمڪيون هيون. اُرهه مرجهايل هئا. گلاب جهڙي جسم جو
سجو نقشو تباھ و برباد ٿيل هو. شينم کي ڏسندي ئي ڏسندي اوچتو
اڪين اڳيان ڏنڌ ڇانئجي ويئي. دماغ کي سڪون ڏياريندڙ گوديون، مون
کي ننڊ جي وادين ۽ ڏانهن کڻي ويون...

(12)

اسپتال کان ڊسچارج ٿيندي، هي پنجنون مهينو آهي.
منهنجي زندگي، گهر جي هڪ سوڙهي ڪمري تائين محدود ٿي
چڪي آهي. آئون ننڍڙن ٻارن جيان ڳالهائڻ سکي رهيو آهيان. اڃان
ٻه تلفظ ڪچا ۽ لفظ ڌڪڙيل آهن. ڪٿي ڪٿي ڪو لفظ مختصر
وٺي کان پوءِ ادا ٿيندو آهي.
ڊگهي ڏک ۽ پيڙا کان بچڻ لاءِ مون مڪمل طور سوچڻ ڇڏي
ڏنو آهي. پوءِ ٻه ڪنهن ڪنهن وقت پنهنجي ڪمري جي چوڌاري
نظر ليرائيندو آهيان ته اڪيون آليون ٿي وينديون آهن. منهنجنون
سموريون ڇپيل ۽ اڻ ڇپيل تحريرون ۽ ڊائريون غائب آهن.
جيڪي مون وڏي ذهني پورهئي سان تخليق ڪيون هيون... شايد
منهنجي سمورين تحريرن کي اگهاڙپ ۽ عريانيت جو نالو ڏيئي،
ڪچري ۾ اڇلائي ڇڏيائون.

الاس! هنن ڪاغذن منجهه ڪيتريون گمنام حياتيون تحرير
ٿيل هيون. منهنجي وجود جو پيرالائيز ٿيڻ جو فائدو وٺي ڪيترين
حياتين کي بي رحمي سان گهوگهو ڏيئي ماري ڇڏيائون. ائين جيئن
ٽين دنيا منجهه مائٽ ڪنواري نينگري جو ڪچن مهينن وارو ٻار
ڪيرائي ڇڏيندا آهن. ته جيئن عزت بچي پوي عورت جي ڪُڪ
خالي رهي ۽ هو ٻاڪ دامن ڏسڻ ۾ اچي. شايد مون کي به پاڪ دامن
بڻائڻ لاءِ منهنجي والي وارثن، منهنجي تحريرن کي "ناجائز ٻار" جيان
گتر ۾ لوڙهي ڇڏيو. ڪچري ۾ اڇلائي ڇڏيو ته جيئن سندن عزت تي

ڪو به داغ لڳڻ جو خطرو نه رهي... ڪو به خطرو نه رهي، پر آئون ڪنهن
ڪنهن لمحي ڊگهي پيڙا هيٺ ڊهجي ويندو آهيان، پوءِ اڪيون آليون ٿي
وينديون آهن...

.....

ڪڏهن ڪڏهن مسلسل ڏک ۽ پيڙا جو عذاب مائهو کي همتون
بخشيندي کيس فولادي مائهو بڻائي ڇڏيندو آهي يا وري والير ٿين
جون گوريون ڪارائڻ تي مجبور ڪندو آهي.

سو ٽيون ڏينهن کان اوچتو منهنجو اداس ۽ مايوس ٿي ويل بي
چٽو منڙو ٻيهر سجاڳ ٿي چڪو آهي ۽ مسلسل انگل ڪري وينو
آهي ته "مون کي بنواس ناهي پوئڻو مون کي فولادي مائهو بڻجي
زندگي ڏانهن پنڌ ڪرڻو آهي. مون کي هن بيمار ۽ ڏپ ڪيل
معاشري جي والي وارثن پاران لهيل ڊگهين نامر نهاد اخلاقي ديوارن
کي ٽوڙي سماج جا پورٽريٽ ٺاهڻا آهن. مون کي پرھ ڦٽي جا گيت
لکڻا آهن. مون کي محڪوم ۽ لاوارث ماڻهن جو فريادي ٿيڻو آهي
پوءِ ڀلي ڦل ٻريا ٿئي..."

هن اُن تن واري ڪيفيت، مون کي ٻيهر زندگي ڏانهن موٽ ڪاڻڻ
جو حوصلو ۽ همت بخشي ڇڏي آهي. مون کان اهي سموريون مفروضن
واريون ڳالهيون وسري ويون آهن. جيڪي پاڻ سان پاڻ اظهاري بيمار
وجود کي ريجھائيندو هئس. مون کان روئڻ وسري ويو آهي. ۽ منتشر
خيال ۽ بيچين سوچون الپ ٿي چڪيون آهن. هاڻي ذهن تي فقط
هڪڙو ئي خيال سوار آهي ته "مون کي جيئڻو آهي. مون کي ديدنه
دليري سان جيئڻو آهي پنهنجي لاءِ ۽ محڪوم ماڻهن لاءِ.

